ISSN 2409-9805 (Print)

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
MINISTRY OF CULTURE AND INFORMATION POLICY OF UKRAINE

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія

Library Science. Record Studies. Informology

Науковий журнал
Виходить щоквартально
Заснований у лютому 2004 р.

Quarterly Scientific Journal
Founded in 2004

№ 3
2023

Київ – 2023

УДК 02+002+001](477)(051)»540.3»

Наш передплатний індекс: 86544

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО. ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО. ІНФОРМОЛОГІЯ

Журнал індексується в міжнародних базах даних:
Google Scholar; Research Bible; Polish Scholarly Bibliography; BASE

Засновник і видавець – Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
Головний редактор – Добровольська В. В.

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія : наук. журн. / М-во культури та інформ. політики України, Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. Київ : НАКККіМ, 2023. № 3. 152 с.

У фаховому науковому журналі «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» висвітлюють актуальні питання в галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

Видання адресоване фахівцям у галузі бібліотекознавства, документознавства, архівознавства, соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, а також науковцям, викладачам, аспірантам, студентам, усім, хто прагне набути ґрунтовні знання теоретичного та прикладного характеру.

Добровольська В. В. – доктор наук із соціальних комунікацій, професор, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККіМ), **головний редактор**
***Збанацька О. М.* –** доктор наук із соціальних комунікацій, доцент, Київський національний університет культури і мистецтв (КНУКіМ), **заступник головного редактора**
***Філіппова Н. П.* –** кандидат наук із соціальних комунікацій, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ), **відповідальний секретар**
***Бездрабко В. В.* –** доктор історичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв (КНУКіМ)
***Білущак Т. М.* –** кандидат історичних наук, Національний університет «Львівська політехніка» (НУ «Львівська політехніка»)
***Веретеннікова Н. В.* –** кандидат наук із соціальних комунікацій, НУ «Львівська політехніка»
***Вовк Н. С.* –** кандидат історичних наук, доцент, НУ «Львівська політехніка»
Дубровіна Л. А. – доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України (НБУВ)
Заваліна О. Л. – доктор інформаційно-бібліотечних наук, Університет Північного Техасу (США, Дентон)
Осінський Збігнєв – доктор габілітований, професор, Університет Марії Кюрі-Склодовської (Польща, Люблін)
Кобєлєв О. М. – доктор наук із соціальних комунікацій, доцент, Харківська державна академія культури
Кунанець Н. Е. – доктор наук із соціальних комунікацій, професор, НУ «Львівська політехніка»
***Литвин С. Х.* –** доктор історичних наук, професор, НАКККіМ
Лобузіна К. В. – доктор наук із соціальних комунікацій, НБУВ
***Маслак В. І.* –** доктор історичних наук, професор, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського
Новальська Т. В. – доктор історичних наук, професор, КНУКіМ
***Парвіз Казімі* –** кандидат філологічних наук, Бакинський державний університет (Азербайджан, Баку)
***Ржеуський А. В.* –** кандидат наук із соціальних комунікацій, НУ «Львівська політехніка»
***Тур О. М.* –** доктор наук із соціальних комунікацій, професор, Кременчуцький національний університет імені М. Остроградського
***Чередник Л. А.* –** кандидат філологічних наук, доцент, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Відповідальний секретар – Філіппова Н. П.
Редактор – Бугайова О. І.
Комп'ютерне складання та верстка – Бугайова О. І.
Редагування англомовних анотацій і транслітерації – Рубчак О. Б.
Дизайн обкладинки – Саприкін О. А.

Рекомендовано до друку вченою радою НАКККіМ
Протокол № 1 від 29.08.2023

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
в галузі соціальних комунікацій зі спеціальності 029 – Інформаційна, бібліотечна та архівна справа
(Наказ МОН України від 26.11.2020 № 1471)

Статті, подані до редакції журналу, ***рецензують члени редакційної колегії***
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 21133-10933ПР від 08.12.2014
Свідоцтво видала Державна реєстраційна служба України

Використання в будь-якій формі матеріалів, що опубліковані в журналі, узгоджують з редакцією.
Посилання на видання обов'язкові.
Редакція не завжди поділяє точку зору авторів статей.

Адреса редакції та видавця: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корп. 11
e-mail: nauka@nakkkim.edu.ua

© Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2023

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія

Науковий журнал	Виходить щоквартально	Заснований у лютому 2004 р.	№ 3 2023

ЗМІСТ

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО. БІБЛІОГРАФОЗНАВСТВО

Ржеуський А. В., Кунанець Н. Е. Роль бібліотеки як соціального інституту в розвитку інформаційної безпеки 5

Дуднік О. Я. Персональні покажчики дослідників як джерело вивчення діяльності ОУН-УПА та визначення правового статусу їх учасників 13

Пугач Л. Ю. Діяльність публічних бібліотек в умовах трансформацій, викликаних повномасштабною російською військовою агресією 28

Юдов А. М. Традиційні та сучасні бібліотечні сервіси: трансформаційні перетворення 34

Антонюк О. Ю. Популяризація бібліографічної продукції як важливий складник рекламно-інформаційної діяльності бібліотек 42

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО. АРХІВОЗНАВСТВО

Тур О. М., Шабуніна В. В., Саранча В. І. Дигіталізація архівних фондів, музейних та бібілотечних колекцій як чинник збереження національної культурної спадщини України 49

Tverytnykova O. Educational institutions in genealogical studies on the history of science and technology 57

Романишин Ю. Л., Штих А. Т. Інформаційний контент медійних інтернет-ресурсів: аналітичний огляд 63

Гришин В. В., Філіпова Л. Я. Тенденції розвитку цифровізації систем документообігу та послуг в органах державної влади 70

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ. ІНФОРМОЛОГІЯ

Комова М. В., Прімакова Д. І. Мультимедійний контент блогосфери як інструмент інформаційного впливу 76

Sarancha V., Shabunina V., Tur O. Information security management: The american experience 89

Денисюк Ж.З. Культуротворчий потенціал та креативність сучасних комунікативних та івент-практик 99

Доскіч Л. С. Соціальні медіа як джерело дослідницької інформації 105

Дьяченко Р. В., Тонких О. Г. Соціальні медіа як ефективний інструмент реклами туристичних і готельних послуг 111

Савчук Я. О., Герасимюк Л. С., Тарасюк Л. М. Використання інтернет-ресурсів для формування позитивного іміджу сучасного закладу вищої освіти 117

Бугайова О. І. Лінгвістичні аспекти оптимізації соціальної реклами як виду масової комунікації 123

Хрущ С. С. Проєктний менеджмент як інструмент ефективного формування інноваційного медіапрос-тору бібліотеки 129

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ

Матвієнко О. В., Цивін М. Н. Сучасні концепції документно-інформаційної науки як освітня компонента підготовки магістрів 136

Кудлай В. О., Петрова І. О. Фахова підготовка в галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи у Маріупольському державному університеті: 20 років досвіду 142

XVI Міжнародна науково-практична конференція «Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття» в Національному університеті «Одеська політехніка» 148

Вимоги до публікацій 150

CONTENT

LIBRARY STUDIES. BIBLIOGRAPHIC STUDIES

Rzheuskyi A., Kunanets N. The Role of Library as a Social Institution in the Development of Information Security 5
Dudnik O. Biobibliographical Indexes of Researchers as a Source of Studying the Activities of the OUN-UPA and Determining the Legal Status of Their Participants 13
Pugach L. Activities of Public Libraries in the Conditions of Transformations Caused by the Full-Scale Russian Military Aggression 28
Yudov A. Traditional and Modern Library Services: Transformation 34
Antoniuk O. Popularisation of Bibliographic Products as an Important Component of Advertising and Information Activities of Libraries 42

RECORD STUDIES. ARCHIVAL STUDIES

Tur O., Shabunina V., Sarancha V. Digitalisation of Archive Funds, Museum and Library Collections as a Factor of the Preservation of the National Cultural Heritage of Ukraine 49
Tverytnykova O. Educational institutions in genealogical studies on the history of science and technology [*Тверитникова О. Є.* Архіви науково-дослідних та освітніх установ у генеалогічних дослідженнях з історії науки і техніки] 57
Romanyshyn Yu., Shtykh A. Information Content of Media Internet-Resources: Analytic Review 63
Hryshyn V., Filipova L. Trends in the Development of Digitalisation of Document Management Systems and Services in Public Authorities 70

SOCIAL COMMUNICATIONS. INFORMOLOGY

Komova M., Primakova D. Multimedia Content of the Blogosphere as a Tool for Informational Influence 76
Sarancha V., Shabunina V., Tur O. Information security management: The american experience [*Саранча В. І., Шабуніна В. В., Тур О. М.* Управління інформаційною безпекою: американський досвід] 89
Denysiyuk Zh. Cultural Potential and Creativity of Modern Communicative and Event Practices 99
Doskich L. Social Networks as a Source of Research Information 105
Diachenko R., Tonkykh O. Social Media as an Effective Tool for Advertising Tourist and Hotel Services 111
Savchuk Ya., Herasymiuk L., Tarasyuk L. Use of Internet Resources to Form a Positive Image of Modern High School 117
Buhaiova O. Linguistic Aspects of Social Advertising Optimisation as a Type of Mass Communication 123
Khrushch S. Project Management as a Tool For Effective Formation of Innovative Library Media Space 129

TRAINING OF SPECIALISTS

Matvienko O., Tsyvin M. Modern Concepts of Documentary and Information Science as an Educational Component of Master's Training 136
Kudlai V., Petrova I. Professional Training in the Field of Information, Library and Archival Affairs at Mariupol State University: Twenty Years of Experience 142

XVI International scientific and practical conference "Informational Education and Professional Communication Technologies of the XXI Century" at the Odesa Polytechnic National University 148

Requirements for publications 150

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО. БІБІЛОГРАФОЗНАВСТВО

УДК 021
DOI 10.32461/2409-9805.3.2023.290974

Цитування:
Ржеуський А. В., Кунанець Н. Е. Роль бібліотеки як соціального інституту в розвитку інформаційної безпеки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 3. С. 5–12.

Rzheuskyi A., Kunanets N. (2023). The Role of Library as a Social Institution in the Development of Information Security. Library Science. Record Studies. Informology, 3, 5–12 [in Ukrainian].

Ржеуський Антоній Валентинович,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
докторант Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв
https://orcid.org/0000-0001-8711-4163,
antonii.v.rzheuskyi@lpnu.ua

Кунанець Наталія Едуардівна,
доктор наук із соціальних комунікацій,
професор кафедри інформаційних систем та мереж
Національного університету
«Львівська політехніка»,
https://orcid.org/0000-0003-3007-2462,
nek.lviv@gmail.com

РОЛЬ БІБЛІОТЕКИ ЯК СОЦІАЛЬНОГО ІНСТИТУТУ В РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Мета *статті полягає у визначенні функцій бібліотек України в напрямі формування інформаційної безпеки держави.* ***Методологія дослідження*** *полягає в застосуванні загальнонаукових та спеціальних методів дослідження: аналізу, синтезу, узагальнення, систематизації матеріалів, індукції та дедукції.* ***Наукова новизна****. Проаналізовано погляди на зміст поняття «інформаційна безпека» закордонних та вітчизняних фахівців. Визначено, що фейки є лише одним із різновидів інформаційних загроз. Встановлено види інформаційних загроз та визначено роль і функції бібліотечних фахівців відповідно до кожного з них щодо запобігання спричинення, а також поширення недостовірної інформації. Розглянуто основні аспекти формування бібліотеками закладів вищої освіти України стратегії інформаційної безпеки.* ***Висновки.*** *Інформаційна безпека є необхідною складовою діяльності бібліотек. Увесь комплекс заходів є важливим для гарантування безпеки інформації в бібліотеці та підвищення довіри користувачів до бібліотеки як до надійного джерела інформації. Для цього слід використовувати такі практики: захист мережі та баз даних бібліотеки (що містять не тільки метадані, а й повнотекстові документи) від несанкціонованого доступу: встановлення брандмауерів, антивірусного програмного забезпечення, регулярне оновлення програмного забезпечення та операційних систем; захист конфіденційної інформації: шифрування даних, контроль доступу до інформації, регулярне оновлення паролів та перевірка безпеки сторонніх сервісів; резервне копіювання даних: забезпечення регулярного резервного копіювання даних для відновлення інформації в разі втрати або пошкодження даних; підготовку співробітників: навчання співробітників правилам інформаційної безпеки, викладення політики безпеки, організація тренінгів та семінарів.*

Ключові слова: *бібліотека, інформаційна безпека, інформаційні загрози, фейки, недостовірна інформація, захист інформації, соціальні мережі, месенджери, інформаційний воротар, блокчейн, сентиментальний аналіз.*

© *Ржеуський А. В., 2023*
© *Кунанець Н. Е., 2023*

Rzheuskyi Antonii,
Candidate of Sciences in Social Communications (PhD),
Doctoral Student, National Academy of Culture and Arts Management

Kunanets Natalia,
Doctor of Sciences in Social Communications,
Professor, Department of Information Systems and Networks,
Lviv Polytechnic National University

THE ROLE OF LIBRARY AS A SOCIAL INSTITUTION IN THE DEVELOPMENT OF INFORMATION SECURITY

The purpose of the article *is to determine the functions of the libraries of Ukraine in the direction of the formation of information security of the state.* ***The research methodology*** *consists in the application of general scientific and special research methods: analysis, synthesis, generalisation, systematisation of materials, induction, and deduction.* ***Scientific novelty.*** *The views on the content of the concept of "information security" of foreign and domestic specialists were analysed. It was determined that "fakes" are only one of the types of information threats. The types of information threats have been established and the role and functions of library specialists have been determined in accordance with each of them in terms of preventing the occurrence and spread of inaccurate information. The main aspects regarding the formation of information security strategies by libraries of higher education institutions of Ukraine are considered.* ***Conclusions.*** *Information security is an important component of library activity. The entire set of measures is important for ensuring the security of information in the library and increasing users' trust in the library as a reliable source of information. To do this, the following practices should be used: protection of the network and library databases (containing not only metadata, but also full-text documents) from unauthorised access: installation of firewalls, anti-virus software, regular software and operating system updates; protection of confidential information: encryption of data, control of access to information, regular updating of passwords and verification of the security of third-party services; data backup: providing regular data backup to restore information in case of data loss or damage; employee training: training employees in the rules of information security, setting out the security policy, organising trainings and seminars.*

Keywords: *library, information security, information threats, "fakes", unreliable information, information protection, social networks, messengers, information gatekeeper, blockchain, sentimental analysis.*

Актуальність теми дослідження. У минулому інформацію ретельно контролювали представники різних служб, до засобів масової інформації надходила лише перевірена щодо політичної лояльності інформація. Аналогічна ситуація була й у бібліотеках. Законодавство про свободу слова, з одного боку, дозволило журналістам і бібліотекарям вільно висловлювати свої думки, з іншого – відкритий характер цифрового світу ускладнив контроль і перевірку достовірності інформації. Однак поширення дезінформації має потенційно катастрофічні та небезпечні наслідки для політичної та суспільної сфери. У часи, коли люди не знають, яким джерелам довіряти, роль бібліотекарів, які надають достовірну інформацію, є надзвичайно важливою.

Аналіз досліджень і публікацій. У Законі України «Про основи національної безпеки України» до загроз в інформаційній сфері відносять «поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості; комп'ютерну злочинність та комп'ютерний тероризм, розголошення інформації, яка становить державну та іншу передбачену законом таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб та національних інтересів суспільства і держави; намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації» [1].

У Законі України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» інформаційна безпека трактують як «стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації» [2].

Згідно з визначенням Національного інституту стандартів та технологій (National Institute of Standards and Technology), інформаційна безпека означає захист інформації та інформаційних систем від несанкціонованого доступу, використання, розголошення, порушення, модифікації або

знищення з метою забезпечення цілісності, конфіденційності та доступності [3].

Метою статті є визначити функції бібліотек України в напрямі формування інформаційної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу. Із повномасштабним вторгненням 2022 року інформаційна безпека стала невід'ємною компонентою збереження та розвитку інформаційного суспільства й національної безпеки інформаційного простору України. Соціальні інститути, а саме: архіви, музеї та бібліотеки, у фондах яких зберігаються документальні та електронні інформаційні ресурси, формують історичну пам'ять та національний інтелектуальний капітал держави. Університетські бібліотеки відіграють важливу роль в інформаційному ланцюжку, який становить низку інформаційних процесів, зокрема: отримання, створення, упорядкування, зберігання, індексування та поширення інформації.

Аріф Хан (Arif Khan), Мухаммад Ібрагім (Muhammad Ibrahim), Абід Хусейн (Abid Hussain) вважають, що безпека даних та інформації є однією із головних проблем для бібліотек, особливо в країнах, де розвиток інформаційних і комунікаційних технологій є відносно низьким. Щодо безпеки даних та інформації в університетських бібліотеках Пакистану дослідники зазначають, що ситуація складається не найкращим чином й існують певні недоопрацювання з убезпечення інтелектуальних надбань бібліотек. А саме: відсутність оновленого антивірусного програмного забезпечення та програмного забезпечення для управління бібліотечними процесами, брандмауерів, механізмів тестування та налагодження, оновлених патчів безпеки для операційних систем, дозвіл обмеженого доступу користувачів до баз даних, механізм обміну файлами та ведення журналу доступу. Підключення бездротових пристроїв є одними з критичних питань, які мають розглянути фахівці університетських бібліотек Пакистану. Окрім того, дослідники стурбовані масовим оцифруванням інтелектуальної власності, як-от: дослідницьких проєктів, звітів, тез, дисертацій, що вимагає особливої обережності й уваги через відсутність високотехнологічних засобів збереження та опрацювання даних, з одного боку, та стрімкий розвиток мережевих засобів – з іншого [4].

Одрі Андей (Audrey Anday), Енріко Франчезе (Enrico Francese), Уго С. Хурдеман (Hugo C. Huurdeman), Мухаррем Їлмаз (Muharrem Yilmaz), Дідімус Зенгенене (Dydimus Zengenene) виокремили основні категорії, які стосуються інформаційної безпеки в цифровому середовищі:

Інфраструктура. Зосереджено увагу на важливості інформаційної безпеки, що застосовують у будь-якій системній інфраструктурі, яка охоплює захист апаратного та програмного забезпечення, гарантування інформаційної безпеки мережі та вивчення вразливостей у мережі, які можуть перешкоджати передачі інформації в дротовому чи бездротовому середовищі.

Цифровий контент. Гарантування інформаційної безпеки цифрового вмісту в електронному середовищі, відновлення даних та створення резервних копій є найпоширенішим способом запобігання втраті даних.

Безпека інформації користувача. Розширення використання комп'ютерних технологій призвело до збільшення збору персональних даних, що може призвести до потенційних проблем з конфіденційною інформацією. Пріоритетом є підтримка конфіденційності користувачів у середовищі електронної бібліотеки, тобто особиста інформація користувачів зберігається надійно та не використовується без їх відома [5].

Цайхонг Гао (Caihong Gao) розглядає різноманітні фактори, а саме: хакерські атаки та віруси, неадекватне внутрішнє управління провайдерами хмарних послуг, національні чи регіональні законодавчі конфлікти, які можуть становити загрозу для особистої інформаційної безпеки користувачів бібліотеки, і наголошує, що бібліотечні фахівці повинні вдосконалити політику та правила захисту особистої інформації, прийняти гнучкі стратегії застосування технології конфіденційності [6].

Майкл Мет [7] і Лі Занг [8] розглядають перешкоди та проблеми впровадження технології блокчейн у бібліотеках. Зокрема, Майкл Мет вважає блокчейн перспективною технологією, що здатна змінити спосіб надання бібліотечних послуг, опрацювання та збереження інформації. На нашу думку, технологію блокчейн [9; 10] слід застосовувати для збереження персональних даних користувачів.

Вікас Сінгх (Vikas Singh) і Мадхусудхан Маргам (Madhusudhan Margam) розглядають фізичні, організаційні та технологічні заходи інформаційної безпеки в Університеті Джавахара Лал Неру (Jawahar Lal Nehru University), Університеті Делі (University of Delhi) та Джамія Мілліа Ісламія (Jamia Millia Islamia). Зокрема, технологічна безпека стосується безпеки бібліотечного програмного забезпечення, апаратного забезпечення, мережі, сервера, даних, робочих станцій. Особливу увагу приділено електронним системам безпеки, таким як: RFID, пожежна сигналізація, камери відеоспостереження, детектори руху, смарткарти, біометрична система для відвідування персоналу, технологія захист від злому та штрих-коди [11].

Ннатубемуго Нгвум (Nnatubemugo Ngwum), Сагар Райна (Sagar Raina), Сабіна Агуон (Sabina Aguon), Блер Тейлор (Blair Taylor), Сіддхарт Каза (Siddharth Kaza) визначили п'ять ключових критеріїв для оцінки безпеки електронної бібліотеки, зокрема: шифрування, автентифікація та авторизація, слабкість і вразливість платформи, аудит-системи безпеки, зручність використання та людський фактор [12].

Женбіао Хан (Zhengbiao Han), Швейкінг Хвен (Shuiqing Huang), Хуан Лі (Huan Li), Ні Рен (Ni Ren) встановили, що ризики для електронної бібліотеки проявляються переважно в таких аспектах: стратегія доступу до інформаційних систем, програмного забезпечення, мережі, баз даних мають недоліки або в деяких випадках застосовуються лише частково. Усе це може спричинити загрози (безпека мережі, неправильна робота та несанкціонований доступ) програмному забезпеченню, електронним ресурсам, файлам даних. Механізм резервного копіювання має недоліки. Усі системи та дані створюються локально та зберігаються в одній комп'ютерній кімнаті на одному сервері чи сховищі даних. Виникають такі ризики, як пожежа, збій зв'язку чи інші загрози; тому всі об'єкти, особливо електронні ресурси та масиви електронних документів, піддаються серйозному ризику. І сервери, і персональні комп'ютери вразливі через оновлення системи. Крім того, не встановлено суворої політики контролю доступу, коли систему не вдається оновити вчасно з певних причин. Тому дії хакерів спричиняють такі загрози, як зловмисне проникнення, втручання, деструктивні атаки та виявлення вразливості електронних ресурсів, файлів даних, програмного чи апаратного забезпечення.

Що стосується серверів і парку комп'ютерів бібліотеки, то існують загрози, спричинені низьким рівнем керування паролями, низьким рівнем або навіть відсутню автентифікації особи, незмінними паролями та спільними обліковими записами й паролями [13].

На наш погляд, поняття інформаційної безпеки не може бути обмежене безпекою технічних засобів, інформаційних систем чи безпекою інформації в електронному вигляді. Розглянуті вище дослідження стосуються кібербезпеки автоматизованих бібліотечних систем та електронних інформаційних ресурсів. Спільним у проаналізованих публікаціях є те, що автори розглядають діяльність бібліотек у доковідний період, а також закордонні бібліотеки не перебували у стані війни та не зазнавали подібних інформаційних загроз, на відміну від українських бібліотек (зокрема встановлення паролів до мережі WiFi чи на локальних комп'ютерах у бібліотеці для українських книгозбірень вже не актуально, оскільки бібліотечно-інформаційне обслуговування спрямоване передусім на віддаленого користувача). Ще однією ознакою є те, що в жодній публікації не розглянуто інформаційні загрози, які поширюються через соціальні мережі, що транслюють великий потік інформації, зокрема й дезінформації, фейків, що робить користувачів соціальних мереж вразливими до ненадійних джерел, які можуть спричинити руйнування інформаційного суверенітету [14] нашої держави.

Хорхе Ревес (Jorge Revez), Луїс Корухо, (Luís Corujo) [15], М. Коннор Салліван (M. Connor Sullivan) розглядають роль бібліотечних працівників у боротьбі з поширенням фейкових новин [16].

Бібліотекарів завжди вважали інформаційними воротарями й тими, хто перевіряє факти (fact-checkers), які надають громадськості надійну, неупереджену та перевірену інформацію. Вони традиційно цінують рівний доступ до інформації та визнають важливість здатності людей мислити незалежно й критично для створення ефективного демократичного суспільства. Однак у зв'язку зі збільшенням швидкості та кількості інформації, що поширюється в інтернеті, їхня роль зміщується від інформаційних воротарів до просвітництва [17]. Інформаційна грамотність постає як один із можливих та ефективних методів боротьби з фейковими новинами [18]. Ніколь Єва (Nicole Eva) та Ерін Ши (Erin Shea) наголошують на потенціалі й важливості навичок критичного мислення у війні із фейковими новинами та визнає бібліотекаря експертом і фахівцем, що набув ці навички [19]. Визначення «фейкові новини» в останні роки мало пряму політичну приналежність. Інші дослідники визначили це як новинні статті, які є навмисно згенерованими, підтверджено неправдивими та намагаються ввести читача в оману [20].

Стівен Вейд і Джулі Хорнік з бібліотеки Роекс Південного коледжу Флориди в Лейкленді (Roux Library at Florida Southern College in Lakeland) зазначають, що бібліотекарі навчають користувачів, як перевіряти авторитетність і достовірність джерел, формують навички в користувачів, необхідні для критичного аналізу достовірності постів у соціальних мережах.

Бібліотечні фахівці закликають користувачів ретельно вивчати докази та джерела, використані в пості, і розробили низку питань, за якими можна проаналізувати допис у соціальній мережі: Які докази використано для підтвердження положень у статті? Як використано ці докази? За якими критеріями ми можемо оцінити джерело інформації? Коли анонімні джерела прийнятні? Чи може читач визначити автора? Якщо так, то хто ця особа та яка в неї освіта? Чи можна їх вважати авторитетом? Чому так або ні? Чи є організація, яка відповідає за вміст або фінансування сайту? Чи може спонсор заохочувати автора (авторів) подавати неправдиву інформацію? Якщо так, то як це зменшує або збільшує імовірність упередженості статті? [21].

У публікаціях закордонних колег порушено питання поширення та протидії фейковим новинам у політичній сфері, щодо появи та поширення Covid-19.

На нашу думку, інформаційну грамотність потрібно розвивати, однак ми не погоджуємось із тим, щоб бібліотекарі делегували свою роль користувачам, адже прерогативою бібліотечних працівників як фахівців, що працюють з інформацією, є фільтрація, опрацювання та надання релевантної інформації користувачам, які очікують на неї. Для працівників бібліотек слід проводити семінари, робочі

зустрічі з підвищення інформаційної грамотності.

Серед вітчизняних дослідників питання поширення недостовірної інформації порушували: І. Вільчинська [22], М. Кіца [23], І. Мудра [24], Л. Доскіч та ін. Зокрема, Л. Доскіч охарактеризувала особливості фейкових новин та слушно зауважила, що маніпулюванням шкідливою інформацією реалізують завдання терору та залякування населення [25].

М. Сахарова, Я. Хіміч на прикладі обласних універсальних наукових бібліотек порушили проблему невчасної та недостатньої комунікації, відсутності актуальної інформації на вебсайтах та в соцмережах в акаунтах бібліотек з моменту вторгнення російських військ на територію України [26].

Однак проблематика, яка б стосувалась фейкових новин під час повномасштабної війни Україні, у публікаціях не була висвітлена.

Р. Гула, І. Передерій та В. Сажко висунули думку про те, що головним завданням війни в мережі «стане перенесення центру протиборства з матеріально-військової сфери на інформаційно-духовну» [27].

В. Горовий зазначив, що «соціальні мережі можуть створювати певні небезпеки національному інформаційному простору України через недостатній розвиток технологій нейтралізації негативних, в умовах інформаційної війни, і відкрито ворожих впливів на процеси інформаційних обмінів у суспільстві». Дослідник продовжує думку, що важливою умовою в боротьбі з дезінформацією є обов'язкова присутність інформаційно-аналітичних структур, зокрема й бібліотечних [14].

З огляду на проаналізовані дослідження, ми сформулювали основні аспекти щодо формування бібліотеками закладів вищої освіти України стратегії інформаційної безпеки.

1. Безпечне онлайн-обслуговування. Передусім бібліотеки мають здійснювати онлайн-запис користувачів, запровадити систему віртуальних кабінетів користувачів, де б містилася персональна інформація про користувача, історія його відвідувань, електронних замовлень, термін дії електронного читацького квитка, час перебування в онлайн-режимі. Надати вже зареєстрованому користувачеві доступ до баз даних бібліотеки виключно за індивідуальним паролем, прив'язаним до його електронного читацького квитка.

Бібліотеки відіграють важливу роль у гарантуванні інформаційної безпеки, оскільки можуть зберігати, накопичувати та опрацьовувати значну кількість конфіденційної інформації про своїх користувачів, таку, наприклад, як персональні дані. Тому інформаційна безпека в бібліотеках має бути одним із пріоритетних завдань. Для цього можуть бути використані такі практики:

• Захист мережі та баз даних бібліотеки (що містять не тільки метадані, а й повнотекстові документи) від несанкціонованого доступу: встановлення брандмауерів, антивірусного програмного забезпечення, регулярне оновлення програмного забезпечення та операційних систем.

• Захист конфіденційної інформації: шифрування даних, контроль доступу до інформації, регулярне оновлення паролів та перевірка безпеки сторонніх сервісів.

• Підготовка співробітників: навчання співробітників правилам інформаційної безпеки, викладення політики безпеки, організація тренінгів та семінарів.

• Резервне копіювання даних: забезпечення регулярного резервного копіювання даних для відновлення інформації в разі втрати або пошкодження даних.

2. Достовірність інформації. Оскільки бібліотечно-інформаційне обслуговування відбувається в онлайн-форматі засобами поштової скриньки, онлайн-чату, віртуальної довідкової служби, дистанційного сервісу «пошук літератури за темою дослідження» (за основу цієї послуги взято вибіркове поширення інформації), бібліотечні фахівці набувають функцій інформаційних брокерів. У своїй роботі вони зіштовхуються з великим потоком інформації з різних джерел, кількість яких з кожним днем тільки зростає. А на вимогу користувача необхідно надати інформацію оперативно, у зручному для сприйняття форматі, а головне – перевірену та релевантну. Тому інформаційні працівники, перш ніж надіслати інформацію (а йдеться про забезпечення інформаційних потреб науковців та співробітників закладів вищої освіти), мають детально її вивчити.

Ми запропонували такі рекомендації для визначення достовірності інформації. Бібліотечні працівники мають володіти та розвивати критичний підхід й аналітичне мислення. Працюючи із науковими публікаціями, бібліотечний фахівець повинен звернути увагу на автора, його афіляцію, країну і так не допустити поширення ворожого контенту в науковому інформаційному просторі. Якщо ж це блог з наукової тематики, бібліотечний фахівець повинен звернути увагу на його доменну адресу. Так можна визначити, до якої країни належить інформаційний ресурс. Також слід звертати увагу на списки використаних джерел у науковій статті: там можуть закрастися посилання на інформаційні ресурси, що корелюють з інформаційним простором країни-агресора. Виявивши підозрілі елементи чи сумнів з приводу наукової статті, бібліотечний фахівець має право не допустити поширення такої статті, аби користувач відчував впевненість щодо наданої інформації.

3. Соціальні мережі. Бібліотеки створюють офіційні акаунти в соціальних мережах. Як правило, вони є відкритими для перегляду та коментування користувачами. У площині соціальних мереж бібліотечний фахівець виконує роль інформаційного воротаря: а) вирішує, які новини

транслювати через соціальну сторінку бібліотеки; б) слідкує за розміщенням дописів від користувачів бібліотеки або сторонніх осіб, які зайшли на сторінку бібліотеки в соцмережі.

У першому випадку, коли бібліотечний фахівець збирається розмістити пост або ретранслювати новину, він насамперед має провести детальний аналіз інформації, перевірити факти, джерело новини.

У другому випадку, коли стороння особа вже розмістила інформацію, бібліотечний фахівець має діяти так:

• Визначити актуальність розміщеного матеріалу, коли інформація була опублікована.

• З'ясувати, хто написав / створив / опублікував пост; встановити першоджерело інформації. Джерело опубліковано науковим видавництвом чи авторитетною організацією?

• Встановити особу автора. Які повноваження або організаційна приналежність автора? Чи має автор право писати на певну тему? Бібліотечний фахівець має вивчити інформацію про автора, який розмістив пост, перейшовши у його профіль і переконавшись у професійній компетентності дописувача. Якщо інформація недостатньо вичерпна або профіль закритий, у бібліотечного фахівця вже можуть з'явитися сумніви в достовірності інформації. На нашу думку, користувачі соцмереж, які беруть на себе функцію створення та поширення інформації, повинні мати верифікований профіль.

• Чи використовує автор докази? Чи підтверджують їх інші експерти? Чи враховано різні погляди? Бібліотекар має перевірити факти, на яких ґрунтується пост.

• Визначити тон повідомлення. Чи наявні упередження: політичні, ідеологічні, культурні, релігійні? У цьому питанні бібліотечним фахівцям допоможе метод сентиментального аналізу тексту за допомогою програмних засобів [28; 29].

Лише після опублікування посту в соціальних мережах бібліотечний фахівець може приступити до оцінки інформації. Функції соціальних мереж у разі визнання посту таким, що містить шкідливу та недостовірну інформацію, передбачають такі дії: «видалення коментаря», «поскаржитись на повідомлення», «видалити користувача».

4. Месенджери. Бібліотечні фахівці виступають адміністраторами при створенні спільнот у месенджерах. Для того щоб вступити до спільноти, адміністратор повинен схвалити заявку від користувача. Щоб повідомлення користувача було розміщене в спільноті, його також має схвалити адміністратор після того, як матеріал пройде належну перевірку на предмет правдивості, адже повідомлення в месенджерах також несуть дезінформацію, агресію, розпалювання ворожнечі. Бібліотечний працівник відповідальний за перевірку та розміщення повідомлення користувачів, адже в разі пропуску повідомлення сумнівного характеру, яке виявиться фейком, воно миттєво поширюється в мережі з багатотисячною аудиторією та здійснить свій негативний інформаційний вплив. Тобто й у цьому випадку бібліотечні фахівці виконують роль інформаційних воротарів, але на випередження, оскільки опрацьовують інформацію завчасно – до моменту опублікування та поширення, на відміну від соціальних мереж.

5. Віртуальні екскурсії та тури. У воєнний час доцільно прибрати віртуальні екскурсії та тури з вебсайтів бібліотек, на яких представлено будівлі бібліотек, натомість краще зосередитись на віртуальному представлені фонду книгозбірень.

Наукова новизна. Фейки, неправдива інформація, дезінформація, інформаційні вкиди є лише одним із різновидів інформаційних загроз. Встановлено види інформаційних загроз та визначено роль і функції бібліотечних фахівців з їх запобігання. Розглянуто основні аспекти формування бібліотеками закладів вищої освіти України стратегії інформаційної безпеки.

Висновки. Інформаційна безпека є важливою складовою діяльності бібліотек. Увесь вказаний вище комплекс заходів є важливим для гарантування безпеки інформації в бібліотеці та підвищення довіри користувачів до бібліотеки як до надійного джерела інформації.

Список використаних джерел

1. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 № 964-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39.

2. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 09.01.2007 № 537-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 12. Ст. 102.

3. Information security. URL: https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/Legacy/SP/nistspecialpublication800-59.pdf (дата звернення: 28.04.2023).

4. Arif Khan, Muhammad Ibrahim, Abid Hussain. An exploratory prioritization of factors affecting current state of information security in Pakistani university libraries. *International Journal of Information Management Data Insights*. 2021. 1(2). DOI: doi.org/10.1016/j.jjimei.2021.100015.

5. Anday Francese, Huurdeman Yilmaz, Zengenene. Information security issues in a digital library environment: A literature review. *Information World/Bilgi Dunyasi*. 2012. № 13(1). P. 117–137.

6. Gao C. A study on strategies to improve the protection of personal information for university libraries users. *International Conference on Applied System Innovation (ICASI)*. Okinawa, Japan, 2016. P. 1–3.

7. Michael Meth. Blockchain in Libraries. *Library Technology Reports*. 2019. № 8. DOI: https://doi.org/10.5860/ltr.55n8.

8. Zhang L. Blockchain: The new technology and its applications for libraries. *Journal of Electronic Resources Librarianship*. 2019. № 31 (4). P. 278–280.

9. Kunanets N., Lenko V., Pasichnyk V., Shcherbyna Yu. Decentralized Blockchain-based platform for collaboration in virtual scientific communities. *Econtechmod*. 2019. № 8 (1). P. 21–26.

10. Кунанець Н., Ленько В., Пасічник В., Щербина Ю. Персональні бази даних та знань віртуальних дослідницьких спільнот. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2017. № 27(6). P. 185–191.

11. Singh V., Margam M. Information security measures of libraries of central universities of Delhi: A study. *DESIDOC Journal of Library & Information Technology*. 2018. № 38 (2). P. 102–109.

12. Ngwum N., Raina S., Aguon S., Taylor B., Kaza S. A model for security evaluation of digital libraries: A case study on a cybersecurity curriculum library. *Journal of The Colloquium for Information Systems Security Education*. 2020. № 7 (1). P. 12.

13. Han Z., Huang S., Li H., Ren N. Risk assessment of digital library information security: a case study. *The Electronic Library*. 2016. № 34(3). P. 471–487.

14. Горовий В. Особливості використання електронних ресурсів національних бібліотек в умовах воєнного протистояння. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2022. Вип. 64. С. 11–27.

15. Jorge Revez, Luís Corujo, Librarians against fake news: A systematic literature review of library practices. *The Journal of Academic Librarianship*. 2021. № 47(2). DOI: https://doi.org/10.1016/ j.acalib.2020.102304.

16. Connor Sullivan M. Leveraging library trust to combat misinformation on social media. *Library & Information Science Research*. 2019. № 41 (1). P. 2–10.

17. Saoirse De Paor, Bahareh Heravi. Information literacy and fake news: How the field of librarianship can help combat the epidemic of fake news. *The Journal of Academic Librarianship*. 2020. № 46(5). DOI: https://doi.org/10.1016/j.acalib.2020.102218.

18. Batchelor O. Getting out the truth: The role of libraries in the fight against fake news. *Reference Services Review*. 2017. № 45(2). P. 143–148.

19. Eva N., Shea E. Marketing libraries in an era of "fake news". *Reference & User Services Quarterly*. 2018. № 57 (3). P. 168–171.

20. Allcott H., Gentzkow M. Social media and fake news in the 2016 election. *Journal of Economic Perspectives*. 2017. № 31 (2). P. 211–236.

21. Steven Wade, Julie Hornick. Stop! Don't Share That Story!: Designing a Pop-Up Undergraduate Workshop on Fake News. *The Reference Librarian*. 2018. № 59(4). P. 188–194.

22. Вільчинська І. Ю. Неправдива інформація як засіб маніпулятивної взаємодії. *Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття* : матер. XII Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса, 2021. С. 105–108.

23. Кіца М. О. Фейкова інформація в українських соціальних медіа: поняття, види, вплив на аудиторію. *Наукові записки [Української академії друкарства]*. 2016. № 1. С. 281–287.

24. Мудра І. Поняття "фейк" та його види у ЗМІ. *Теле- та радіожурналістика*. 2016. Вип. 15. С. 184–188.

25. Доскіч Л. Фейкові новини як новітній засіб маніпуляції та дезінформації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 4. С. 72–77.

26. Сахарова М., Хіміч Я. Розробка та актуалізація комунікаційної політики бібліотеки в умовах воєнного стану: кризові комунікації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 2. С. 65–74.

27. Гула Р. В., Передерій І. Г., Сажко В. В. Соціокультурний вимір інформаційних війн XXI століття з погляду місця й ролі в них бібліотек. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2021. Вип. 60. С.7–23.

28. Kunanets Nataliia, Rzheuskyi Antonii, Oliinyk Yurii, Kobylynskyi Dmytro, Shunevich Khristina, Tomashevskyi Valentyn. The Model "Information Gatekeepers" for Sentiment Analysis of Text Data. *CEUR Workshop Proceedings*. 2019. 2387. P. 164–177.

29. Kunanets N., Rzheuskyi A., Oliinyk Y., Artemenko O. Sentiment analysis of user responses of tourist services Infocommunications. *Science and Technology PIC S&T`2019*. October 8–11, 2019. Kyiv. P. 502–506.

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (06.19.2003). On the basics of national security of Ukraine: Law of Ukraine №. 964-IV, 39 [in Ukrainian].

2. Verkhovna Rada of Ukraine (09.01.2007). On the Basic principles of the development of the information society in Ukraine for 2007–2015: Law of Ukraine № 537-V, 12, (102) [in Ukrainian].

3. Information security. Retrieved from: https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/Legacy/SP/nistspecial publication800-59.pdf [in English].

4. Arif, Khan, Muhammad, Ibrahim, Abid, Hussain. (2021). An exploratory prioritization of factors affecting the current state of information security in Pakistani university libraries. International Journal of Information Management Data Insights, 1(2). DOI: doi.org/10.1016/j.jjimei.2021.100015 [in English].

5. Anday, Francese, Huurdeman, Yilmaz, Zengenene. (2012). Information security issues in a digital library environment: A literature review. Information World/Bilgi Dunyasi, 13(1), 117–137 [in English].

6. Gao, C. (2016). A study on strategies to improve the protection of personal information for university library users. International Conference on Applied System Innovation (ICASI), Okinawa, Japan, 1–3 [in English].

7. Michael, Meth. (2019). Blockchain in Libraries. Library Technology Reports, (8). DOI: https://doi.org/ 10.5860/ltr.55n8.

8. Zhang, L. (2019). Blockchain: The new technology and its applications for libraries. Journal of Electronic Resources Librarianship, 31 (4), 278–280 [in English].

9. Kunanets, N., Lenko, V., Pasichnyk, V., Shcherbyna, Yu. (2019). Decentralized Blockchain-based platform for collaboration in virtual scientific communities. Econtechmod, 8 (1), 21–26 [in English].

10. Kunanets, N., Lenko, V., Pasichnyk, V., Shcherbina, Yu. (2017). Personal databases and knowledge of virtual research communities. Scientific Bulletin of the National Forestry University of Ukraine, 27(6), 185–191.

11. Singh, V., Margam, M. (2018). Information security measures of libraries of central universities of Delhi: A study. DESIDOC Journal of Library & Information Technology, 38 (2), 102–109 [in English].

12. Ngwum, N., Raina, S., Aguon, S., Taylor, B., Kaza, S. (2020). A model for security evaluation of digital libraries: A case study on a cybersecurity curriculum library Journal of The Colloquium for Information Systems Security Education, 7 (1), 12 [in English].

13. Han, Z., Huang, S., Li, H., Ren, N. (2016). Risk assessment of digital library information security: a case study. The Electronic Library, 34(3), 471–487 [in English].

14. Horovyi, V. (2022). Peculiarities of the use of electronic resources of national libraries in the conditions of military confrontation. Scientific works of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadskyi, 64, 11–27 [in Ukrainian].

15. Jorge, Revez, Luís, Corujo. (2021). Librarians against fake news: A systematic literature review of library practices. The Journal of Academic Librarianship, 47(2). DOI: https://doi.org/10.1016/j.acalib. 2020.102304 [in English].

16. Connor Sullivan, M. (2019). Leveraging library trust to combat misinformation on social media, Library & Information Science Research, 41 (1), 2–10 [in English].

17. Saoirse, De Paor, Bahareh, Heravi. (2020). Information literacy and fake news: How the field of librarianship can help combat the epidemic of fake news. The Journal of Academic Librarianship, 46(5). DOI: https://doi.org/10.1016/j.acalib.2020.102218 [in English].

18. Batchelor, O. (2017). Getting out the truth: The role of libraries in the fight against fake news. Reference Services Review, 45(2), 143–148 [in English].

19. Eva, N., Shea, E. (2018). Marketing libraries in an era of "fake news". Reference & User Services Quarterly, 57 (3), 168–171 [in English].

20. Allcott, H., Gentzkow, M. (2017). Social media and fake news in the 2016 election. Journal of Economic Perspectives, 31 (2), 211–236 [in English].

21. Steven, Wade, Julie, Hornick. (2018). Stop! Don't Share That Story!: Designing a Pop-Up Undergraduate Workshop on Fake News. The Reference Librarian, 59(4), 188–194 [in English].

22. Vilchynska, I. Yu. (2021). False information as a means of manipulative interaction. Information education and professional communication technologies of the 21st century: Proceedings of the 12th International Scientific and Practical Conference. Odesa, 105–108 [in Ukrainian].

23. Kitsa, M. O. (2016). Fake information in Ukrainian social media: concepts, types, influence on the audience. Scientific notes [of the Ukrainian Academy of Printing], 1, 281–287 [in English].

24. Mudra, I. (2016). The concept of "fake" and its types in mass media. Television and radio journalism, 15, 184–188 [in Ukrainian].

25. Doskich, L. (2022). Fake news as the latest means of manipulation and disinformation. Library science. Documentary science. Informatology, 4, 72–77 [in Ukrainian].

26. Sakharova, M., Khimich, Ya. (2022). Development and actualization of the library's communication policy in the conditions of martial law: crisis communications. Library science. Documentary science. Informatology, 2, 65–74 [in Ukrainian].

27. Gula, R. V., Perederii, I. G., Sazhko, V. V. (2021). Socio-cultural dimension of information wars of the 21st century from the point of view of the place and role of libraries in them. Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture, 60, 7–23 [in Ukrainian].

28. Kunanets, N., Rzheuskyi, A., Oliinyk, Yu., Kobylynskyi, D., Shunevich, Kh., Tomashevskyi, V. (2019). The Model "Information Gatekeepers" for Sentiment Analysis of Text Data. CEUR Workshop Proceedings, 2387, 164–177 [in English].

29. Kunanets, N., Rzheuskyi, A., Oliinyk, Y., Artemenko, O. (8–11.10.2019). Sentiment analysis of user responses of tourist services Infocommunications. Science and Technology PIC S&T`2019. Kyiv. Ukraine. 502–506 [in English].

Стаття надійшла до редакції 12.07.2023
Отримано після доопрацювання 16.08.2023
Прийнято до друку 25.08.2023

УДК 012:[329.73(477)“1920/1950”]
DOI 10.32461/2409-9805.3.2023.290977

Цитування:
Дуднік О. Я. Персональні покажчики дослідників як джерело вивчення діяльності ОУН-УПА та визначення правового статусу їх учасників. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 3. С. 13–27.

Dudnik O. (2023). Biobibliographical Indexes of Researchers as a Source of Studying the Activities of the OUN-UPA and Determining the Legal Status of Their Participants. Library Science. Record Studies. Informology, 3, 13–27 [in Ukrainian].

Дуднік Олександр Якович,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського
https://orcid.org/0000-0001-5206-1129
dudn70@ukr.net

ПЕРСОНАЛЬНІ ПОКАЖЧИКИ ДОСЛІДНИКІВ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОУН-УПА ТА ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЇХ УЧАСНИКІВ

Мета дослідження *– на основі аналізу біобібліографічних покажчиків дослідників, окремих їх праць продемонструвати ступінь відповідності між результатами діяльності вчених, бібліографів, з одного боку, та законотворців – з другого, щодо визнання і визначення національно-визвольного руху та правового статусу його учасників на прикладі діяльності ОУН і УПА.* ***Методологія дослідження****: застосовано принципи об’єктивності, історизму, системності, всебічності, а також – загальні методи наукового дослідження: аналіз, синтез, порівняння.* ***Наукова новизна****: вперше зроблено спробу показати відповідність законів України, зокрема «Про правовий статус та вшанування пам’яті борців за незалежність України в ХХ столітті», результатам наукових досліджень, представлених у персональних покажчиках вчених і краєзнавців щодо визнання і визначення українського визвольного руху 1920–1950-х років та правового статусу його учасників на прикладі діяльності ОУН і УПА.* ***Висновки****. Виявлено повну невідповідність між результатами незалежних наукових досліджень вчених, що відображено в персональних покажчиках, укладених на їх честь, і Законом України «Про правовий статус та вшанування пам’яті борців за незалежність України у ХХ столітті» щодо визначення національно-визвольного руху за участі ОУН-УПА та визнання правового статусу їх учасників. Всупереч дослідженням науковців, краєзнавців на законодавчому рівні членів ОУН, вояків УПА та інших націоналістичних організацій 1920–1950-х рр. визнано борцями не за самостійну суверенну і соборну Українську державу, а за незалежність Української РСР, проти якої вони вели непримиренну боротьбу. Адже в другій половині 1991 р. УРСР офіційно була перейменована в Україну, а самостійної держави – Республіки України, згідно з Конституцією України 1996 р., створено не було. Цим також пояснюється відсутність у названому законі України визначення національно-визвольної боротьби або руху опору.*

Ключові слова: *персональні покажчики дослідників, національно-визвольна боротьба, ОУН-УПА, суверенна Українська держава, Закон України «Про правовий статус та вшанування пам’яті борців за незалежність України у ХХ столітті», Республіка Україна.*

Dudnik Oleksandr,
Ph.D. in History, Senior Researcher,
Vernadsky National Library of Ukraine

Biobibliographical Indexes of Researchers as a Source of Studying the Activities of the OUN-UPA and Determining the Legal Status of Their Participants

The purpose of the study *is to compare the results of the activities of scientists and lawmakers regarding the recognition and definition of the national liberation movement and the legal status of its participants on the example of the activities of the OUN and the UPA.* ***Research methodology****: the principles of historicism,*

© *Дуднік О. Я., 2023*

objectivity, systematics and comprehensiveness were applied, as well as – general methods of scientific research – analysis, synthesis, and comparison. ***Scientific novelty****: for the first time, an attempt was made to show the conformity of the laws of Ukraine, in particular, "On the legal status and commemoration of fighters for the independence of Ukraine in the 20th century", to the results of scientific research on the recognition and the definition of the Ukrainian liberation movement of the 1920–1950 years and the legal status of its participants.* ***Conclusions****. A complete inconsistency between the results of the scientists' scientific research was revealed, which is reflected in the personal indexes concluded in their honour, and the law of Ukraine "On the legal status and commemoration of the fighters for the independence of Ukraine in the 20th century" regarding recognition and definition of the Ukrainian liberation movement of the 1920–1950 years and of the legal status of its participants. Contrary to the research of scholars, local historians at the legislative level, members of the OUN, soldiers of the UPA and other nationalist organisations of the 1920s-1950s were recognised as fighters not for an independent sovereign and cathedral Ukrainian state, but for the independence of the Ukrainian SSR, against which they waged an uncompromising struggle. After all, in the second half of 1991, the Ukrainian SSR was officially renamed Ukraine, and the independent state – the Republic of Ukraine, according to the Constitution of Ukraine of 1996, was not created. This also explains the absence of a definition of the liberation struggle or resistance movement in the mentioned law of Ukraine.*

Keywords*: personal indexes of researchers, national liberation struggle, OUN-UPA, sovereign Ukrainian state, the law of Ukraine "On the legal status and commemoration of the fighters for the independence of Ukraine in the 20th century", the Republic of Ukraine.*

Актуальність теми дослідження. Важливим джерелом для вивчення історіографії, аналізу бібліографії з історії визвольної боротьби українського народу 20–50-х років ХХ ст. є персональні або біобібліографічні покажчики дослідників, які безпосередньо вивчали цю тему або торкалися її в контексті дослідження суміжних питань, зокрема проблеми визнання правового статусу ОУН і УПА та їх учасників. За допомогою таких посібників можна простежити хронологію (історіографію) формування здебільшого незалежних та неофіційних оцінок цього питання багатьма істориками поза межами будь-якої політики, зокрема й національної пам'яті, заяв представників різних політичних сил, схвалення нормативно-правових актів вищими виконавчими органами влади та посадовими особами України, а також незалежно від результатів роботи урядової комісії (1997–2005) з вивчення діяльності ОУН-УПА.

Цінність дослідження біобібліографічних покажчиків на честь визначних і маловідомих вчених, краєзнавців як одного із джерел з історії визвольної боротьби українського народу полягає в тому, що в цих виданнях, крім біографій дослідників, хронологічно-алфавітного, інколи лише алфавітного покажчика їхніх друкованих праць: авторефератів дисертацій, монографій статей, рукописів і відгуків на них, містяться також окремі розділи з описами видань за їхнім співавторством, рецензуванням, науковим керівництвом, редагуванням, описи робіт, які вони опонували, їхні відгуки на автореферати інших дослідників, а також доповіді, виступи на конференціях і захистах дисертацій. Це дає змогу значно розширити бібліографічний горизонт досліджень і їх авторів, простежити найактуальніші питання історіографії з вивчення зазначеної теми, а головне – показати співвідношення між результатами наукових досліджень і законодавчими рішеннями влади із цього питання.

Аналіз досліджень і публікацій. Нині обширною є історіографія діяльності ОУН і УПА, менш вивченим є питання правового статусу їх учасників і фактично не розкритою залишається проблема відповідності між науковим і правовим визначенням визвольної боротьби та статусу її учасників крізь призму персональних покажчиків дослідників й окремих нормативно-правових актів.

Мета дослідження – на основі аналізу біобібліографічних покажчиків істориків і краєзнавців, окремих їх праць показати ступінь відповідності між результатами діяльності вчених, бібліографів, з одного боку, та законотворців – з другого, щодо визнання і визначення національно-визвольного руху та правового статусу його учасників на прикладі діяльності ОУН і УПА.

Дослідження не має на меті аналіз усіх наявних на цей час персональних покажчиків учених і краєзнавців, а також нормативно-правових актів, зокрема, через обмеженість обсягів статті. Не розглянуто також персональні покажчики українських дослідників з діаспори, але інформацію про їх підготовку та видання в Україні подано як один із чинників визнання їх внеску в суверенну та соборну Українську державу.

Для досягнення поставленої мети до уваги взято й додаткові чинники, що мали вплив на результати дослідження. Це, зокрема, походження (місце народження) вчених, їхній фах, вік, а головне – оцінка діяльності ОУН-УПА упродовж 1920–1950 рр.

Виклад основного матеріалу. Офіційним поштовхом до вивчення діяльності ОУН-УПА

став Закон «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (https://zakononline.com.ua/documents/show/166105___599459), який набув чинності 22 жовтня 1993 р. У п. 9 ст. 6 цього документа учасниками бойових дій визнавали вояків УПА, які вели боротьбу проти німецько-фашистських загарбників на тимчасово окупованій території України в 1941–1944 рр., не вчинили злочинів проти миру й людства та реабілітовані відповідно до Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні» (https://zakononline.com.ua/documents/show/155627___600092). Тобто закон не поширювався на більшість колишніх вояків УПА, а саме тих, хто вів боротьбу з радянською владою до й після німецької агресії. Вони мали довести в суді, що не вчиняли злочинів проти людства. Так ветерани ОУН-УПА були поставлені в нерівноправне становище порівняно з радянськими і тим самим принижені. Україна як держава не визнала рівність прав своїх громадян перед законом, що засвідчило про її неправовий характер. Щоб заспокоїти частину суспільства, влада створювала комісії з вивчення діяльності ОУН-УПА. Найтривалішою з них була робота урядової комісії у 1997–2005 рр. Водночас більшість істориків, краєзнавців і бібліографів самостійно вивчали боротьбу ОУН-УПА. Результати їхньої діяльності зібрано й представлено в персональних покажчиках дослідників. Одним з перших є біобібліографічний посібник «З любов'ю до краю» (Заліщики, 1998) [4]. Видання підготували бібліографи Заліщицької районної бібліотеки Тернопільської області на честь свого земляка Василя Вериги – учасника Другої світової війни, члена похідної групи ОУН у Кам'янці-Подільському влітку 1941 р., вояка дивізії СС «Галичина» (1943–1945), учасника битви під Бродами (1944), боїв у Словаччині, Словенії, Австрії (1945), а наприкінці 1980 рр. – генерального секретаря Світового конгресу українців.

У 2002 р. з нагоди 80-річчя від дня народження В. Вериги в бібліографічному списку «Література до знаменних і пам'ятних дат Тернопільщини на 2002 рік» (Тернопіль, 2002) [8] вміщено коротку біографію і бібліографію праць визначного діяча.

2010 р. бібліографи Заліщицької бібліотеки в серії «Видані постаті краю» видали біобібліографічний нарис з нагоди відзначення 85-річчя свого відомого земляка «**З Україною в серці: життя і творчість Василя Вериги»** [15]. Посібник укладений на основі матеріалів особистого архіву В. Вериги, що перебуває у фондах бібліотеки. У виданні представлено описи найвідоміших його праць: «Дорогами Другої світової війни: легенди про участь українців у Варшавському повстанні 1944 року та про дивізію "Галичина"» (Торонто, 1988), «Слідами батьків: нариси історії 30 полку дивізії «Галичина» – 1-ї дивізії УНА» (Львів, 2002), «Слово і чин: вибрані статті, доповіді, розвідки, життєписи, 1946–1988» (Львів, 2001), «Похідні групи ОУН з перспективи часу» (календар-альманах «Новий шлях», Торонто-Онтаріо, 1979) та ін. Отже, підготовкою і виданням зазначених бібліографічних праць бібліографи, всупереч згаданим законам, заявили та засвідчили своє визнання В. Вериги як борця за суверенну і соборну Українську державу.

У 2002 р. в серії «Дослідники Рівненського краю» видано персональний покажчик «Історіограф волинської землі» з нагоди 70-річчя від дня народження краєзнавця Волині, ветерана музейної справи Рівненщини, громадського діяча, кандидата історичних наук, доцента кафедри українознавства Рівненського інституту слов'янознавства **Гурія Васильовича Бухала** [18]. Він, як і відомий український письменник Улас Самчук («український Гомер XX століття»), народився в с. Дермань Здолбунівського району Рівненської області. Саме тому про У. Самчука, а також про ще одного відомого земляка – Тараса Бульбу-Боровця писав Г. Булах. Дослідник присвятив чимало публікацій й іншим борцям за незалежну та самостійну Українську державу – Климові Савурі (Дмитрові Клячківському – командирові УПА), зв'язковій ОУН Тамарі Мартинець (розстріляна гестапо в Рівному).

У розділі «Редагування. Наукове керівництво, консультування. Рецензування» подано опис праці «В обороні волі: боротьба УПА з німецькими окупантами на Рівненщині в 1941–1944 рр.» (Рівне, 1995), науковим консультантом якої був Г. Бухало. Розділ «Публікації в довідкових виданнях, збірниках, альманахах» містить описи статей із серії «Реабілітовані історією»: «За Україну, за її волю: [Про повстання проти польських поневолювачів в с. Дермань Здолбунів. р-ну 22 серп. 1939 р.]» (Дерманські дзвони: зб. спогадів і док. Рівне, 1998); «Їх стратили у Рівному: [4 січ. 1945 р. в Рівному було страчено вісім вояків УПА] (Рівненський мартиролог сорок четвертого: док. і спогади. Рівне, 1998); «Сучасні польські історики про Тараса Бульбу-Боровця» (Повстанський рух отамана Тараса Бульби Боровця: дослідження, спогади, док. Рівне, 1998); «Улас Самчук про Дермань» (Улас Самчук: до 90- річчя від дня народж. письменника. Ювіл. зб. Рівне, 1994).

У розділі «Публікації у збірниках науково-краєзнавчих конференцій» є опис праці: «Здобудем волю, всім ясну долю, титани духу, титани рук: (Укр. нац. підпільні об-ня на Рівненщині у 1920–1941 рр.)» (Рівне, 1994); «УПА на

Закерзонні: [Польща 1942–1945 рр.]» (матеріали Світового Конгресу українців Холмщини і Підляшшя (19–21 верес. 1997 р.). Рівне, 1998).

Багато публікацій краєзнавця представлено в місцевій періодичній пресі початку й середини 1990 років, насамперед у газетах «Волинь», «Сім днів», «Вільне слово», «Вісті Рівненщини», «Народна газета»: «Генерал-хорунжий з Бистрич: До 85-річчя від дня народж. генерал-хорунжого Т. Бульби-Боровця, отамана «Поліської Січі» (1908–1981)»; «Гей степами: видання УПА 1941–1950 рр.»; «Головнокомандувач Української Повстанської Армії: До 50-річчя героїчної загибелі Дмитра Клячківського»; «Ми з доктором старі, престарі товариші, сокласники, навіть родичі…»: так писав про Ф. Мартинюка [лікаря УПА] відомий укр. письменник, уродженець с. Дермань Улас Самчук»; «Тарас Бульба-Боровець – захисник державності України: до відкриття мемор. дошки в с. Бистричі [Березнів. р-ну] 2.06.1986 р.»; «Від військової організації до армії: [до 70-річчя створення ОУН]»; «Волинський том «Літопису УПА»; «Пісня про Клима Савура: до 55-річчя з дня героїчної загибелі командира УПА–Північ полковника Д. Клячківського (К. Савура)».

Як видно з описів праць Г. Бухала, дослідник ще в 1995 р. називав Т. Бульбу-Боровця славним земляком, у 1998 р. – захисником української державності. Ще до офіційного визнання владою на його честь відкрито меморіальну дошку. Це свідчить про те, що місцевим дослідникам та українцям західного регіону взагалі не важливо було, що в 90 роки XX ст. думала про їхніх земляків тодішня влада; ставлення до них вони визначали самостійно, відповідно до свого бачення та розуміння минулого, з тієї історичної дійсності, що передається з покоління в покоління, історії, що сформувалася у свідомості місцевих жителів.

2010 р. до 60-літнього ювілею **Олега Арсеновича Полянського** – уродженця Львівської області, завідувача кафедри гуманітарних дисциплін Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського видано біобібліографічний покажчик «Олег Полянський» (Тернопіль, 2010) [21]. Посібник містить коротку біографічну довідку та список публікацій вченого за 1972–2010 роки. Уже з біографічної частини посібника стає відомо, що, працюючи в Тернопільському національному педагогічному університеті (з кінця 1980-х – до 2005 р.), О. Полянський багато уваги приділив вивченню діяльності ОУН. У ті роки під його керівництвом було захищено низку кандидатських дисертацій з визвольної боротьби українського народу в міжвоєнну та воєнну добу, зокрема: «ОУН (б) в українському національно-визвольному русі на Волині в роки Другої світової. 1940–1943» (Г. Стародубець, 2001); «Стратегія і тактика ОУН в українському національно-визвольному русі Західної України в 1929–1935 рр.» (Ю. Юрик, 2005).

Олег Полянський є автором відомих книг із цієї теми – «Армія нескорених» (2002, 2007) та «Український рух Опору в 1921–1939 рр.» (2004). Посібник містить описи його публікацій у газетах «Вільне життя», «Свобода» за 1990-ті рр.: «УПА: правда історії» (1993); «Роман Шухевич: людина-символ» (1995); «Ярослав Стецько і його концепція національно-визвольної боротьби» (1995); «Дослідження УПА» (1996); «Українська Повстанська Армія» (1996). У збірнику Наукових записок Тернопільського державного педуніверситету імені В. Гнатюка: «Організація Українських Націоналістів: шлях від теоретичних ідей до організаційної практики» (2000); «Деякі питання термінології, чисельності й періодизації боротьби Української Повстанської Армії» (2000, 2001); «Концептуальні проблеми історії українського національно-визвольного руху 1921–1991 рр.» (2001). В інших виданнях вміщено: «Український національно-визвольний рух періоду Другої світової війни»; «Рух опору в Радянській Україні: 1921–1939 рр.»; «Організація Українських Націоналістів: шлях від теоретичних ідей до організаційної практики» (Мандрівець. 2000. №4 (275)). Своє бачення проблеми раніше урядової комісії із цього питання він виразив так: «Деякі безмежно вірні і безнадійно впевнені у своїй правоті, навіть маючи під руками конкретні джерела, ніяк не можуть чи не хочуть збагнути, що боротьба УПА – це масовий всенародний рух насамперед західних українців за незалежну державу» [25, 74]. Торкаючись політики центральних органів влади із цього питання, вчений зазначав: «Потрібне не лише визнання на державному рівні ОУН та УПА воюючою стороною в Другій світовій війні, а й широка державна програма вивчення історії Української Повстанської Армії – цієї унікальної у світовій історії збройної формації, що протягом майже п’ятнадцяти років боролася на два, а то й три фронти за Українську Самостійну Соборну Державу» [25, 76].

Отже, з розпадом Радянського Союзу та відсутністю тотального ідеологічного контролю з боку влади в регіонах, де під час війни переважно діяли ОУН і УПА, суспільство повертало собі своїх героїв, не чекаючи на остаточне рішення керівництва країни чи результати роботи згаданої урядової комісії. Для них це не мало значення, адже, хто герой, а хто ворог, вони знали краще.

У 2011 р. вийшов у світ покажчик з нагоди 60-річчя від дня народження та 35-річчя науково-педагогічної діяльності відомого українського історика, професора, завідувача кафедри історії та

філософії Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова **Івана Івановича Дробота** [16].

І. Дробот народився в селі Лук'янівка Таращанського району Київської області. Як дослідник значну увагу приділив вивченню історії України періоду Другої світової війни, питанню соборності України. Серед описів його друкованих праць, представлених у хронологічному покажчику, чимало досліджень про визвольну боротьбу українського народу, її героїв та створення самостійної Української держави: «Незручні» факти про героїв (Перегортаємо сторінки «спецхронів» (1993), «Друга світова війна і Україна: нові підходи до вивчення проблеми» (1993), «Тарас Бульба-Боровець і «Поліська Січ»» (1995 р.), «ОУН–УПА і українське питання: погляд із сьогодення» (1997). Розкриттю проблеми відновлення української державності присвячено кілька колективних праць за участі І. Дробота: «Пошуки шляхів до визволення України» (Київ, 1999) та «Соборність України» у 2-х книгах (Київ, 2000–2002). Книга 1: «Від зародження ідеї до першої спроби реалізації» (Київ, 2000), книга 2: «На шляху до об'єднання та утвердження української державності» (Київ, 2002); І. Дробот, В. Кучер «Провідник Андрій Мельник (Пам'ять століть, 2000. № 5); Євген Коновалець: бути творцями або жертвами історії (Пам'ять століть, 2001. № 4); «ОУН-УПА у боротьбі за державність у післявоєнний період (1945–50-ті рр.)»; «З історії боротьби ОУН за державність у роки Другої світової війни» та ін.

В одній зі своїх праць І. Дробот пише: «Програма та ідеї, які висунули ОУН і УПА витримали пробу життя. Їх підтримували народні маси, бо вони були виразниками їх волі і прагнень у боротьбі до незалежності проти антинародних систем – гітлеризму та сталінізму» [13, 142].

Хронологія і назви праць І. Дробота є прикладом переосмислення історії України після розпаду СРСР. Це насамперед стосувалося діяльності ОУН і УПА, їх визначних діячів та етапів боротьби за відновлення української державності. Позитивна оцінка вченого-історика зазначених організацій була незалежною від позиції керівництва країною та результатів діяльності урядової комісії із цього питання.

У 2016 р. світ побачив посібник з матеріалами до біобібліографії «**Історик на зламі епох. Станіслав Кульчицький**» (Київ, 2016) [17], присвячений 60-річчю наукової діяльності відомого вченого радянської та пострадянської доби. Основою видання є бібліографічний покажчик друкованих праць професора С. Кульчицького за 1955–2016 рр., а також додатки з переліком виступів дослідника на наукових конгресах, конференціях, симпозіумах, «круглих столах» та список описів авторефератів кандидатських і докторських дисертацій, захищених під науковим керівництвом або за науковою консультацією вченого.

Важливість висвітлення праць С. Кульчицького із зазначеної теми полягає в тому, що він був керівником групи істориків при урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН-УПА. Увагу привертають бібліографічні описи публікацій вченого, зокрема газетні, пов'язані із цією тематикою: «Проблема ОУН-УПА» (Голос України. 1999. 19 червня); «Колабораціонізм» ОУН-УПА: державної зради не було (Україна молода. 1999. 8 грудня). У другій статті С. Кульчицький один із перших заявив, що недоцільно звинувачувати оунівців у державній зраді, хоча б з тієї підстави, що вони були громадянами іншої – Польської держави, з якою боролися аж до її падіння у вересні 1939 р., а також не визнали встановлену в Західній Україні радянську державність [20]. Пізніше розвинув цю думку відомий філософ Мирослав Попович, за його словами, ні ОУН (м), ні ОУН (б) не були колабораціоністами в прямому значені цього слова. Оскільки вони спочатку ставили певні умови своєї співпраці з німецькою владою: Мельник – більш м'які, Бандера – більш жорсткі, – і коли ці умови в кінцевому рахунку не були виконані, вони вдалися до спротиву окупаційній владі [26, 582].

У розділі посібника «Редакційна діяльність» С. Кульчицького подано описи книг про ОУН, УПА та український національно-визвольний рух А. Кентія, зокрема «Нариси боротьби ОУН-УПА в Україні (1946–1956 рр.)», дослідження І. Ільюшина, Ю. Шаповала про діяльність ОУН-УПА в роки Другої світової війни; збірник матеріалів пов'язаний з інформаційно-ідеологічною боротьбою в Україні із цього питання – «Протистояння. Звернення, заяви, листи громадських організацій, політичних партій, громадян України до Комісії з вивчення діяльності ОУН-УПА. 1996–1998 рр.» (Київ, 1999); два випуски Анотованого покажчика фондів УПА з матеріалами за 1942–1946 та 1941–1957 роки (Київ, 1999–2000); перший випуск Анотованого покажчика документів з історії ОУН і УПА у фондах Державного галузевого архіву СБУ. (Київ, 2000) С. Кокіна; Проміжний звіт робочої групи для підготовки історичного висновку про діяльність ОУН-УПА. Історичний висновок про діяльність ОУН-УПА (попередній варіант). (Київ, 2000) та ін.

Матеріали посібника інформують про те, що вчений був співавтором колективних монографій. Так, у праці «Проблема ОУН-УПА: попередня історична довідка» (Київ, 2000) йому належать два розділи: «Ідеологія і практика українського праворадикального руху у довоєнній Польщі

(1920–1939 рр.)» та «Акт 30 червня 1941 року».

У розділі «Друковані праці» вміщено опис дослідження вченого «Борці за незалежність чи прислужники нацизму? (З приводу полеміки щодо проблеми ОУН-УПА) (Політика і час. Київ, 2001. № 10). Серед інтерв'ю С. Кульчицького інтерес викликають: «Коли визнають ОУН і УПА: (Українське слово. 2000. № 32, 10–17 серпня); «ОУН-УПА: справа в істині, а не в політичній монополії на минуле» (День. 2000. 6 грудня); «Станіслав Кульчицький: «Білих плям» щодо діяльності УПА вже не існує» (Україна молода. 2007. 10 січня). В останньому вчений, оцінюючи роботу в згаданій урядовій комісії, зазначає: «На жаль, ми зазнали фіаско у досягненні головної мети. Нам не вдалося змінити ставлення до УПА громадськості на сході й півдні України, що й досі живе у полоні радянських стереотипів» [28]. Причини дослідник пояснив так: «З історичного погляду, «білих плям» щодо діяльності ОУН і УПА вже не існує. Однак проблему штучно політизують. Її остаточне розв'язання залежить від ставлення влади» [28]. Оскільки С. Кульчицький народився в Одесі, а також чимало попрацював на радянську владу, запідозрити його в необ'єктивності висловлювання неможливо.

У 2020 р. виходить біобібліографічний покажчик з нагоди 60-річчя від дня народження ще одного дослідника ОУН і УПА професора Національного університету «Острозька академія» **Андрія Анатолійовича Жив'юка** [14]. Як і Г. Бухало А. Жив'юк народився в с. Дермань Перший Здолбунівського району Рівненської області. У посібнику вміщено описи праць дослідника, присвячені ОУН і УПА, їхньому національному складу, видатним діячам цих організацій, що опубліковані в місцевій періодичній пресі, зокрема газеті «Волинь». А. Жив'юк: «Бути з бандерівцями вважаю за щастя»: до 70-річчя з дня народження Мелетія Лахмана» (2005); «ОУН-УПА: діяльність, підтверджена незаперечними фактами» (2005), «Улас Самчук і газета «Волинь» (1941–1943 роки)» (2005); «Від Хотинського повстання до УПА: архівнокримінальні справи уродженців Чернівецької області в УСБУ в Рівненській області» (тези Міжнародної наукової конференції. Чернівці, 2018); «Представники різних народів – вояки УПА і учасники ОУН (за матеріалами Архіву СБУ в Рівненській області)» (матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Рівне, 2018).

Перелік дисертацій, у захисті яких брав участь А. Жив'юк, містить опис кандидатської дисертації Дмитра Кравчука «Радянський партизанський та підпільний рух на Рівненщині» (Острог, 2015). Серед описів авторефератів дисертацій, на які давав відгуки дослідник: Антонюк Я. М. «Діяльність служби безпеки ОУН (б) на території Волині та Полісся (1946–1951 рр.» (Острог, 2011); Марчук В. С. «Петро Федун в українському національно-визвольному русі (40–50-і рр. XX ст.)» (Львів, 2007); Денисюк М. Ю «Мемуарні твори як джерело до вивчення українського національного руху в час та після Другої світової війни» (Львів, 2009); Ремарчук Т. І. «Збройна боротьба комуністичного режиму проти українського визвольного руху на Львівщині (1943 – кінець 1950-х рр.)» (Острог, 2011); Сухих А. Ю. «Протистояння між радянськими партизанами й українським повстансько-підпільним рухом на Волині у роки німецької окупації (1941–1944 рр.)» (Острог, 2019).

Інтерес викликає вступна стаття А. Жив'юка до монографії І. Марчука «Він ніколи не ховався в криївках» «Командир УПА-Північ Дмитро Клячківський – «Клим Савур» (Рівне, 2009).

Отже, у назвах праць дослідника простежується його позитивна оцінка й схвалення діяльності ОУН-УПА.

У бібліографічному покажчику праць уродженця Закарпаття, відомого дослідника історії Карпатської України Миколи Миколайовича Вегеша – **«Досліджуючи історію Карпатської України»** (Ужгород, 2021) [12] представлено описи праць з історії національно-визвольних змагань українців Східної Галичини і Закарпаття в першій половині XX ст. Персональний посібник містить низку описів монографій М. Вегеша, які він написав одноосібно або у співавторстві з іншими дослідниками. До таких праць належать: М. Вегеш, К. Сміян «Нариси історії національно-визвольного руху в Галичині та Волині напередодні і в роки Другої світової війни (1939–1944)» (Ужгород, 1998), де висвітлено джерела діяльності УПА, її підрозділів, насамперед «Поліської Січі», боротьбу УПА у 1942–1944 рр., розкрито питання ОУН і Закарпаття (1929–1939 рр.).

Про діяльність ОУН-УПА на Закарпатті, зокрема, про Карпатську Січ й ОУН ідеться в книзі М. Вегеша, М. Делегана, О. Довганича «Вони боронили Карпатську Україну: нариси історії національно-визвольної боротьби закарпатських українців» (Ужгород, 2002). Діяльність ОУН-УПА на Закарпатті в 1939–1950 рр. розглянуто в праці М. Вегеш, Н. Греченюк «Національно-визвольні змагання українців Східної Галичини і Закарпаття в 1918–1950 рр. XX ст.» (Ужгород, 2003), IV розділ дослідження – «Діяльність ОУН-УПА на Закарпатті в 1939–1950 рр.». Це питання вчений детально аналізує в монографіях «Назустріч волі: нариси історії визвольних змагань» (Ужгород, 2004, 2008), «Карпатська Україна. Документи і факти» (Ужгород, 2004), описи яких вміщено в названому бібліографічному покажчику.

М. Вегеш позитивно оцінює діяльність українських націоналістів, зокрема УВО й ОУН, у Закарпатті. У книзі «Сторінки ОУН-УПА в Закарпатті (1929–1939)» він зазначав: «Провід Українських Націоналістів дивився на Закарпаття як на П'ємонт, навколо якого має розпочатися процес відновлення української державности» [6, 101]. Високо оцінює автор діячів УВО, ОУН і УПА в регіоні, зокрема полковника Михайла Колодзінського-Гузара (1902–1939) – члена УВО-ОУН, керівника штабу Карпатської Січі, який загинув, захищаючи Карпатську Україну. За словами дослідника, «після Президента Карпатської України Августина Волошина, посмертно удостоєного звання «Герой України», М. Колодзінський, без перебільшення, був другою найпомітнішою постаттю молодої КарпатоУкраїнської держави… Його великі заслуги перед незалежною Україною повинні бути визнані на державному рівні» [5, 56].

2022 р. вийшов бібліографічний покажчик, присвячений засновникові й редактору наукового культурно-просвітнього краєзнавчого часопису «Галичина» (з 1997 р.), «Вісника Прикарпатського національного університету. Історія», журналу «Карпати: людина, етнос, цивілізація» (з 2009 р.), доктору історичних наук (1996), етнологу, професору, декану факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (з 1993 р.) **Миколі Васильовичу Кугутяку** [19] – уродженцю регіону. Вчений всю свою професійну діяльність присвятив вивченню рідного краю, про що свідчать назви його наукових студій, навчальних праць та матеріалів, які увійшли до біобібліографічного видання. Посібник фіксує і процес переосмислення вченим історії України та рідного краю. Так, у розділі «Підручники і науково-методичні посібники» представлено опис методичних рекомендацій М. Кугутяка для вчителів «Наш край в роки боротьби за владу Рад і возз'єднання з Радянською Україною (1921–1941 рр.) (Івано-Франківськ, 1989). У 1992 р. його методичні матеріали мають інше ідейне спрямування: «Видатні діячі національно-визвольної боротьби. Створення ОУН (1918–1920)», а докторська дисертація дослідника – «Національно-політичний рух в Галичині в 1890–1939 років» (Київ, 1996). У співавторстві з О. Марущенко, Б. Савчук та іншими він підготував монографію «Галичина у Другій світовій війні (1939–1945)» (Івано-Франківськ, 2001). Однією з найвідоміших книг М. Кугутяка є двотомна праця «Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті: документи і матеріали» (Івано-Франківськ, 2009–2013).

У розділі «Статті» подано опис публікації вченого в співавторстві з М. Кобутою «Політико-правові підстави визнання ОУН та УПА воюючою стороною у Другій світовій війні» (Галичина. 2008. Ч. 14: 100 років від дня народження Романа Шухевича). Дослідникові належить авторство розділу «Міжвоєнний період 1919–1939 рр.» у колективній монографії: М. Кугутяк, О. Єгрешій, Л. Дрогомирецька, Н. Храбатин «Станиславів – Станіслав – Івано-Франківськ (до 350-річчя Івано-Франківська)» (Івано-Франківськ; Львів; Київ, 2012).

Розділ «Виступи на конференціях» містить опис доповіді вченого «Степан Бандера в українському національно-визвольному русі ХХ століття». Професор здійснював керівництво кандидатськими дисертаціями: Ходак В. Я. «Суспільно-політична діяльність Організації українських націоналістів (1929–1934 рр.) (2005); Бурачок Л. В. «Громадсько-політична діяльність Осипа Назарука (1883–1940 рр.) (2006) та ін.

Вчений був організатором конференцій: «Українська Повстанська армія – феномен вітчизняної і світової історії ХХ ст.» (2012); «Українська повстанська армія в боротьбі проти нацистського і більшовицького тоталітарних режимів» (2022) та ін.

Отже, М. Кугутяк подібно Г. Бухало, А. Жив'юку, О. Полянському досліджував ОУН-УПА як у контексті історії свого краю, так і боротьби за суверенну й соборну Українську державу. Ставлення вчених до цих організацій у науковому контексті відображало також суб'єктивне ставлення до ОУН-УПА переважної частини місцевого населення. Адже герої визнаються місцевими жителями, а не керівниками своїх чи сусідніх держав, або дослідниками з інших країн.

Для деяких вітчизняних вчених зазначена тема є серед низки провідних напрямів їх досліджень. Серед них фактично не визнаний радянською владою відомий історик-сходознавець (доктор історичних наук, професор), археограф, політолог, культуролог, бібліограф та громадський діяч **Ярослав Романович Дашкевич**, персональний покажчик з нагоди 80-річчя від дня народження якого [33] було видано у 2006 р. Бібліографічна частина видання включає «Вибрану бібліографію публікацій про Ярослава Дашкевича» (1970–2006), «Хронологічний покажчик праць Ярослава Дашкевича та відгуків на них» (1944–2006), «Публікації Ярослава Дашкевича в інтернет-джерелах», додаток (публікації 2003–2006).

Оскільки батьки Я. Дашкевича були активними учасниками визвольної боротьби 1917–1921 рр., то відомий діяч не відступив від традицій свого роду. У бібліографічному покажчику його праць міститься опис збірника дослідника, який ще називають студіями з біоісторіографії, оскільки присвячений персоналіям України – від

доби середньовіччя до наших днів – «Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури» (Львів, 2006). До переліку визначних історичних постатей українського народу, таких як король Данило Романович, Богдан Хмельницький, Іван Мазепа, Вільгельм Габсбург дослідник включив Євгена Коновальця, Романа Шухевича, Дмитра Донцова, Євгена Маланюка. Є. Коновалець і батьки Я. Дашкевича були приятелями ще зі студентських часів, брали участь в організації стрілецтва. Є. Коновалець і Роман Дашкевич були бойовими побратимами. Тому Я. Дашкевич, розглядаючи роль і значення керівника ОУН в історії українського народу, акцентував на низці проблемних питань, притаманних дослідникам під час вивчення цієї особистості. Найголовнішою з них є проблема «Коновалець і політичний терор». За словами Я. Дашкевича: «Ті, що уникають чи недобачають цього питання, не хочуть передати правильне розуміння іншим, що УВО й ОУН боролися проти терористичних окупаційних режимів і що такий спосіб боротьби був однією з ланок національно-визвольної боротьби – проти тоталітарної Росії (під назвою Радянського Союзу), у якій життя українця було знецінене до краю, проти окупаційної Польщі, неправової і недемократичної держави, у якій придушення українства перетворилося в один з основних принципів ксенофобної політики. Необхідно розуміти те, що поневолений народ, якщо легальні демократичні засоби національної боротьби не дають жодних результатів, змушений і має моральне та політичне право застосовувати всі засоби збройної революційної боротьби, протиставляючи її державному теророві» [11, 536]. Щодо проблеми зовнішніх джерел підтримки й фінансування українського визвольного руху, зокрема вибору тактичних або тимчасових союзників Є. Коновальцем, то, на думку Я. Дашкевича, «не «мета освячує засоби», як дехто хотів би сказати, а обставини – коли нація на грані життя і смерті – диктують засоби» [11, 536–537].

Особисте бачення та оцінку національно-визвольної боротьби 40–50-х рр. XX ст. дослідник розкрив у книзі «Майстерня історика: Джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни» (Львів, 2011), яка вийшла пізніше й не потрапила до названого покажчика. У ній історик називає події 1940–1950-х рр. часом героїчної боротьби УПА за краще майбутнє нації, дії УПА – проявом загальнонаціонального повстання західної вітки українського народу – всіх її представників без будь-яких соціальних різниць за незалежну Українську державу проти німецьких та російських комуністичних окупантів і їхніх колаборантів (також українських за національністю). На його думку, Західна Україна була єдиним у Європі вогнищем збройної антикомуністичної боротьби, яка велася з безприкладним героїзмом та стійкістю на чолі з ОУН, бо інші західноукраїнські легальні політичні партії та громадські організації були розгромлені терором 1939–1941 рр. [10, 133]. Ці висновки вчений зробив на великій документальній базі, опублікованій переважно за кордоном, на спогадах учасників подій, на аналізі політичної ситуації в Східній Європі 1940–1950-х рр. Однак вважав, що до завершення досліджень у цій ділянці ще далеко, бо в незалежній Україні вони, по суті, тільки починалися завдяки відкриттю архівних матеріалів за президентства В. Ющенка. «До того часу архіви були доступні лише дуже невеликому колу довірених істориків та псевдоісториків, які займалися фальсифікацією минулого української нації… Всі ці документальні матеріали вимагають уважного критичного ставлення. Не все було справді так, як про це писалося в документах. І все ж вони, навіть якщо вийшли з-під ворожих рук, залишаються цінним, часто унікальним і незамінним – хоча й тенденційним – історичним джерелом» [10, 133].

У тому ж році світ побачив бібліографічний покажчик **Ярослав Ісаєвич: бібліогр. 1999–2005**» (Львів, 2006) [34], який містить описи його праць (книг, статей, енциклопедичних довідників), опублікованих упродовж 1999–2005 рр. Відомий історик народився в міжвоєнний період на Рівненщині, у вчительській родині. Його батько Дмитро Григорович – активний учасник Визвольних змагань 1917–1921 рр., дипломат УНР, один із сподвижників М. Грушевського, входив до складу УЦР. Мати Наталя – з патріотичного українського роду Чабан, адже її брат Михайло був Січовим стрільцем. Незважаючи на те, що Ярослав Дмитрович відомий дослідник історії культури України, зокрема книгодрукування, він не міг не торкнутися трагедії польсько-українських взаємин під час Другої світової війни, що відбулася в його краї. Найвідоміші публікації Я. Ісаєвича із цієї проблеми друкували в газеті «День» із серії «Війни і мир, або «Українці – поляки: брати, вороги, сусіди…», зокрема, «1943 рік у пам'яті поляків і українців» (2004. Кн. 3); його стаття «З хроніки трагічного протистояння. Замість передмови» в книзі Я. Царука «Трагедія волинських сіл 1943–1944 рр. Українські і польські жертви збройного протистояння. Володимир-Волинський район» (Львів, 2003).

Я. Ісаєвич наголошував, що за загибель мирних людей «відповідають конкретні злочинці», а не учасники українського повстанського руху загалом. Так само за злочинну акцію деполонізації відповідальність несуть безпосередні її ініціатори та виконавці зі складу ОУН і УПА, які

належали до конкретних повстанських загонів. Їх було б неправильно ототожнювати з усіма воїнами УПА, які вели боротьбу за незалежність України з озброєним противником [27].

Окрему групу становлять біобібліографічні покажчики дослідників, які тою чи іншою мірою порушували цю тему. До них належить і персональний посібник із серії «Бібліографія вчених Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького», приурочений до 70-річчя від дня народження відомого українського вченого-історика, доктора історичних наук, професора кафедри археології та спеціальних галузей історичної науки Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького **Віктора Володимировича Гоцуляка** [24].

У підрозділі «Кваліфікаційні роботи (рукописи), захищені під керівництвом професора» вміщено бібліографічний опис дослідження О. Побиванець «Воєнні дії ОУН і УПА в період Великої Вітчизняної війни» (Черкаси, 2003). Підрозділ «Відгуки В. Гоцуляка на автореферати дисертацій описи робіт» містить дослідження: Я. Борщик «Усні джерела до історії українсько-польських відносин на Волині під час Другої світової війни: типологія, інтерпретація, верифікація» (Київ, 2016). У рубриці персонального покажчика «Виступи на засіданнях спеціалізованої вченої ради» подано описи: А. Горбань «Українській самостійницький рух як форма громадянського протистояння і боротьби проти тоталітаризму (вересень 1939–1940-і роки)» (Черкаси, 2010); П. Гава «Західноукраїнські землі в складі міжвоєнної Польщі (1919–1939): сучасна польська історіографія» (Черкаси, 2016).

Дослідження українського визвольного руху не було пріоритетним науковим напрямом професора В. Гоцуляк – уродженця м. Дніпра (Дніпропетровська). Однак його відгуки на реферати дисертацій, виступи під час захисту дисертацій та окремі кваліфікаційні роботи його студентів є доказам того, що вчений достатньо цікавився цим питанням і позитивно оцінював рух опору.

У 2019 р. виходить персональний покажчик з нагоди відзначення 60-річчя від дня народження уродженця Тернопільщини, українського історика, археографа, доктора історичних наук, професора Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова **Богдана Івановича Андрусишина** [1]. Незважаючи на те, що дослідник значну увагу приділяв питанням історії Української революції у 1917–1921 рр., у подальших своїх дослідженнях він одним з перших в Україні порушив питання культури у формуванні менталітету майбутніх учасників національно-визвольної боротьби ОУН-УПА 1920–1930-х рр. та соціальної революції в Україні в програмах ОУН-УПА-УГВР. До посібника також увійшов опис статті дослідника «Військова діяльність Дмитра Палієва», у якій висвітлено роль відомого діяча у створенні І-ї Української дивізії Української національної армії (УД УНА). На очолюваній вченим кафедрі ще в 1992 р. була схвалена навчальна програма з історії України, що передбачала вивчення руху ОУН, УПА на західноукраїнських та інших українських землях як вираз тяглості державницьких традицій в Україні, незнищенності віковічного прагнення українців до свободи і незалежності [2, 58].

2019 р. Криворізький економічний інститут Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана видав біобібліографічний покажчик, присвячений професору кафедри соціально-гуманітарних наук, доктору історичних наук **Валентині Олексіївні Шайкан,** уродженці Кустанайської області Казахстану та випускниці історичного факультету Московського державного університету імені М. В. Ломоносова [3].

Переважну частину своєї наукової діяльності В. Шайкан приділила вивченню актуальних питань історії України під час Другої світової війни. Професорка як член Асоціації істориків Другої світової війни при Інституті історії України НАН України – одна з найвідоміших вітчизняних дослідниць проблем колабораціонізму, про що свідчать назви її праць, зокрема: «Колабораціонізм. Пособництво, сепаратизм, причини міжнаціонального протистояння: проблеми кваліфікації та відповідальності», «Колабораціонізм на території рейхскомісаріату «Україна» та Військової зони в період Другої світової війни» (Донецьк, 2006). Вивчаючи цю тематику, В. Шайкан порушила й питання ОУН і УПА. Прикладом є її праці: «Війна у спогадах очевидців: з щоденника учасника УПА О. Повшука» (2008); «Колабораціонізм і український національно-визвольний рух» (2005); «Український національно-визвольний рух в роки Другої світової війни: анатомія стратегічного напрямку» (2007) та ін.

Дослідниця дотримується думки про те, що представники українського самостійницького руху та громадських інституцій національної орієнтації, маючи на меті створення незалежної української держави, ситуативно йшли на співпрацю з Німеччиною [29]. За її словами, різновекторність напрямів боротьби ОУН у поєднанні з браком зброї, амуніції, продуктів харчування, відсутністю зовнішньої допомоги штовхала націоналістичні кола до епізодичних тактичних контактів із гітлерівцями, що підривало довіру до руху серед населення і давало підстави комуністам для дискредитації руху в майбутньому [32].

Отже, В. Шайкан не намагається виокремити співпрацю ОУН-УПА з німецькою владою із загальноприйнятого поняття колабораціонізму. Однак в її оцінках простежується правомірність діяльності ОУН-УПА.

У покажчику також представлено дисертаційне дослідження Р. Шляхтича «Протистояння ОУН(Б), УПА та радянської влади на території Західної України у повоєнний час (1945 – середина 1950-х рр.)» (Київ, 2011), захищене під науковим керівництвом В. Шайкан.

До цієї ж групи відносимо персональний покажчик на честь доктора історичних наук України Олександра Петровича Реєнта [22], який безпосередньо не вивчав цю тему, однак у зв'язку з її актуальністю не міг її не порушити. У виданні подано описи праць О. Реєнта (у співавторстві з І. Муковським, О. Лисенком) «УПА та збройні формування ОУН як чинники Другої світової війни» (Віче, 1997. № 10) та «Настав час сказати правду про УПА» – за матеріалами Всеукраїнської наукової конференції в Івано-Франківську 2003 року «Українська Повстанська Армія – феномен національної історії».

Цінним джерелом для пошуку праць дослідників із цієї теми та ознайомлення з їх результатами є низка випусків біобібліографічного довідника «Українські історики XX ст.». Так у другому випуску цього посібника за 2003 р. [30] подано описи бібліографічних праць доктора історичних наук, професора **Ігоря Івановича Ільюшина,** який досліджував діяльність ОУН-УПА в контексті українського повстанського руху, українсько-польських відносин у XX ст. У третьому випуску біобібліографічного довідника серії «Українські історики» (Київ, 2010) [31] представлено описи праць **Дмитра Валерійовича Вєдєнєєва** (Сєвєродонецьк), який вивчав історію спеціальних служб України, повстансько-партизанських рухів XX ст. Найвідоміша його праця в співавторстві з Г. Биструхіним «Меч і тризуб. Розвідка і контррозвідка руху українських націоналістів та УПА (1920–1945)» (Київ, 2006). Автори доходять висновку, що діяльність спецпідрозділів повстансько-підпільних рухів сприяла забезпеченню законних прав українського народу на свободу, суверенну державність, можливість вільного економічного, соціального, національно-культурного, релігійного буття. Не випадково в Загальній декларації прав людини ООН від 10 грудня 1948 р. визнано право народів на повстання проти тиранії і гноблення як останній засіб [7].

У третьому випуску довідника «Українські історики XX ст.» вміщено інформацію про праці інших авторів із цієї теми. Серед них відомі київські дослідники **Анатолій Вікторович Кентій** та **Віктор Савович Коваль**. Особливий інтерес викликають постать і науковий доробок В. Коваля, який у юнацькі роки пережив німецьку окупацію. Колеги вважали його неординарною особистістю, скрупульозним дослідником, який ніколи не йшов торованим шляхом. Його називали людиною вічного пошуку, котра постійно перебувала в опозиції, але не робила свою опозиційність показною. Дослідник не любив догми та міфи, усіляко уникав у своїх текстах співати осанни «вождям» та «героям» і водночас дозволяв собі те, на що в роки тоталітаризму, «застою» та «перебудови» не наважувались інші науковці – шукати правди [23]. У 1963 р. в одній зі своїх праць він вказав, що український уряд Я. Стецька був створений у 1941 р. всупереч волі німців, у 1979 р. дослідник вперше згадав про протокол до радянсько-німецького пакту про ненапад, у 1982 р. показав тотожність нацистського й комуністичного режимів. Одним з напрямів його досліджень був самостійницький рух, пов'язаний з діяльністю ОУН-УПА. У червні-липні 1991 р. на запит Верховної Ради УССР, за дорученням АН УРСР, він підготував велику довідку про ОУН і УПА, у якій доводив, що бійці УПА вели визвольну боротьбу. У тексті стверджувалося, що реабілітації УПА рано чи пізно не уникнути з двох причин: а) цього вимагає історична справедливість; б) ще більш необхідно це зробити для ліквідації шкідливого напруження, що існує між західноукраїнським регіоном і київським центром. Вчений також зазначав, за умов вільної преси процес реабілітації УПА йтиме в суспільстві сам собою. Тому, «щоб не залишитися у хвості подій», В. Коваль рекомендував республіканському керівництву взяти процес у власні руки і через свою пресу публікувати об'єктивні матеріали» [9]. Керівництво Верховної Ради УРСР не сприйняло обґрунтування науковця і примусило відкликати його довідку, а також створило спеціальну комісію для підготування прийнятного для себе висновку із цього питання.

Отже, передбачений та фактично прогнозований В. Ковалем природний процес визнання ОУН-УПА підтверджують матеріали розглянутих персональних покажчиків дослідників і краєзнавців. Вони засвідчують той факт, що вивчення цього питання відбувалося незалежно від роботи комісій, які створювали Верховна Рада й уряд для схвалення так званої «об'єктивної» думки про діяльність ОУН і УПА. Процес народного визнання ОУН-УПА відбувався стихійно, здебільшого з власної ініціативи краєзнавців, науковців, викладачів, бібліографів. У своїх дослідженнях вони ще задовго до появи проміжних та остаточних висновків урядової комісії (1997–2005) визнали діячів ОУН-УПА учасниками національно-визвольної

боротьби українського народу за створення самостійної соборної Української держави та підтвердили правомірність їхньої діяльності, насамперед відповідно до прав народів на самовизначення.

Географія походження дослідників, персональні покажчики яких розглянуто, свідчить про те, що більшість з них народилися в регіоні, де була поширена діяльність ОУН і УПА – на західноукраїнських землях. Незалежно від свого віку та світогляду, сформованого переважно за радянської доби, саме вони зробили найбільший внесок у вивчення та висвітлення цього питання, надання йому відповідної оцінки, яка відображає думки переважної більшості місцевого населення. Дослідники з інших регіонів, зокрема центру й півдня України, у своїх працях, виступах, дисертаціях, а також захищених під їх керівництвом, також розглядали боротьбу ОУН-УПА як національно-визвольний повстанський рух проти авторитарних і тоталітарних режимів держав-агресорів, за створення самостійної і суверенної Української держави, а тому вважали його правомірним, незважаючи на застосування його учасниками методів терору. У своїх працях вчені-історики й краєзнавці подають діячів ОУН і воїнів УПА як національних героїв і закликають визнати їх борцями за Українську державу та ветеранами війни. Однак змінити ставлення переважної частини населення до цього питання ні їм, ні урядовій комісії не вдалося. За відсутності офіційної державної цензури влада хоча і стимулювала дослідження із цього питання, однак не сприяла поширенню їх результатів на загальнодержавному рівні, насамперед тих, де позитивно оцінювалася діяльність організацій і учасників національно-визвольного руху. Керівництво країни тримало під контролем процес офіційного визнання ОУН-УПА, затягуючи та спотворюючи його наскільки це було можливо. Досягали цього завдяки монополії над фінансами країни та ЗМІ. Тому подолати ідеологічне протистояння в суспільстві із цього питання упродовж багатьох років не вдавалося. Не розв'язаним це питання залишається і після схвалення у 2015 р. Закону України «Про правовий статус і вшанування борців за незалежність України у XX столітті» (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19#Text). Документ мав визнати борцями за суверенну й соборну Українську державу всіх учасників національно-визвольної боротьби українського народу у XX ст. Однак у законі не названо жодної форми боротьби, у якій брали участь діячі названих організацій, немає визначення «українського визвольного руху» другої половини XX століття. На відміну від низки законопроєктів, що пропонували раніше народні депутати, зокрема Я. Джоджик, Ю. Костенко та І. Заєць у 2009 р., ОУН-УПА не визнано воюючою стороною Другої світової війни (1939–1956), а членам ОУН і воякам УПА не надано статусу ветеранів війни та учасників національно-визвольного руху опору проти правлячих режимів колишнього СРСР і нацистської Німеччини, або ж статусу учасників бойових дій за створення Української суверенної соборної держави. Фактично, згідно зі схваленим у 2015 р. законом, ветеранів ОУН-УПА визнано борцями за незалежність України, тобто – Української РСР. Підтвердженням цьому є закон України «Про внесення змін і доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР» від 17 вересня 1991 року № 1554-XII, де в п. 16 ст. 121 зазначено: слова «Українська Радянська Соціалістична Республіка» та «Українська РСР» замінити словом «Україна» (Відомості Верховної Ради України. Київ, 1991, 12 листопада. № 46. Ст. 619. С. 1325; ЦДАВО України, ф. 1, оп. 16, спр. 4633). Згідно з офіційною інформацією, розміщеною на сайті Організації Об'єднаних Націй (ООН), 24 серпня 1991 р. Українська Радянська Соціалістична Республіка змінила свою назву на Україна (https://www.un.org/ru/about-us/member-states/ukraine), тому й не проходила процедури вступу до ООН як нова держава, як і не заявляла про вихід зі складу СРСР. Заміна назви «Українська РСР» на Україна, а також конституційні зміни, що сталися після проголошення розпаду СРСР 1991 р., не вплинули на міжнародну правосуб'єктність УРСР / України. Оскільки зміна назви не тотожна зміні юрисдикції, чинною залишилася юрисдикція Української РСР. Підтвердженням цьому є чинність численних Законів УРСР. Насамперед це закон України «Про правонаступність України» від 12 вересня 1991 р. № 1543-XII, у якому зазначено, що на території України до ухвалення нової Конституції і створення на її підставі нових державних органів діє Конституція (Основний Закон) Української РСР 1978 р., а також продовжують функціонувати всі найвищі радянські органи державної влади, сформовані на підставі Конституції УРСР (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12#Textто). Оскільки нових державних органів Республіки України на підставі Конституції України 1996 р. дотепер не створено, юрисдикція УРСР залишається чинною. УРСР / Україна немає держави правонаступниці, адже цей процес мав відбуватися згідно з її міжнародними зобов'язаннями, а саме Віденською конвенцією про правонаступництво держав щодо державної власності, державних архівів і боргів 1983 р. (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_072#Text). Документи про передачу з балансу на

баланс від УРСР / України чи СРСР до Республіки України території, нерухомого майна, об'єктів народного господарства (енергосистем, електростанцій, газо- й нафтопроводів, заводів, фабрик, комунальних підприємств тощо) відсутні.

Наукова новизна. Вперше за допомогою персональних покажчиків дослідників зроблено порівняння результатів їх досліджень з нормативно-правовими актами країни щодо визнання правового статусу учасників ОУН-УПА та визначення українського визвольного руху ХХ ст.

Висновки. Отже, існує повна невідповідність між результатами наукових досліджень, представлених у персональних покажчика на честь вчених, краєзнавців, та Законом України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті» щодо діяльності ОУН-УПА й визнання правового статусу їх учасників. Всупереч численним дослідженням вчених, що відображено в персональних покажчиках, укладених на їх честь, на законодавчому рівні членів ОУН, вояків УПА та інших націоналістичних організацій 1920–1950-х рр. визнано борцями не за самостійну суверенну та соборну Українську державу, а за незалежність Української РСР, проти якої вони вели непримиренну боротьбу і яку восени 1991 р. Верховна Рада УРСР офіційно перейменувала в Україну. Цим також пояснюється відсутність у Законі «Про правовий статус і вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ ст.» визначення української визвольної боротьби та руху опору 1920–1950-х рр. тоталітарним режимам Німеччини й СРСР за участі ОУН-УПА.

Список використаних джерел

1. Богдан Іванович Андрусишин : біобібліогр. покажч. до 60-річчя від дня народження і 45-річчя педагогічної і наукової діяльності / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова ; упоряд. Н. І. Тарасова, Т. М. Галенко. 2-е вид., допов. Київ, 2019. 241 с.
2. Борисенко В. Й. Становлення професора Б. І. Андрусишина як видатного вченого-історика і громадського діяча. *Наук. пр. іст. факультету Укр. держ. ун-ту ім. М. Драгоманова*. 2019. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/28823/Borysenko.pdf;jsessionid=4602EA91B0CE2ABE976449B62CDDB14C?sequence=1 (дата звернення: 21.05.2023).
3. Валентина Олексіївна Шайкан : біобібліогр. покажч. / Київ. нац. економ. ун-т ім. Вадима Гетьмана» ; упоряд. О. О. Картечева. Кривий Ріг, 2019. 54 с. URL: https://bit.ly/3xv2eyn (дата звернення: 26.09.2022).
4. Василь Верига. *З любов'ю до краю* : бібліогр. посіб. Заліщики, 1998. С. 57–60.
5. Вегеш М. Полковник Михайло Колодзінський-Гузар (1902–1939): сторінки життя і військово-політичної діяльності : наук.-популяр. нарис. Ужгород, 2021. 64 с. URL: http://surl.li/gtuii (дата звернення: 26.09.2022).
6. Вегеш М. Сторінки історії ОУН-УПА в Закарпатті (1929–1939). *Сучасність*. 2001. № 2. С. 85–103. URL: http://surl.li/gtvqb (дата звернення: 23.09.2022).
7. Вєдєнєєв Д. В., Биструхін Г. С. Меч і тризуб. Розвідка і контррозвідка руху українських націоналістів та УПА (1920–1945). Київ : Генеза, 2006. 408 с.
8. 80 років від дня народження Вериги Василя Івановича (3.01.1922) – громадського діяча, історика, журналіста. *Література до знаменних і пам'ятних дат Тернопільщини на 2002 рік :* бібліогр. список / уклад. М. В. Друневич. Тернопіль, 2002. С. 8–9. URL: http://library.te.ua/library_content/calendar/kalendar02/3-01.htm (дата звернення: 19.09.2022).
9. В'ятрович В. Нотатки з кухні переписування історії. Київ : Наш Формат, 2021. 528 с. URL: https://bit.ly/39AU3Yp. (дата звернення: 16.09.2022).
10. Дашкевич Ярослав. Майстерня історика: Джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни / Львівське відділення ІУАД ім. М. С. Грушевського НАН України. Львів : Літературна агенція «Піраміда», 2011. 792 с.
11. Дашкевич Ярослав. Постаті : нариси про діячів історії, політики, культури / 2-ге вид., виправл. й доповн. Львів : Літературна агенція «Піраміда», 2007. 808 с.
12. Досліджуючи історію Карпатської України : біобібліогр. покажч. пр. професора Миколи Вегеша про Карпатську Україну: до 30-річчя проголошення незалежності України / Ужгород. нац. ун-т ; передмова М. Олашина. Ужгород : «АУТДОР-ШАРК», 2021. 128 с. URL: http://surl.li/hctlo (дата звернення: 04.01.2023).

13. Дробот І., Слюсаренко А. До літопису боротьби за українську державність. *Україна XX століття: культура, ідеологія, політика.* 2009. Вип. 15. С. 129–143. URL: http://history.org.ua/JournALL/xxx/15/1/9.pdf (дата звернення: 04.01.2023).

14. Жив'юк Андрій Анатолійович : біобібліогр. покажч. до 60-річчя від дня народження / упоряд.: Р. П. Давидюк. Рівне : Формат-А, 2020. 112 с.

15. З Україною в серці: життя і творчість Василя Вериги : біобібліогр. нарис / Заліщицька центр. р-н. б-ка ; підгот. М. Л. Ковальчук, Л. І. Вонс, С. І. Пукіш. Заліщики, 2010. URL: https://fliphtml5.com/cxlx/jhsv/basic (дата звернення: 11.03.2023).

16. Іван Іванович Дробот : біобібліогр. покажч. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова; упоряд.: Л. В. Савенкова, Н. І. Тарасова. Київ, 2011. 180 с. URL: https://bit.ly/3azGl86 (дата звернення: 11.11.2022).

17. Історик на зламі епох. Станіслав Кульчицький : матеріали до біобібліографії. Інтерв'ю. Спогади / упоряд. бібліогр.: І. Кузьміна, О. Юркова; автор історіогр. нарису О. Юркова. Київ, 2016. 531 с.

18. Історіограф Волинської землі: До 70-річчя від дня народження Гурія Васильовича Бухала : біобібліогр. покажч. / уклад. Н. М. Кожан ; наук. ред. В. П. Ярощук ; ред. Л. Г. Сахнюк. Рівне : Волинські обереги, 2002. 88 с. URL: http://libr.rv.ua/data/library/img/99.pdf (дата звернення: 13.12.2022).

19. Кугутяк Микола Васильович : біобібліогр. покажч. (до 70-річчя від дня народження) / наук. ред. та упор.: О. Б. Гуцуляк ; упоряд.: О. Я. Дрогобицька, Н. Г. Мазур. Івано-Франківськ, 2022. 52 с. URL: http://lib.pnu.edu.ua/files/pokajchiki/kuhutyak.pdf (дата звернення: 11.06.2023).

20. Кульчицький С. «Колабораціонізм» ОУН-УПА: державної зради не було. *Україна молода*. 1999. 8 грудня.

21. Олег Полянський : біобібліогр. покажч. / уклад.: Свістельник Ірина. Тернопіль : Джура, 2010. 32 с.

22. Олександр Петрович Реєнт: член-кореспондент НАН України : біобібліогр. покажч. / уклад.: Л. І. Синявська, О. З. Силка, В. В. Шевченко ; авт. вступ. статті О. Є. Лисенко. Київ, 2019. 208 с.

23. Пастушенко Т. В. (2014) Коваль Віктор Савович. IN MEMORIAM. *Укр. іст. журн.* 2014. № 1. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/107914/20-Koval.pdf?sequence=1 (дата звернення: 19.03.2023).

24. Персональний покажчик Гоцуляк Віктор Володимирович: доктор історичних наук, професор : біобібліогр. покажч. / уклад.: Л. І. Синявська, О. З. Силка. Черкаси : ФОП Гордієнко Є. І., 2018. 152 с.

25. Полянський О. Армія нескорених : до 60-річчя УПА. Тернопіль : Підручники & посібники, 2007. 80 с. URL: http://surl.li/fawln (дата звернення: 17.03.2023).

26. Попович М. В. Кровавый век. Харків : Фоліо, 2015. 992 с.

27. Пришляк Володимир. Ярослав Ісаєвич: NOMEN EST OMEN. *Historian*. 2016. 5 квіт. URL: http://surl.li/hbgov (дата звернення: 10.02.2023).

28. Сидорук А. Станіслав Кульчицький: «Білих плям» щодо діяльності УПА вже не існує. *Україна молода*. 2007. 10 січ. URL: https://www.umoloda.kiev.ua/number/833/169/30322/ (дата звернення: 09.02.2023).

29. Стецкевич В. Колабораціонізм на території рейхскомісаріату «Україна» і військової зони в роки Другої світової війни. *Критика: міжнародний огляд книжок та ідей*. 2006, квітень. Рік X, число 5 (103). URL: https:// http://surl.li/hbgqn (дата звернення: 07.03.2023).

30. Українські історики XX століття : біобібліогр. довід. / О. Г. Бажан, С. І. Білокінь, П. М. Бондарчук та ін. Київ; Львів, 2003. Вип. 2. Ч. 1. 396 с.

31. Українські історики XX століття : біобібліогр. довід. / С. С. Батуріна, О. Г. Цажан, С. І. Білокінь та ін. Київ, 2006. Вип. 2. Ч. 3. 315 с.

32. Шайкан В., Шайкан В. Ідеологічна боротьба в Україні в роки Другої світової війни. Кривий Ріг, 2010. URL: http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1063-5/21.pdf (дата звернення: 06.03.2023).

33. Ярослав Дашкевич : біобібліогр. покажч. / уклад. М. Кривенко ; авт. вступ. ст. А. Содомора ; наук. ред. Л. Ільницька ; НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника. Львів, 2006. 263 с. URL: http://biography.nbuv.gov.ua/data/vidannya/upbp/PDF/41.pdf (дата звернення: 03.01.2023).

34. Ярослав Ісаєвич : бібліогр. 1999–2005 / упоряд.: Л. Горішня, Б. Пікулик ; відп. ред. Ю. Ясіновський ; НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2006. 28 с.

References

1. Tarasova, N. I., Halenko, T. M. (2019). Bohdan Ivanovych Andrusyshyn: bibliographic index to the 60th anniversary of his birth and 45th anniversary of his pedagogical and scientific activity. Kyiv, 241 [in Ukrainian].
2. Borysenko, V. Y. (2019). Formation of Professor B. I. Andrusyshyn as an outstanding scientist-historian and public figure. Dragomanov Ukrainian State university. Retrieved from: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/28823/Borysenko.pdf;jsessionid=4602EA91B0CE2ABE976449B62CDDB14C?sequence=1 [in Ukrainian].
3. Kartecheva, O. O. (2019). Valentyna Oleksiivna Shaikan: bibliographic index. Kryvyi Rih, 54. Retrieved from: https://bit.ly/3xv2eyn [in Ukrainian].
4. Veryha, V. (1998). With love for the land: bibliogr. manual. Zalishchyky, 57–60 [in Ukrainian].
5. Vehesh, M. (2021). Colonel Mykhailo Kolodzinskyi-Huzar (1902–1939): pages of life and military-political activity. Popular science essay. Uzhhorod, 64. Retrieved from: http://surl.li/gtuii [in Ukrainian].
6. Vehesh, M. (2001). Pages of the history of the OUN-UPA in Transcarpathia (1929–1939). Suchasnist, 2, 85–103. Retrieved from: http://surl.li/gtvqb [in Ukrainian].
7. Viedienieiev, D. V., Bystrukhin, H. S. (2006). Sword and trident. Intelligence and counter-intelligence of the movement of Ukrainian nationalists and the UPA (1920–1945). Kyiv: Heneza, 408 [in Ukrainian].
8. Drunevych, M. V. (2002). 80 years since the birth of Vasyl Ivanovych Veriha (January 3, 1922) – public figure, historian, journalist. Literatura do znamennykh i pam'iatnykh dat Ternopilshchyny: bibliohr. spysok. Ternopil. Retrieved from: http://library.te.ua/library_content/calendar/kalendar02/3-01.htm [in Ukrainian].
9. Viatrovych, V. (2021). Notes from the kitchen of rewriting history. Kyiv: Our Format. Retrieved from: https://bit.ly/39AU3Yp [in Ukrainian].
10. Dashkevych, Ya. (2011). Historian's workshop: Source studies and special historical disciplines. Lviv: Literary Agency "Pyramid", 792 [in Ukrainian].
11. Dashkevych, Ya. (2007). Figures: Essays on figures of history, politics, culture. Lviv: Literary Agency "Pyramid", 808 [in Ukrainian].
12. Olashyn, M. (2021). Researching history of Carpathian Ukraine: biobibliogr. index by Professor Mykoly Vehesha about Carpathian Ukraine: to the 30th anniversary of the declaration of independence of Ukraine. Uzhhorod national university. Uzhhorod: "OUTDOOR-SHARK". Retrieved from: http://surl.li/hctlo [in Ukrainian].
13. Drobot, I. Sliusarenko, A. (2009). To the chronicle of the struggle for Ukrainian statehood. Ukraine of the XX century: culture, ideology, politics. 15, 129–143. Retrieved from: http://history.org.ua/JournALL/xxx/15/1/9.pdf [in Ukrainian].
14. Davydiuk, R. P. (Comp). (2020). Zhyviuk Andrii Anatoliiovych: to the 60th anniversary of the birth: biobibliogr. index. Rivne: PP "Format-A", 112 [in Ukrainian].
15. Kovalchuk, M. L., Vons, L. I., Pukish, S. I. (Comps) (2010). With Ukraine in the heart: Life and creativity Vasylia Veryhy: biobibliogr. essay. Zalishchyky. Retrieved from: https://fliphtml5.com/cxlx/jhsv/basic [in Ukrainian].
16. Savenkova, L. V., Tarasova, N. I. (Comps) (2011). Ivan Ivanovych Drobot: biobibliogr. index. Kyiv, 180. Retrieved from: https://bit.ly/3azGl86 [in Ukrainian].
17. Kuzmina, I., Yurkova, O. (Comps). (2016). Stanislav Kulchytskyi: Historian at the turn of the era. Materials for biobibliography. Interview. Memories. Kyiv, 531 [in Ukrainian].
18. Kozhan, N. M. (Comp.), Yaroshchuk, V. P., Sakhniuk, L. H. (Eds.). (2022). Historiographer of the Volyn region: to the 70th anniversary of the birth of Huriia Vasyliovycha Bukhala: biobibliogr. index. Rivne: Volyn amulets, 88. Retrieved from: http://libr.rv.ua/data/library/img/99.pdf [in Ukrainian].
19. Hutsuliak, O. B. (Ed. and comp.); Drohobytska, O. Ya., Mazur, N. H. (Comps). (2022). Kuhutiak Mykola Vasyliovych: biobibliogr. index (to the 70th anniversary of the birthday). Ivano-Frankivsk, 52 [in Ukrainian].
20. Kulchytskyi, S. (08.12.1999). OUN-UPA "collaborationism": there was no treason. Ukraina moloda [in Ukrainian].
21. Oleh Polianskyi: biobibliogr. index. (2010). Ternopil: Jura, 32 [in Ukrainian].

22. Syniavska, L. I., Sylka, O. Z., Shevchenko, V. V. (Comps). (2019). Oleksandr Petrovych Reient. Corresponding member of the National Academy of Sciences of Ukraine: biobibliogr. index. Kyiv, 208 [in Ukrainian].

23. Pastushenko, T. V. (2014). Koval Viktor Savovych. IN MEMORIAM. Ukrainian historical journal. 1. Retrieved from: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/107914/20-Koval.pdf?sequence=1 [in Ukrainian].

24. Syniavska, L. I., Sylka, O. Z. (Comps). (2018). Personal index: Hotsulyak Viktor Volodymyrovych: doctor of historical sciences, professor: biobibliogr. index. Cherkasy: FOP Gordienko E. I., 152 [in Ukrainian].

25. Polianskyi, O. (2007). Army of the Unconquered: to the 60th anniversary of the UPA. Ternopil: Textbooks & manuals, 80. Retrieved from: http://surl.li/fawln [in Ukrainian].

26. Popovych, M. V. (2015.) Bloody century. Kharkov: Folio, 992 [in Russian].

27. Pryshliak, V. (05.04.2016). Yaroslav Isaievych: NOMEN EST OMEN. Historian. Retrieved from: http://surl.li/hbgov [in Ukrainian].

28. Sydoruk, A. (10.01.2007). Stanislav Kulchytskyi: "White spots" regarding the activities of the UPA no longer exist. Ukraina moloda. Retrieved from: https://www.umoloda.kiev.ua/number/833/169/30322/ [in Ukrainian].

29. Stetskevych, V. (2006, Apr.). Collaborationism in the territory of the Reichskommissariat "Ukraine" and the military zone during the Second World War. Krytyka: mizhnarodnyi ohliad knyzhok ta idei. Year X, 5 (103). Retrieved from: https:// http://surl.li/hbgqn [in Ukrainian].

30. Bazhan, O. H., Bilokin, S. I. (2003). Ukrainian historians of the XX century. Biobibliographical reference. Kyiv; Lviv. 2 (1), 396 [in Ukrainian].

31. Baturina, S. S., Bazhan, O. H., Bilokin, S. I. (2006). Ukrainski istoryky XX stolittia. Biobibliogr. index. Kyiv. 2 (3), 396 [in Ukrainian].

32. Shaikan, V., Shaikan, V. (2010). Ideological struggle in Ukraine during the Second World War. Kryvyi Rih. Retrieved from: http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1063-5/21.pdf [in Ukrainian].

33. Kryvenko, M. (2006). Yaroslav Dashkevych: biobibliogr. index. Lviv National Library named after V. Stefanyk. Lviv, 263. Retrieved from: http://biography.nbuv.gov.ua/data/vidannya/upbp/PDF/41.pdf [in Ukrainian].

34. Horishnia, L., Pikulyk, B. (Comps). (2006). Yaroslav Isaievych: bibliography 1999–2005. Institute of Ukrainian Studies named after I. Krypyakevych. Lviv, 28 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.07.2023
Отримано після доопрацювання 17.08.2023
Прийнято до друку 24.08.2023

УДК 027.022:001.895:316.422-044.332:004
DOI 10.32461/2409-9805.3.2023.290979

Цитування:
Пугач Л. Ю. Діяльність публічних бібліотек в умовах трансформацій, викликаних повномасштабною російською військовою агресією. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 3. С. 28–33.

Pugach L. (2023). Activities of Public Libraries in the Conditions of Transformations Caused by the Full-Scale Russian Military Aggression. Library Science. Record Studies. Informology, 3, 28–33 [in Ukrainian].

Пугач Любов Юріївна,
аспірантка Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв,
асистент кафедри бібліотекознавства і бібліографії Львівського національного університету імені Івана Франка
https://orcid.org/0000-0001-6408-8441
ljubov.pugach@gmail.com

ДІЯЛЬНІСТЬ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙ, ВИКЛИКАНИХ ПОВНОМАСШТАБНОЮ РОСІЙСЬКОЮ ВІЙСЬКОВОЮ АГРЕСІЄЮ

Мета статті *дослідити та висвітлити діяльність публічних бібліотек, сучасних мультимедійних бібліотечних просторів в умовах цифровізації й адаптації суспільства до вимог сьогодення.* ***Методологія дослідження*** *базується на застосуванні загальнонаукових методів аналізу, синтезу, системного та соціокомунікативного підходу.* ***Наукова новизна*** *полягає в дослідженні діяльності публічних бібліотек щодо розширення їх функціоналу в наданні послуг в умовах трансформації та адаптації і реакції на нові виклики перед суспільством та державою загалом. Розкрито процес соціально-комунікаційної взаємодії бібліотек, сучасних мультимедійних просторів і користувачів в умовах сьогодення.* ***Висновки****. В умовах воєнного стану бібліотеки є органічно вплетені в інформаційне суспільство та його діяльність як соціальні інститути. Відповідно до процесу трансформацій, призначення, функцій і завдань, що формують новий суспільний імідж, бібліотеки стали провайдерами інформаційних та культурно-освітніх послуг з якісним контентом для всебічного розвитку суспільства на державному та світовому рівнях. Система бібліотечних установ України формує інтелігентне, інтелектуальне, творче, культурне суспільство, впроваджуючи у свою діяльність новітні послуги, використовуючи нові інформаційні ресурси, поширюючи об'єктивну інформацію, протидіючи маніпуляціям та інформаційній війні. Бібліотеки – це потужні соціокультурні, науково-інформаційні центри, що стали фундаментом для інформаційної бази суспільства, важливим суспільним інструментом подальшого розвитку інформатизації і забезпеченням доступу всім категоріям користувачів до інформаційних ресурсів, технологій, освіти, культури для зростання та самовдосконалення. З погляду сучасних тенденцій, в умовах воєнного стану, переконуємося в потужних можливостях та ресурсах бібліотек для задоволення освітніх, інформаційних, комунікаційних, культурних та дозвіллєвих потреб користувачів.*

Ключові слова: *публічні бібліотеки, сучасні мультимедійні бібліотечні простори, інноваційні форми обслуговування користувачів, інноваційно-освітнє середовище, медіаграмотність, російсько-українська війна.*

Pugach Liubov,
Postgraduate Student, National Academy of Culture and Arts Management
Assistant at the Department of Library Science and Bibliography
Ivan Franko National University of Lviv

ACTIVITIES OF PUBLIC LIBRARIES IN THE CONDITIONS OF TRANSFORMATIONS CAUSED BY THE FULL-SCALE RUSSIAN MILITARY AGGRESSION

The purpose of the article *is to investigate and highlight the activities of public libraries, modern multimedia library spaces in the conditions of digitisation and adaptation of society to today's requirements.* ***The research methodology*** *is based on the application of general scientific methods of analysis, synthesis, system and socio-communicative approach.* ***Scientific novelty*** *lies in the study of the activities of public*

© *Пугач Л. Ю., 2023*

libraries and expanding their functionality in providing services in conditions of transformation and adaptation, responding to new challenges facing society and the state as a whole. The process of social and communicative interaction between libraries, modern multimedia spaces, and users in the present-day conditions is revealed. ***Conclusions.*** *In the conditions of martial law, libraries are organically woven into the information society and its activities as social institutions. In accordance with the process of transformations, purpose, functions, and tasks that form a new public image, libraries have become providers of information and cultural and educational services with quality content for comprehensive development of society at the state and world levels. The system of library institutions of Ukraine forms an intelligent, intellectual, creative, cultural society, introducing the latest services into its activities, using new information resources, disseminating objective information, counteracting manipulation and information warfare. Libraries are powerful socio-cultural, scientific and information centres that have become the foundation of society's information base, an important social tool for the further development of informatisation and ensuring access to all categories of users to information resources, technologies, education, and culture for growth and self-improvement. From the point of view of modern trends, in the conditions of martial law, we are convinced of the powerful capabilities and resources of libraries to meet the educational, informational, communication, cultural and leisure needs of users.*

Keywords: *public libraries, modern multimedia library spaces, innovative forms of user service, innovative educational environment, media literacy, Russian-Ukrainian war.*

Актуальність теми дослідження. Ситуативна складова трансформації публічних бібліотек воєнного часу зумовила появу відповідної реакції інформаційного суспільства та бібліотечної спільноти на нові тенденції і перспективи у своїй діяльності, зберігаючи традиційні й інноваційні послуги. Слід зауважити, що на сьогодні значні, подекуди кардинальні зміни відбулися в усіх сферах життя українців, безпосередньо торкнулися й культурної. Сучасна публічна бібліотека як соціокультурна установа, функції та завдання якої скеровані на новий вектор діяльності, що викликано повномасштабним вторгненням Росії в Україну, має дещо розширені ділянки роботи. Нині викристалізувалося питання, наскільки громадяни України емоційно стійкі до реалій, відтак спроможні до вирішення життєво важливих потреб. Бібліотеки сьогодення продовжують функціонувати (де це можливо, попри нові, складні умови), надалі реагуючи на виклики громадян.

Актуальність статті полягає в дослідженні діяльності публічних бібліотек, розширенні її функціоналу в наданні послуг в умовах трансформації та адаптації і реакції на нові виклики перед суспільством та державою загалом.

Аналіз досліджень і публікацій. Чимало українських науковців акцентують на діяльності бібліотечних інституцій як таких, що трансформуються відповідно до історичних, соціокультурних змін в умовах цифровізації інформаційного суспільства. Зокрема, цьому питанню присвячені наукові праці відомих українських науковців В. Добровольської [5], Н. Кунанець [11], В. Загуменної [9; 10], В. Жукової [7], Н. Коржик [8], О. Кузьменко [9; 10], Ю. Сисової [16], Л. Чередник [6] та ін. Ґрунтовні наукові розвідки, які здійснили українські науковиці В. Добровольська й Л. Чередник, чітко окреслюють інноваційні форми діяльності бібліотеки, що спрямовані на задоволення інформаційних запитів користувачів. Зокрема, вчені дослідили понятійний апарат таких новітніх форм роботи, як-от: «буккросинг», «буктрейлер», «бібліофреш», «квест», «бібліотечний флешмоб», «інформаційний брифінг», «коворкінг», «коучинг» та ін. Зосередили увагу й на перспективах впровадження новітніх інформаційних технологій у роботу бібліотеки, аргументуючи доцільністю віртуальної бібліотеки та формуванням бібліотечної блогосфери, що стають актуальними для користувачів ресурсу [6].

Висвітленню питання ролі бібліотеки в забезпеченні інформаційної безпеки присвячена праця української науковиці Н. Кунанець, зокрема досліджено проблеми інформаційної безпеки, розробки методів виявлення фейкових новин та впровадження відповідних заходів для їх вирішення. Н. Кунанець зробила акцент на створенні проєктів для навчання медіаграмотності населення. Адже «бібліотеки сьогодні – це не просто сховища книг, а інформаційні центри розвитку суспільства, хаби цифрової освіти тощо. А проєкти, які реалізують за участі бібліотек, підтверджують їх важливість для життя сучасного суспільства» [11].

Мета публікації – дослідити й висвітлити діяльність публічних бібліотек, сучасних мультимедійних бібліотечних просторів в умовах цифровізації і адаптації суспільства до вимог сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Очевидно, що найдокорінніші зміни за всю історію цивілізації здійснив у XX столітті інформаційний фактор, який, безперечно, вплинув на життя цивілізації, об’єднавши світ у єдину систему, що функціонує в режимі реального часу. Відтоді інформація

перетворилася на глобальну цінність, яка посідає першість у компонентотворенні різноманітних життєвоважливих глобальних явищ та перетворень.

У результаті в інформаційному середовищі формуються нові вимоги, що визначають тенденції та перспективи розвитку бібліотечних закладів як відкритих соціальних інституцій, що зберігають, накопичують, створюють і транслюють докумeнто-інформаційні потоки.

Гібридність бібліотеки та її трансформація відповідно до соціокультурних змін і постійне еволюціонування інформаційного середовища спричинили зміну самої структури бібліотечного простору, інтер'єру приміщення та її дизайну. Користувачі бібліотеки стали більш вимогливими й хотіли б бачити не лише нові надходження: книги, періодичні видання, якісне технічне забезпечення, сучасне обладнання, але й комфортний, відкритий інформаційний простір, у якому зручно перебувати чи проводити дозвілля. Відповідно бібліотека є дієздатною за межами власного простору, вибудовуючи на своїх майданчиках та за їх межами багатоаспектний комунікативний простір, у якому користувач стає активним комунікантом культурного діалогу [3].

Публічні бібліотеки перебувають у постійній динаміці, шукають та впроваджують нові послуги й форми обслуговування широких верств населення, це: презентаційні матеріали, 3D-екскурсії, віртуальні виставки, відеолекції, онлайн-семінари, онлайн-діалоги, дистанційні форми навчання, відеоуроки, відкритий доступ до цифрових колекцій та ін., що відкривають перед сучасною людиною дуже багато переваг і можливостей, формуючи так духовний та інтелектуальний потенціал. Бібліотека є в позиції активного учасника фільтрації, оцінки, інтерпретації, а також встановлення зв'язків між інформаційними масивами задля забезпечення доступу користувачам, зокрема й віддаленим, до широкого спектру джерельної бази інформації [4, 19].

Як зазначає український дослідник С. Гарагуля, бібліотека надає доступ до інформаційних ресурсів, які належать іншим суб'єктам інформаційного простору, зокрема представлених у мережі «Інтернет». А иакож сама стає творцем електронних інформаційних ресурсів, зокрема вебсайтів, баз даних, вебпорталів, колекцій оцифрованих документів, які перебувають за її фізичними межами [4].

Структурними компонентами, що утворюють медійне середовище, стають відділи розвитку інновацій, інтернет-центри з віддаленим доступом, електронні читальні зали, бази даних та репозитарії в цифровому середовищі [7].

Спираючись на сучасні наукові праці українських науковиць В. Добровольської та Л. Чередник, зауважимо, що «визначальним для бібліотек є інтеграція із життям місцевих громад, співпраця з ними на умовах партнерства» [6, 7], що знаходить віддзеркалення в активностях громади. Відтак органічним є сучасне бачення взаємозалежності суспільства, зокрема спільноти й бібліотеки, як життєздатного організму, що спрямований на комунікування та комунікує з місцевими громадами на позиції «лідерів в цих спільнотах, що сприятиме створенню позитивного образу бібліотеки в суспільстві» [9], доводять сучасні українські науковці В. Загуменна та О. Кузьменко.

Аналіз певних сегментів бібліотечного обслуговування демонструє використання абсолютно нових можливостей доступу до інформації незалежно від місцезнаходження, просторових і часових обмежень як документа, так і користувача. *Сильними* сторонами бібліотеки є не лише доступність документованої інформації, що зберігається у фондах чи на її сервері, а «вихід» за межі своєї фізичної площини у віртуальний простір, і надалі виконуючи одну із найважливіших функцій – задоволення освітніх, інформаційних, комунікаційних, культурних та дозвіллєвих потреб користувачів. *Слабкими* сторонами бібліотеки в умовах воєнного стану є вкрай складна ситуація, що спричинена повним або частковим знищенням бібліотеки. На сайті публічної бібліотеки територіальної громади в блозі Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого розміщено інформацію результатів моніторингу бібліотекою стану публічних бібліотек регіонів: (сільських, селищних, міських, обласних). Відомо, що станом на 31 березня 2023 року, як зазначає головна бібліотекарка НМВ НБУ імені Ярослава Мудрого В. Здановська, повномасштабна війна негативно впливає на бібліотечну галузь, що спричинило значне скорочення мережі публічних бібліотек. Призупинено або «тимчасово призупинено» діяльність не менш ніж 2361 бібліотеки (без урахування даних із тимчасово окупованих, прифронтових територій та частини громад Донецької, Херсонської, Рівненської, Сумської, Черкаської областей). Надалі відбувається руйнування матеріально-технічної бази бібліотек і втрата бібліотечних фондів. Як відомо, «за попередніми підрахунками, загальні втрати бібліотечних фондів наразі становлять 187 052 примірники. Визначення розміру збитків, завданих публічним бібліотекам внаслідок російської збройної агресії, ще триває, але наразі можемо констатувати, що вони є не меншими, ніж 66,5 млн грн, зокрема 2,2 млн грн – бібліотечні фонди» [13].

Необхідно зауважити, що майже в усіх

публічних бібліотеках добре організовано волонтерські осередки підтримки ЗСУ, роботу із плетіння маскувальних сіток, збір та допомогу ВПО, надання фахової психологічної допомоги та моральної підтримки у складних життєвих ситуаціях переселеним особам. Зокрема, у Рівненській обласній універсальній науковій бібліотеці відбуваються щотижневі зустрічі із психологами. О. Ставінська надає допомогу в ресурсності вимушено переселених жінок, проводить арттерапевтичні заходи, метою яких є формування впевненості у своїх силах, сприйняття світу та характер взаємин із соціумом [14].

Відповіді на питання як працюють новостворені бібліотечні простори в бібліотеках, які бібліотечні послуги надають користувачам та в чому полягає новий напрям роботи інформаційних працівників, знаходимо в наукових та методичних працях вітчизняних дослідників. Зокрема, українська дослідниця Ю. Сисова наголошує на активностях бібліотеки в напрямі залучення бібліотечного фандрайзингу під час війни в Україні, що є одним з інноваційних інструментів у бібліотечній діяльності. Бібліотеки значно розширили свої функції від цифрових хабів, завданнями яких є «поширення офіційних повідомлень органів української влади, забезпечення окремого місця для виконання дистанційної роботи ВПО, надання можливості проходити онлайн-навчання для здобувачів вищої освіти тощо» [16, 33], до бібліотечного простору, який через складні обставини в державі, воєнні дії, слугує надійним укриттям під час повітряної тривоги., Тож бачимо, що публічні бібліотеки пристосовують свою діяльність до вимог сьогодення і є відкритими для користувачів. Для прикладу, у підвальному приміщенні Львівської обласної бібліотеки для дітей у 2019 року відкрили простір Steam-лабораторію Pidzemka. У цьому інноваційно-освітньому середовищі відбувалися різноманітні заходи, як-от: майстер-класи, на яких дітей навчали моделюванню, програмуванню, конструюванню, робототехніці. У зв'язку з повномасштабним вторгненням держави-агресора бібліотечний простір тепер слугує повноцінним укриттям, що надалі функціонує як комунікаційний майданчик для користувачів, де проводять різноманітні заходи під час повітряної тривоги. Наприклад, Львівська обласна бібліотека для дітей і надалі працює у звичному режимі й продовжує виконувати свої основні функції та суспільне призначення. Бібліотекарі Рівненської обласної бібліотеки проводять в укритті майстер-клас із виготовлення патріотичних браслетів [2]. Попри умови воєнного стану в Україні, бібліотека зосереджена на збереженні своїх основних функцій, волонтерській діяльності та обслуговуванні внутрішньо переміщених осіб з дітьми [14].

Як бачимо, у Доктрині інформаційної безпеки України (Указ Президента України № 47/2017 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 29.12.2016) визначено, що національними інтересами України в інформаційній сфері виступають як життєво важливі інтереси особи, так і суспільства й держави загалом. Насамперед це захист українського суспільства від агресивного впливу деструктивної пропаганди, передусім з боку держави-агресора, а також захист від агресивного впливу російської федерації, спрямованого на пропаганду війни, розпалювання національної і релігійної ворожнечі й ін. У правовому документі наголошено й на розвитку медіакультури суспільства та соціально відповідального медіасередовища, що вкрай важливо [1]. Власне, зростання інформаційної загрози з боку Росії і виникнення потреби суспільства в достовірності інформаційного поля, поширення медіаграмотності серед населення, розуміння та розпізнавання фейкової інформації та долучення до протидії інформаційно-психологічним операціям є в полі зору публічних бібліотек [8, 43].

Нині бібліотеки є активними репрезентантами інформаційного фронту в боротьбі з дезінформацією, ворожою пропагандою. Так, на сайтах публічних бібліотек розміщено відомості про комплексні групові та масові заходи. Зокрема, на сайті Хмельницької міської ЦБС розміщено онлайн-курси: «Медіаграмотність для громадян», створений IREX у партнерстві з Академією української преси та StopFake; «Новинна грамотність» від «Детектор Медіа»; «Цифрова безпека та комунікація в онлайні»; «Верифікація в інтернеті»; курс для журналістів «Як розуміти соціальні мережі» та ін.

Наприклад, у жовтні 2021 року вперше відбувся Фестиваль інфомедійної грамотності в Хмельницькому, у межах якого заплановано та реалізовано тпкі заходи, присвячені медіаграмотності населення, як-от: інтерактивні події, медіазустрічі, навчальні курси в Школі медіаграмотності для дорослих, де навчання відбувалося в Бібліохабі – мультимедійному сучасному бібліотечному просторі в Центральній публічній бібліотеці Хмельницької міської тергромади. Також відбувся цикл тренінгів «Інформаційна та кібербезпека» (16 травня – 17 червня 2022 р.) за сприяння та організації ВГО «Українська бібліотечна асоціація» в бібліотеках-партнерах Львова, Тернополя, Вінниці, Запоріжжя та ін. в межах проєкту «Цифрові, інклюзивні, доступні: підтримка цифровізації державних послуг в Україні» (проєкт підтримки «Дія»), що впроваджує UNDP Ukraine / ПРООН в Україні за підтримки уряду Швеції [15].

Наукова новизна статті полягає в дослідженні діяльності публічних бібліотек щодо розширенні їх функціоналу в наданні послуг в умовах трансформації та адаптації, реакції на нові виклики перед суспільством та державою загалом. Розкрито процес соціально-комунікаційної взаємодії бібліотек, сучасних мультимедійних просторів і користувачів в умовах сьогодення.

Висновки. В умовах воєнного стану бібліотеки є органічно вплетені в інформаційне суспільство та його діяльність як соціальні інститути. Відповідно до процесу трансформацій, призначення та завдань, що формують новий суспільний імідж, бібліотеки стали провайдерами інформаційних та культурно-освітніх послуг з якісним контентом для всебічного розвитку суспільства на державному та світовому рівнях. Система бібліотечних установ України формує інтелігентне, інтелектуальне, творче, культурне суспільство, впроваджуючи у свою діяльність новітні послуги, використовуючи нові інформаційні ресурси, поширюючи об'єктивну інформацію, протидіючи маніпуляціям та інформаційній війні. Бібліотеки – це потужні соціокультурні, науково-інформаційні центри, що стали фундаментом інформаційної бази суспільства, важливим суспільним інструментом для подальшого розвитку інформатизації і забезпеченням доступу всім категоріям користувачів до інформаційних ресурсів, технологій, освіти, культури для зростання та самовдосконалення. З погляду сучасних тенденцій, в умовах воєнного стану, переконуємося в потужних можливостях та ресурсах бібліотек для задоволення освітніх, інформаційних, комунікаційних, культурних та дозвіллєвих потреб користувачів.

Список використаних джерел

1. Указ Президента України №47/2017. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29.12.2016 «Про Доктрину інформаційної безпеки України». URL: https://www.president.gov.ua/documents/472017-2137 (дата звернення 10.07.2023).
2. Бібліотека як безпечне місце : методичні поради бібліотекарям зі створення безпечного простору в бібліотеках / уклад. Л. Лугова ; бібліогр. О. Сачинська ; Goethe-Institut Ukraine, ВГО Українська бібліотечна асоц. Київ : УБА, 2022. 42 с.
3. Вилегжаніна Т. І. Трансформація функцій публічних бібліотек у реаліях сьогодення. *Бібліотечна планета.* 2018. № 1. С. 4–5.
4. Гарагуля С. Бібліотеки в інформаційному суспільстві: орієнтація на користувача. *Бібліотечний вісник*. 2014. № 6. С. 17–23.
5. Добровольська В. Інформаційно-документаційне забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури в Україні : монографія / М-во культури, молоді та спорту України, Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. Київ : НАКККіМ, 2020. 377 с.
6. Добровольська В. В., Чередник Л. А. Інноваційна діяльність бібліотек в умовах цифрового суспільства. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 1. С. 5–11.
7. Жукова В. Трансформація бібліотеки в інфраструктурі глобального інформаційного суспільства. *Бібліотечний вісник*. 2014. № 3. С. 3–6.
8. Коржик Н. А. Бібліотеки України як центри національного спротиву. *Вісник ХДАК*. 2022. Вип. 62. С. 41–49.
9. Кузьменко О. І., Загуменна В. В. Бібліотека як соціокультурний публічний простір: трансформаційні зміни. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2020. № 4. С. 24–31.
10. Кузьменко О. І., Загуменна В. В. Трансформація та розширення функцій бібліотек у сучасному цифровому просторі. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2021. № 3. С. 38–44.
11. Кунанець Н. Е., Пристай М. Р. Роль бібліотек у забезпеченні інформаційної безпеки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2022. № 4. С. 5–10.
12. Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник / ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк ; за наук. ред. В. В. Різуна. Київ : Центр вільної преси, 2012. 352 с.
13. Сайт Публічної бібліотеки територіальної громади : блог Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого. URL: https://oth.nlu.org.ua (дата звернення: 18.07.2023).
14. Сайт Рівненської обласної бібліотеки для дітей. URL: https://rdobd.com.ua/2010/08/30/doc-121/ (дата звернення: 10.07.2023).
15. Сайт Хмельницької міської ЦБС. URL: https://www.cbs.km.ua (дата звернення: 10.07.2023).
16. Сисова Ю. В. Бібліотечний фандрайзинг під час війни: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2022. № 4. С. 30–34.

References

1. Decree of the President of Ukraine №47/2017. On the Decision of the National Security and Defence Council of Ukraine dated 29 December, 2016 "On the Information Security Doctrine of Ukraine". Retrieved from: https://www.president.gov.ua/documents/472017-2137 [in Ukrainian].

2. Luhova, L., Sachynska, O. (2022). The library as a safe place: methodical advice to librarians on creating a safe space in libraries. Kyiv [in Ukrainian].

3. Vylehzhanina, T. I. (2018). Transformation of the functions of public libraries in today's realities. Bibliotechna planeta, 1, 4–5 [in Ukrainian].

4. Harahulia, S. (2014). Libraries in the information society: user orientation. Bibliotechnyi visnyk, 6, 17–23 [in Ukrainian].

5. Dobrovolska, V. (2020). Information and documentation support for the development of the socio-communication space of culture in Ukraine. Kyiv: NAKKKiM [in Ukrainian].

6. Dobrovolska, V. V., Cherednyk, L. A. (2023). Innovative activities of libraries in the conditions of a digital society. Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informologhija, 1, 5–11 [in Ukrainian].

7. Zhukova, V. (2014). Transformation of the library in the infrastructure of the global information society. Bibliotechnyi visnyk, 3, 3–6 [in Ukrainian].

8. Korzyk, N. A. (2022). Libraries of Ukraine as centres of national resistance. Visnyk KhDAK, 62, 41–49 [in Ukrainian].

9. Kuzmenko, O. I., Zagumenna, V. V. (2020). The library as a socio-cultural public space: transformational changes. Library science. Document science. Informology, 4, 24–31 [in Ukrainian].

10. Kuzmenko, O. I., Zahumenna, V. V. (2021). In transformation and expansion of functions of libraries in the modern digital space. Library science. Document science. Informology, 3, 38–44 [in Ukrainian].

11. Kunanets, N. E. & Prystai, M. R. (2022). The role of libraries in ensuring information security. Library science. Document science. Informology, 4, 5–10 [in Ukrainian].

12. Ivanov, V. F., Volosheniuk, O. V., Rizun, V. V. (2012). Media education and media literacy. Kyiv: Tsentr vilnoii presy [in Ukrainian].

13. Website of the Public Library of the Territorial Community: Blog of the Yaroslav the Wise National Library of Ukraine. URL: https://oth.nlu.org.ua [in Ukrainian].

14. Website of the Rivne Regional Library for Children. URL: http://rdobd.com.ua/2010/08/30/doc-121/ [in Ukrainian].

15. Website of the Khmelnytskyi City Central Bank. URL: https://www.cbs.km.ua [in Ukrainian].

16. Sysova, Yu. V. (2022). Library fundraising during the war: current problems and ways to solve them. Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informologhija, 4, 30–34 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.07.2023
Отримано після доопрацювання 14.08.2023
Прийнято до друку 21.08.2023

УДК 025-044.922
DOI 10.32461/2409-9805.3.2023.290980

Цитування:
Юдов А. М. Традиційні та сучасні бібліотечні сервіси: трансформаційні перетворення. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 3. С. 34–41.

Yudov A. (2023). Traditional and Modern Library Services: Transformation. Library Science. Record Studies. Informology, 3, 34–41 [in Ukrainian].

Юдов Андрій Миколайович,
аспірант Київського національного університету культури і мистецтв
https://orcid.org/0009-0009-9255-7263
yudovv@gmail.com

ТРАДИЦІЙНІ ТА СУЧАСНІ БІБЛІОТЕЧНІ СЕРВІСИ: ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ

Мета статті – *виявити тенденції перетворення традиційних бібліотечних сервісів у сучасні через призму бібліотечних традицій та навичок бібліотекарів; порівняти традиційні та сучасні бібліотечні сервіси.* ***Методологія дослідження*** *полягає у використанні загальнонаукових методів: аналізу, синтезу, порівняння, що дали змогу простежити розвиток і трансформацію традиційних бібліотечних сервісів у сучасні.* ***Наукова новизна****. Визначено, що концепція цифрової бібліотеки зчинила революцію в бібліотечному секторі за допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій. Доведено потребу в розумінні особливостей змін традиційних та сучасних бібліотечних сервісів задля покращення бібліотечних послуг.* ***Висновки.*** *Показано перетворення традиційних бібліотечних сервісів у сучасні. Цифрові бібліотеки використовують технології та мережі для поєднання людей із ресурсами з метою забезпечення універсального доступу до них. При порівнянні традиційних і сучасних бібліотечних послуг виділено важливі моменти, які мають вирішальне значення для створення сучасної бібліотеки. По-перше, бібліотекарі повинні змінюватися відповідно до викликів сьогодення. Майбутнє вимагатиме від них переорієнтації, креативного мислення та опанування нових технологічних навичок для створення інформаційних ресурсів і послуг. Бібліотекарі мають усвідомлювати сучасні тенденції та адаптуватися до соціальних і технологічних змін, оскільки такі фахівці є єдиними професіоналами, які підходять науковцям і громадянам для відповідної оцінки онлайн-ресурсів, надання точної інформації. По-друге, необхідне вдосконалення традиційних бібліотечних послуг, а впровадження нових методів та обладнання стає життєво важливим для заповнення розриву між традиційними та сучасними бібліотечними послугами за допомогою інтегрованого програмного забезпечення для управління бібліотекою. Для швидкого зростання сучасних бібліотечних послуг вкрай необхідні інформаційні технології, оскільки мережа «Інтернет» і пов'язані з нею технології відкрили абсолютно нове середовище для надання покращених інформаційних ресурсів і послуг для користувачів.*

Ключові слова*: бібліотечні сервіси, традиційні бібліотеки, трансформаційні перетворення, цифрові бібліотеки.*

Yudov Andrii,
Postgraduate Student,
Kyiv National University of Culture and Arts

TRADITIONAL AND MODERN LIBRARY SERVICES: TRANSFORMATION

The purpose of the article *is to identify the trends of transformations of traditional library services into modern ones through the prism of library traditions and librarians' skills; compare traditional and modern library services.* ***The research methodology*** *consists of the use of general scientific methods: analysis, synthesis, comparison, which made it possible to trace the development and transformations of traditional library services into modern ones.* ***Scientific novelty of the work.*** *It was determined that the digital library concept revolutionised the library sector through the use of information and communication technologies. The need for understanding the features of transformational changes of traditional and modern library services in order to improve library services is proved.* ***Conclusions.*** *Transformations of traditional library services into*

© *Юдов А. М., 2023*

modern ones are shown. Digital libraries use technology and networks to connect people with resources in order to provide universal access to them. When comparing traditional and modern library services, important points were highlighted that are crucial for the creation of a modern library. First, librarians must change to meet today's challenges. The future will require them to re-orient, think creatively, and master new technological skills to create information resources and services. Librarians must be aware of modern trends and adapt to social and technological changes, as they are the only professionals suitable for scholars and citizens to appropriately evaluate online resources and provide accurate information. Second, the improvement of traditional library services is necessary, and the introduction of new methods and equipment becomes vital to bridge the gap between traditional and modern library services through integrated library management software. Information technology is essential for the rapid growth of modern library services, as the Internet and related technologies have opened up an entirely new environment for providing improved information resources and services to users.

Keywords: *digital libraries, library services, library transformations, traditional libraries.*

Актуальність теми дослідження. Сьогодні під впливом інформаційно-комунікаційних технологій відбувається трансформація сервісів традиційної бібліотеки в сучасну. Багато цифрових бібліотек використовують технології штрихового кодування, яке дає змогу швидше здійснювати бібліотечні операції та економить час.

В умовах, коли інформація доступна у всьому світі через мережу «Інтернет», нові виклики отримали сучасні бібліотеки, а отже, бібліотекарі, які повинні переорієнтуватися, мислити творчо й оволодіти новими технологіями для створення послуг і сервісів, де їхні навички структурування та організації інформаційних ресурсів будуть використані якнайкраще.

Тема дослідження є актуальною з огляду на те, що важливо розуміти різницю між традиційними та сучасними бібліотечними сервісами задля створення сервісів сучасних бібліотек.

Аналіз досліджень і публікацій. Бібліотекам та організації бібліотечної справи присвячено багато праць зарубіжних і вітчизняних науковців. Ролі і функціям бібліотек приділили увагу Л. Дубровіна [1], А. Ісламі [18], А. Катсіріку [19], О. Кушнаренко [8], О. Онищенко [5]. Розвиток бібліотечних класифікацій у сучасних інформаційних сервісах вивчали Н. Кунанець, Г. Липак, [6], К. Лобузіна [9; 10]. Системи обслуговування користувачів аналізували Н. Кунанець [2], К. Лобузіна [10], О. Лозицький [4], В. Пасічник [7], А. Ржеуський [4], М. Стахова [11], А. Струнгар [12]. Проте окреме дослідження, присвячене потребі розуміння особливостей змін традиційних та сучасних бібліотечних сервісів задля покращення бібліотечних послуг, відсутнє.

Мета статті – виявити тенденції трансформацій традиційних бібліотечних сервісів у сучасні через призму бібліотечних традицій та навичок бібліотекарів; порівняти традиційні та сучасні бібліотечні сервіси.

Виклад основного матеріалу. Бібліотека – це сукупність інформаційних ресурсів, доступних певній спільноті для задоволення інформаційних потреб. Бібліотека надає фізичний або цифровий доступ до ресурсів і може бути фізичною будівлею чи кімнатою, або віртуальним простором, або тим та іншим одночасно.

Типова колекція бібліотеки може містити книги, періодичні видання, газети, рукописи, фільми, карти, відбитки, компакт-диски, мікроформи, касети, відеокасети та DVD-диски, електронні книги, аудіокниги, бази даних та інші формати збереження даних [3]. Розмір бібліотек коливається від кількох книжкових полиць до кількох мільйонів одиниць. Латинською та грецькою мовами ідея книжкової шафи представлена словами bibliotheca та bibliothēkē: похідні від них означають бібліотеку в багатьох сучасних мовах, наприклад французькою bibliothèque.

Існують різні типи бібліотечних сервісів, що реалізує сучасна бібліотека, наприклад: ксерокопіювання, обслуговування абонементів, надання періодичних видань, користування центром навчальних ресурсів, що надає мережеві засоби з мультимедіа та допомогу в дослідженнях. Крім того, бібліотеки повинні мати рекламні листівки із вказівками, професійний персонал для інформування користувачів, у котрих виникатимуть питання, послуги сканування та друку, репрографічні послуги, послуги із надання нових книг, послуги із надання архівів газет тощо. Для порівняння, традиційні бібліотечні послуги надавали тільки послуги ксерокопіювання, видачі періодичних видань, бронювання, підтримки персоналу та обслуговування абонемента [17]. Отже, відбулася зміна парадигми від традиційних бібліотечних послуг до сучасних, що спричинило революцію.

Бібліотеки мають давні традиції та функціонал підтримки інформаційного суспільства для розвитку культурно та академічно сильного суспільства за допомогою публічних, академічних та спеціальних бібліотечних систем. Історично бібліотеки були критично важливими для гуманітарних наук, оскільки надавали доступ до оригінальних

творів та архівів. Сьогодні, коли світ входить у XXI століття, цифрові бібліотеки, здається, мають таке ж вирішальне значення для гуманітарних наук, як і звичайні бібліотеки в попередні століття. Цифрові бібліотеки надають не лише доступ до вихідного матеріалу, контекстуалізації та коментарів, але й набір додаткових ресурсів та послуг (багато з них відповідають тенденціям гуманітарних наук, що виникли наприкінці XX ст.).

Цифрові бібліотеки дають змогу науковцям брати участь у багатьох видах діяльності, які раніше були складними або неможливими. Бібліотеки, архіви та музеї збирають разом високоякісні, цифрові, оригінальні матеріали з багатьох різних джерел, які мають структуру єдиного сховища. Тепер дослідники та студенти можуть переглядати в режимі онлайн рідкісні твори, які зберігаються в безлічі різних установ, не відвідуючи їх. Дослідники, які здійснюють лексичний аналіз, мають можливість підраховувати кількість входжень слів / фраз або виконувати синтаксичний аналіз не лише окремого твору, а й цілого масиву творів.

Цифрові бібліотеки дають можливість персоналу бібліотек відображати одночасно різні інтерпретації творів, авторів або ідей, що є реалізацією децентрованого критичного авторитету – одного з догматів постмодернізму. Але було б помилкою вважати, що цифрові бібліотеки передусім забезпечують шляхи швидшого або легшого доступу до матеріалів без необхідності відвідувати фізичні сховища в країні. Хоча потенціал цифрових технологій у майже будь-якій сфері полягає в тому, щоб дати змогу робити те саме, що й раніше, але краще й швидше; проте найкращим результатом часто була можливість робити абсолютно нові речі.

Цілком можливо, що цифрові бібліотеки дозволять майбутнім науковцям провадити нову діяльність, яку раніше вони ще не уявляли. Водночас система освіти добре розвивається завдяки інформації, що є опублікованою в різних формах, як-от: книги, журнали, довідкові матеріали, навчальні та дослідницькі посібники, що відкриває доступ до нових знань. У давніх бібліотеках збирали інформацію в різних формах, таких як глиняні таблички, папірус; і завдяки винаходу паперу знання поширювали у формі книг; а згодом бібліотеки рукописів перетворилися на бібліотеки друкованих носіїв інформації. Нині бібліотеки надають корисні довідкові послуги користувачам як у традиційних формах, так і в нових, цифрових.

Крім того, бібліотеки надають інформацію відповідно до вимог користувачів, а технології використовують в умовах постійного розвитку для підтримки різних видів діяльності бібліотек. Оскільки інформаційні ресурси бібліотек змінюються від традиційних друкованих засобів масової інформації до цифрових, то інформація тепер стала доступною на робочому столі персонального комп'ютера користувача. Сучасні бібліотеки виконують свою роль у забезпеченні знаннями, які не просто фізично зберігаються в чотирьох стінах бібліотеки, а відіграють домінуючу роль у вилученні знань та інформації з книг, періодичних видань, журналів, рукописів, архівів, статей, стандартів, звітів тощо. Отже, можна зробити висновок, що суттєві трансформації в бібліотеках відбулися завдяки адаптації та використанню новітніх технологій.

Ера традиційних бібліотек почалася зі збереження інформації, написаної на глиняних табличках, каменях та тканинах. Бібліотеки завжди мали важливе значення для розвитку цивілізації. Відбувалося їх перетворення: від старих систем, де знання наставники учням передавали усно, до запису та збереження інформації на різноманітних носіях. В Україні першу бібліотеку Ярослава Мудрого згадано у 1037 році в «Повісті минулих літ». Друкарство, що виникло в Європі в середині XV ст., значно збільшило тираж друкованих інформаційних ресурсів, а отже, і зросла кількість публічних, університетських, академічних бібліотек. Згодом були встановлені критерії для персоналу бібліотеки, їхньої роботи, функцій, умов праці, заробітної плати тощо. Розвиток бібліотечної справи пов'язаний з іменем М. Дьюї. У 1883 році він став бібліотекарем Колумбійського коледжу, а наступного року заснував Школу бібліотечної економіки – першу в історії установу для навчання бібліотекарів. В академічних закладах запровадили нові предметні напрями, інформація для вивчення яких містилась у бібліотеках. Для задоволення потреб користувачів бібліотеки почали надавати інформацію за допомогою книг, періодичних видань, журналів, довідників, карт, статей і стандартів. Так інформація була поширена по всій земній кулі. Традиційно бібліотеки вважали сховищем знань, якими користувалися дослідники, викладачі, студенти, практики, наприклад юристи та лікарі. Інформація, яку надавала традиційна бібліотека, була надрукована з посиланнями на каталоги й покажчики. Завдяки глобалізації та впливу інформаційно-комунікаційних технологій, інформаційному вибуху й поширенню інтернет-технологій інформація стає доступною в електронних форматах, зокрема в електронних книгах, що змінює роль бібліотеки, – так поступово відбувається перехід від традиційної до цифрової бібліотеки.

У XXI ст. цифрова інформація стала доступною всьому світові й бібліотекарі стикаються з новими викликами в її поширенні, наприклад у вигляді хмарного сховища. За будь-яких умов

персонал є важливим фактором для управління та надання послуг користувачам [20]. Сьогодні, коли технології і підходи змінюються, персонал має теж має постійно вдосконалювати свої навички.

Традиційно бібліотеки були не просто колекціями: вони обслуговували користувачів, обліковували колекції, знаходили й опрацьовували інформаційні ресурси, а також підтримували етичні традиції, зокрема свободу слова, конфіденційність і рівний доступ до інформації для всіх. В останнє десятиліття ХХ ст. технологічні зміни та скорочення фінансування державного сектору призвели до значних змін у бібліотеках. Вперше в історії стало можливим відокремити фізичні аспекти бібліотеки від цифрового доступу та послуг, які надає бібліотека. Це призвело до багатьох дискусій про минулу та можливу майбутню роль бібліотек, а також до певних спекуляцій щодо того, чи є в них майбутнє. У своїй дискусії про те, чому звичайні бібліотеки не зникнуть просто тому, що ми створюємо онлайн-колекції, Крістін Боргман стверджує, що роль звичайних бібліотек полягає в тому, щоб «відбирати, збирати, організовувати, зберігати та надавати доступ до інформації багатьом спільнотам користувачів» [14]. Говард Бессер зазначив чотири основні характеристики публічної бібліотеки: вона має бути фізичним місцем; виступати центром постійного освітнього розвитку; виконувати місію обслуговування малозабезпечених; виступати гарантом безперешкодного доступу суспільства до інформації [13].

Майже всі звичайні бібліотеки мають сильно розвинену компоненту сервісів обслуговування. Усі бібліотеки, окрім найменших, як правило, мають значний підрозділ «обслуговування користувачів». Зазвичай цим займаються бібліотечні школи, котрі навчають, як правильно використовувати сфери обслуговування (від курсів «державної служби» до «довідкових співбесід»). Та й громадськість загалом вважає бібліотекарів людьми, які допомагають соціуму й можуть задовольнити його потреби в пошуку інформації. Багато бібліотек також надають інформацію багатьом клієнтам, яким дуже добре вдається використовувати ту саму колекцію, щоб обслуговувати багато різних груп користувачів, кожна з яких включає в себе різні модальності навчання та взаємодії, різні рівні знань з певної тематики тощо. Відповідно, публічні бібліотеки обслуговують людей різного віку та професій – від тих, хто ледве вміє читати, до видатних учених. Академічні бібліотеки обслуговують студентів, які володіють малими знаннями в певній галузі, викладачів, які можуть бути спеціалістами в цій галузі, і також не носіїв державної мови, які можуть розуміти детальні поняття в певній галузі, але водночас відчувають труднощі в розумінні мови, якою ці поняття виражені.

Більшість бібліотек містять компонент управління колекціями. Для деяких з них це передусім питання перестановки інформаційних ресурсів та контролю надходження нових. Але для більшості бібліотек це серйозна функція збереження принаймні частини їхньої колекції. Для дослідницьких бібліотек і спеціальних колекцій збереження матеріалів є значною частиною їх основних обов'язків.

Хоча інколи бібліотеки «закриваються», загалом вони є соціальними утвореннями, які мають велику стабільність. Незважаючи на те, що із часом послуги можуть дещо змінюватися, користувачі покладаються на бібліотеки для отримання стабільного набору послуг. І коли послуги все ж змінюються, зазвичай відбувається запит на зворотний зв'язок від користувачів цих сервісів, що триває тривалий період.

Іншим ключовим компонентом бібліотек є те, що кожна бібліотека пропонує послуги з надання інформації, яка фізично не міститься в цій бібліотеці. Кожна бібліотека є частиною мережевого світу бібліотек, що працює в унісон, аби надавати інформацію користувачам (які мають фізичний доступ до лише однієї бібліотеки). Такі інструменти, як об'єднані каталоги та послуги міжбібліотечного абонемента створили щось на зразок сумісної бібліотечної мережі, яку використовували для пошуку та доставки інформаційних ресурсів здалеку задовго до появи мережі «Інтернет».

Бібліотеки також мають стійкі етичні традиції. До них належать ретельний захист приватного життя користувачів, рівний для всіх доступ до матеріалів, різноманітність інформації, обслуговування малозабезпечених тощо [15; 16]. Бібліотекарі також є громадськими охоронцями інформації, відстоюючи ці етичні цінності.

Бібліотечна традиція захисту конфіденційності передбачає ненадання індивідуальної статистики, яку можна використати, щоб визначити, що особа позичила та її історію пошуку. Бібліотекарі сприяють рівному для всіх доступу до інформації, зокрема й тим, хто не може дозволити собі платити за цю інформацію на відкритому ринку. Так, Американська бібліотечна асоціація навіть оскаржила в суді закон про надання інформації, оскільки він перешкоджав користувачам бібліотек у доступі до інформації, до якої вони могли б мати доступ з інших джерел поза бібліотекою. Бібліотекарі були в авангарді боротьби проти приватизації урядової інформації США на тій підставі, що ці кроки обмежували доступ людей до інформації, які не мали змоги платити за неї.

Бібліотекарі також працюють над забезпеченням різноманітності інформації, цілеспрямовано її збираючи. Політика розвитку колекцій часто є різноманітною, з наявними різними протилежними спрямуваннями.

Бібліотекарі є ключовими громадськими захисниками етичних цінностей. Як охоронці інформації, вони дбають, щоб багатство бібліотек, їх місія не були втрачені.

З поширенням усе більшої кількості інформації в цифровій формі часто виникає помилкове уявлення, що великий обсяг онлайн-матеріалів становить «цифрову бібліотеку», але бібліотека – це набагато більше, ніж онлайн-колекція матеріалів. Бібліотеки (цифрові чи звичайні) як надають послуги, так і транслюють етичні традиції, що є важливою частиною функціоналу, які вони виконують. Цифрові колекції, що створюють, не будуть справді цифровими бібліотеками, доки не включатимуть значну кількість цих послуг й етичних традицій.

Основною функцією бібліотек і бібліотечного персоналу є надання користувачам точної інформації з наявних ресурсів. Коротке порівняння відмінностей у функціонуванні традиційної та сучасної бібліотек наведено в *табл. 1*.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз функціоналу традиційних і сучасних бібліотек

Функціонал традиційних бібліотек	**Функціонал сучасних бібліотек**
Працівники бібліотеки виконують свої обов'язки у відділі комплектування, каталогізації, класифікації, періодичних видань, а також в інших відділах за потреби	Забезпечення легкого доступу користувачів до інформації, доступної в різних електронних форматах
Визначення та знаходження різних методів економного і якісного придбання книг до бібліотеки	Визначення потреб і знаходження інформаційних ресурсів для користувачів
Придбання книг, періодичних видань, журналів (через відповідних продавців і за рекомендацією читачів)	Забезпечення електронними книгами, онлайн-журналами та іншими цифровими публікаціями користувачів, відповідно до їх потреб.
Поширення видавничих каталогів серед факультетів для рекомендацій книг відповідно до потреб	Оформлення підписок на онлайн-журнали, електронні книги, бази даних і надання можливостей мережі «Інтернет» для використання ресурсів
Спілкування з викладачами, для рекомендацій різних заголовків, друк журналів, необхідних для навчальної програми	Автоматизація бібліотеки за допомогою бібліотечного програмного забезпечення та забезпечення швидкого доступу, довідкове обслуговування користувачів
Підготовка бюджету для закупівлі нових видань та обладнання для бібліотеки	Надавання користувачам послуг інтернет-каталогу публічного доступу з мережевими можливостями та допомога в спільному використанні ресурсів
Облік отриманих матеріалів як друкованих, так і цифрових	Розробка вебсайту бібліотеки для отримання інформації з різних локацій, надаючи посилання на ресурси
Опрацювання матеріалів для доступу за каталогами та класифікація книг, а також підготовка покажчиків та організація колекцій для їх ефективного використання	Бібліотеки повинні мати програмне забезпечення цифрової бібліотеки для доступу до цифрового вмісту
Забезпечення індексації; реферування; довідкової служби; інформаційних послуг тощо	Надання користувачам доступу до попередніх випусків онлайн-журналів
Надання інформації з традиційних джерел, включаючи доступ до цифрових ресурсів	Отримання навичок підтримки цифрової бібліотеки на додаток до технічних навичок
Надання послуг з інформування, а також послуги з вибіркового розповсюдження для користувачів за допомогою різних ресурсів	Персонал бібліотеки має володіти знаннями апаратного та програмного забезпечення для надання користувачам традиційних, а також цифрових, електронних та віртуальних послуг із використанням цифрової колекції

З *табл. 1* видно зміни в організації роботи традиційної та електронної бібліотеки.

Важливим є також порівняння сервісів традиційних і сучасних бібліотек (*табл. 2*).

Таблиця 2

Порівняльна таблиця сервісів традиційних і сучасних бібліотек

Сервіси	Традиційні бібліотеки	Сучасні бібліотеки
Інфраструктура бібліотеки	Храм, музей. Дуже старий і погано модернізований	Новий, вишуканий, модернізований
Надання знань	Суспільство, студенти тощо	Студенти, академіки, лабораторії, дослідники
Бібліотека створює	Книги, журнали тощо	Книги, компакт-диски, DVD-диски, журнали та газети, електронні ресурси тощо
Бібліотечка обробка для запису	На картках	У записах онлайн-каталогу
Технічна обробка бібліотек	У реєстрі вся робота ручна	Вся робота систематична й автоматизована
Послуги бібліотек	Надають у ручному режимі	Надають в автоматичному режимі
Використане програмне забезпечення	Програмне забезпечення не використовують	Програмне забезпечення обов'язкове
Режим роботи бібліотеки	У ручному режимі	Лише програмним забезпеченням
Інструменти посилань	Бібліотечний покажчик	Бази даних, електронні збірники
Захист транзакцій користувача	Не обслуговують	Підтримують
Нагадування про прострочення повернення	Вручну	Нагадування користувачеві електронною поштою та телефоном
Освітня кваліфікація	Не розглядається серйозно, працює на основі довіри	Користувачі мають необхідну кваліфікацію
Ефективність	Менш ефективний	Більш ефективний
Фактор часу	Забирає багато часу	Забирає менше часу
Необхідний простір	Потребує менше простору	Сучасне обладнання потребує більше простору

Наукова новизна роботи. Визначено, що концепція цифрової бібліотеки зробила революцію в бібліотечному секторі за допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій. Доведено потребу в розумінні особливостей трансформаційних перетворень традиційних і сучасних бібліотечних сервісів задля покращення бібліотечних послуг.

Висновки. Цифрові бібліотеки є засобом систематичного збору, зберігання, організації та поширення інформації у цифровій формі. Вони використовують технології та мережі для поєднання людей із ресурсами з метою забезпечення універсального доступу до них. Зазвичай зв'язки між іншими цифровими бібліотеками й інформаційними службами є прозорими.

При порівнянні традиційних і сучасних бібліотечних послуг було виділено важливі моменти, які мають вирішальне значення для створення сучасної бібліотеки.

По-перше, бібліотекарі повинні змінюватися відповідно до викликів сьогодення. Сучасні бібліотекарі володіють навичками структурування та організації ресурсів, але майбутнє вимагатиме від них переорієнтації, креативного мислення та опанування нових технологічних навичок для створення інформаційних ресурсів і послуг. Бібліотекарі, рухаючись традиційними шляхами, мають усвідомлювати сучасні тенденції та адаптуватися до соціальних і технологічних змін у бібліотечній сфері. Крім того, оскільки бібліотеки відрізняються від інтернет-кафе, бібліотекарі є єдиними професіоналами, які підходять науковцям і громадянам для відповідної оцінки онлайн-ресурсів, щоб надати точну інформацію.

По-друге, традиційні бібліотечні послуги потребують вдосконалення, а впровадження нових методів та обладнання стає життєво важливим для заповнення розриву між традиційними й сучасними бібліотечними послугами за допомогою інтегрованого програмного забезпечення для управління бібліотекою. Для швидкого зростання сучасних бібліотечних послуг вкрай необхідні інформаційні технології, оскільки мережа «Інтернет» і пов'язані з нею технології відкрили абсолютно нове середовище для надання покращених інформаційних ресурсів і послуг для користувачів.

Список використаних джерел

1. Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Бібліотечна справа в Україні в XX столітті / Національна академія наук України ; Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського ; Інститут рукопису. Київ : Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, 2009. 530 с.

2. Ергономічність довідкових онлайн ресурсів для осіб з особливими потребами / В. Пасічник, Н. Кунанець, Т. Шестакевич, В. Андруник. *Інформаційні моделі, системи та технології* : матеріали V наук.-техн. конф. (Тернопіль, 01–02 лют. 2018 р.). Тернопіль : Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, 2018. С. 116.

3. Збанацька О. М. Бібліотека. *Велика українська енциклопедія*. URL: https://vue.gov.ua/Бібліотека (дата звернення: 01.06.2023).

4. Інноваційні підходи до бібліотечного обслуговування користувачів електронними книгами / А. В. Ржеуський, Н. Е. Кунанець, О. А. Лозицький, В. В. Пасічник. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2018. № 1. С. 35–42.

5. Інтеграція України у світове співтовариство в контексті розвитку бібліотечних інформаційних технологій : монографія / О. С. Онищенко та ін. Київ : Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, 2011. 232 с.

6. Кунанець Н. Е., Липак Г. І. Консолідовані інформаційні ресурси установ соціальної пам'яті: виклики сучасності. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2017. № 4. С. 21–25.

7. Кут В., Пасічник В., Кунанець Н., Демчук А., Малиновський О., Ржеуський А. Інклюзивне бібліотечне обслуговування користувачів з особливими потребами та формування мультимедійних бібліотечних фондів із урахуванням нозологій. *Вісник Тернопільського національного технічного університету*. 2014. Т. 75, № 3. С. 188–201.

8. Кушнаренко Н. М. Історія бібліотечного краєзнавства в Україні. Харків : Харківський державний інститут культури, 1993. 112 с.

9. Лобузіна К. В. Бібліотечні класифікації в сучасних інформаційних сервісах / Національна академія наук України, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. Київ : Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, 2010. 132 с.

10. Лобузіна К. В. Роль бібліотечних класифікацій в організації знань. *Бібліотечний вісник.* 2012. № 2. С. 10–15.

11. Ржеуський А., Кунанець Н., Стахів М. Рекомендаційна система інформаційного обслуговування користувачів бібліотек. *Інформаційні моделі, системи та технології* : матеріали V наук.-техн. конф. (Тернопіль, 01–02 лют. 2018 р.). Тернопіль : Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, 2018. С. 37.

12. Струнгар А. Бібліотека в системі наукової комунікації. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. 2013. Вип. 35. С. 318–326.

13. Besser H. The Shape of the 21st Century Library. *Information Imagineering: Meeting at the Interface* / In Milton Wolf et al. (eds.). Chicago: American Library Association, 1998. P. 133–146.

14. Borgman Ch. Now that We Have Digital Collections, Why Do We Need Libraries? *ASIS '97: Proceedings of the 60th ASIS Annual Meeting /* in Candy Schwartz and Mark Rorvig (eds.), vol. 34. Medford, New Jersey: Information Today, 1997). P. 27–37.

15. Code of ethics of the American library association. *Wheaton public library*. URL: https://wheatonlibrary.org/policies/code-ethics-american-library-association (дата звернення: 02.08.2023).

16. Code of Ethics. *American Library Association (ALA).* URL: https://www.ala.org/tools/ethics (дата звернення: 02.06.2023).

17. Griffiths J.-M. The changing role of librarians: Managing new technologies in libraries. *Vistas in Astronomy*. 1995. Vol. 39, Part 2. P. 127–135. DOI: https://doi.org/10.1016/0083-6656(95)00065-U.

18. Islam A., Ikeda M. Convergence issues of knowledge management in digital libraries: Steps towards state-of-the-art digital libraries. *VINE.* 2014. Vol. 44, № 1. P. 140–159. DOI: https://doi.org/10.1108/VINE-05-2013-0029.

19. Katsirikou A., Sefertzi E. Innovation in the every day life of libraries. *Technovation.* 2000. Vol. 20, issue 12. P. 705–709. DOI: 10.1016/S0166- 4972(00)00004-3.

20. Ramos M. The Role of Librarians in the 21st Century [Paper presented during the 35th ALAP Anniversary Forum]. *Slideshare*. 2007, June 13. URL: http://www.slideshare.net/plaistrlc/the-role-oflibrarians-in-the-21st-century (дата звернення: 19.06.2023).

References

1. Dubrovina, L. A., Onyshchenko, O. S. (2009). Library business in Ukraine in the 20th century. Kyiv: National Academy of Sciences of Ukraine; Vernadsky National Library of Ukraine; Institute of Manuscripts. Kyiv: Vernadsky National Library of Ukraine [in Ukrainian].

2. Pasichnyk, V., Kunanets, N., Shestakevych, T., Andrunyk, V. (01–02.02.2018). Ergonomics of reference online resources for people with special needs. Information models, systems and technologies: materials of the V scientific and technical conference. Ternopil: Ternopil Ivan Puluj National Technical University [in Ukrainian].

3. Zbanatska, O. M. Library. The Great Ukrainian Encyclopedia. Retrieved from: https://vue.gov.ua/Бібліотека [in Ukrainian].

4. Rzheuskyi, A. V., Kunanets, N. E., Lozytskyi, O. A., Pasichnyk, V. V. (2018). Innovative approaches to library user service with e-books. Library science. Document science. Informology, 1, 35–42 [in Ukrainian].

5. Onyshchenko, O. S., Dubrovina, L. A., Horovyi, V. M., Popyk, V. I., Kostenko, L. Y., Kulakovska, T. L., Lobuzina, K. V. et al. (2011). Integration of Ukraine into the world community in the context of the development of library information technologies: monograph. Kyiv: Vernadsky National Library of Ukraine [in Ukrainian].

6. Kunanets, N. E., Lypak, H. I. (2017). Consolidated information resources of institutions of social memory: modern challenges. Bulletin of the National Academy of Culture and Arts Management, 4, 21–25 [in Ukrainian]

7. Kut, V., Pasichnyk, V., Kunanets, N., Demchuk, A., Malynovskyi, O., Rzheuskyi, A. (2014). Inclusive library service for users with special needs and the formation of multimedia library funds taking into account nosologies. Bulletin of Ternopil National Technical University, 75, 3, 188–201 [in Ukrainian].

8. Kushnarenko, N. M. (1993). History of library local studies in Ukraine. Kharkiv: Kharkiv State Institute of Culture [in Ukrainian].

9. Lobuzina, K. V. (2010). Library classifications in modern information services. Kyiv: Vernadsky National Library of Ukraine [in Ukrainian].

10. Lobuzina, K. V. (2012). The role of library classifications in the organization of knowledge. Library Bulletin, 2, 10-15 [in Ukrainian].

11. Rzheuskyi, A., Kunanets, N., Stakhiv, M. (01-02.02.2018). Recommendation system of information service for library users. Information models, systems and technologies: materials of the V scientific and technical conference. Ternopil: Ternopil Ivan Puluj National Technical University [in Ukrainian].

12. Strunhar, A. (2013). Library in the scientific communication system. Scientific works of the Vernadsky National Library of Ukraine, 35, 318–326 [in Ukrainian].

13. Besser, H. (1998). The Shape of the 21st Century Library. Information Imagineering: Meeting at the Interface. In Milton Wolf et al. (eds.). Chicago: American Library Association, 133–146 [in English].

14. Borgman, Ch. (1997). Now that We Have Digital Collections, Why Do We Need Libraries? ASIS'97: Proceedings of the 60th ASIS Annual Meeting. In Candy Schwartz and Mark Rorvig (eds.). Medford, New Jersey: Information Today, 34 [in English].

15. Code of ethics of the American library association (22.01.2008). Wheaton public library. Retrieved from: https://wheatonlibrary.org/policies/code-ethics-american-library-association [in English].

16. Code of Ethics. (29.06.2021). American Library Association (ALA). Retrieved from: https://www.ala.org/tools/ethics [in English].

17. Griffiths, J.-M. (1995). The changing role of librarians: Managing new technologies in libraries. Vistas in Astronomy, 39, (2), 127–135. DOI: https://doi.org/10.1016/0083-6656(95)00065-U [in English].

18. Islam, A., Ikeda, M. (2014). Convergence issues of knowledge management in digital libraries: Steps towards state-of-the-art digital libraries. VINE, 44 (1), 140–159. DOI: https://doi.org/10.1108/VINE-05-2013-0029 [in English].

19. Katsirikou, A., Sefertzi, E. (2000). Innovation in the every day life of libraries. Technovation, 20 (12), 705–709 DOI: https://doi.org/10.1016/S0166-4972(00)00004-3 [in English].

20. Ramos, M. (13.06.2007). The Role of Librarians in the 21st Century [Paper presented during the 35th ALAP Anniversary Forum]. Slideshare. Retrieved from: http://www.slideshare.net/plaistrlc/the-role-oflibrarians-in-the-21st-century [in English].

Стаття надійшла до редакції 11.07.2023
Отримано після доопрацювання 15.08.2023
Прийнято до друку 23.08.2023

УДК 021.4:[025.5:016]
DOI 10.32461/2409-9805.3.2023.290982

Цитування:
Антонюк О. Ю. Популяризація бібліографічної продукції як важливий складник рекламно-інформаційної діяльності бібліотек. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 3. С. 42–48.

Antoniuk O. (2023). Popularisation of Bibliographic Products as an Important Component of Advertising and Information Activities of Libraries. Library Science. Record Studies. Informology, 3, 42–48 [in Ukrainian].

Антонюк Оксана Юріївна,
аспірантка Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського
http://orcid.org/0000-0003-0964-4980
sanavinkray@gmail.com

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ БІБЛІОГРАФІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ ЯК ВАЖЛИВИЙ СКЛАДНИК РЕКЛАМНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК

Мета дослідження *спрямована на аналізування ефективних методів та інструментів просування бібліографічної продукції бібліотек з використанням інтернет-можливостей, зокрема шляхом розгляду наявних практик та інноваційних стратегій у мережевому просторі для підвищення доступності бібліографічних ресурсів.* ***Методи дослідження.*** *Для опрацювання цієї проблематики використано загальнонаукові методи (аналіз, синтез, дедукція та індукція) щодо використання маркетингових інструментів, соціальних комунікацій, інтернет-можливостей для обміну й поширення ресурсів бібліографічної продукції в сучасному бібліотечному просторі України. У результаті застосування цих методів ми отримали глибоке розуміння потенціалу використання маркетингових інструментів, соціальних комунікацій та інтернет-можливостей для обміну та поширення бібліографічної продукції в сучасних бібліотеках України.* ***Наукова новизна*** *дослідження зумовлена тим, що тематика популяризації бібліографічної продукції бібліотек в Україні досі залишається не достатньо розробленою, особливо щодо промоції видань засобами мережі «Інтернет», і потребує комплексного підходу до вивчення всіх можливостей та виявлення шляхів розвитку діяльності бібліотек. Такий всебічний підхід дасть змогу ідентифікувати оптимальні шляхи та стратегії розвитку діяльності бібліотек в умовах цифрової епохи, що, відповідно, сприятиме покращенню доступу до культурної спадщини та інформації для громадськості, збільшенню інформаційної грамотності та підтримці бібліотек як важливого чинника освіти та культурного розвитку суспільства.* ***Висновки.*** *У дослідженні розглянуто ефективність рекламно-інформаційної діяльності бібліотек щодо популяризації бібліографічної продукції із залученням широких можливостей інтернету. Особливу увагу приділено основним інструментам просування бібліографічної продукції в social media та залучення інструментів краудфандингу.*

Ключові слова*: бібліографічна продукція, рекламно-інформаційна діяльність, бібліотечний маркетинг, популяризація, інтернет-маркетинг, блог, буктрейлер, соціальні медіа, SMM (Social Media Marketing), цифровий маркетинг, репутаційний маркетинг, івент-маркетинг, партизанський маркетинг, краудфандинг.*

Antoniuk Oksana,
Postgraduate Student,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Popularisation of Bibliographic Products as an Important Component of Advertising and Information Activities of Libraries

The purpose of the research *is to analyse effective methods and tools for promoting bibliographic products by leveraging the Internet capabilities within the context of libraries, particularly by examining existing practices and innovative strategies in the online space to enhance the accessibility of bibliographic resources.* ***Research methodology.*** *To study this problem, general scientific methods (analysis, synthesis, deduction, and induction) were used in relation to the use of marketing tools, social communications, Internet opportunities for the exchange and distribution of the resources bibliographic products in the modern library*

© *Антонюк О. Ю., 2023*

space of Ukraine. As a result of applying these methods, we have gained a deep understanding and analysis of the problems and opportunities in using marketing tools, social communications, and Internet capabilities for the exchange and dissemination of bibliographic production in modern libraries in Ukraine. ***The scientific novelty*** *of the study arises from the fact that the subject of bibliographic production popularisation in Ukrainian libraries remains insufficiently developed, particularly in terms of promoting publications by means of the Internet, necessitating a comprehensive approach to studying all possibilities and identifying pathways for the development of library activity. Such a comprehensive approach will allow us to identify optimal pathways and development strategies for libraries in the digital age, which, in turn, will contribute to improving access to cultural heritage and information for the public, increasing information literacy, and supporting libraries as crucial agents of education and cultural development in society.* ***Conclusions.*** *The research examines the effectiveness of libraries' promotional and informational activities in popularising bibliographic production through extensive Internet resources. Special attention is paid to primary tools for promoting bibliographic production in social media and incorporating crowdfunding instruments.*

Keywords: *bibliographic products, advertising and information activities, library marketing, popularisation, Internet marketing, blog, book trailer, social media, SMM (Social Media Marketing), digital marketing, reputation marketing, event marketing, guerrilla marketing, crowdfunding*.

Актуальність теми дослідження. Бібліографічна продукція бібліотек України представлена широким спектром видань, різноманітними за тематикою і жанрами (бібліографічними тематичними й персональними бібліографічними покажчиками, каталогами, оглядами, путівниками та іншими посібниками, які надають інформацію про доступні в бібліотеці ресурси, видання та послуги) як у традиційних, так і в електронних форматах, що має задовольняти інформаційні потреби певної категорії споживачів. Переважна більшість підготовленої бібліографічної продукції залежно від тематики зазвичай призначена для конкретної аудиторії та не націлена на фінансове збагачення бібліотеки, швидше на поширення зібраного масиву документів, присвячених окремій темі чи окремому діячеві. Популяризація бібліографічної продукції є надзвичайно важливим складником рекламно-інформаційної діяльності бібліотек у сучасному цифровому світі, де конкуренція за увагу читачів є великою. Ефективна промоція стає ключовим фактором успіху бібліотеки та може включати різні стратегії і методи, спрямовані на привернення уваги цільової аудиторії та популяризацію бібліографічного продукту. Змістовно спланована та ефективно реалізована промоція бібліографічної продукції допоможе бібліотеці збільшити свою популярність, залучити більше користувачів та підвищити рівень використання ресурсів і послуг. Це буде сприяти позитивному іміджу бібліотеки та зміцненню її ролі в освітньому та культурному середовищі.

Мета дослідження спрямована на аналізування ефективних методів та інструментів просування бібліографічної продукції бібліотек з використанням можливостей мережі «Інтернет».

Поставлена мета передбачає реалізацію таких завдань:

• визначення сутності маркетингу і його специфіки в бібліотечній справі;

• аналізування сучасного досвіду популяризації бібліографічної продукції шляхом рекламно-інформаційної діяльності бібліотек у мережі «Інтернет».

Аналіз досліджень і публікацій. Відзначимо, що результати дослідження сформульовано на підставі опрацювання літератури з різних галузей знань. Зокрема, в Україні перші спроби теоретичного обґрунтування маркетингу в бібліотеках зробили науковці О. Башун, Г. Міщенко, Л. Петрова, Г. Саприкін, А. Чачко. На проблемах бібліотечної рекламної діяльності акцентували західні фахівці з рекламної та маркетингової діяльності, серед яких варто виділити загальнотеоретичні праці Ф. Котлера, С. Блека, У. Ф. Аренса, К. Д. Бове. Окремі елементи маркетингу досліджували Б. Ашервуд, П. Борхард, Р. Савар.

Темі популяризації книги присвятили свої роботи такі науковці, як Г. Ключковська, І. Копистинська, А. Судин, Л. Танчин, проте вони не торкались промоції літератури через мережу, до уваги не брали бібліотеки та їх продукцію. З-поміж масиву досліджень реклами та просування продукції варто виділити дослідження вчених О. Антоник, Т. Булах, Я. Влодарчика, О. Жолдак, В. Теремка, Ю. Мельник, О. Скочинець, де висвітлено теоретичні та практичні питання маркетингу у видавничій справі, наголошено на важливості промоції видань серед основних інструментів книжкового маркетингу.

Виклад основного матеріалу. Перспективним напрямом слід визнати рекламно-інформаційну діяльність бібліотек, спрямовану на популяризацію бібліотечних ресурсів, продуктів, послуг із формування інтересу споживачів до бібліотечних фондів. Останнє десятиліття характеризується посиленою увагою бібліотечних фахівців до проблем маркетингу й функціонування бібліотек

у новому соціокультурному, ринковому середовищі, ефективною організацією реклами, що сприяє досягненню повного і своєчасного задоволення соціально значущих інтелектуально-інформаційних потреб [2, 269–272]. Маркетинг у бібліотеці є ключовим елементом успішної діяльності та забезпечує збільшення впливу бібліотеки в спільноті, підвищення свідомості про її ресурси та послуги, а також підтримку активності користувачів.

Великого значення під час створення власних інформаційних ресурсів сьогодні набуває видавнича діяльність бібліотек як один із напрямів інформування користувачів. Кінцевим результатом процесу практичної бібліографічної діяльності, основним засобом доведення зафіксованої бібліографічної інформації до споживачів кожної бібліотеки є вихід у світ бібліографічної продукції. Водночас бібліотеки ведуть активну наукову, культурно-просвітницьку, соціально-комунікаційну, економічну діяльність, розвивають промоцію щодо ролі, значення та важливості діяльності сучасної бібліотеки в суспільному житті.

У кожній галузі виробничої діяльності маркетинг має свою специфіку, пов'язану з особливостями конкретного товару й ринку задоволення потреб щодо цього товару. Бібліотечний маркетинг не є винятком і має свою специфіку. Можна констатувати, що бібліотечний маркетинг це – система різних видів діяльності бібліотеки, пов'язаних між собою, що охоплює планування, ціноутворення, продаж, доставлення товарів і надання послуг, у яких є потреба в реальних і віддалених користувачів. У бібліотечній сфері широко практикують використання реклами з метою просування доступних ресурсів книгозбірні, зокрема документного фонду й електронних ресурсів.

Бібліотеки використовують рекламу як ефективний інструмент для споживачів з метою досягнення кількох цілей:

- повідомлення користувачам про різноманітний продукт (книги, журнали, електронні ресурси, бази даних) та послуги, а також про умови отримання цих ресурсів;

- переконання користувачів обрати саме цей конкретний бібліотечний заклад, демонструючи його переваги та унікальність.

До результативних традиційних способів популяризації можна віднести: презентацію бібліографічного посібника, публікацію рецензії, огляду, тематичної статті, інтерв'ю з укладачем у друкованих ЗМІ, тематичний бібліографічний огляд, соціокультурні заходи в бібліотеках, дискусії, круглі столи тощо.

Найсприятливішим середовищем для популяризації є інтернет. Для значної частини суспільства інтернет став основним джерелом отримання нової інформації та комунікації. Стійка тенденція до збільшення числа віддалених користувачів виявляє необхідність більш інтенсивного впровадження нових форм та розробок у діяльність бібліотеки, спрямованих на ефективне обслуговування читачів у дистанційному режимі. Практично кожна бібліотека має власний вебсайт і сторінки в соціальних мережах, активно застосовує засоби SMM (Social Media Marketing), один із маркетингових інструментів, що має на меті просування продукту чи послуги компанії (у нашому випадку – просування бібліографічної продукції бібліотеками). Слід зауважити, маркетинг у соціальних мережах не володіє «миттєвістю», але якщо його використовувати правильно й послідовно, він може мати довгострокові результати. Головною перевагою SMM є низька інвестиційна вартість відносно можливого впливу вжитих заходів.

SMM для просування продукції використовує низку методів та інструментів. Зокрема, проаналізувавши праці українських науковців, експертів у різних галузях знань, зокрема І. Башинської, С. Ілляшенко, О. Коцофане, О. М. Радіонової, ми виокремили основний інструментарій задля популяризації бібліографічної продукції бібліотек:

1. Побудова груп і бренд-спільнот – це створення представництв компанії (видавництва, бібліотеки) у соціальних медіа. Цей інструмент здебільшого використовують у соціальних мережах (Facebook та ін.). Він дає змогу об'єднувати реальних і потенційних споживачів продукції в одне коло спілкування, швидко поширювати інформацію серед них, запрошувати споживачів на спеціальні заходи та події компанії, анонсувати вихід нових продуктів, проводити дослідження цільової аудиторії, виявляти її потреби тощо. Наприклад, бібліотеки у створених спільнотах розміщують інформацію про вихід у світ бібліографічних новинок, заходи тощо [1, 36–41]. Створення спільноти бібліотеки може стати цікавим та ефективним інструментом для просування книжкової культури, бібліографічної продукції та залучення нових читачів. Однак важливо дотримуватись принципу активності та взаємодії з учасниками, а також регулярно оновлювати контент і пропонувати змістовну, цікаву та корисну інформацію для потенційної аудиторії.

2. Цифровий маркетинг (англ. digital-marketing, також відомий як інтернет-маркетинг або онлайн-маркетинг) є сукупністю стратегій, методів та інструментів для просування продуктів, послуг або брендів за допомогою цифрових каналів зв'язку і мережі «Інтернет». Головною метою цифрового маркетингу є залучення цільової аудиторії, збільшення її уваги до пропонованих продуктів та послуг, сприяння продажам і підвищення загального впливу бренду чи компанії в онлайн-середовищі. Цифровий маркетинг охоплює

різноманітні методи, включаючи контент-маркетинг, соціальні медіа, електронну пошту, пошукову оптимізацію (SEO), контекстну рекламу, маркетинг в соціальних мережах, відеомаркетинг, мобільний маркетинг та багато іншого. Цифровий маркетинг є невід'ємною частиною стратегії багатьох компаній і дає змогу досягати охоплення більшої аудиторії, аналізувати результати кампаній, підвищувати ефективність та досягати мети максимального впливу в цифровому просторі. Цифровий маркетинг залучає всі можливі способи просування товарів, які використовують цифрові канали для взаємодії з клієнтами. Крім інструментів інтернет-маркетингу, він також охоплює офлайн-просування через використання цифрових носіїв.

3. Репутаційний маркетинг – це сукупність заходів із формування репутації, підтримки лояльності авдиторії до бренду в інтернеті та поза його межами. Зокрема, технологія SERM (Search Engine Reputation Management – управління репутацією в пошукових системах) здатна формувати позитивний образ компанії або окремої персони, заміщаючи негатив з пошукової видачі позитивним або нейтральним контентом [4]. Оскільки бібліотека є важливим культурним, освітнім та інформаційним центром у спільноті, репутаційний маркетинг допомагає залучити нових користувачів, підтримати наявних та підвищити вплив бібліотеки на громадськість, створює позитивний імідж, підвищує довіру та привабливість для цільової аудиторії та спільноти. Одними з основних чинників, які формують репутацію компанії (видавництва, бібліотеки), є відгуки споживачів.

4. Робота з блогосферою охоплює такі інструменти, як корпоративний блогінг і робота з «лідерами думок». Зокрема, у SMM-просуванні книжкової, бібліографічної продукції важливу роль відіграють блоги письменників, відділів бібліотек, які подають інформацію про твори, продукти і, отже, допомагають видавництвам стимулювати продажі, бібліотекам – популяризувати власні продукти й послуги. Робота з блогосферою є важливим елементом сучасного маркетингу, оскільки дає змогу привертати увагу впливових особистостей та експертів, а також підвищувати довіру до власного бренду або продукту від інших користувачів. Працюючи з блогосферою, бібліотеки можуть створити активну спільноту читачів, розширити свою аудиторію.

5. Партизанський маркетинг – це креативний спосіб реклами, що дає змогу ефективно просувати товар або послугу без значного внеску коштів. Полягає в моніторингу та веденні обговорень на форумах про бренд або продукцію (у нашому випадку про книжкову, бібліотечну продукцію або ж про видавництва). Партизанський маркетинг може бути ефективним, оскільки створює незабутні враження і здатен викликати емоційну реакцію у споживачів. Однак його успішність зазвичай залежить від вдалого поєднання креативності з контекстом та цільовою аудиторією. Залучення партизанського маркетингу в бібліотеці передбачає творчий та інноваційний підхід, який допомагає створити сильний зв'язок з аудиторією та залучити їхню увагу до послуг та ресурсів бібліотеки.

6. Івент-маркетинг (англ. event marketing) – подієвий маркетинг – «систематична організація заходів як платформи презентації товару (послуги), щоб за допомогою емоційного впливу активізувати увагу цільової групи до товару (послуги)» [7, 8]. Івент-маркетинг у бібліотеці є потужним інструментом для привертання уваги до бібліотечних послуг та ресурсів, залучення нової аудиторії та зміцнення зв'язку з існуючими користувачами. Це також сприяє позитивному сприйняттю бібліотеки в спільноті та підвищує її значущість для різних груп людей. Важливо добре спланувати і просувати заходи, звертаючись до своєї аудиторії через соціальні мережі, вебсайт бібліотеки, електронну пошту та партнерство з місцевими організаціями. Це дасть змогу досягти максимального впливу та залучити більше учасників до подій, сприяючи популяризації бібліотечних послуг і зміцненню зв'язку з громадою.

7. Інтернет-реклама є одним з ефективних інструментів просування продукції в social media. Зокрема, український науковець С. Ілляшенко у своєму дослідженні систематизував основні елементи сучасного інтернет-маркетингу за трьома критеріями: маркетингові дослідження в інтернеті, маркетинг і менеджмент інновацій, маркетингові інтернет-комунікації. В останній позиції визначає такі види інтернет-реклами: контекстна (пошукова) реклама, медійна (банерна) реклама, відеореклама (цифрова), фонова реклама, електронна дошка оголошень, rich media (інноваційні банери) [3, 64–74].

Здійснення ефективного SMM є важливим чинником успішного просування товару чи компанії на ринку, тому важливим є визначення методів і технологій, які дають змогу проаналізувати діяльність бібліотеки, ефективність використання обраних нею комунікаційних заходів у social media тощо.

Українська дослідниця О. Мельникова визначає переваги інтернет-маркетингу перед традиційним маркетингом, серед яких можна виокремити:

- мультимедійність – використання широкого спектра інструментів: аудіо, відео, графічних зображень, інтерактивної реклами тощо;

- таргетинг – дає змогу точніше визначати

цільову аудиторію;

- інтерактивність – налагоджена комунікація, наявність зворотного зв'язку із цільовою аудиторією;

- швидкість поширення інформації;

- гнучкість управління та налаштувань, оперативність [6, 250–253].

Серед ефективних, динамічних видів популяризації бібліографічної продукції у мережі «Інтернет» виокремлюють такі:

- власний вебсайт бібліотеки, унікальність якого полягає в розміщенні повнотекстової бібліографічної продукції. При оптимізації вебсайту слід враховувати посилюючі фактори: якість контенту – важливість високоякісного та релевантного контенту, що задовольняє потреби аудиторії; рівень залучення користувачів – активне залучення та стимулювання інтересу користувачів з метою підтримки взаємодії та залучення нових користувачів; мобільність – забезпечення адаптивного дизайну та оптимізації сайту для зручного використання на мобільних пристроях; кількість та якість зовнішніх посилань – активна робота над отриманням якісних зовнішніх посилань, які сприяють покращенню рейтингу сайту в пошукових системах.

- соціальні мережі, блоги, які дають змогу швидше й ефективніше поширювати інформацію про щойно опублікований ресурс, покажчик тощо.

Одними з форм популяризації бібліографічної продукції є банер і буктрейлер.

Книжкова банерна реклама в бібліотеці – це ефективний спосіб привернути увагу користувачів до нових книг, бібліографічної продукції, заходів, послуг та ресурсів, які доступні в бібліотеці. Така наочна реклама може бути розміщена на банерах або плакатах, які розташовують у доступних для користувачів і людних місцях бібліотеки або зовні установи.

Виокремлюють деякі поради щодо створення книжкової банерної реклами в бібліотеці:

- візуальний ефект: використання яскравих та привабливих зображень видань, що привертають увагу, та доповнення їх короткими, але змістовними текстами. Важливо, щоб реклама легко читалась і була зрозумілою;

- спрямованість: обирання тематики реклами, яка збігається з інтересами та потребами потенційної аудиторії;

- інформаційність: вказування на банерах не тільки автора й назви книги, але й іншої важливої інформації, зокрема анотації та відгуків або оцінок, за наявності.

- посилання на джерела: додавання QR-кодів або коротких посилань на вебсайт бібліотеки, де користувачі зможуть отримати додаткову інформацію про книги або навіть зарезервувати їх онлайн.

- промоційні акції: реклама може сприяти просуванню різноманітних акцій та заходів бібліотеки, а саме: книжкові виставки, літературні конкурси, зустрічі з авторами; на цих заходах можна популяризувати бібліографічну продукцію тощо.

- регулярні оновлення: змінювати банерну рекламу періодично, адже це допоможе привертати увагу постійних користувачів та створить враження новизни та динамічності бібліотеки.

- врахування простору: не перенавантажувати простір банерною рекламою, але систематично розташовувати її у відведених місцях.

Останні кілька років в Україні для популяризації книжок активно використовують буктрейлери, що вже давно добре зарекомендували себе за кордоном. Вважається престижним мати власний канал видавництва на YouTube, де можна розміщувати інтерв'ю з авторами, відео з презентацій, буктрейлери. Буктрейлер – це коротке відео, що демонструє зміст твору. Буктрейлер може містити елементи відео, звуку, тексту та графіки, які привертають увагу глядачів та стимулюють їх зацікавленість у прочитанні книги. Такий інструмент популяризації книг є ефективним, особливо для тих користувачів і відвідувачів, хто не любить читати довгі рецензії.

Іншою частиною соціальних медіа є сервіси для обміну й поширення мультимедійного контенту: відео (YouTube, Vimeo); фото (Instagram, Flickr); аудіо (Last.fm, Spotify, Myspace); посилання та новини (Delicious, Digg, Flipboard); потокове відео (Ustream.tv); документи (SlideShare, Calameo). Ці сервіси дають змогу користувачеві збирати контент у персональну цифрову колекцію, на яку можуть підписатися інші користувачі.

Використання новітніх інформаційних технологій сприятиме позитивному іміджу бібліотеки загалом, створенню нової моделі взаємодії бібліотеки з віддаленими користувачами та слугуватиме активному просуванні її продукції. У результаті залучення новітніх технологій допоможе бібліотеці створити інноваційний підхід до взаємодії з користувачами, розширити свої можливості та зміцнити позиції в культурному середовищі. Це сприятиме створенню позитивного іміджу бібліотеки, просуванню бібліотечних послуг та приверненню нових користувачів.

Відсутність належного фінансування з боку держави й органів місцевого самоврядування на друк бібліографічної продукції, яка б дала змогу якісно видавати бібліографічні посібники для широкої аудиторії, вимагає пошуку отримання бібліотекою додаткових ресурсів від благодійників та спонсорів. Задля реалізації завдань бібліотеки застосовують різні види інтегрованих маркетингових комунікацій. Актуальною вбачаємо орієнтацію

на сучасний ефективний інструмент – краудфандинг – для фінансування та просування окремих бібліографічних проєктів та ініціатив. Дослідження краудфандингу є інноваційним і важливим напрямом досліджень, оскільки цей спосіб фінансування стає все популярним у різних сферах, зокрема в таких: бізнес, технології, мистецтво, науку та громадські ініціативи.

Науковці І. Манаєнко, А. Діденко визначають краудфандинг (від англ. crowd – натовп і funding – фінансування, залучення коштів) як форму колективного інвестування, на базі якого інвестори (фізичні або юридичні особи) надають грошову підтримку, спрямовану на фінансування певних проєктів. Зазвичай таке інвестування здійснюється опосередковано через зареєстровані інвестиційні платформи [5, 1–8]. Серед найголовніших переваг застосування краудфандингу для розвитку бібліотечної справи дослідниця Ю. Сисова вказує на підтримку й розвиток окремих проєктів конкретних бібліотек, стартапів і літературних проєктів невідомих авторів або авторів-початківців, створення зручного в застосуванні, прозорого й ефективного механізму для збору коштів і фінансування цікавих проєктів [8, 106–110]. Н. Ситник зазначає, що краудфандинг є складником поняття «краудсорсинг», під яким розуміється процес залучення коштів від необмеженої кількості осіб за підтримки цифрових інструментів [99, 87–192]. Т. Щегловська й О. Кокорська проаналізували тенденції розвитку краудфандингу для реалізації медіапроєктів, вивчили питання ролі медіакраудфандингу для запуску нових медіапроєктів [10, 123–127]. Можемо констатувати, що краудфандинг є досить новим і перспективним інноваційним інструментом, який варто застосовувати в бібліотеках України, зокрема для видання і промоції бібліографічної продукції. Однак для успішного краудфандингового проєкту необхідно ретельно продумати стратегію залучення грошей, визначити конкретні цілі та завдання проєкту, ефективно комунікувати з потенційними спонсорами та забезпечити прозорість використання отриманих коштів. Також варто вивчити досвід інших бібліотек, які успішно реалізували краудфандингові проєкти.

Задля ефективного функціонування бібліографічної діяльності бібліотеки проводять комунікативну політику, створюючи позитивний образ самої бібліотеки та заохочуючи користувачів зацікавитися та скористатися їхньою бібліографічною продукцією. Окрім традиційних способів просування і популяризації бібліографічної продукції, важливо звертатися до так званих «електронних» форм промоції: соціальні мережі, блоги, буктрейлери, онлайн-вікторини в мережі тощо.

Наукова новизна дослідження зумовлена тим, що тематика популяризації бібліографічної продукції бібліотек в Україні досі залишається не достатньо розробленою, особливо щодо промоції видань засобами мережі «Інтернет», і потребує комплексного підходу до вивчення всіх можливостей та виявлення шляхів розвитку діяльності бібліотек.

Висновки. З невпинним розвитком процесу формування інформаційного суспільства для забезпечення максимальної ефективності рекламно-інформаційної діяльності бібліотек глибокого наукового опрацювання потребують новітні методи промоції бібліографічної продукції із залученням усіх можливостей інтернету.

Проведене дослідження питань, пов’язаних з маркетингом соціальних медіа у рекламно-інформаційної діяльності наукових бібліотек, дає змогу виокремити такі основні інструменти просування бібліографічної продукції: побудова груп (спільнот) за інтересами, цифровий маркетинг, репутаційний маркетинг, робота з блогосферою (корпоративний блогінг), івент-маркетинг, використання інтернет-реклами, прихований або партизанський маркетинг тощо. Перевага соціальних медіа як важеля просування продукту або бренду полягає у величині зібраної аудиторії в мережі.

Частиною соціальних медіа є сервіси для обміну й поширення мультимедійного контенту: відео (YouTube, Vimeo); фото (Instagram, Flickr); аудіо (Last.fm, Spotify, Myspace); посилання та новини (Delicious, Digg, Flipboard); потокове відео (Ustream.tv); документи (SlideShare, Calameo).

Краудфандинг – перспективний та інноваційний інструмент, який варто застосовувати для залучення коштів на фінансування та просування окремих бібліографічних проєктів. Популяризація бібліографічної продукції, яка є основним видом науково-інформаційної діяльності бібліотек, потребує широкого залучення сучасних засобів маркетингу і реклами.

Список використаних джерел

1. Башинська І. Маркетингові комунікації підприємства у соціальних мережах. *Економічні науки*. 2012. № 9. С. 36–41.

2. Булахова Г. І. Рекламна діяльність бібліотек як інструмент популяризації бібліотечних фондів: сучасні наукові підходи до визначення. *Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору* : матер. Міжнар. наук. конф. (Київ, 21–23 жовт. 2014 р.). Київ, 2014. С. 269–272.

3. Ілляшенко С. Сучасні тенденції застосування інтернет-технологій у маркетингу. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2011. № 4. С. 64–74.

4. Коцофане О. Що таке SERM і як працює управління репутацією в інтернеті. Webpromo : сайт. URL: https:// web-promo.ua/ua/blog/chto-takoe-serm-i-kak-rabotaet-upravlenie-reputacziej-v-internete/ (дата звернення: 27.05.2023).

5. Манаєнко І. М., Діденко А. С. Краудфандинг як інноваційний інструмент розвитку бізнесу. *Актуальні проблеми економіки та управління*. 2017. № 11. С. 1–8. URL: https://ela.kpi.ua/handle/123456789/22558 (дата звернення: 27.05.2023).

6. Мельникова О. А. Соціальні медіа як активний інструмент інтернет-маркетингу в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2018. № 3 (2). С. 250–253. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/pdfbase/2018/2018_3_2/jrn/pdf/50.pdf (дата звернення: 27.05.2023).

7. Радіонова О. М. Конспект лекцій з курсу «Івент-технології». Харків, 2015. С. 8. URL: http://bit.ly/2mCiE10 (дата звернення: 27.05.2023).

8. Сисова Ю. В. Краудфандинг як ефективна форма фандрайзингу: перспективи для бібліотек. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 1. С. 106–110. DOI: 10.32461/2409-9805.1.2022.257335.

9. Ситник Н. І. Краудфандинг: нові можливості та тренди. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. № 41. С. 87–192.

10. Щегловська Т. В., Кокорська О. І. Краудфандинг у світовому медіапросторі. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету ім. Василя Стуса*. 2018. Т. 1. Вип. 10. С. 123–127.

References

1. Bashynska, I. (2012). Marketing communications of the enterprise in social networks. Economic sciences, 9, 36–41 [in Ukrainian].

2. Bulakhova, H. I. (21–23.10.2014). Advertising activities of libraries as a tool for popularising library collections: contemporary scientific approaches to definition. Proceedings from International Scientific and Practical Conference “The place and role of libraries in shaping the national information space”. Kyiv, 269–272 [in Ukrainian].

3. Illyashenko, S. (2011). Modern trends in the application of Internet technologies in marketing. Marketing and management of innovations, 4, 64–74 [in Ukrainian].

4. Kotsophane, O. What is serm and how online reputation management works. Webpromo: website. Retrieved from: https://web-promo.ua/ua/blog/chto-takoe-serm-i-kak-rabotaet-upravlenie-reputacziej-v-internete/ [in Ukrainian].

5. Manaenko, I. M, Didenko, A. S. (2017). Crowdfunding as an innovative tool for business development. Actual problems of economics and management, 11, 1–8. Retrieved from: https://ela.kpi.ua/handle/123456789/22558 [in Ukrainian].

6. Melnykova, O. A. (2018). Social media as an active tool of Internet marketing in Ukraine. Bulletin of Khmelnytskyi national university. Economic sciences, 3(2), 250–253. Retrieved from: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/pdfbase/2018/2018_3_2/jrn/pdf/50.pdf [in Ukrainian].

7. Radionova, O. M. (2015). Lecture notes on the course “Event technologies”. Kharkiv, 8. Retrieved from: http://bit.ly/2mCiE10 [in Ukrainian].

8. Sysova, Y. V. (2022). Crowdfunding as an effective form of fundraising: prospects for libraries. Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiya, 1, 106–110. DOI: 10.32461/2409-9805.1.2022.257335 [in Ukrainian].

9. Sytnyk, N. I (2018). Crowdfunding: new opportunities and trends. Scientific bulletin of Kherson state university. Economic sciences, 41, 87–192. Retrieved from: http://ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/398 [in Ukrainian].

10. Shchehlovska, T. V., Kokorska, O. I. (2018). Crowdfunding in the global media space. Bulletin of the Student Scientific Society of Vasyl' Stus Donetsk National University, 1, (10), 123–127 [in Ukraine].

Стаття надійшла до редакції 05.07.2023
Отримано після доопрацювання 08.08.2023
Прийнято до друку 16.08.2023

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО. АРХІВОЗНАВСТВО

УДК 093.25:069(477)
DOI 10.32461/2409-9805.3.2023.290983

Цитування:
Тур О. М., Шабуніна В. В., Саранча В. І. Дигіталізація архівних фондів, музейних та бібліотечних колекцій як чинник збереження національної культурної спадщини України. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 3. С. 49–56.

Tur O., Shabunina V., Sarancha V. (2023). Digitalisation of Archive Funds, Museum and Library Collections as a Factor of the Preservation of the National Cultural Heritage of Ukraine. Library Science. Record Studies. Informology, 3, 49–56 [in Ukrainian].

Тур Оксана Миколаївна,
доктор наук із соціальних комунікацій,
професор, професор кафедри гуманітарних наук,
культури і мистецтва
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського
https://orcid.org/0000-0002-8094-687X
oktur@ukr.net

Шабуніна Вікторія Валентинівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних наук,
культури і мистецтва
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського
https://orcid.org/0000-0001-7957-3378
shabuninaviktoria@gmail.com

Саранча Віктор Іванович,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних наук,
культури і мистецтва
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського
https://orcid.org/0000-0001-9435-0615
visar73@ukr.net

ДИГІТАЛІЗАЦІЯ АРХІВНИХ ФОНДІВ, МУЗЕЙНИХ ТА БІБЛІОТЕЧНИХ КОЛЕКЦІЙ ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ

Мета статті – *здійснити аналіз проблем захисту й порятунку об'єктів культури, зокрема визначити роль дигіталізації архівних фондів, музейних і бібліотечних колекцій як чинника збереження національної культурної спадщини.* ***Методологічну основу*** *дослідження становили загальнонаукові та спеціальні методи вивчення проблематики, використання яких дало змогу досягти поставленої мети. Сукупність застосованих методів уможливила окреслення проблем захисту й порятунку об'єктів культури, зокрема визначення в цьому ролі оцифровування архівних фондів, музейних та бібліотечних колекцій. Основним став принцип історизму, який передбачає розгляд будь-якого явища в його саморозвитку під впливом різноманітних факторів. Історико-системний метод спрямований на аналіз соціуму як цілісності та трансформацій усередині нього, спричинених змінами в політичному, культурному й інформаційно-комунікаційному просторі. Кількісні методи були залучені для обробки результатів аналітичних досліджень, а також з метою діагностики досліджуваних явищ, зокрема для представлення оцифрованих колекцій у мережі та ранжування за метою оцифровування.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає в розширенні уявлень про масштаби дигіталізації архівних фондів, музейних і бібліотечних колекцій, її роль у збереженні об'єктів культури. Завдяки проведеному дослідженню були*

© *Тур О. М., 2023*
© *Шабуніна В. В., 2023*
© *Саранча В. І., 2023*

представлені проєкти, наукові та науково-популярні заходи, метою яких стало обговорення проблем втрати, порятунку та захисту національної культурної спадщини України. Констатовано, що збереження культурних цінностей, передавання, промоція та розвиток культурної спадщини в Україні сьогодні є питаннями національної безпеки. ***Висновки.*** *Проведене дослідження довело, що впровадження інформаційних технологій і масштабне оцифровування стають вкрай необхідними для сучасних архівів, бібліотек і музеїв, мають велику значущість і проводяться з метою забезпечення доступності, збереження та поширення знань і культурної спадщини.*

Ключові слова: *дигіталізація, архівний фонд, музейна та бібліотечна колекція, національна культурна спадщина.*

Tur Oksana,
Doctor of Science in Social Communications, Professor,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

Shabunina Viktoriia,
Candidate of Philology, Associate professor,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

Sarancha Viktor,
Candidate of History, Associate Professor,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

DIGITALISATION OF ARCHIVE FUNDS, MUSEUM AND LIBRARY COLLECTIONS AS A FACTOR OF THE PRESERVATION OF THE NATIONAL CULTURAL HERITAGE OF UKRAINE

The purpose of the article *is to analyse the problems of protection and rescue of cultural objects, in particular, to determine the role of digitisation of archival funds, museum and library collections as a factor of the preservation of national cultural heritage.* ***The methodological basis of the research*** *consists of general scientific and special methods of studying the problem, the use of which made it possible to achieve the goal. The applied methods made it possible to outline the problems of protection and rescue of cultural objects, in particular, to determine the role of digitisation of archival funds, museum and library collections. The principle of historicism, which involves considering any phenomenon in its self-development under the influence of various factors, became the main one. The historical-systemic method is aimed at the analysis of society as a whole and transformations within it, caused by changes in the political, cultural and informational and communication space. Quantitative methods were used to process the results of analytical studies, as well as to diagnose the studied phenomena, in particular, to present digitised collections in the network and rank them according to the purpose of digitisation.* ***The scientific novelty of the work*** *consists in the expansion of ideas about the scale of digitisation of archival funds, museum and library collections, its role in the preservation of cultural objects. Thanks to the research carried out by the authors, projects, scientific and popular scientific events are presented, the purpose of which was to discuss the problems of loss, rescue and protection of the national cultural heritage of Ukraine. The authors state that the problems of preservation of cultural values, transfer, promotion and development of cultural heritage in Ukraine are now issues of national security.* ***Conclusions.*** *The research have proved that the implementation of information technologies and large-scale digitization are becoming absolutely necessary for modern archives, libraries and museums, have great significance and are carried out in order to ensure accessibility, preservation and dissemination of knowledge and cultural heritage.*

Keywords: *digitisation, archival fund, museum and library collection, national cultural heritage.*

Актуальність теми дослідження. День 24 лютого 2022 року став переломним не лише для кожного українця, а й для всього світу. Життя стало розмежовуватися уявною червоною лінією і називатися ДО і ПІСЛЯ. Попри всі вигадані та озвучені російською пропагандою наративи, очевидним є те, що головна мета війни – намір росії знищити Україну як суверенну державу, а українців – як самобутню та вільну націю. Окупанти розуміють (і це розуміння для них не нове, витримане століттями), що культура України, особливо її культурна спадщина, має бути першочерговою мішенню і залишатися під ударом, доки не буде зруйнована вщент (*рис. 1*) [10].

Зіткнувшись із такою бідою, Україна мала орієнтуватися на світовий досвід, закладений у

нормах міжнародного права, зокрема на Гаазьку конвенцію про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року, Перший та Другий протоколи до неї (міжнародні угоди, у яких об'єднано правові норми щодо охорони культурної спадщини у світовому масштабі). Однак реалії війни засвідчують неефективність положень Гаазької конвенції, у яких ідеться про зобов'язання договірних сторін утримуватися від будь-яких ворожих актів стосовно культурних цінностей, грабунку, незаконного привласнення їх, актів вандалізму щодо них тощо. Така ситуація дає змогу класифікувати дії росіян як злочини, накладає обов'язок як на Україну, так і на світове співтовариство докласти зусилля до розслідування кожного такого зафіксованого злочину та несення відповідальності за нього.

Рис. 1. ***Моніторинг стану об'єктів культури під час російсько-української війни (період 01.04.2022–31.12.2022)***

Через російську агресію в Україні вже пошкоджено або зруйновано понад 1500 об'єктів культурної спадщини та культурної інфраструктури. З початком повномасштабної війни потреба в дигіталізації музейних, архівних і бібліотечних ресурсів України стала нагальною. Разом з обстрілами, пограбуваннями та руйнуваннями знищується облікова документація, яка містить інформацію про музейні та архівні цінності. У цьому контексті Україна закликає до посилення співпраці профільних органів, зокрема й міжнародних, для обміну інформацією, а також до виявлення незаконно вивезених культурних цінностей.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми збереження культурних цінностей, їх передавання, промоція та розвиток культурної спадщини в Україні сьогодні постають питаннями національної безпеки. Це допомагає утверджувати національну ідентичність і згуртованість громадян, а також сприяє побудові гармонійного суспільства. Історичний досвід, культурні традиції, мова й інші культурні аспекти визначають унікальність нації і стають основою для розвитку України в майбутньому. Культурна «прошивка» дійсно відіграє ключову роль у формуванні розуміння та цінностей, які визначають ідентичність країни та спроможність захищати їх.

Проблематика збереження культурних цінностей стала предметом обговорення на численних форумах (Міжнародний форум з безпеки культурної спадщини «Війна в Україні: битва за культуру» [9; 13]; «Культурна спадщина в умовах збройного конфлікту» [8], «Цифровізація у музичному мистецтві та освіті як вимога часу» [15]), конференціях («Порятунок культурної спадщини під час надзвичайних ситуацій. Допомога

та міжнародна співпраця» [11], «Заклади культури на лінії вогню: руйнація та відбудова» [4]) під час численних дискусій («Діджиталізація спадщини Курбаса: виклики та здобутки» [3], «Коломийські музейники працюють над оцифруванням культурної спадщини» [6], «Лекція-розмова «Діджиталізація пам'яток» [8]) тощо.

Окреслена проблематика спонукала фахівців до досліджень, починаючи з 2014 року. Так, С. Кот, керівник Центру вивчення втрачених культурних цінностей «Інституту історії України НАН України», досліджував долю культурних цінностей Криму й Донбасу в умовах війни [6]. Нові виклики доби – роботи художника І. Айвазовського, вивезені із Феодосійської картинної галереї імені Айвазовського; повернення української колекції «скіфського золота», яка експонувалася в музеї А. Пірсона у 2014 р. – були студійовані в роботі В. Солошенко [12]. Захист культурних цінностей у випадках збройних конфліктів засобами міжнародного права досліджували І. Яковюк та Т. Анакіна [16].

Із перших днів повномасштабного вторгнення російських військ на територію України активісти культури почали шукати можливості для захисту й порятунку об'єктів культури. Так, 1 березня 2022 року регіональний представник Українського центру культурних досліджень і представник громадської організації «Центр мистецтв «АРТ-Простір»» Ігор Гармаш став співзасновником громадської ініціативи «Центр порятунку культурної спадщини», діяльність якої спрямована на залучення ресурсів для професійного захисту від наслідків надзвичайних ситуацій та підготовки до евакуації (переміщення) культурних цінностей і мистецьких колекцій закладів культури. Уже тоді було очевидно, що ворог свідомо й цілеспрямовано нищить культурну інфраструктуру України. 15 березня 2022 року відбувся круглий стіл за участі керівництва міжнародної організації ЮНЕСКО, керівників профільних підрозділів МКІП, Українського центру культурних досліджень та установ обласного рівня, які відповідають за імплементацію конвенції ЮНЕСКО з охорони нематеріальної культурної спадщини [14].

Червоною ниткою резолюцій та програмних документів проходить питання підсилення пильності міжнародних правоохоронних органів щодо розкрадання майна музеїв, культурної спадщини бібліотек, галерей, а також нагальної необхідності створення реєстрів колекцій, «списків спостереження» для нещодавно викрадених експонатів та артефактів, оцифровування архівних фондів, музейних і бібліотечних колекцій.

Мета дослідження – здійснити аналіз проблем захисту й порятунку об'єктів культури, зокрема визначити роль дигіталізації архівних фондів, музейних і бібліотечних колекцій як чинника збереження національної культурної спадщини.

Виклад основного матеріалу. 10 березня 2022 року створено Штаб порятунку культурної спадщини України / Heritage Emergency Response Initiative. Штаб порятунку культурної спадщини України – це музейна оборонна ініціатива, мета якої – порятунок української культурної та історичної спадщини, що її цілеспрямовано намагаються знищити російські окупанти, а згодом – допомога в її післякризовому відновленні та координація дій між державними / муніципальними органами влади, музейними закладами, культурними інституціями, недержавним сектором і міжнародними організаціями в порятунку та відновленні культурної спадщини [14]. Важливим заходом, за ініціативи Штабу порятунку культурної спадщини та Національного музею Революції Гідності Maidan Museum у партнерстві з українськими й закордонними колегами, став Міжнародний форум з безпеки культурної спадщини «Війна в Україні: битва за культуру» (8–9 лютого 2023 р.), що був неформальним майданчиком для спілкування бійців культурного фронту, які висловлювалися щодо нагальної необхідності формування Національної доктрини із захисту культурної спадщини – стратегічного документа, що враховує й український та світовий досвід реагування на надзвичайні ситуації, і динаміку технологічного поступу, можливості й виклики глобалізації та глокалізації, наявну світову систему захисту та збереження культурної спадщини в умовах кризи [9]. Тематичні пріоритети доктрини визначають першочергові складники, завдання та засади, що мають стати факторами порятунку культурної спадщини. Серед них окремою групою визначено об'єкти культурної спадщини: архітектурні, історичні й археологічні пам'ятки; колекції музеїв, архіви та бібліотеки; музейні предмети й витвори мистецтва; знання і традиції, історична пам'ять, усна народна творчість, ремесла, національна кухня, мистецькі центри та школи й ін. Виділимо пріоритетні завдання щодо їх збереження: запровадження єдиної системи збереження та обліку, зокрема і єдиний онлайн-реєстр державної частини Музейного фонду України та створення національного каталогу нерухомих пам'яток з онлайн-доступом і даними оцифрування (скани, фотографії, 3D-моделі, відео- й аудіоматеріали тощо). Вирішення таких серйозних завдань неможливе без складання уніфікованих інструкцій стосовно процесів і вимог до оцифровування, створення баз даних, схем метаданих у різних сферах із наступним оцифровуванням 100% одиниць Музейного фонду України, Національного архівного фонду, нерухомих пам'яток (першочергово облікової документації)

та централізованим накопиченням і збереженням оцифрованих даних. Вимогою часу залишаються й алгоритм евакуації рухомих об'єктів культурної спадщини, формування стратегічних запасів потрібних матеріалів та обладнання для евакуації і мережі облаштованих сховищ; системне документування втрат, пошкоджень і ризиків – створення звітів, універсальних протоколів, доступного інструментарію; формування єдиного реєстру втрат; системна політика щодо відстеження і повернення вивезених та викрадених культурних цінностей.

Виконання цих завдань має бути забезпечене на державному рівні низкою підрозділів культури в органах місцевого самоврядування, що дасть змогу інтегруватися культурним закладам (музеям, архівам, бібліотекам, театрам, центрам культури), реставраційним та пам'яткоохоронним інституціям, громадським організаціям, спілкам, асоціаціям, волонтерським організаціям. До того ж варто дослухатися до світової практики створення в армії спеціальних підрозділів, що здійснюватимуть захист культурної спадщини [2].

Як бачимо, технологічний тренд останнього десятиліття – дигіталізація архівних фондів, музейних та бібліотечних колекцій – перетворюється в умовах сьогодення на нагальну потребу, можливо, єдиний фактор, здатний зберегти національну культурну спадщину.

Сьогодні музейники, архівісти та бібліотекарі говорять про цифрову стратегію – план чи концепцію, яка описує механізм використання установою цифрових технологій, платформ та інструментів досягнення своїх цілей, поліпшення враження відвідувачів і розширення сфери охоплення та впливу в цифровій сфері. Така стратегія визначає, що цифровізація передусім направлена на онлайн-присутність, тобто цифрова доступність дає змогу людям з усього світу ознайомлюватися з експонатами музеїв, архівними документами, бібліотечними ресурсами. Це, відповідно, надає науковцям можливість здійснювати свої наукові пошуки. Оцифровані колекції можуть бути інтегровані в навчальні програми університетських курсів, тобто використовуватися як навчальні матеріали. Оцифровані матеріали можуть стати основою віртуальних виставок, поширюваних через соціальні мережі. Така практика здатна в рази збільшувати аудиторію користувачів. Дигіталізація дає установам чітке розуміння того, які ресурси найзатребуваніші, які форми їх представлення користувачам є найбільш ефективними. Так, згідно із Підсумковим звітом «Цифрування та інтелектуальна власність в європейських музеях», підготовленим Робочою групою з цифровізації та прав інтелектуальної власності Мережі європейських музейних організацій і опублікованим у липні 2020 року, «понад 80% музеїв стверджували, що головною метою оцифрування своїх колекцій було покращення видимості, понад 75% музеїв назвали метою розширення доступу та освітнє використання. Понад 65% музеїв вказали, що мета оцифрування колекцій полягає в забезпеченні дослідників метаданими» [17] (*рис. 2*).

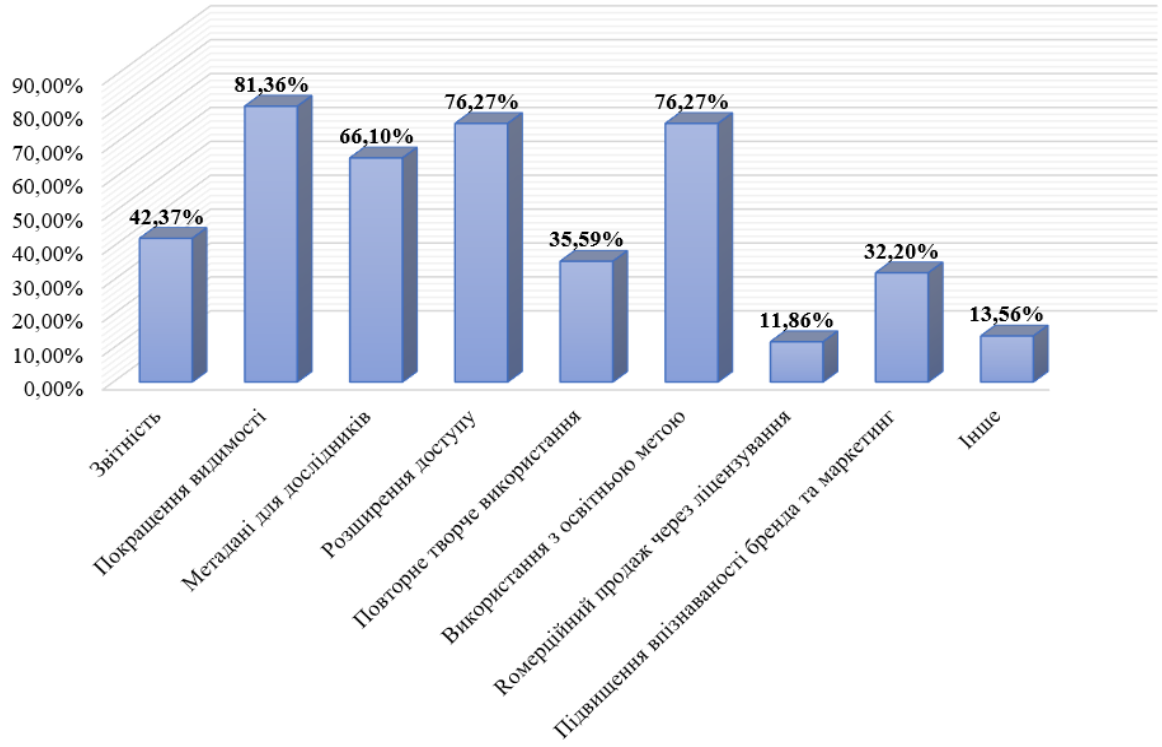

Рис. 2. ***Цілі оцифровування колекцій***

Європейські музейники визнають, що музеї оцифрували в середньому 65% своїх колекцій, музеї природної історії відстають із середнім показником на 15%, а музеї історії та археології оцифрували в середньому 27% своїх колекцій. Можливі причини відхилення між категоріями музеїв включають різні маркетингові стратегії, а також розмір колекції, різноманітність і тип об'єктів [17].

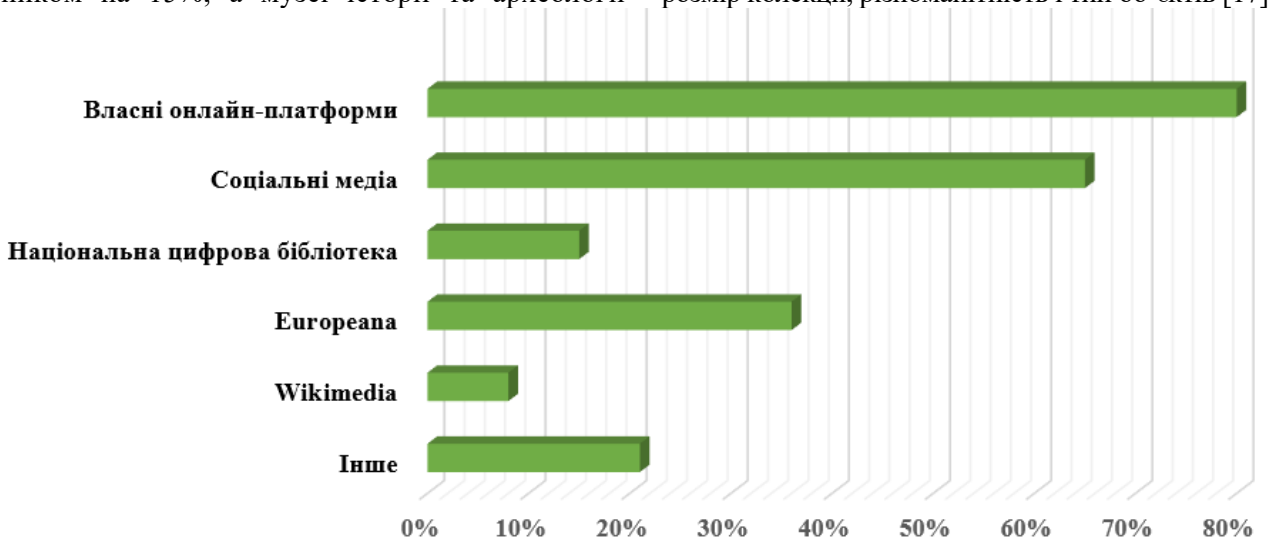

Рис. 3. ***Представлення оцифрованих колекцій***

80% музеїв, які мають свої колекції онлайн, публікують свою цифрову колекцію на власній онлайн-платформі. Подібне відмічаємо й стосовно архівних фондів і бібліотечних колекцій. Часто вони представляють свої цифрові колекції в соціальних мережах. Понад 35% музеїв зазначили, що публікують свою цифрову колекцію на Europeana. Більшість музеїв, які мають свої колекції онлайн, публікують їх на 3–5 платформах одночасно [17] (*рис. 3*).

В Україні допомогу архівам і бібліотекам у модернізації фондів, щоб зробити нашу інтелектуальну спадщину доступною кожному та зберегти її для наступних поколінь, забезпечують інформаційні системи в цих галузях. Однією з них є компанія «Архівні інформаційні системи», яка з 2005 року системно працює над оцифруванням та доступністю архівних і бібліотечних колекцій, впроваджує інформаційні технології, а також стандарти довгострокового зберігання. Компанія «Архівні інформаційні системи» забезпечує високу якість масового оцифрування, введення даних, послуг із перетворення контенту та пропонує програмні рішення для презентації контенту й автоматизації внутрішніх робочих процесів в українських архівах і бібліотеках; втілює та підтримує власні проєкти з представлення колекцій онлайн [1].

Створюючи електронні ресурси, компанія не лише сприяє доступності унікальних українських документальних і книжкових зібрань, але й забезпечує збереження цих матеріалів через обмеження обігу оригіналів, постачання архівам і бібліотекам сучасного обладнання для сканування, технологій і матеріалів для реставрації та консервації фондів.

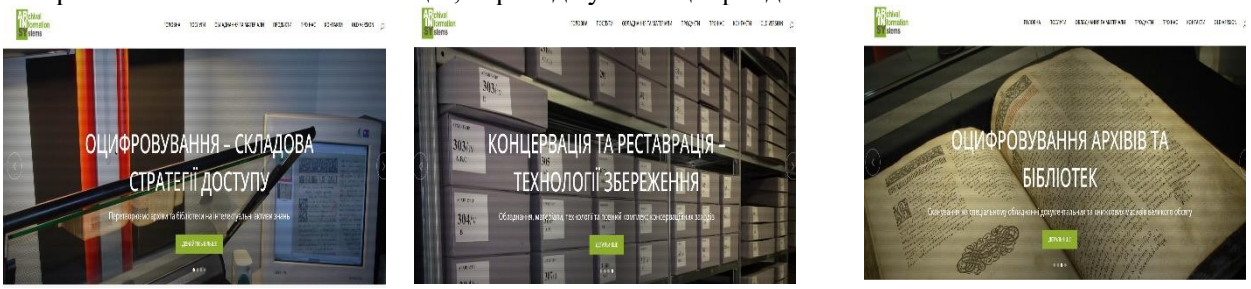

Рис. 3. ***«Архівні інформаційні системи»***

Наукова новизна роботи полягає в розширенні уявлень про масштаби дигіталізації архівних фондів, музейних і бібліотечних колекцій, її роль у збереженні об'єктів культури. Завдяки проведеному дослідженню були представлені проєкти, наукові та науково-популярні заходи, метою яких стало обговорення проблем втрати, порятунку та захисту національної культурної спадщини України. Автори констатують, що проблеми збереження культурних цінностей, передавання, промоція та розвиток культурної спадщини в Україні сьогодні є питаннями національної безпеки.

Висновки. Отже, упровадження інформаційних технологій і масштабне оцифровування

стають для сучасних архівів, бібліотек і музеїв необхідними кроками, що забезпечать доступність, збереження та поширення знань і культурної спадщини.

Масштабне оцифровування та впровадження інформаційних технологій в архівній, музейній і бібліотечній галузях мають велике значення і забезпечують численні переваги: збереження та захист культурної спадщини (оцифровані документи, архіви та культурні реліквії стають доступними онлайн, що допомагає зберегти їх від пошкодження, втрати або зношування з часом. Це дозволяє зберегти важливу інформацію та культурну спадщину для майбутніх поколінь); зручний доступ до інформації (оцифровані архіви та бібліотечні ресурси стають доступними для користувачів з будь-якого місця, де є інтернет. Це дає змогу зручно шукати, отримувати та використовувати інформацію без необхідності відвідування фізичних архівів чи бібліотек); поширення знань та освіти (оцифровані документи та ресурси можуть бути доступні широкій аудиторії, зокрема студентам, дослідникам, педагогам і громадськості. Це сприяє поширенню знань, забезпеченню освіти та підвищенню культурного рівня суспільства); збереження простору (цифрові архіви та бібліотеки зменшують потребу у великих просторах для зберігання документів та книг. Це особливо важливо для організацій з обмеженими ресурсами або в місцях з обмеженим простором); покращення ефективності (використання інформаційних технологій дає можливість автоматизувати процеси оцифровування, індексування та зберігання даних, що збільшує ефективність роботи архівів та бібліотек); швидкий доступ до інформації (пошук інформації в оцифрованих базах даних займає менше часу, ніж пошук у паперових архівах чи каталогах, що полегшує роботу дослідників і користувачів); забезпечення довгострокового зберігання (використання спеціальних систем зберігання даних дозволяє забезпечити довгострокове збереження цифрових архівів і ресурсів, знижуючи ризик втрати даних із часом).

Список використаних джерел

1. Архівні інформаційні системи. URL: https://arinsy.com/about-us/ (дата звернення: 26.06.2023).
2. Британська армія набирає людей в підрозділ захисту культурної спадщини. URL: https://lb.ua/culture/2016/11/29/352073_britanskaya_armiya_nabiraet_lyudey (дата звернення: 20.05.2023).
3. Діджиталізація спадщини Курбаса: виклики та здобутки. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Ys9PNNqFh0k (дата звернення: 20.05.2023).
4. Заклади культури на лінії вогню: руйнація та відбудова. URL: https://uccs.org.ua/2022/11/ (дата звернення: 20.05.2023).
5. Коломийські музейники працюють над оцифруванням культурної спадщини. URL: https://www.youtube.com/watch?v=zPjRIThZgfU (дата звернення: 20.05.2023).
6. Кот С. Культурні цінності Криму і Донбасу в умовах війни та окупації. *Історико-культурний та науковий потенціал Півдня та Сходу України в умовах окупації та воєнних дій: загрози, втрати, перспективи збереження та відновлення :* м-ли Круглого столу (Київ, 12 листопада 2015 р.). Київ : Інститут історії України НАН України, 2016. 90 с.
7. Культурна спадщина в умовах збройного конфлікту URL: https://www.youtube.com/watch?v=mrKo59FSnGE (дата звернення: 20.05.2023).
8. Лекція-розмова «Діджиталізація пам'яток». URL: https://www.youtube. com/watch?v=Z6_929ns3TU (дата звернення: 20.05.2023).
9. Міжнародний форум з безпеки культурної спадщини «Війна в Україні: битва за культуру». Штаб порятунку спадщини / Heritage Emergency Response Initiative. Results of the International Forum on Cultural Heritage Security «War in Ukraine: the Battle for Culture». URL: https://www.youtube.com/watch?v=EZ1lZEcO_YM вільний (дата звернення: 11.04.2023).
10. Моніторинг стану об'єктів культури під час російсько-української війни (період 01.04.2022 – 31.12.2022). URL: https://uccs.org.ua/category/novyny/page/3 (дата звернення: 20.05.2023).
11. Порятунок культурної спадщини під час надзвичайних ситуацій. Допомога та міжнародна співпраця. URL: https://www.youtube.com/watch?v= mYG9b2spexc (дата звернення: 20.05.2023).
12. Солошенко В. В. Захист культурних цінностей у період війн і збройних конфліктів. *Проблеми всесвітньої історії*. 2018. № 2 (6). С. 187–205.
13. Тур О. М., Шабуніна В. В. Війна в Україні: битва за культуру. *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі* : м-ли Шостої Міжнародної наукової конференції (Київ, 18–20 травня 2023 р.). С. 37–39.
14. Український центр культурних досліджень. За результатами ІІ Всеукраїнської конференції «Культурні практики установ культури під час військових дій» (4 частина). URL: https://uccs.org.ua/novyny/za-rezultatamy-druhoi-vseukrainskoi-konferentsii-kulturni-praktyky-ustanov-kultury-pid-chas-vijskovykh-dij-4-chastyna/ (дата звернення: 23.05.2023).

15.Цифровізація у музичному мистецтві та освіті як вимога часу. URL: https://www.youtube.com/watch?v=aNpdmd7np7U (дата звернення: 20.05.2023).

16.Яковюк І. В., Анакіна Т. М. Захист культурних цінностей у випадках збройних конфліктів засобами міжнародного права. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 5 (46). С. 87–90. DOI: https://doi.org/10.32782/pyuv.v5. 2022.15.

17.Final report Digitisation and IPR in European Museums. URL: https://www.ne-mo.org/fileadmin/Dateien/public/Publications/NEMO_Final_Report_Digitisation_and_IPR_in_European_Museums_WG_07.2020.pdf (дата звернення: 26.05.2023).

References

1. Archival information systems. Retrieved from: https://arinsy.com/about-us/ [in Ukrainian].

2. The British Army is recruiting for the Cultural Heritage Protection Unit. Retrieved from: https://lb.ua/culture/2016/11/29/352073_britanskaya_armiya_nabiraet _lyudey.html [in Ukrainian].

3. Digitisation of the heritage of Kurbas: challenges and achievements. Retrieved from: https://www.youtube.com/watch?v=Ys9PNNqFh0k [in Ukrainian].

4. Cultural institutions on the line of fire: destruction and reconstruction. Retrieved from: https://uccs.org.ua/2022/11/ [in Ukrainian].

5. Kolomyia museum workers are working on the digitization of cultural heritage. Retrieved from: https://www.youtube.com/watch?v=zPjRIThZgfU [in Ukrainian].

6. Kot, S. (2016). Cultural values of Crimea and Donbas in conditions of war and occupation. Materials of the Round Table "Historical, Cultural and Scientific Potential of the South and East of Ukraine in the Conditions of Occupation and Military Operations: Threats, Losses, Prospects for Preservation and Restoration", Kyiv, 12.11.2015. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy [in Ukrainian].

7. Cultural heritage in the conditions of armed conflict. Retrieved from: https://www.youtube.com/watch?v=mrKo59FSnGE [in Ukrainian].

8. Lecture-conversation “Digitalisation of monuments”. Retrieved from: https://www.youtube.com/watch?v=Z6_929ns3TU [in Ukrainian].

9. International Forum on Cultural Heritage Security “War in Ukraine: Battle for Culture”. Heritage Rescue Headquarters / Heritage Emergency Response Initiative**.** Results of the International Forum on Cultural Heritage Security “War in Ukraine: the Battle for Culture”. Retrieved from: https://www.youtube.com/watch?v=EZ1lZEcO_YM [in Ukrainian].

10.Monitoring the condition of cultural objects during the Russian-Ukrainian war (period 01.04.2022 – 31.12.2022). Retrieved from: https://uccs.org.ua/category /novyny/page/3 [in Ukrainian].

11.Rescue of cultural heritage during emergencies. Aid and international cooperation. Retrieved from: https://www.youtube.com/watch?v=mYG9b2spexc [in Ukrainian].

12.Soloshenko, V. V. (2018). Protection of cultural values during wars and armed conflicts. Problems of World History, 2 (6), 187–205 [in Ukrainian].

13.Turm, O., Shabunina, V. (18–20.05.2023). The war in Ukraine: the battle for culture. Proceedings of the Sixth International Scientific Conference "Information, Communication and Knowledge Management in a Globalised World". Kyiv, 37 –39 [in Ukrainian].

14.Ukrainian Centre for Cultural Studies. Based on the results of the second All-Ukrainian conference “Cultural practices of cultural institutions during military operations” (part 4). Retrieved from: https://uccs.org.ua/novyny/za-rezultatamy-druhoi-vseukrainskoi-konferentsii-kulturni-praktyky-ustanov-kultury-pid-chas-vijskovykh-dij-4-chastyna/ [in Ukrainian].

15.Digitisation in musical art and education as a requirement of the time. Retrieved from: https://www.youtube.com/watch?v=aNpdmd7np7U [in Ukrainian].

16.Yakovyuk, I. V., Anakina, T. M. (2022). Protection of cultural values in cases of armed conflicts by means of international law. Prykarpattia Law Journal, 5 (46), 8–90. DOI: https://doi.org/10.32782/pyuv.v5. 2022.15 [in Ukrainian].

17.Final report Digitisation and IPR in European Museums. Retrieved from: https://www.ne-mo.org/fileadmin/Dateien/public/Publications/NEMO_Final_Report_Digitisation_and_IPR_in_European_Museums_WG_07.2020.pdf [in English].

Стаття надійшла до редакції 22.06.2023
Отримано після доопрацювання 27.07.2023
Прийнято до друку 10.08.2023

УДК 005.92+006.3[02:659.2+930.25+35]
DOI 10.32461/2409-9805.3.2023.290985

Цитування:
Tverytnykova O. (2023). Educational Institutions in Genealogical Studies on the History of Science and Technology. Library Science. Record Studies. Informology, 3, 57–62 [in Ukrainian].

Тверитникова О. Є. Архіви науково-дослідних та освітніх установ у генеалогічних дослідженнях з історії науки і техніки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 3. С. 57–62.

Tverytnykova Olena,
Doctor of Historical Sciences, Professor
of the Department of Information Measuring
Technologies and Systems,
National Technical University
"Kharkiv Polytechnic Institute"
https://orcid.org/0000-0001-6288-7362
tveekhpi@ukr.net

EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN GENEALOGICAL STUDIES ON THE HISTORY OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

The purpose of the study *is to analyse the peculiarities of using the archives of research and educational institutions as an integral part of the source base of genealogical research on the history of science and technology and to identify the degree of digitalisation of archival collections.* ***The research methodology*** *is based on theoretical developments in history and related sciences, as well as the use of basic approaches to cognition and dialectics, the application of the principles of historical science such as objectivity, scientificity, historicism, universality, systematicity, specificity; the principle of a specific historical approach – historicism – the integrity of the source. The organic blending of general scientific and special research methods in the complex makes it possible to carry out a comprehensive analysis of the topic. The methods of generalisation, analogy, synthesis, analysis, formal logic, as well as historical and chronological, historical and comparative, historical and genetic, historical and typological methods were used in the scientific search, which contributed to obtaining new results in the study of this topic.* ***The scientific novelty*** *of the article is to actualise the issue of using the funds of archives of research and educational centres in conducting genealogical research on the history of science and technology. The systematisation of historiographical sources containing information of genealogical nature is proposed, their information potential is characterised. The reliability degree of the identified sources and the need to introduce new components of the source base of genealogical research on the history of science and technology are determined. The methodological foundations for reconstructing the genealogies of Ukrainian scientists on the basis of representative, diverse sources have been further developed. The necessity of digitalisation of the archival collections of scientific and educational centres, the introduction of information technologies as the main factor in improving the quality of scientific research is substantiated.*

Keywords: *archive, source base, genealogical research, electronic resources, information technology, librarianship, document.*

Тверитникова Олена Євгеніївна,
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри інформаційно-вимірювальних
технологій і систем Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

АРХІВИ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ ТА ОСВІТНІХ УСТАНОВ У ГЕНЕАЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ З ІСТОРІЇ НАУКИ І ТЕХНІКИ

Мета роботи *– проаналізувати особливості використання архівів науково-дослідних та освітніх установ як важливої складової джерельної бази генеалогічного дослідження з історії науки й техніки та встановити ступінь цифровізації архівних фондів.* ***Методологія дослідження*** *базується на теоретичних напрацюваннях з історії та суміжних наук, а також залученні основних підходів пізнання та діалектики, застосуванні принципів історичної науки, а саме: об'єктивність, науковість, історизм, всебічність, системність, конкретність; принципу конкретно-історичного підходу –*

© *Tverytnykova O., 2023*

історизму – цілісності джерела. Органічне поєднання загальнонаукових і спеціальних методів наукових досліджень у комплексі надають змогу здійснити всебічний аналіз означеної теми. У науковому пошуку використано методи узагальнення, аналогії, синтезу, аналізу, формальної логіки, а також історико-хронологічні, історико-порівняльні, історико-генетичні, історико-типологічні методи, що сприяло отриманню нових результатів у розкритті зазначеної теми. ***Наукова новизна*** *статті полягає в актуалізації питання використання фондів архівів науково-дослідних та освітніх осередків при проведенні генеалогічних досліджень з історії науки і техніки. Запропоновано систематизацію історіографічних джерел, що містять інформацію генеалогічного характеру, охарактеризовано їх інформаційний потенціал. З'ясовано ступінь достовірності виявлених джерел та необхідність упровадження нових компонентів джерельної бази генеалогічних досліджень з історії науки і техніки. Набули подальшого розвитку методологічні основи відтворення родоводів українських учених на основі залучення репрезентативних, різнотипових джерел. Обґрунтовано необхідність цифровізації фондів архівів наукових та освітніх осередків, упровадження інформаційних технологій як головного чинника підвищення якості наукового пошуку.*

Ключові слова*: архів, джерельна база, генеалогічне дослідження, електронні ресурси, інформаційні технології, бібліотечна справа, документ.*

Topicality of the research theme. Biographical and genealogical research is an integral part of historical and technical developments. The current stage of development of research in the field of history of science and technology involves focusing not only on the history of the formation of scientific theories and the emergence of innovative technical inventions, but also on the life history of the people who made these discoveries. That is, the reconstruction of historical processes through the perspective of the life and work of specific individuals and their family ties, the humanisation of the history of science and technology is a rather important task. This is especially true for those individuals who pioneered certain fields of science and technology. The study of genealogies can provide new perspectives for rethinking traditional historical processes, i.e., it provides an opportunity to conduct a historical and technical analysis of the development of technical sciences through the experience of specific individuals. The study of migration, life stories of individuals, family lines, and family histories of leading scientists helps to expand the horizon of knowledge of the patterns of development of technical sciences, as well as the personification of the scientific and educational space of Ukraine by prominent figures. Increasing interest in genealogical research necessitates the introduction of new components of the source base of genealogical research on the history of science and technology.

Analysis of research and publications. Genealogical research is increasingly attracting the attention of both national and foreign scientists. Researchers' achievements are characterised by a wide range of scientific interests. This is a study by Rafaela Siqueira Costa Schreck, Kênia Lara da Silva [1] on the development of special professional medical education in Brazil based on the use of genealogical research methods. The result of the study was the remodeling of the genealogical path of the participants of this training system, the identification of the unique historical pattern of professional nursing education. An additional interesting publication is the one by Angelica Lo Duca and others on the identity of local society based on the use of the archives of the local Jewish community. The archives' collections are represented by a wide range of documents dating back to the sixteenth century. They contain various genealogical information: dates of birth, death, marriage certificates, and family lines. The authors raise the issue of digitalisation of the archive documents to preserve this unique fund of cultural heritage and improve the work of the centre [2]. The theoretical and methodological issues of source processing and the practice of historical source studies are outlined in the works of Y. Kalakura [3], Y. Legun [4], S. Ustych [5]. The peculiarities of using sources in genealogical research are covered in a number of publications. Thus, the researcher N. V. Lobko actualised the issue of using the information potential of genealogical sources, focusing on accounting and statistical documents of the period of XVI-XVIII centuries. The author emphasises the need to introduce new approaches to the systematisation of genealogical sources. The involvement of accounting and statistical information will promote the expansion of the source base of genealogical research [6]. The issue of expanding the source base is raised in the work of N. A. Bachynska, O. M. Artemenkova [7]. The article by R. Rudenko and L. Zhurylo analyses the involvement of reference publications in genealogy research. The authors emphasise the significance and expediency of involving reference and memoir works devoted to different families, but note that they contain many factual inaccuracies, differ in content, style of presentation, which certainly affects their scientific value [8]. The problems of digitalisation of archival and librarianship, expanding the list of electronic information resources are outlined in the study by O. Tverytnykova and H. Salata [9] as well as V. Petrovych [10]. The generalisation and critical analysis of scientific literature on the issue of expanding the source base of

genealogical research gives grounds to assert the absence of special scientific works on this issue.

The purpose of the work is to identify the peculiarities of using archival funds of research and educational institutions and to find out the features of their use in genealogical research.

Presentation of the main material. The methods of using the funds of archival institutions of Ukraine in genealogical research are quite effective. Central and regional archives, in particular the Central State Archive of the Higher Bodies of Power and Administration of Ukraine, the State Archive of Kyiv, the Archive of the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine, the Central State Historical Archive of Ukraine, the State Archive of Kharkiv Region, etc. are valuable for genealogical research on the history of science and technology. The collections of institutions accumulate a significant amount of material, including the history of generations of a certain family in the form of special tables, trees; genealogical and metric books, censuses, documents of state and public institutions, and more [7].

The representative source base of genealogical research on the history of science and technology should include such sources as family and personal archives, materials from museum collections and scientific libraries, genealogical reference publications, interview materials, and statistical collections of various kinds (*Fig. 1*).

Fig. 1. ***Components of the source base of genealogical research on the history of science and technology***

Among the components of the source base for genealogical research on the history of science and technology, taking into account the specifics of the study, a special place is occupied by the archival collections of research and educational institutions. These collections, which are large and rich in information, are underutilised by researchers, yet they contain a lot of useful information. Genealogical research is based on special information, such as names, surnames, date of birth, date of death, place of residence, place of employment, relatives, etc.

The practice of using the collections of scientific and technical archives can be seen in the example of researching the electrical industry of Ukraine during the twentieth century [11]. The Institute of Electrodynamics of the National Academy of Sciences of Ukraine was the leading academic institution of the scientific basis for the development of the electrical industry in Ukraine. In addition to reports on scientific and scientific-organisational work, postgraduate studies, and the Department of Invention and Patent Studies, the funds of the institution's scientific and technical archive contain personal files and documents of scientists who worked effectively during the period mentioned above. Familiarisation with the personal collection made it possible to identify little-known, forgotten names of scientists whose contribution to the development of electrical engineering science in Ukraine is no less significant. In particular, for the first time, materials on the scientific biography of one of the students of Corresponding Member O. M. Milyakh, founder of the Kyiv Scientific School of Conversion Engineering Y. I. Drabovych; talented researcher-experimenter in the field of magnetic measurements N. E. Fevralova were introduced into scientific circulation; facts from the life of Professor V. L. Tsukernyk were clarified. The processing of the archive materials made it possible to reconstruct the family line of O. M. Miliakh (he was married to K. V. Khrushchova, who was the daughter of academician V. M. Khrushchov).

The materials of the scientific and technical archive of the Pukhov Institute for Modeling Problems in Energy contributed to the research of the family of Academician H. E. Pukhov. The funds contain materials that cover different stages of the scientist's life. The first stand presents family photographs during the scientist's residence in Sarapul (Udmurtia) and schooling, as well as photographs of his parents. Many photographs from his studies at the Tomsk Electromechanical College and the Tomsk Electromechanical Institute of Railway Transport are on the second stand. These are unique photographic documents that highlight the process of H. E. Pukhov's formation as a scientist. The exposition presents the first scientific works of the scientist, the dissertation for the degree of Candidate of Technical Sciences and the manuscript of the dissertation for the degree of Doctor of Technical Sciences, copyright certificates, and the manuscript of his autobiography. H. E. Pukhov was a participant of the Second World War, and the exhibition presents his awards.

A significant place in the development of electrical engineering science in Ukraine in the second half of the twentieth century was occupied by research conducted by scientists of higher education institutions. In addition to the regional archives, materials from the archives of the National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute" (NTU "KhPI") and Lviv Polytechnic National University were additionally used to expand the source base and provide full coverage of the theme. The personal files of representatives of the electrical engineering research community were studied in the collections of polytechnic universities. The value of using these materials is that it helped to draw attention to once world-famous, but now undeservedly forgotten Ukrainian electrical engineers.

The archive of NTU "KhPI" contains documents that have facilitated the reconstruction of the history of the founder of the field of electronic modeling and design of computing devices V. H. Vasyliev. He was a descendant of two well-known families, the Vasilievs and the Karpinskys, whose roots can be traced back to the 18th century. The Karpinsky family, from which V. H. Vasiliev's mother, Veronika Mykhailivna, came, was a rather unassuming family. The scientist's grandfather, Mykhailo Petrovych Karpinsky, was a famous linguist, philologist, and teacher. His grandmother, Tetiana Viktorivna Karpinskaia, raised ten children, whose fates turned out differently. The history of the Vasyliev family dates back to Mykhailo Vasyliev, a participant in the Patriotic War of 1812. The scientist's grandfather in this family line, Mykola Ivanovych Vasyliev, was a teacher and philologist who worked in Poltava.

In particular, based on the materials of the NTU "KhPI" archive, a scientific biography of the founder of the scientific school for the study of unipolar and alternating pulse generators of various types, Professor I. S. Rogachov, was created and the scientist's family ties were established. His daughter, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor of NTU "KhPI", Academician of the International Thermoelectric Academy O. I. Rogachova and son, Doctor of Technical Sciences, Professor of NTU "KhPI", specialist in the field of automation and telemechanics, supplemented the information on the formation of their father's personality.

The search for genealogical information in the archives of NTU "KhPI" contributed to the reconstruction of the Liubchyk family dynasty, whose representatives have been working in NTU "KhPI" for more than 80 years. The ancestor of the powerful dynasty is Mykhailo Abramovych Liubchyk, a leading scientist in the field of electromechanics, Doctor of Technical Sciences, head of a joint research project with the United States of America on the creation of an electromagnetic motor for an implanted artificial heart. His son is Leonid Liubchyk, Head of the Department of Computer Mathematics and Mathematical Modeling, Professor, Doctor of Technical Sciences, Academician of the Ukrainian Academy of Sciences, Laureate of the State Prize of Ukraine, Member of the New York Academy of Sciences. The third generation of the family is represented by Mariia Liubchyk, a graduate student at the Department of Systems Analysis.

The archives of Lviv Polytechnic National University have studied the personal files of one of the first graduates of the Kharkiv Institute of Technology, Head of the Department of Electrical Machines, Professor V. M. Kyianytsia; Rector of Lviv Polytechnic Institute and Kyiv Polytechnic Institute, Corresponding Member H. I. Denysenko; and Academician H. E. Pukhov. These materials made it possible to clarify and supplement little-known facts about the period of scientists' work at Lviv Polytechnic, to find out the family ties of scientists, and to clarify biographical data.

For the first time, materials covering the stages of the life of the Dean of the Faculty of Electrical Engineering, Head of the Department of Theoretical Foundations of Electrical Engineering at Lviv Polytechnic, Associate Professor S.I. Kyrpatovskyi were introduced into scientific circulation. On the basis of these documents, a scientific biography of the scientist was created, and the history of his family was researched.

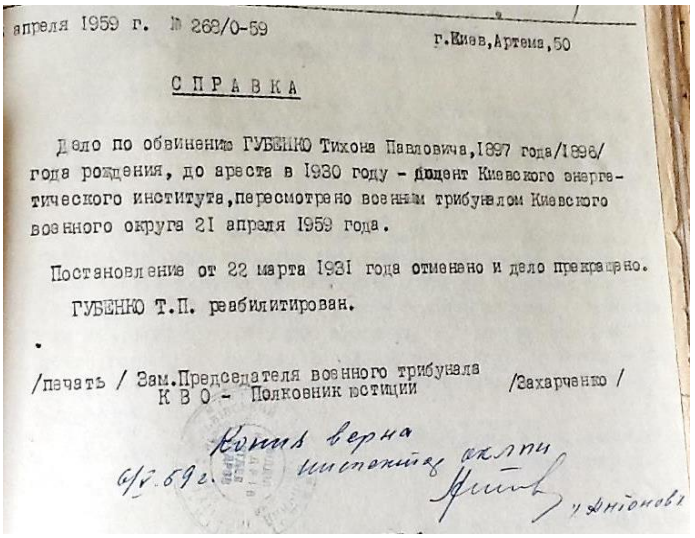

апреля 1959 г. № 268/0-59 г.Киев,Артема,50

СПРАВКА

Дело по обвинению ГУБЕНКО Тихона Павловича,1897 года/1896/ года рождения, до ареста в 1930 году - доцент Киевского энергетического института,пересмотрено военным трибуналом Киевского военного округа 21 апреля 1959 года.

Постановление от 22 марта 1931 года отменено и дело прекращено.

ГУБЕНКО Т.П. реабилитирован.

/печать / Зам.Председателя военного трибунала К В О - Полковник юстиции /Захарченко /

Копия верна

Fig. 2 ***Certificate on the rehabilitation of Professor T.P. Gubenko (Archive of the National University "Lviv Polytechnic". F. R-120. Op. 1-1. Ref. 97)***

Valuable information was found in the personal file of the founder of the scientific school in the field of the electric machine theory, Professor T. P. Hubenko. It is worth paying attention to some important factors from the biography of the scientist. He held the position of professor and head of Lviv Polytechnic, being already an experienced and well-known specialist in the field of electric machines, an honoured worker in the field of science and technology of the Uzbek Republic, but without a degree. T. P. Hubenko's scientific career was influenced by the political situation. In 1930, the scientist was repressed for his active participation in the development of Ukrainian electrical engineering science and the creation of Ukrainian terminology systems and was forced to leave Kyiv.

He moved to Kharkiv, where, with the support of Professor P. P. Kopniaiev, he worked at the Kharkiv Electrotechnical Institute as the head of the Electric Drive Department. Professor T. P. Hubenko was rehabilitated only in 1959. The archive of Lviv Polytechnic National University contains a certificate (Fig. 2) (first introduced into scientific circulation) of the military tribunal of the Kyiv Military District, which shows that the case against T. P. Hubenko was reviewed and the scientist was rehabilitated.

Conclusions. Consequently, the analysis of the use of sources containing genealogical information provides an opportunity to assert that in addition to traditional components such as family archives, materials of museum exhibitions, archives of personal origin, genealogical reference publications, accounting and statistical documents, interview materials, statistical collections of various directions, it is worth using the funds of research and educational institutions. This group of sources contains diverse and useful information, including photographic documents, autobiographies, family letters, holiday greetings, award documents, marriage certificates, employment records, lists of family members, information on place of residence or military service, business trip reports, etc. Certainly, when evaluating the informative content of these sources, one should use them in the reconstruction of family trees. This is especially true for genealogical research on the history of science and technology. Therefore, it is necessary to introduce information services that will ensure the effective use of archival collections, organisation of search work, and scientific genealogical research.

References

1. Rafaela Siqueira Costa SchreckI, Kênia Lara da Silva. (2023). The history of obstetric nurses' professional training of in Minas Gerais (1957–1999): a genealogical analysis. Revista Brasileira de Enfermagem, 76(2). Retrieved from: https://www.scielo.br/j/reben/a/ZWvCrRpVtxVTJXFpk5wghwy/?format=pdf&lang=pt [in English].

2. Angelica Lo Duca, Andrea Marchetti, Manuela Moretti, Francesca Diana, Mafalda Toniazzi, Andrea D'Errico. (2023). Genealogical Data Mining from Historical Archives: The Case of the Jewish Community in Pisa. Informatics, 10 (2), 42 [in English].

3. Kalakura, Ya. (2015). Classification of world history sources as a research method. Ukraine-Europe-World. International collection of scientific papers. Series: History, international relations, 15, 185–197 [in Ukrainian].

4. Lehun, Y. (2015). Investigation of Genealogical Resources Classification of Farmers Families in Pravoberezhna (Right-Bank) Ukraine. Special historical disciplines: issues of theory and methodology, 12 (1), 249–270 [in Ukrainian].

5. Ustych, S. I. (2013). Genealogy of the systematic methodology of social research. Scientific cognition: methodology and technology. Philosophy: a scientific journal, 1, 186–191 [in Ukrainian].

6. Lobko, N. V. (2008). Peculiarities of the use of accounting and statistical documents of the 16th - early 18th centuries. when conducting genealogical research. Sumy historical and archival journal, IV-V, 78–86 [in Ukrainian].

7. Bachynska, N., Artemenkova, O. (2020). Practical use of archival documents within genealogical research in Ukraine. Library science. Documentary science. Informatology, 4, 24–35 [in Ukrainian].

8. Rudenko, R., Zhurylo, L. (2014). Genealogical reference publications: an attempt at general characteristics. Encyclopedic Herald of Ukraine. 4–5, 28–58 [in Ukrainian].

9. Tverytnykova, O., Salata, H. (2023). Source base of genealogical research on the history of science: towards the problem of digitalisation of scientific communication. Digital platform: information technologies in the socio-cultural sphere, 6(1), 185–193 [in Ukrainian].

10. Petrovych, V. (2015). Activities of state archives regarding the organisation of the use of information resources of the National Archive Fund of Ukraine (on the example of the State Archive of the Volyn region). Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka East European National University, 7, 151–156 [in Ukrainian].

11. Tverytnykova, O. E. (2017). Electrotechnical branch of Ukraine of the second half of the twentieth century: directions of development and achievements: monograph]. V. M. Sklyar (Ed). Harkiv: TOV "Tim Pablish Grup" [in Ukrainian].

Список використаних джерел

1. Rafaela Siqueira Costa SchreckI, Kênia Lara da Silva. The history of obstetric nurses' professional training of in Minas Gerais (1957–1999): a genealogical analysis. *Revista Brasileira de Enfermagem*. 2023. № 76 (2). URL: https://www.scielo.br/j/reben/a/ZWvCrRpVtxVTJXFpk5wghwy/?format=pdf&lang=pt (дата звернення: 14.06.2023).

2. Angelica Lo Duca, Andrea Marchetti, Manuela Moretti, Francesca Diana, Mafalda Toniazzi, Andrea D'Errico. Genealogical Data Mining from Historical Archives: The Case of the Jewish Community in Pisa. *Informatics*. 2023. № 10 (2). P. 42.

3. Калакура Я. Класифікація джерел із всесвітньої історії як дослідницький метод. У*країна-Європа-Світ. Історія, міжнародні відносини* : міжнар. зб. наук. пр. 2015. Вип. 15. С. 185–197.

4. Легун Ю. Класифікація джерел генеалогічного характеру селянських родин Правобережної України. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*. 2015. № 12 (1). С. 249–270.

5. Устич С. І. Генеалогія системної методології дослідження суспільства. *Наукове пізнання: методологія та технологія. Філософія* : наук. журнал. 2013. № 1. С. 186–191.

6. Лобко Н. В. Особливості використання обліково-статистичних документів XVI – початку XVIII ст. при проведенні генеалогічних досліджень. *Сумський історико-архівний журнал*. 2008. № IV-V. С. 78–86.

7. Бачинська Н. А., Артеменкова О. М. Особливості практичного використання архівних документів у процесі проведення генеалогічних досліджень в Україні. *Бібліотекознавство. Доументознавство. Інформологія*. 2020. № 4. С. 24–35.

8. Руденко Р., Журило Л. Генеалогічні довідкові видання: спроба загальної характеристики. *Енциклопедичний вісник України*. 2014. № 4–5. С. 28–58.

9. Тверитникова О., Салата Г. Джерельна база генеалогічних досліджень з історії науки: до постановки проблеми цифровізації наукової комунікації. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 2023. Т. 6, № 1. С. 185–193.

10. Петрович В. Діяльність державних архівів щодо організації користування інформаційними ресурсами Національного архівного фонду України (на прикладі Державного архіву Волинської області). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. № 7. С. 151–156.

11. Тверитникова О. Є. Електротехнічна галузь України другої половини XX ст.: напрями розвитку і здобутки : монографія / наук. ред. В. М. Скляр. Харків : Тім Пабліш Груп, 2017. 500 с.

Стаття надійшла до редакції 10.07.2023
Отримано після доопрацювання 14.08.2023
Прийнято до друку 23.08.2023

УДК 004.77:070+004.93
DOI 10.32461/2409-9805.3.2023.290987

Цитування:
Романишин Ю. Л., Штих А. Т. Інформаційний контент медійних інтернет-ресурсів: аналітичний огляд. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 3. С. 63–69.

Romanyshyn Yu., Shtykh A. (2023). Information Content of Media Internet-Resources: Analytic Review. Library Science. Record Studies. Informology, 3, 63–69 [in Ukrainian].

Романишин Юлія Любомирівна,
доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри документознавства
та інформаційної діяльності
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу
https://orcid.org/0000-0001-7231-8040
yulromanyshyn@gmail.com

Штих Анна Тарасівна,
магістр спеціальності 029 «Інформаційна,
бібліотечна та архівна справа»
Івано-Франківського національного технічного
університету нафти і газу
https://orcid.org/0009-0006-7113-0576
aniashtykh07@gmail.com

ІНФОРМАЦІЙНИЙ КОНТЕНТ МЕДІЙНИХ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ: АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД

Мета статті *– розглянути контент як актуальне поняття в сучасній інформаційній сфері, проаналізувати інформаційний контент різних видів медійних інтернет-ресурсів.* ***Методологію дослідження*** *становлять методи аналізу, синтезу, абстрагування, узагальнення, спостереження, інформаційного моніторингу та діагностики.* ***Наукова новизна*** *полягає в узагальненні наявних та формуванні нових знань про інформаційний контент саме в медійних інтернет-ресурсах на основі теоретичного аналізу та практичного дослідження популярних медійних організацій, представлених у цифровому середовищі.* ***Висновки****. У сучасному медійно-цифровому середовищі інформаційний контент є важливим елементом інформаційної політики організації. Проаналізувавши нормативні джерела, бачимо, що законодавче поле щодо контенту в Україні наразі є недостатньо врегульованим. Теоретичний аналіз показав, що вагомим викликом у роботі з контентом є відсутність єдиного визначення поняття «контент». Однак більшість дослідників трактують контент як інформаційне наповнення будь-якої комунікаційної платформи з метою задоволення потреб користувачів. У цифровому середовищі ключовими носіями представлення інформаційного контенту є інтернет-ресурси. Встановлено, що найбільш ефективним каналом і способом просування контенту є соціальні мережі, оскільки вони забезпечують широке охоплення цільової аудиторії. На сьогодні особливістю контенту є тизерні заголовки. Вони є обов'язковою складовою медіа, які прагнуть збільшити свою аудиторію та популярність. Правильно підібраний та оригінальний тизерний заголовок може допомогти залучити нову аудиторію та зберегти наявну. Роль тизерного заголовка для ЗМІ не може бути недооцінена, оскільки він є одним із важливих факторів успішного функціонування віртуального медіа.*

Ключові слова: *інформаційний контент, медійні інтернет-ресурси, цифрове середовище, соціальні мережі, інформаційно-комунікаційні технології.*

© *Романишин Ю. Л., 2023*
© *Штих А. Т., 2023*

Romanyshyn Yulia,
Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the Documentation Science and Information Activity Department, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

Shtykh Anna,
Master Student of 029 specialty "Information, Library and Archival Studies",
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

INFORMATION CONTENT OF MEDIA INTERNET-RESOURCES: ANALYTIC REVIEW

The purpose of the article *is to consider the concept of content as an actual term in modern information sphere and to analyse the information content of different types of media Internet-resources.* ***The research methodology*** *consists of methods of analysis, synthesis, abstraction, generalisation, observation, information monitoring, and diagnostics.* ***The scientific novelty*** *consists in summarising the existing and obtaining new knowledge about information content in media Internet-resources on the basis of theoretical analysis and practical research of popular media organisations represented in the digital environment.* ***Conclusions.*** *In today's media and digital environment, information content is an important element of an organisation's information policy. After analysing the regulatory sources, we see that the legislative framework for content in Ukraine is currently not sufficiently regulated. Theoretical analysis has shown that a significant challenge in working with content is the lack of a single definition of the term "content". However, most researchers treat content as information content of any communication platform in order to meet the needs of users. In the digital environment, the key media for presenting information content are Internet-resources. It has been determined that the most effective channel and way to promote content is social networks, as they provide a wide coverage of the target audience. Today, a feature of the content are teaser headlines. They are a mandatory component of the media that seek to increase their audience and popularity. A properly chosen and original teaser title can help attract new audiences and preserve the existing one. The importance of the teaser headline for the media cannot be underestimated as it is one of the important factors in the successful functioning of virtual media.*

Keywords: *information content, media Internet-resources, digital environment, social networks, information and communication technologies.*

Актуальність теми дослідження. Сьогодні все більшої популярності набувають новітні канали поширення інформації. Медіасегмент в інтернет-середовищі розширюється стрімкими темпами, зростає кількість онлайн-медіа, загострюється конкурентна боротьба між ними тощо. Це продиктовано такими сучасними трендами розвитку інформаційного суспільства, як дигіталізація, конвергенція, кросмедійність, персоналізація контенту й ін. Традиційні ЗМІ опановують нові платформи, транслюють свій контент за допомогою декількох каналів, інтегруються із соціальними мережами та месенджерами, якими користуються користувачі завдяки їхній мобільності, загальнодоступності, багатофункціональності тощо.

Використовуючи різні види контенту та можливості розширеної аналітики, організації можуть скористатися потенціалом новітніх технологій, щоб покращити знання про вподобання споживачів, оптимізувати свої стратегії щодо його просування. У зв'язку зі стрімким зростанням обсягу інформації та зміною споживацьких звичок важливим є не тільки створювати контент, але й активно аналізувати та оцінювати його ефективність. Розуміння реакції аудиторії на інформаційний контент, вимірювання його впливу та вдосконалення стратегій комунікації є ключовими завданнями для організацій. Аналіз інформаційного контенту медіаустанови допомагає виявити сильні та слабкі сторони конкурентів, ідентифікувати тенденції та інновації в їхніх стратегіях комунікації. Це дає можливість установі адаптуватися до змін, розробляти унікальні контент-стратегії, що сприятимуть залученню та утриманню аудиторії. Зростання кількості онлайн-медіа, збільшення конкуренції між ними та швидкі технологічні зміни створюють потребу в аналізі інформаційного контенту установи з метою виявлення його ефективності та впливу на цільову аудиторію.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз наукових джерел, релевантних до теми дослідження, дав змогу виокремити актуальні аспекти контенту в цифровому середовищі. Вагомий внесок у розробку теоретичних засад контенту із залученням інтернет-ресурсів здійснили вчені А. Басовська [2], З. Григорова [3], Є. Кияниця [7], С. Мацера й О. Марчук [8] та ін. Низку

наукових розвідок присвячено особливостям використання контенту засобами масової інформації, які відображені в працях В. Садівничого [10], В. Шевченко [11], Є. Кияниці [7] й ін. Використання контенту в професійному середовищі організації аналізують у своїх працях науковці Т. Альошина, Д. Козенков та М. Сало [1], Р. Паздерська та О. Марковець [9], К. Хелверсон [13] та ін. Проте, незважаючи на значну кількість праць вчених і практиків, існує низка недостатньо висвітлених проблем, які пов'язані з підвищенням релевантності інформаційного контенту в медійних інтернет-ресурсах, тенденціями розвитку цифрових професійних комунікацій організації та особливостями управління контентом з урахуванням потреб цільової аудиторії.

Мета статті – розглянути контент як актуальне поняття в сучасній інформаційній сфері, проаналізувати інформаційний контент різних видів медійних інтернет-ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Інтернет-ресурси є важливими елементами представлення та поширення інформаційного контенту в цифровому середовищі. Розвиток й активне використання цифрових технологій полегшує створення і публікацію різних форм контенту в інтернет-просторі. До розповсюджених каналів та способів просування контенту належать: соціальні мережі; сайт або блог компанії; e-mail-розсилка; віртуальні спільноти; тематичні майданчики (ЗМІ, форуми, портали) тощо [8]. Соціальні мережі та месенджери (Facebook, Instagram, TikTok, Telegram та ін.) є частиною онлайнових технологій, які дають змогу споживачам контенту ставати його співавторами через дописи, взаємодіяти, спілкуватися, ділитися інформацією, брати участь у соціальних активностях.

Українське законодавство [3–5] не закріплює нормативного визначення поняття об'єктів, що існують у цифровій формі. Положення чинного вітчизняного законодавства перебуває на етапі формування нормативно-правової бази, яка стане регулятором цифрового контенту. Вперше на законодавчому рівні дефініцію нематеріальних даних закріпив Закон України «Про електронну комерцію», під якою розуміють електронну форму представлення інформації як способу документування інформації, що означає створення, запис, передачу або збереження інформації в цифровій чи іншій нематеріальній формі за допомогою електронних, магнітних, електромагнітних, оптичних або інших засобів, здатних до відтворення, передачі чи зберігання інформації [5].

У широкому розумінні термін «контент» означає зміст, вміст, інформаційне наповнення та започаткований у видавничій справі, де тексти, зображення та анімована графіка стимулюють аудиторію до пошуку відповідної видавничої платформи в газетах, журналах, теле- та радіоканалах [13]. Поняття «контент» не має єдиного визначення, воно постійно змінюється та адаптується до потреб й інтересів аудиторії. Під контентом розуміють як текстовий матеріал або зображення та відео, так і будь-яку інформацію [11], розміщену на вебсайті. Ми вважаємо, що створення контенту вимагає не лише збору фактів та даних, а ще знання потреб читача, розуміння принципів перцепції інформації, поведінки й реакції користувача. Поняття «контент» в інтернеті є похідним від блогосферного контенту й покликане охопити не тільки текстове, аудіо та візуальне смислове навантаження, а й емоційно-дійове, яке впливає на когнітивну й фізичну здатність реципієнта.

Зосередимо увагу на дотичному типі контенту, а саме – медіаконтенті. Дослідник В. Садівничий зазначає, що медіаконтент – це змістове наповнення друкованого, аудіовізуального, електронного чи конвергентного засобу масової інформації матеріалами у формі тексту, зображення чи звукозапису з метою передачі інформативних, загальнозначимих, естетично привабливих різножанрових повідомлень, спрямованих на масову аудиторію [10]. Стратегія реалізації та представлення контенту в інтернет-ресурсах включає перелік показників і метрик, за якими оцінюють ступінь його ефективності. Дослідники Т. Альошина та Д. Козенков пропонують використовувати таку систему метрик: рівень досяжності; направлений трафік; лояльність користувачів; інтеракція / залучення користувачів; рівень відгуку [1]. Проаналізувавши групи інтернет-стратегій [12], ми окреслили відсотковий коефіцієнт розподілення контенту в мережі «Інтернет» (*рис. 1*).

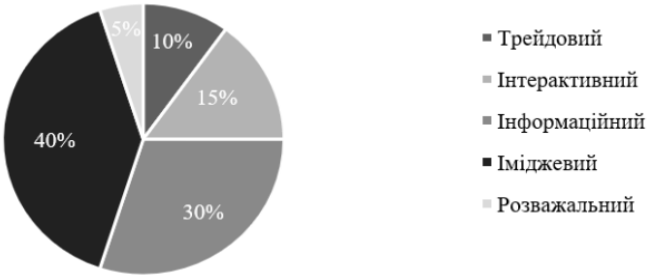

Рис. 1. ***«Золота формула» контенту: відсотковий коефіцієнт розподілення контенту в мережі «Інтернет»***

Як бачимо, розподілення контенту в мережі «Інтернет» складається з п'яти категорій контенту: іміджевий (40%) – дає змогу компаніям створювати індивідуальні образи, які легко запам'ятовуються та стають візитівкою бренду; інформаційний (30%) – відіграє важливу роль у задоволенні потреб користувачів в інформації, може бути використаний для підвищення рейтингу сайту; інтерактивний (15%) – це ефективний способів зближення користувача та компанії, однак надмірне використання цього виду контенту може призвести до перевантаження та навіть втрати цільової аудиторії, трейдовий (10%) – це просування продуктів і послуг компанії, проте перевищення цього показника може призвести до втрати аудиторії та зниження її зацікавленості в співпраці з компанією; розважальний (5%) – створюють з метою розваги за допомогою мемів, гіфок, коміксів тощо.

Швидкий та інтенсивний розвиток інтернету, соціальних мереж і стрімке зростання кількості користувачів Instagram, Facebook, LinkedIn та YouTube значно підвищили їхню роль в інформаційно-комунікаційному просторі, а особливо для медіа. Варто відзначити тенденцію серед традиційних ЗМІ вести вебсайт та соцмережі паралельно. При цьому на вебсайті можуть з'являтися новини, які не вийшли в ефір чи не потрапили до друку, а покликання на ці новини буде поширюватися через соціальні мережі. У більшості випадків користувачі будуть знаходити заголовок у соцмережах і переходити за покликанням безпосередньо на новину на вебсайті. Знаходимо багато таких прикладів серед традиційних ЗМІ: ТСН, Вікна, Люкс FM тощо.

Окремо варто акцентувати на створенні спеціального контенту під соціальні медіа, які ні на вебсайт, ні в офлайнові версії медіа розміщати не будуть. Наприклад, вертикальний відеострим для зручності перегляду із соцмереж на телефонах, меми тощо.

Інформаційний моніторинг медіаорганізацій містить аналіз їхнього інформаційного контенту, каналів поширення, охоплення аудиторії та інших характеристик. Важливо оцінити точність, неупередженість і якість поширюваної інформації. Тому було проведено аналітичний огляд вітчизняних і закордонних ЗМІ. Для цього обрано такі ЗМІ, як: ТСН (https://tsn.ua/), BBC (https://www.bbc.com/), Люкс FM (https://lux.fm/), радіо Zet (https://player.radiozet.pl/). Ми здійснили моніторинг інформаційного контенту ТСН та BBC на їхніх вебсайтах, а радіостанцій Люкс FM та радіо Zet – на Facebook-сторінках.

Телевізійна служба новин (далі – ТСН) – це популярна українська медіаорганізація, яка фокусується на висвітленні новин, аналізі та коментарях до місцевих та міжнародних подій. Канал охоплює широкий спектр тем, зокрема політику, шоу-бізнес, спорт і суспільство. ТСН поширюється переважно через телебачення, випуск новин виходить на каналі 1+1. Новинна телепрограма представлена в інтернеті через вебсайт та соціальні мережі, такі як Facebook, Instagram, TikTok та YouTube. ТСН має широку аудиторію в соціальних медіаплатформах: Facebook (1,3 млн користувачів), Instagram (886 тис. підписників), TikTok (8 тис. слідкувачів). Графічне подання результатів аналізу контенту ТСН представлено на *рис. 2*.

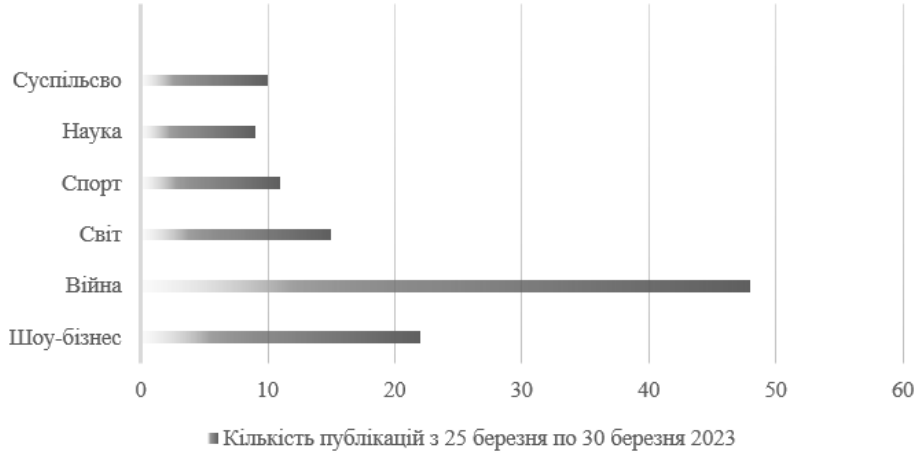

Рис. 2. ***Інформаційний контент ТСН на вебсайті***

Отже, більшість інформаційного контенту на вебсайті ТСН присвячена таким категоріям, як «Війна» та «Шоу-бізнес», які разом становлять майже 70% усіх публікацій. Інші категорії, зокрема «Світ» (15), «Спорт» (11), «Суспільство» (10) та «Наука» (9), представлені значно меншою кількістю публікацій. Розподіл контенту на вебсайті ТСН є результатом балансу між інтересами аудиторії та редакційної політики.

British Broadcasting Corporation (далі – BBC) – британська компанія суспільного телерадіомовлення, всесвітньо відома інформаційна організація. Поширює новини різними каналами, включаючи телебачення, радіо та онлайн-платформи.

BBC News має велику кількість підписників на YouTube (14 млн користувачів). Служба BBC News охоплює широкий спектр тем, зосереджуючись на міжнародних новинах. Розважальний контент є невід'ємною частиною інформаційної продукції BBC і представлений такими шоу, як: Fleabag, Gavin and Stacey, The Office. Графічне подання результатів аналізу інформаційного контенту BBC представлено на *рис. 3.*

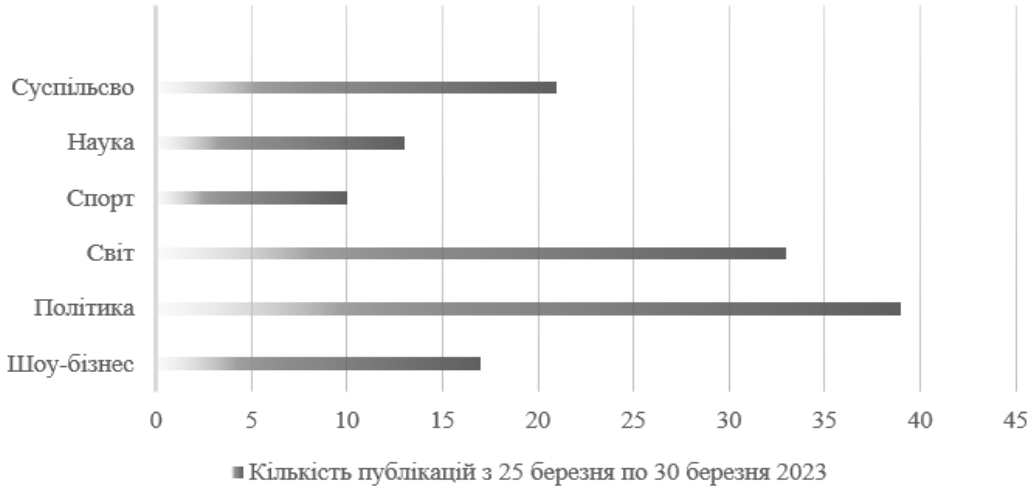

Рис. 3. ***Інформаційний контент BBC на вебсайті***

Бачимо, що розподіл контенту на вебсайті BBC досить різноманітний. Домінують публікації з політичної (39 публікацій) та світової (33 публікації) сфери. Інші теми: «Наука», «Спорт» та «Шоу-бізнес» – мають меншу кількість публікацій. Розподіл контенту на вебсайті відображає потреби й інтереси контактних груп аудиторії в різних країнах та стратегію редакції щодо залучення широкої аудиторії.

Люкс FM – українська недержавна радіомовна мережа, чиї програми виходять у понад 20 містах України. Музичний формат: Hot AC. Окрім музичних блоків, в ефірі звучать тільки «Хороші Новини», ранкове шоу «Зарядка», хіт-паради, ігрові, вітальні та розважальні програми. Люкс FM має аудиторію понад 1 млн слухачів. Аналізуючи інформаційний контент Люкс FM у Facebook, знаходимо тільки публікації з категорії «Шоу-бізнес». Не було публікацій з інших категорій, а саме: «Суспільство», «Наука», «Спорт», «Світ» та «Війна».

Польське радіо Zet – приватна радіостанція, входить до групи Eurozet, яка є однією з найбільших радіокомпаній Польщі. Радіо Zet відоме своїми популярними музичними програмами та висвітленням новин, має широке охоплення в усій країні (приблизно 5 млн слухачів). Аналіз контенту дав можливість виділити найпопулярніші категорії: «Політика» та «Світ» (загалом 73 публікації). А категорії «Суспільство» та «Шоу-бізнес» становлять менше третини від загальної кількості публікацій (загалом 39 публікацій). Найменш популярними темами на Facebook-сторінці є «Наука» та «Спорт», які становлять тільки 11% від загальної кількості публікацій.

Щодо каналів поширення, то обидві радіостанції доступні через традиційне радіомовлення, а також онлайн-платформи потокового передавання. Вони підтримують активну присутність у соціальних мережах. Аудиторія Люкс FM у Facebook налічує 172 тис. користувачів, Instagram – 219 тис. підписників, TikTok – 59 тис. фоловерів. Радіо Zet у Facebook нараховує 996 тис. користувачів, Instagram – 125 тис. підписників та TikTok – 370 тис. підписників.

У сучасному медійно-цифровому середовищі вагомим є якісний тизерний заголовок для інформаційного контенту. Він є необхідним елементом для привернення уваги аудиторії. Результати аналізу тизерних заголовків на вибраних для дослідження медійних інтернет-ресурсах представлені в *таблиці 1*.

Таблиця 1

Тизерні заголовки на аналізованих вебсайтах медійних ресурсів

ЗМІ	Тизерні заголовки
ТСН	1. Астрологиня попередила українців про воєнну загрозу та вказала дати (https://cutt.ly/Qwf4VPHC). 2. У чоловіка 5 років поспіль болів палець на нозі – лікарі ошелешили діагнозом і дали 5 днів життя (https://cutt.ly/3wf4BL9E). 3. Усього за долар: США продадуть Польщі десятки винищувачів F-22 Raptor (https://cutt.ly/Qwf4NTf8).

ЗМІ	Тизерні заголовки
ВВС	**1. Gwyneth Paltrow verdict: Why she divides, and fascinates (https://cutt.ly/nwf4MFMr).** 2. The outlawed drink making a comeback (https://cutt.ly/vwf49AxX). 3. The intercontinental ATM theft that netted $14 m in two hours (https://cutt.ly/Fwf421zK).
Люкс FM	1. Міша Коллінз, Віра Фарміга: які голлівудські знаменитості вивчили українську мову (https://cutt.ly/7wf438i6). 2. Українці під час війни почили частіше зраджувати коханим, і ось чому (https://cutt.ly/Xwf48lud). 3. У 20 разів більша за Землю: на Сонці утворилася нова гігантська «діра» (https://cutt.ly/2wf44dRq).
Радіо Zet	1. 700 plus zamiast 500 plus? "Myślę, że ministerstwo nad tym pracuje" (https://cutt.ly/dwf46EID). 2. Guz zaczął odrastać trzy godziny po operacji. "Lekarze byli w szoku" (https://cutt.ly/Iwf47vHi). 3. Często pijesz wodę gazowaną? 5 możliwych skutków ubocznych (https://cutt.ly/hwf7rVaj).

Бачимо, що заголовки в цих медіа досить різноманітні, але деякі спільні риси можна відзначити. Вони всі спрямовані на привернення уваги аудиторії, мають сильний емоційний заряд та викликають цікавість. У заголовках використовують такі прийоми, як: емоційна зарядка; інтригування; запитання; акцент на ексклюзивності та несподіваності; створення головних тем, які є важливими для аудиторії; розмежування подій.

Для того щоб краще зрозуміти, наскільки медіа є близьким до людини, наскільки лояльними є користувачі до ресурсу, важливо відслідковувати показник того, яка частина трафіку проходить повз соціальні канали, наприклад такого медійного інтернет-ресурсу, як радіо. Таку змогу надають Facebook та Google-інструменти. Для цього існує спеціальне налаштування Google Analytics, за допомогою якого можна чітко відстежувати юзерів, які прийшли по публікації на сторінці, і користувачів, які прийшли за покликаннями, що розмістили інші люди. Ті, хто розміщує покликання на конкретне медіа, – «друзі» цього медіа, це той трафік, який найкраще відображає, що насправді являє собою аудиторія радіо. Для створення ефективного контенту в умовах суспільних реалій України передусім потрібно зосередитися не на кількості, а на якості.

Наукова новизна роботи полягає в узагальненні наявних і формуванні нових знань про інформаційний контент саме в медійних інтернет-ресурсах на основі теоретичного аналізу та практичного дослідження популярних медійних організацій, представлених у цифровому середовищі.

Висновки. Отже, законодавче поле щодо контенту в Україні наразі не є достатньо врегульованим, що може призвести до проблем з авторським правом, правами на зображення та іншими юридичними питаннями, пов'язаними з контентом. Одним з основних викликів у роботі з контентом є відсутність єдиної дефініції поняття «контент». Більшість дослідників трактують контент як інформаційне наповнення будь-якої комунікаційної платформи з метою задоволення потреб користувачів.

У цифровому середовищі ключовими носіями представлення інформаційного контенту є інтернет-ресурси. Встановлено, що найбільш ефективним каналом та способом просування контенту є соціальні мережі, оскільки вони забезпечують широке охоплення цільової аудиторії. На сьогодні особливістю контенту є тизерні заголовки. Вони є обов’язковою складовою медіа, які прагнуть збільшити свою аудиторію та популярність. Правильно підібраний та оригінальний тизерний заголовок може допомогти залучити нову аудиторію та зберегти наявну. Тому важливість тизерного заголовка для ЗМІ не може бути недооцінена, оскільки він є одним з найважливіших факторів успішного віртуального медіа.

Список використаних джерел

1. Альошина Т. В., Козенков Д. Е., Сало М. Д. Контент-маркетинг як сучасний елемент маркетингової стратегії підприємства. *Економічний вісник Дніпровської політехніки.* 2022. № 3 (79). С. 59–68.

2. Басовська А. Поняття контенту та його критерії якості. *Інтернет-журналістика як нова форма універсального мультмедіа :* зб. тез наук.-практ. конф. Миколаїв, 2019. С. 23–28.

3. Григорова З. В. Контент маркетинг як інструмент inbound маркетингу. *Сучасні аспекти науки :* монографія. Київ-Братислава, 2021. С. 138–171.

4. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 09.05.2011 № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.

5. Про електронну комерцію : Закон України від 30.09.2015 № 675-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 45. Ст. 410.

6. Про інформацію : Закон України від 13.11.1992 № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.

7. Кияниця Є. О. Контент і таргетинг – основні елементи новітньої медіалогії. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського*. 2018. Т. 29 (68). № 2. С. 167–171.

8. Мацера С. М., Марчук О. О Управління контентом у маркетингових комунікаціях. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 19 (2). С. 91–94.

9. Паздерська Р. С., Марковець О. В. Визначення контенту та стратегій підвищення його ефективності у віртуальних спільнотах. *Вісник Вінницького національного політехнічного інституту.* 2021. № 3. С. 69–77.

10. Садівничий В. О. Типи, види та особливості подачі контенту крос медіа. Кросмедіа: контент, технології, перспективи : монографія / Інститут журналістики Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Київ, 2017. 234 с.

11. Шевченко В. Е. Особливості контенту в сучасному журналістикознавстві. *Діалог*. 2015. Вип. 21. С. 7–26.

12. Internet Strategies Group. Content is King! Content is the fuel that drives your Fan page. 2021. URL: http://www.internetstrategiesgroup.com (дата звернення: 02.06.2023).

13. Halvorson K., Rach M. Content Strategy for the Web. Berkeley: New Riders, 2012.

References

1. Alioshyna, T. V., Kozenkov, D. E., Salo, M. D. (2022). Content Marketing as a Modern Element of Enterprise Marketing Strategy. Economic Bulletin of Dniprovsk State Technical University, 3 (79), 59–68 [in Ukrainian].

2. Basovska, A. (2019). Concept of Content and Its Quality Criteria. Internet Journalism as a New Form of Universal Multimedia: Conference Proceedings. Mykolaiv, 23–28 [in Ukrainian].

3. Hryhorova, Z. V. (2021). Content Marketing as an Instrument of Inbound Marketing. Contemporary Aspects of Science: Monograph. Kyiv-Bratislava, 138–171 [in Ukrainian].

4. Law of Ukraine. (09.05.2011). On Access to Public Information. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny, 32, 314 [in Ukrainian].

5. Law of Ukraine. (30.09.2015). On E-commerce. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny, 45, 410 [in Ukrainian].

6. Law of Ukraine. (13.11.1992). On Information. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny, 48, 650 [in Ukrainian].

7. Kyianytsia, Y. O. (2018). Content and Targeting – Main Elements of Modern Medialogy. Scientific Notes of V. I. Vernadsky Taurida National University, 29 (68), 2, 167–171 [in Ukrainian].

8. Maitsera, S. M., Marchuk, O. O. (2018). Content Management in Marketing Communications. Scientific Herald of Uzhhorod National University, International Economic Relations and World Economy Series, 19 (2), 91–94 [in Ukrainian].

9. Pazderska, R. S., Markovets, O. V. (2021). Defining Content and Strategies to Enhance Its Effectiveness in Virtual Communities. Bulletin of Vinnytsia National Technical University, 3, 69–77 [in Ukrainian].

10. Sadyvnychyi, V. O. (2017). Types, Forms, and Features of Content Presentation in Cross Media. In Crossmedia: Content, Technologies, Prospects: Monograph. Kyiv Taras Shevchenko National University Institute of Journalism, 234 [in Ukrainian].

11. Shevchenko, V. E. (2015). Features of Content in Modern Journalism Studies. Dialogue, 21, 7–26 [in Ukrainian].

12. Internet Strategies Group. (2021). "Content is King! Content is the fuel that drives your Fan page". Retrieved from: http://www.internetstrategiesgroup.com [in English].

13. Halvorson K., Rach M. (2012). Content Strategy for the Web. Berkeley: New Riders [in English].

Стаття надійшла до редакції 05.07.2023
Отримано після доопрацювання 08.08.2023
Прийнято до друку 16.08.2023

УДК 004.9+351/354
DOI 10.32461/2409-9805.3.2023.290988

Цитування:
Гришин В. В., Філіпова Л. Я. Тенденції розвитку цифровізації систем документообігу та послуг в органах державної влади. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 3. С. 70–75.

Hryshyn V., Filipova L. (2023). Trends in the Development of Digitalisation of Document Management Systems and Services in Public Authorities. Library Science. Record Studies. Informology, 3, 70–75 [in Ukrainian].

Гришин Віталій Володимирович,
аспірант Харківської
державної академії культури
vgrishin@ukr.net

Філіпова Людмила Яківна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри інформаційних технологій
Харківської державної академії культури
http://orcid.org/0000-0003-0273-7922
flyak@ukr.net

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СИСТЕМ ДОКУМЕНТООБІГУ ТА ПОСЛУГ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Мета роботи *– проаналізувати та охарактеризувати сучасний стан розвитку систем електронного документообігу і послуг у сфері державного управління, окреслити напрями їх удосконалення в умовах цифрового суспільства, зокрема на місцевому рівні державних органів влади.* ***Методологія дослідження*** *полягає в застосуванні загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, зокрема методів порівняльного аналізу, термінологічного та інших методів дослідження, а також використано методи аналітичного інтернет-моніторингу.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає в тому, що простежено тенденції та сучасні характеристики інформаційних систем документообігу і послуг у сфері державного управління на місцевому рівні. Підкреслено важливість вирішення організаційних проблем інтегрування всього комплексу адміністративних послуг задля забезпечення потреб громадян і функціональних аспектів з урахуванням наявної структури виконавчих органів міської ради. Виявлено перспективні напрями розвитку електронного документообігу та сервісу на основі сучасних технологій: смарттехнологій (соціальна картка, електронний квиток тощо), цифрових послуг і застосунку «Дія», розвитку інфраструктури електронної ідентифікації у сфері адміністративних послуг та ін.* ***Висновки.*** *Україна має достатні технологічні й організаційні передумови для розвитку електронного документообігу та сервісу саме в структурі влади. Упровадження вказаних вище систем має багато переваг, серед яких можливість: організовувати продуктивну роботу з інформаційними ресурсами, що формуються з різних джерел; підвищити ефективність взаємодії організацій з громадянами, функціонування всіх складових системи місцевого управління, скоротити строки підготовки й ухвалення управлінських рішень шляхом цифровізації процесів колективного створення і використання документів, підвищити ефективність роботи як окремих службовців, так і конкретного органу місцевої влади. На сьогодні правова й теоретична база у сфері електронних послуг вважається достатньою для практичного вирішення та подальшого вдосконалення роботи місцевих органів державної влади.*

Ключові слова*: інформаційні системи, електронний документообіг, електронні послуги, органи державного управління, органи місцевої державної влади, адміністративні послуги, інформаційно-комунікаційні технології.*

Hryshyn Vitalii,
Postgraduate Student, Kharkiv State Academy of Culture

Filipova Liudmyla,
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Department of Information Technology,
Kharkiv State Academy of Culture

TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF DIGITALISATION OF DOCUMENT MANAGEMENT SYSTEMS AND SERVICES IN PUBLIC AUTHORITIES

The purpose of the work *is to analyse and characterise the current state of development of electronic document management systems and services in the field of public administration, to outline directions for their improvement in the conditions of a digital society, in particular at the local level of state authorities.* ***Research***

© *Гришин В. В., 2023*
© *Філіпова Л. Я., 2023*

methodology *lies in the application of general scientific and special methods of cognition; in particular, methods of comparative analysis, terminological and other research methods, and also methods of analytical Internet monitoring.* ***The scientific novelty*** *of the study lies in the fact that the trends and modern characteristics of document management information systems and services in the field of public administration at the local level are traced. The importance of solving organisational problems of integrating the entire complex of administrative services to meet the needs of citizens and functional aspects, taking into account the existing structures of executive bodies of the city council, is emphasised. Prospective directions for the development of electronic document management and service based on modern technologies have been identified: smart technologies (social card, electronic ticket, etc.), digital services and the "Action" application, development of electronic identification infrastructure in the field of administrative services.* ***Conclusions.*** *Ukraine has sufficient technological and organisational prerequisites for the development of electronic document management and service in the government structure. Implementation of the above systems has many advantages, including: the ability to organise productive work with information resources generated from various sources; to increase the efficiency of interaction between organisations and citizens, the functioning of all components of the local government system, to reduce the time frame for preparing and making management decisions by digitising the processes of collective creation and use of documents, and to increase the efficiency of the work of both individual employees and a specific local government body. Today, the legal and theoretical framework for solving the issue of improving the work of local state authorities in the field of electronic services is considered sufficient for its practical solution and further improvement.*

Keywords*: information systems, electronic document management, electronic services, state administration bodies, local state authorities, administrative services, information and communication technologies.*

Актуальність теми дослідження. Ефективна та якісна система інформаційного забезпечення органів державної влади є невід'ємною складовою професійного функціонування системи державного управління. Упровадження та всебічне використання сучасних інформаційних технологій в управлінській діяльності забезпечують інформаційно-аналітичну підтримку прийняття управлінських рішень на всіх рівнях, супроводжують інформаційне забезпечення соціально-економічного розвитку держави і її окремих регіонів, задовольняють інформаційні потреби державних службовців та інших категорій громадян, створюють умови для об'єктивного формування громадської думки щодо діяльності органів влади, а також послуг, які вони надають [1; 2].

У контексті цифровізації суспільства електронний документообіг постає як один з пріоритетних напрямів розвитку України, що спрощує та ефективно керує обігом документів. За останні роки сфера застосування електронного документообігу значно розширилася до державних послуг, якими може користуватися будь-який громадянин країни. Упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у державному управлінні – це не тільки спрощення та вдосконалення взаємодії суспільства з державою, але й сприяння прозорості, рівності, відсутності дискримінації та підзвітності інформації на всіх рівнях комунікації владних структур.

Аналіз досліджень і публікацій. Наукові дослідження різних аспектів інформаційного забезпечення систем управління, зокрема на державному та регіональному рівнях, здійснювали вчені І. Петрова [3], С. Берегамян, Ю. Карпі [4], І. Клименко, К. Линьов [5], С. Чукут [5; 6], Ж. Бурніс'єн [7], В. Заводянський [8], які аналізували у своїх роботах проблеми впровадження систем документообігу та перспективи їх розвитку в органах державного управління. Упровадження електронного документообігу в державних установах висвітлили також у своїх дослідженнях К. Астапенко [9], К. Копняк [10], В. Покиньчереда [10] та ін. Але, незважаючи на велику кількість розвідок у цій галузі, тема розвитку електронного документообігу та послуг в державних установах, зокрема на місцевому рівні, залишається досить актуальною в сучасних умовах цифровізації та постійних інноваційних змін.

Мета роботи – проаналізувати та охарактеризувати сучасний стан розвитку систем електронного документообігу та послуг у сфері державного управління, окреслити напрями їх удосконалення в умовах цифрового суспільства, зокрема на місцевому рівні державних органів влади.

Виклад основного матеріалу. Інформатизація органів державного управління нині – постійний технологічний процес, що забезпечує своєчасну обробку інформаційних запитів і сприяє виробленню та прийняттю оптимальних рішень. Інформаційні технології надають нові можливості, які не можна реалізувати в традиційних адміністративних процесах. Це гарантована можливість доступу суспільства до інформації, контролю за діяльністю органів державної влади.

На сьогодні в Україні існують проблеми надання послуг з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Саме для вирішення цих питань Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію розвитку електронного

урядування в Україні [11]. Документ визначив завдання електронного урядування, тобто вдосконалення процедури надання та отримання послуг шляхом використання ІКТ, що сприятиме підвищенню їх якості.

Напрям модернізації державного управління за допомогою ІКТ базується на розвитку трьох ключових процесів: реалізація електронної взаємодії, розвиток упровадження електронного документообігу в державні установи та подальший розвиток функціонування електронного урядування в базових галузях шляхом дотримання і підтримки пріоритетних реформ. Підкреслено ключовий аспект – розвиток електронного документообігу державних установ, що «забезпечить підвищення оперативності та ефективності у вирішенні поставлених перед органами влади завдань у розрізі роботи із документами за рахунок прискорення та оптимізації внутрішніх процесів діловодства, посилення виконавської дисципліни та відповідного поточного контролю за нею, зміцнення інформаційно-аналітичної підтримки прийняття управлінських рішень, підвищення відкритості та прозорості діяльності цих органів» [11].

Для функціонування електронного документообігу в організації повинна бути впроваджена система, яка б охоплювала всі стадії проходження документа – від його створення до завершення роботи з ним. Таких систем існує чимало, та у випадку її використання в органах влади вона повинна відповідати специфічним вимогам. Одними із головних критеріїв ефективності системи електронного документообігу, що використовують в органах державної влади, є її спроможність одночасно виконувати велику кількість операцій, швидко реагувати на динамічні зміни в системі та структурі державного управління, можливість надійно та в деяких випадках таємно зберігати архівні документи.

Головним механізмом організації взаємодії органів державної влади, населення та бізнесу повинен стати електронний документообіг із застосуванням електронного цифрового підпису. Це дасть змогу значно прискорити процеси електронної взаємодії, підвищити її відкритість, прозорість, надасть можливість громадянам та бізнесу безпосередньо вести діалог з владою.

З огляду на те, що регіональні органи виконавчої влади та місцеве самоуправління є найбільш наближеними до громадян, рівнем здійснення публічної влади, актуальність створення системи онлайн взаємодії мешканців з владою локального рівня дуже висока [12]. В Україні є декілька проєктів, які реалізують у найбільших містах держави з упровадженням системи онлайн-взаємодії органів місцевої влади з населенням, але це ще поодинокі випадки, які перебувають на стадії впровадження чи тестування.

Організація взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування з установами та громадянами має бути реалізованою переважно на електронних послугах, що базуються на широких можливостях мережі «Інтернет». Такі процеси дають змогу скоротити час та знизити витрати, пов'язані зі зверненням громадян до цих органів. Найбільший ефект від надання таких послуг може бути отриманий у випадку, коли надання цих послуг вимагатиме звернення до різних органів державної влади та органів місцевого самоврядування або їхньої взаємодії між собою, за рахунок інтеграції відомчих інформаційних систем та автоматизації процедур інформаційного обміну між ними. Це дасть змогу втілити в життя принцип «єдиного вікна», за яким звернення до інших органів влади буде здійснювати той орган, до якого звернулись за послугою. Надання електронних послуг базується на створенні спеціальних центрів (пунктів) надання послуг, центрів інформаційного обслуговування населення (call-центри), порталів надання послуг, які саме й працюють за принципом «єдиного вікна». Центри надання послуг створюватимуть для забезпечення надання цілого комплексу взаємозалежних послуг (прийом пропозицій, заяв, скарг, видача довідок тощо) органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Ефективним механізмом надання послуг найбільш соціально не захищеним верстам населення є використання систем на базі смарттехнологій (соціальна картка, електронний квиток тощо). Можливість реалізації на основі смарттехнологій різноманітних платіжних і неплатіжних додатків дає можливість побудувати ефективні схеми персоніфікованого розподілу та обліку використання адресної соціальної допомоги.

Джерелом постійної актуальної інформації про діяльність міських рад, їх виконавчих комітетів і міських голів виступають відповідні офіційні вебсайти, на яких подають основні міські новини, анонсують події, викладають найбільш важливі документи й організовують їх обговорення. Однак не всі органи місцевого самоврядування доступні населенню й організаціям у мережі «Інтернет». Практично відсутні сайти більшості відділів та управлінь міських рад, комунальних підприємств й органів самоорганізації населення. Жителі не мають повної можливості довідатися про тарифи, порядок сплати за комунальні послуги і стан своїх особових рахунків. Відсутня інформація про об'єкти приватизації, забудови та реконструкції. Тож необхідно запровадити елементи інтерактивності, що відбуватиметься через можливість ставити запитання та отримувати відповіді електронною поштою, отримувати зразки та форми бланків,

заяв, а також через постійне оновлення новин про діяльність органів влади. Вебсторінки виконавчих органів міської ради мають ставати інструментами для двостороннього спілкування, що дає можливість особам повідомляти нову інформацію про себе.

Забезпечення реальної інтерактивності – можливість здійснювати деякі операції в онлайновому режимі (сплата штрафів, замовлення паспортів, продовження дії ліцензій і патентів, оплата послуг та ін.). Така форма електронного врядування полягає не тільки в інформуванні населення, але й у його адміністративному обслуговуванні, передбачає створення спеціальних вебсторінок для підтримки цих послуг. Інтерактивні центри можуть бути розміщені в закладах централізованої бібліотечної системи міста, у приміщенні Єдиного дозвільного центру та ресурсного центру органів самоорганізації населення, як у таких, що є публічними осередками, до яких населення має необмежений доступ. Але найважливіший етап – створення об'єднаних вебпорталів підрозділів виконавчих органів міських рад, через які можна здійснювати будь-які види трансакцій, для чого раніше необхідно було звертатися безпосередньо в органи влади. Через такі портали стане можливою реєстрація підприємств, оформлення фінансових документів, легалізація документів тощо. Відкривається змога для створення шляхом об'єднання регіональних порталів, які поєднують у собі як увесь спектр адміністративних послуг, так і послуги недержавного сектору: підключаються системи електронної комерції, інтернет-банкінгу тощо. Завдяки цьому можна буде створити електронну систему публічної адміністрації на основі єдиних стандартів, а також об'єднаний портал системи органів місцевого самоврядування як єдину точку доступу до всіх послуг. Така точка буде й для громадян, і для бізнесу, який інтегруватиме весь комплекс адміністративних послуг і забезпечуватиме доступ до них, відповідно до потреб і функціональних аспектів, а не з наявної структури виконавчих органів міської ради.

Результати аналізу роботи систем електронних ресурсів (документообігу та послуг) на регіональних рівнях державного управління конкретизовані в аналітичному дослідженні В. Гришина (2023).

Зокрема, на прикладі аналізу, що був проведений по Харківській області, визначено, що на теперішній час свої представництва в мережі «Інтернет» мають усі, без винятку, районні органи влади [13], але цього не достатньо, бо вони мають суто інформаційний характер. Актуальність проблеми в тому, що в жодному з них не реалізована система взаємодії з населенням за принципом інтерактивності. Більшість із цих сайтів обмежуються лише одним посиланням «Зворотний зв'язок», де можна тільки переглянути графіки особистих прийомів та довідник телефонних номерів. У найкращому випадку є можливість написати листа й, напевно, лише адміністраторові сайту. Актуальності цій проблемі також додало укрупнення районів України, зокрема, на Харківщині замість 27 районів з 2020 року стало сім. Також зміни торкнулися і місцевих громад, які зазнали суттєвих територіальних трансформації. Якщо центр громади для мешканців був у годинній доступності, то тепер цей показник зріс більше ніж у п'ять разів.

У цьому ж 2020 році відбувся офіційний запуск мобільного застосунку, вебпорталу й бренду цифрової держави в Україні, розроблених Міністерством цифрової трансформації України, – «Дія» (скорочення від «Держава і я») [14]. Сьогодні це популярна платформа, яка стрімко розвивається і вдосконалюється, а список її послуг постійно розширюється. За 2,5 роки функціонування «Дія» довела свою ефективність на практиці, і свідченням цього є кількість користувачів – більше 13 мільйонів. Цей ресурс надає загальнодержавні послуги, тож з урахуванням цього досвіду можна створити «Електронну громадську приймальню» місцевого рівня, яка б являла собою багатофункціональний центр надання адміністративних, муніципальних, соціальних, господарських послуг, які, по суті, є розвитком принципу «єдиного вікна». За його допомоги мешканці певної громади мали б можливість отримувати довідки, документи різних організацій в одному місці. Все це заощадить час громадянина та буде запобігати проявам бюрократії і корупції. Робота цього модуля буде полягати в консультаціях громадян з питань надання місцевих послуг; організації прийому, обробки та видачі документів. Це може суттєво підвищити якість електронного документообігу в організаціях, які будуть задіяні в цій системі, оскільки, окрім спілкування з працівниками установ у режимі онлайн, буде можливість висловлювати побажання, скарги, отримувати відповіді на запитання. Тоді як стандарти традиційного документообігу припускають розгляд звернення громадянина в місячний термін, інтерактивні сервіси дозволяють суттєво зменшити цей час.

Ще однією важливою складовою в організації такого виду вебсервісів сьогодні стає придатність їх використання через смартфони та планшети. Це може бути наступним етапом розвитку цієї системи.

За словами міністра цифрової трансформації України М. Федорова, сьогодні розглядають такі важливі напрями, як: покращення обміну даними між реєстрами та держустановами; розвиток інфраструктури електронної ідентифікації; розвиток цифрових послуг та застосунку «Дія» та ін.

Особливого значення набули питання вдосконалення цифрової інфраструктури України, реєстри та публічні електронні послуги відповідно до стандартів ЄС, а також Мінцифри планують створювати ще більше послуг і сервісів для взаємодії держави та громадян. Такі завдання планують виконати до квітня 2025 року, завдяки міжнародним проєктам ЄС, зокрема проєкту DT4UA за підтримки естонської Академії електронного урядування, і попередніх проєктів EGOV4UKRAINE та EU4DigitalUA [15].

Протягом усіх років незалежності в Україні широко обговорюють проблему формування єдиного інформаційного простору, вдосконалення роботи органів влади шляхом упровадження та використання інформаційно-аналітичних систем, створення належних комфортних умов для громадян, що звертаються до органів влади за допомогою. Одним з головних аспектів, що постає у вирішенні цього питання, є кадрове забезпечення. Реалізація програм інформатизації органів влади та впровадження в роботу інформаційних систем потребують кваліфікованих спеціалістів у сфері інформаційних технологій, оскільки специфіка району впливає на роботу таких інформаційних систем.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що простежено тенденції та сучасні характеристики інформаційних систем документообігу і послуг у сфері державного управління на місцевому рівні. Підкреслено важливість вирішення організаційних проблем інтегрування всього комплексу адміністративних послуг задля забезпечення потреб громадян і функціональних аспектів з урахуванням наявних структур виконавчих органів міської ради. Виявлено перспективні напрями розвитку електронного документообігу та сервісу на основі сучасних технологій: смарттехнологій (соціальна картка, електронний квиток тощо), цифрових послуг та застосунку «Дія», розвиток інфраструктури електронної ідентифікації у сфері адміністративних послуг та ін.

Висновки. Україна має достатні технологічні й організаційні передумови для розвитку електронного документообігу й сервісу саме в структурі влади. Упровадження вказаних вище систем має багато переваг, серед яких можливість: організовувати продуктивну роботу з інформаційними ресурсами, що формуються з різних джерел; підвищити ефективність взаємодії організацій з громадянами, функціонування всіх складових системи місцевого управління, скоротити строки підготовки та прийняття управлінських рішень шляхом цифровізації процесів колективного створення та використання документів, підвищити ефективність роботи як окремих службовців, так і конкретного органу місцевої влади. На сьогодні правова й теоретична база у сфері електронних послуг вважається достатньою для практичного вирішення та подальшого вдосконалення роботи місцевих органів державної влади.

Список використаних джерел

1. Гришин В. В. Інформаційні системи як ефективний засіб забезпечення прийняття управлінських рішень органами державної влади. *Вісник Книжкової палати*. 2011. Вип. №5 (178). С. 29–32.

2. Гришин В. В. Особливості формування єдиного інформаційного простору України на державному рівні. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2011. Вип. 33. С. 62–68.

3. Петрова І. О. Документаційне забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.10 / Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2007. 192 с.

4. Барегамян С. Х., Карпі Ю. В. Електронне урядування на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях: сучасний стан та перспективи впровадження в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 11. DOI: 10.32702/2307-2156-2019.11.30.

5. Електронний уряд : науково-практичний довідник / уклад.: С. А. Чукут, І. В. Клименко, К. О. Линьов, 2016. 85 с.

6. Чукут С. А. Смарт-сіті чи електронне місто: сучасні підходи до розуміння впровадження е-урядування на місцевому рівні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 13. С. 89–93.

7. Бурніс'єн Ж., Оберт Р. Електронний документообіг. Удосконалення. Сучасні тенденції розвитку. Київ, 2009. С. 102–104.

8. Заводянський В. О. Системи електронного документообігу в державних установах України. *Актуальні задачі сучасних технологій :* матер. VI Міжнар. наук.-техн. конф. молодих учених та студентів (Тернопіль, 16–17 листопада 2017 р.). Тернопіль, 2017. С. 67–68. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/161262173.pdf (дата звернення: 07.07.2023).

9. Астапенко К. І. Практичні аспекти впровадження системи електронного документообігу в установах бюджетної сфери. *Інтернаука*. 2019. № 3. URL: https://www.inter-nauka.com/issues/2019/3/ (дата звернення: 09.06.2023).

10. Копняк К. В., Покиньчереда В. В. Електронний документообіг в публічному управлінні: проблеми впровадження, переваги та перспективи. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 10. DOI: 10.32702/2307-2156-2020.10.35/.

11. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 № 649-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#n14/ (дата звернення: 05.06.2023).

12.Про електронні документи та електронний документообіг. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/851-15 (дата звернення: 01.07.2023).

13. Райдержадміністрації Харківської області. URL: http://kharkivoda.gov.ua/oblasna-derzhavna-administratsiya/3299/43020 (дата звернення: 03.07.2023).

14. Державні послуги онлайн. URL: https://diia.gov.ua/ (дата звернення: 03.07.2023).

15.Поліковська Ю. В Україні розпочинається новий етап цифровізації державних послуг. URL: https://ms.detector.media/print/31430/ (дата звернення: 05.07.2023).

References

1. Hryshyn, V. V. (2011). Information systems as an effective means of ensuring the adoption of management decisions by state authorities. Bulletin of the Book Chamber, 5 (178), 29–32 [in Ukrainian].

2. Hryshyn, V. V. (2011). Peculiarities of the formation of a unified information space of Ukraine at the state level. Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture, 33, 62–68 [in Ukrainian].

3. Petrova, I. O. (2007). Documentary support for the activities of local governments in Ukraine: current state and prospects for development: dis ... candidate. history sciences: 07.00.10; State Academy of Culture and Arts Management [in Ukrainian].

4. Barehamian, S. Kh., Karpi, Yu. V. (2019). Electronic governance at the national, regional and local levels: current state and prospects of implementation in Ukraine. Public administration: improvement and development, 11. DOI: 10.32702/2307-2156-2019.11.30 [in Ukrainian].

5. Chukut, S. A., Klymenko, I. V., Linov, K. O. (Comp.). (2016). E-government: a scientific and practical guide [in Ukrainian].

6. Chukut, S. A. (2016). Smart city or electronic city: modern approaches to understanding the implementation of e-government at the local level. Investments: practice and experience, 13, 89–93 [in Ukrainian].

7. Burnisiien, Zh. (2009). Electronic document circulation. Improvement. Modern development trends, 102–104 [in Ukrainian].

8. Zavodianskyi, V. O. (2017). Systems of electronic document circulation in state institutions of Ukraine. Materials of the VI International Scientific and Technical Conference of Young Scientists and Students. Actual tasks of modern technologies, 67-68. Retrieved from: https://core.ac.uk/download/pdf/161262173.pdf [in Ukrainian]

9. Astapenko, K. I. (2019). Practical aspects of the implementation of the electronic document management system in the institutions of the budget sphere. International scientific journal "Internauka", 3. Retrieved from: https://www.inter-nauka.com/issues/2019/3/ [in Ukrainian].

10. Kopniak, K. V., Pokynchereda, V. V. (2020). Electronic document flow in public administration: problems of implementation, advantages and prospects. Public administration: improvement and development, 10. DOI: 10.32702/2307-2156-2020.10.35/ [in Ukrainian].

11. Verkhovna Rada of Ukraine. (20.09.2017). On the approval of the Concept of the development of e-government in Ukraine: order of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 649. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#n14/ [in Ukrainian].

12. On electronic documents and electronic document circulation. Retrieved from: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/851-15 [in Ukrainian].

13. Regional State Administration of Kharkiv Region. (2023). Retrieved from: http://kharkivoda.gov.ua/oblasna-derzhavna-administratsiya/3299/43020 [in Ukrainian].

14. State services online. (2023). URL: https://diia.gov.ua/ [in Ukrainian].

15. Polikovska, Yu. (2023). A new stage of digitisation of public services is starting in Ukraine. Retrieved from: https://ms.detector.media/print/31430 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 11.07.2023
Отримано після доопрацювання 15.08.2023
Прийнято до друку 23.08.2023

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ. ІНФОРМОЛОГІЯ

УДК 316.77:125
DOI 10.32461/2409-9805.3.2023.290989

Цитування:
Комова М. В., Прімакова Д. І. Мультимедійний контент блогосфери як інструмент інформаційного впливу. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 3. С. 76–88.

Komova M., Primakova D. (2023). Multimedia Content of the Blogosphere as a Tool for Informational Influence. Library Science. Record Studies. Informology, 3, 76–88 [in Ukrainian].

Комова Марія Василівна,
доктор наук із соціальних комунікацій, доцент,
доцент кафедри соціальних комунікацій
та інформаційної діяльності
Національного університету
«Львівська політехніка»
orcid.org/0000-0002-4115-3690
maria.komova@gmail.com

Прімакова Дарія Ігорівна,
здобувачка кафедри соціальних комунікацій
та інформаційної діяльності
Національного університету
«Львівська політехніка»
orcid.org/0000-0001-7649-6434
dariia.primakova.sk.2021@lpnu.ua

МУЛЬТИМЕДІЙНИЙ КОНТЕНТ БЛОГОСФЕРИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОГО ВПЛИВУ

Мета дослідження *полягає у визначенні ресурсів інформаційного впливу контенту блогосфери інтернет-видання «Цензор.НЕТ». Для реалізації цієї мети необхідно розв'язати такі завдання: виконати тематичний аналіз мультимедійного контенту блогосфери; проаналізувати продуктивність тем контенту; встановити види візуальних матеріалів; визначити продуктивність та художні особливості використання різних видів візуалізації контенту.* ***Методологія дослідження*** *полягає у використанні загальнонаукових методів аналізу, синтезу, логічних узагальнень, застосування яких дало змогу встановити тематичну спрямованість, види візуалізації текстової інформації, їхню роль у здійсненні інформаційного впливу на користувачів блогосфери інтернет-видання «Цензор.НЕТ». Використання методів синхронного зрізу й статистичного дало змогу встановити кількісні показники провідних тем постів у блогосфері та видів візуалізації аналізованого тексту. Синхронний зріз сформовано на основі вибіркової сукупності. Візуалізацію використано для представлення результатів дослідження, зокрема щодо тематики постів у блогосфері та видів візуалізації аналізованого тексту.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає в синхронному моніторингу тематичного спрямування та форм візуалізації контенту інтернет-видання, що дає змогу оцінити його можливості здійснювати інформаційний вплив на читачів.* ***Висновки.*** *Контент блогосфери на платформі «Цензор.НЕТ» становить поєднання текстової та візуальної інформації. Тематична структура блогів вказує на топові проблеми, які пов'язані із політичними, воєнними, соціально-економічними умовами життєдіяльності країни, спричиненими російсько-українською війною. Контент блогів свідчить про високий рівень нестабільності суспільства, очікування агресії, а також діяльності української влади щодо складних викликів сьогодення. До кола найпоширеніших способів візуалізації належать фотографії, скриншоти та відео. Специфіка мультимедійності контенту блогу визначається особливостями блог-платформи та характером публікацій. Блог з оптимальним співвідношенням текстової та візуалізованої інформації дає можливість залучити широку цільову аудиторію читачів, здійснювати на них інформаційний та емоційний вплив.*

Ключові слова: *блог, блогосфера, тематична структура тексту, візуалізація контенту, фотографія, відеоконтент.*

© *Комова М. В., 2023*
© *Прімакова Д. І., 2023*

Komova Maria,
Doctor of Social Communication, Associate Professor,
Department of Social Communication and Information Science,
Lviv Polytechnic National University

Primakova Dariia,
Student, Lviv Polytechnic National University

MULTIMEDIA CONTENT OF THE BLOGOSPHERE AS A TOOL FOR INFORMATIONAL INFLUENCE

The purpose of the study *is to determine the resources of the information influence of the content of the blogosphere of the Internet publication "Censor.NET". To realise this goal, it is necessary to solve the following tasks**:** perform a thematic analysis of the multimedia content of the blogosphere; analyse the performance of content topics; establish a typology of visual materials; determine the productivity and artistic features of using different types of content visualisation.* ***The research methodology*** *lies in the use of general scientific methods of analysis, synthesis, logical generalisations, the application of which made it possible to establish the thematic focus, typology of visualisation of textual information, their role in the implementation of informational influence on users of the blogosphere of the Internet publication "Censor.NET". The use of synchronous slice and statistical methods made it possible to establish quantitative indicators of the leading topics of posts in the blogosphere and types of visualisation of the analysed text. The synchronous slice is formed on the basis of a sample population. Visualisation was used to present the results of the study, in particular, regarding the topic of posts in the blogosphere and the types of visualisation of the analysed text.* ***The scientific novelty*** *of the work consists in the synchronous monitoring of the thematic direction and forms of visualisation of the content of the online publication, which makes it possible to evaluate its possibilities of exerting an informational influence on readers.* ***Conclusions.*** *The content of the blogosphere on the "Censor.NET" platform is a combination of textual and visual information. The thematic structure of the blogs indicates the top problems that are related to the political, military, socio-economic conditions of life in the country caused by the Russian-Ukrainian war. The content of the blogs indicates a high level of social instability, the expectation of aggression, as well as the activities of the Ukrainian authorities in relation to today's complex challenges. The most common visualisation methods include photos, screenshots, and videos. The specificity of the multimedia content of the blog is determined by the features of the blog platform and the nature of the publications. A blog with an optimal ratio of text and visual information helps to attract a wide target audience of readers, to exert an informational and emotional influence on them.*

Keywords: *blog, blogosphere, thematic text structure, content visualisation, photography, video content.*

Актуальність теми дослідження. Інформаційний потенціал блогосфери визначається здатністю впливати на читачів, формувати їхню картину світу, утворювати свою субкультуру. Для цього кожна блог-платформа використовує вербальну і невербальну інформацію в певних співвідношеннях, що становить її особливості подання контенту. Так, блогери, що публікують дописи в мережі Instagram, надають перевагу коротким відео та великій кількості фото із коротким текстовим супроводом. Для Telegram-блогів характерні короткі текстові дописи, які доповнюють скриншотами, фотографіями, відео, GIF-анімаціями та емотиконами. На платформі YouTube переважають довгі відео та подкасти, що супроводжуються фотографіями та субтитрами. Інтернет-видання «Цензор.НЕТ», а отже, і його блогосфера, активно розвивається, користується популярністю серед читачів з високим освітнім рівнем, дотримується професійних стандартів журналістики, є об'єктом наукових і соціологічних досліджень. Синхронний моніторинг тематичного спрямування та форм візуалізації контенту інтернет-видання дає змогу оцінити його можливості здійснювати інформаційний вплив на читачів, що становить науковий і практичний інтерес.

Візуалізація контенту є важливим інструментом для покращення сприйняття і запам'ятовування представленої інформації, а також для здійснення інформаційного впливу. Візуалізований матеріал впливає на читача через асоціації, кольори, використання символів та форм. Він слугує ілюстрацією та доказом текстового контенту, оптимізує його сприйняття. Блог зі збалансованим і мотивованим співвідношенням текстової та візуальної інформації дає змогу залучити широку цільову аудиторію читачів, здійснювати на них інформаційний та емоційний вплив, поширювати власні думки й ідеї.

Мета дослідження полягає у визначенні ресурсів інформаційного впливу контенту блогосфери інтернет-видання «Цензор.НЕТ».

Для реалізації цієї мети необхідно розв'язати такі завдання:

1. Виконати тематичний аналіз мультимедійного контенту блогосфери.

2. Проаналізувати продуктивність тем контенту.

3. Встановити види візуальних матеріалів.

4. Визначити продуктивність і художні особливості використання різних видів візуалізації контенту.

Аналіз досліджень і публікацій. Мультимедіа є органічним компонентом будь-якого блогу чи публікації в соціальних мережах. Питання візуалізації контенту в соціальних медіа розглядають у двох головних ракурсах:

1) використання зображень для задоволення інформаційних потреб, реалізуючи комунікаційні, освітні, гедонічні, меморіальні завдання;

2) ідентифікування зображень, зокрема підроблених, у віртуальному просторі.

Задоволення інформаційних потреб. Мультимедіа стає все більш поширеним в онлайн-контенті, особливо в новинних повідомленнях, вебблогах, соціальних медіа. Встановлення типології мультимедійних даних розглядають у контексті важливості для користувачів. Встановлено залежність типу медіаповідомлення, який затребуваний користувачем, від рівня його знайомства з контентом. Виявлено, що мультимедійні засоби підвищують сприйняття, розуміння і швидкість виконання завдання читачами-початківцями. Кваліфіковані користувачі переважно ігнорують мультимедіа та використовують текст [20]. Задоволеність користувачів застосуванням зображень у соціальних медіа досліджено в контексті теорії використання та задоволення – соціологічної теорії, пов'язаної з мотивами людей, які використовують медіа. До факторів цієї теорії належать: задоволення, розваги, соціальний вплив, соціальна взаємодія та обмін інформацією. Встановлено, що обмін інформацією є найбільш впливовим чинником, який визначає рівень задоволення від використання зображення в соціальних мережах [17]. Збереження культури етнічних меншин у регіонах Китаю, де домінує етнічна більшість, є актуальною комунікаційною проблемою. Відеоблогери з етнічних меншин використовують відеоблоги для представлення та просування своєї етнічної культури в інтернеті. Встановлено, що мотивація професіоналів у сфері культури полягає в збереженні та просуванні етнічної культури, а в аматорів – в отриманні вигіднішого трафіку та доходу. Відеоблоги переглядають як внутрішньоетнічні, так і звичайні глядачі, що впливає на стратегії створення контенту відеоблогів, використання функцій платформи. Потенціал відеоблогів спрямований на вирішення проблем культурної сталості, підтримання культурної стійкості етнічних меншин: контент відеоблогів навчає етнічної мови, підтримує ідентичність етнічних меншин, захищає етнічну культуру від неправильного тлумачення [14]. Зображення кампусів університетів, які поширюють через вебсайти, суттєво впливають на рішення майбутніх студентів вступати на навчання в певний заклад. Проте фото впливають на дизайн зображення аудиторій. Встановлено залежність сприйняття закладу освіту від статусу ремонту аудиторій (неремонтованих чи ремонтованих) та меблів, що підтверджує фото на вебсайті. Нова класна кімната з високим статусом ремонту сприймається більш позитивно [15]. Ведення блогів та обміну зображеннями в соціальних мережах зумовлює масове створення візуальних журналів для публічного споживання. Візуальні журнали використовують у вищій освіті, терапії та консультуванні, у професійному розвитку та інноваціях. Вони поширені й у приватному житті, у вузьких проєктах. Ці зображення відтворюють широкий спектр тем для візуального сприйняття: щоденні блоги про міський скетч, пленери, швидкі замальовки людей у метро, твори мистецтва. Досліджено поширені практики у віртуальному просторі: ведення візуальних журналів у соціальних мережах, на сайтах для обміну зображеннями, на сайтах для обміну відео в соціальних мережах, на сайтах для ведення блогів [16].

Ідентифікування зображень. Персональні мультимедійні великі дані, які зняті переносними пристроями, записані в блогах, зберігаються в цифровому форматі та в яких ідеться про життєвий досвід людей, можна вважати життєвими журналами для пошуку. Візуальна система пошуку життєвих журналів здатна ефективно знаходити пов'язані зображення за допомогою вхідних текстових запитів. Основна проблема візуального пошуку життєвого журналу за допомогою текстових запитів виникає через семантичний розрив між візуальними й текстовими даними. Запропоновано LifeConcept – інтерактивну систему пошуку життєвого журналу, спрямовану на прискорення процесу пошуку, отримання точних результатів. Для зменшення семантичного розриву візуальні та текстові дані із зображень включають до системи, використовуючи попередньо підготовлені текстові вбудовування. Встановлено інструментарій для пошуку зображень за термінами запиту [21]. Популярність контенту із візуальними компонентами в соціальних мережах зумовила актуалізацію використання автоматизованих методів ідентифікації підроблених зображень. Традиційні методи виявлення підробок полягають у встановленні узгодженості елементів зображення, що вимагає величезних обчислювальних ресурсів і наборів даних для пар справжніх і підроблених зображень.

Запропоновано модель виявлення фальшивих зображень у соціальних мережах за допомогою кількох функцій користувача та функцій твітів. Модель застосовує рекурентні нейронні мережі для фіксації змін пропонованих характеристик у часі. Модель може бути адаптована до автоматизованої техніки і використана для класифікації реальних і підроблених зображень, розміщених у соціальних мережах [18]. Через соціальні платформи часто поширюють фальшиві зображення поряд із текстовими даними. Для їхнього виявлення використовують мультимодальну структуру з використанням візуального та текстового вивчення функцій, яка також виконує додаткові завдання для вивчення кореляції між модальностями. Запропоновано ефективну мультимодальну модель, яка виявляє підроблені зображення платформ мікроблогів, не потребуючи додаткових підкомпонентів. Цей фреймворк використовує модель нейронної мережі EfficientNetB0 явного згортання для зображень і трансформатора речень для аналізу тексту. Модель із вбудованими функціями із зображення і тексту апробовано на загальнодоступному наборі даних мікроблогів MediaEval (Twitter) і Weibo [19].

Отже, платформи соціальних медіа відіграють вагому роль у подіях реального світу, які можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки. Соціальні мережі є головним джерелом поширення фейкових зображень. Фальшиві зображення – це опрацьовані зображення, трансформовані за допомогою програмного забезпечення або іншим способом для зміни інформації, яку вони передають. Фальшиві зображення на платформах мікроблогів поширюють спотворену інформацію і стимулюють її поляризацію серед людей. Виявляти поширені через соціальні платформи фальшиві зображення надзвичайно важливо для пом'якшення їхнього впливу.

Виклад основного матеріалу. *Тематичний аналіз мультимедійного контенту.* Основою дослідження стала вибірка постів 10 блогерів із найвищим постингом, опублікованих упродовж квітня 2023 року в блогосфері на платформі «Цензор.НЕТ». Загальна кількість вибірки становить 450 публікацій (*табл. 1*).

Таблиця 1

Тематика постів блогерів із найвищим постингом у блогосфері «Цензор.НЕТ»

№ з/п	Тематика	Юрій Бутусов	Юрій Федоренко	Юрій Касьянов	Олександр Турчинов	Геннадій Друзенко	Сергій Іванов	Олександр Михельсон	Аркадій Бабченко	Антон Геращенко	Сергій Фурса	Разом
1	Російсько-українська війна	40	22	15	17	49	23	34	29	18	27	274
2	Спорт, культура	1			5		1	1	2			10
3	Влада України	2	1			5	12	1			3	24
4	Міжнародні відносини	2	1			1	1	5	3		5	18
5	Образ ворога		17	1	1	3	1	5	12		2	42
6	Гуманітарне питання		1		1		4	1	3		2	12
7	Національна символіка	1	3		2	3			1			10
8	Інше (тварини, предмети без тексту)		2									2
	Разом	46	47	16	26	61	42	46	50	18	39	450

Тематична структура блогів вказує на топові проблеми, які пов'язані із політичними, воєнними, соціально-економічними умовами життєдіяльності країни, спричиненими російсько-українською війною. Контент блогів також свідчить про високий рівень нестабільності суспільства, очікування агресії, а також діяльності української влади щодо складних викликів сьогодення (*рис. 1*). Водночас висвітлення питань соціального та гуманітарного життя суспільства, національної символіки, культури, спорту в постах блогерів, які спеціалізуються на гострих політичних темах, свідчить про затребуваність та актуальність, прихований через війну інтерес і до цих аспектів життєдіяльності суспільства.

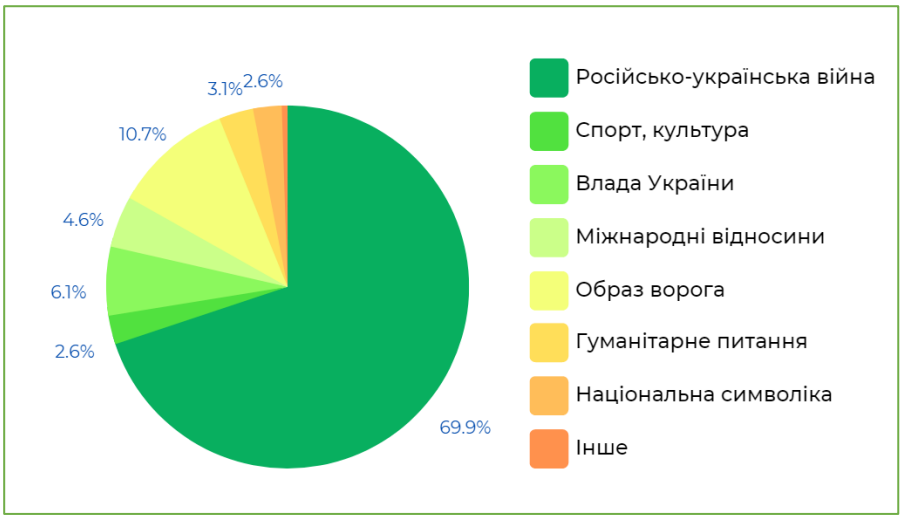

Рис. 1. ***Співвідношення подання тем у вибірці з блогосфери «Цензор.НЕТ»***

Аналіз тематики візуалізованого контенту засвідчив, що найактуальнішою темою блогів стала російсько-українська війна (*рис. 2*). Воєнну тематику висвітлюють усі автори. У 274 дописах багатоаспектно змальовано поступ військової звитяги української армії.

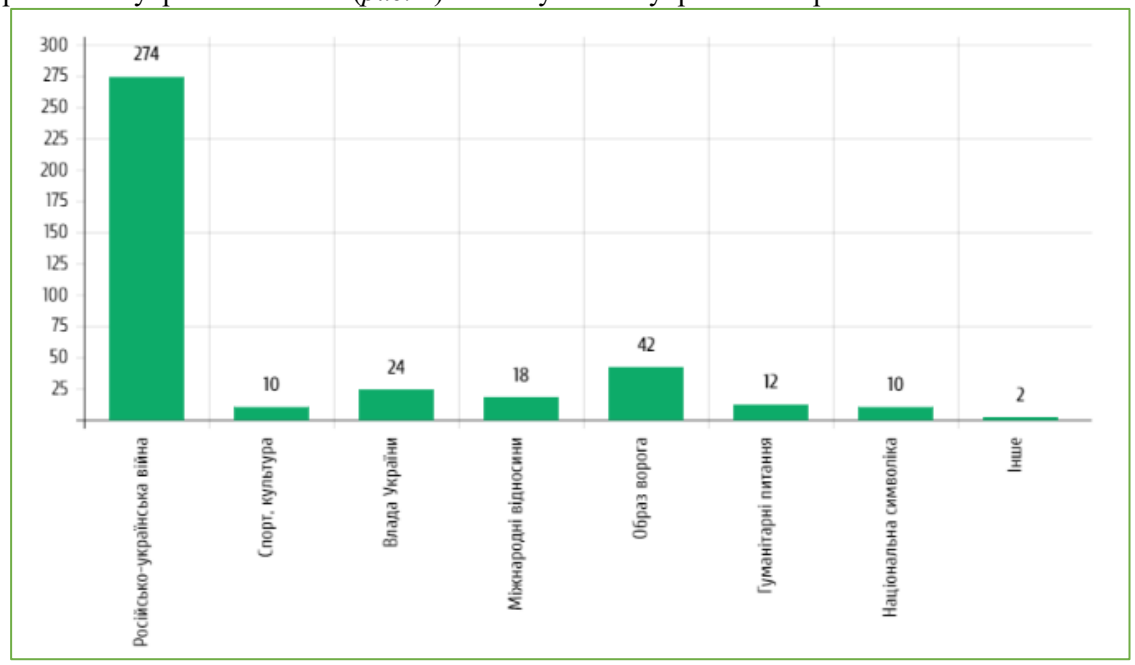

Рис. 2. ***Продуктивність тематики постів у вибірці з блогосфери «Цензор.НЕТ»***

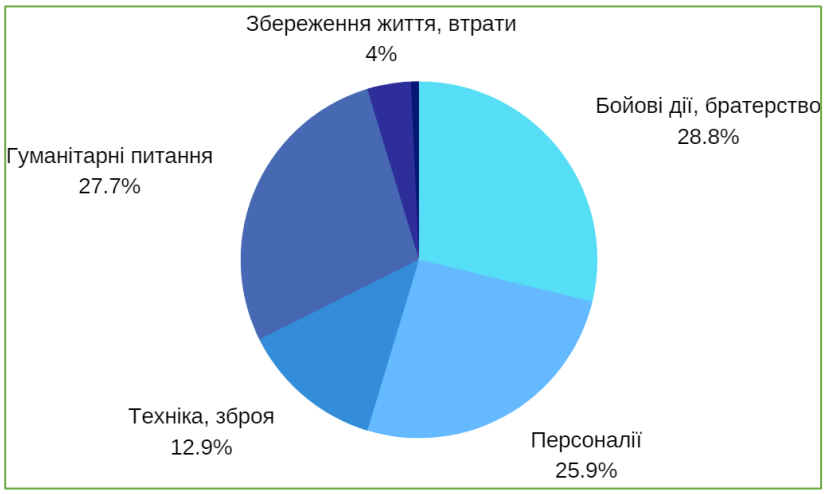

Рис. 3. ***Мультимедійний контент на тему російсько-української війни у вибірці з блогосфери «Цензор.НЕТ»***

Найбільше блогів про російсько-українську війну написав блогер Геннадій Друзенко [4]. Популярними темами також стало зображення образу ворога, не пов'язаного з російсько-українською війною, та функціонування владних інституцій України. Візуалізація контенту постів влучно доповнює смислове навантаження тексту. Блогери використовували мультимедійний контент на ці теми 42 і 24 рази відповідно.

Широкий тематичний спектр мультимедіа контенту про російсько-українську війну дає змогу виокремити найбільш актуальні підтеми, які розкривають сприйняття блогерами воєнного подвигу та щодення українських воїнів, української армії (*рис. 3*).

У вибірці публікацій диференціюємо:

- підтему *бойові дії та братерство*, яка виявилася найпопулярнішою; візуалізовано контент 80 постів [9];
- підтему *з гуманітарних та соціальних питань,* яка охоплює дописи про вимушено переміщених осіб, дітей, забезпечення вразливих верств населення під час війни, мовне питання [12]; це друга за продуктивністю підтема, з візуалізацією контенту 77 публікацій;
- підтему *персоналії*, яка охоплює дописи з фотографіями політиків і військових, а також шаржами та колажами; візуалізовано контент 72 дописів;
- підтему *техніка і зброя,* яка охоплює дописи переважно з фото та скриншотами; візуалізовано контент 36 дописів;
- підтему *збереження життя, втрати,* яка охоплює дописи переважно з фото та інфографікою; найчастіше трапляються фото загиблих Героїв, полонених, а також цивільних, врятованих з-під завалів чи обстрілів; візуалізовано контент 11 публікацій;
- підтему *нагороди і шеврони,* яка охоплює лише два дописи з фото.

Тематичний аналіз мультимедійного контенту блогосфери «ЦензорНЕТ» свідчить, що переважна більшість дописів стосується політики та війни. Головна мета аналізованих публікацій – ознайомити читача з політичними подіями в Україні, а також звернути увагу на суперечливі ситуації, які не розглядають традиційні ЗМІ. Блогосфера не лише поширює новини, а й відіграє роль критика та аналітика, виявляючи можливі маніпуляції медіа.

Спонукають до роздумів публікації про функціонування мови в суспільному просторі. Автори Юрій Федоренко та Геннадій Друзенко у своїх дописах наголошують на важливості використання української мови, розмірковують про український суржик, а також привертають увагу до наслідків утисків української мови з боку російської імперії, послідовного обмеження її функціонування в радянські часи. Г. Друзенко пише: «Як би не було прикро рафінованим інтелігентам, саме такі "суржикомовні" герої дають нам можливість творити високу українську культуру, формувати український історичний наратив, сперечатися про правдиву українську ідентичність та виселяти Булгакова з українського культурного простору» [7]. Допис блогера супроводжено фотографією, зробленою під час зривання українськими воїнами сепаратистського прапора в Новій Гусарівці.

Важливу роль відіграють публікації, присвячені українським Героям. Головний редактор «ЦензорНЕТ» Юрій Бутусов присвятив допис загиблому Героєві Олександру Мацієвському, чий подвиг став одним із символів української боротьби. Текстовий контент про життя та смерть Воїна супроводить його фотографія [1]. Військовослужбовець Олександр Турчинов опублікував розповідь про зародження та розвиток добровольчого руху України з 2014 року. Публікація доповнена авторським відео блогера [11].

Аналіз видів візуалізації контенту. Найчастіше блоги мають змішаний контент, у якому мультимедійність виявляється в поєднанні тексту, зображення, звуку. Природно, що й дослідження блогосфери відбувається за напрямами: аналіз тексту, аудіотексту (вербальної інформації) та аналіз візуальної (невербальної інформації) [3]. Широке використання візуальних засобів для розкриття основних смислів текстового контенту в блогах спирається на універсальну тезу, що сприйняття і пам'ять людини є чутливими до символічної модальності засвоєння інформації про події та явища [22].

Тематика і характер блогу також впливають на подання мультимедійного контенту в дописах. Новинні та інформаційні блоги надають перевагу текстовому контенту, який супроводжують інфографікою, фотографіями та відео. У цьому випадку візуалізований контент виконує ілюстративну та доказову функцію. У блогах інформаційно-розважального формату кількість текстової інформації менша. Натомість автори використовують більше фотографій, малюнків, колажів, емотиконів та GIF-анімації. У такому випадку візуалізований матеріал відіграє розважальну, естетичну й експресивну функції.

Кожна блог-платформа має свої особливості викладення контенту. Так, у мережі Instagram контент подають у вигляді фото та коротких відео, у Telegram блогери використовують короткий текст, фото та відео, а для YouTube-блогів характерні довгі відео та подкасти.

Дослідження мультимедійного контенту блогів на платформі «Цензор.НЕТ» засвідчило, що засобами візуалізації слугують такі види: відео, фото, скриншоти, карти, шаржі, колажі, графіки,

таблиці (*табл. 2*). На платформі «ЦензорНет» та UaInfo переважають композиції текстового контенту з відео та фотографіями.

Водночас виявлене співвідношення видів мультимедійного контенту у вибірці з блогосфери «Цензор.НЕТ» свідчить, що в такому динамічному контенті, як блоги автори віддають перевагу тим видам візуального зображення, які можуть бути оперативно створені, скопійовані, надіслані.

Таблиця 2

Види візуалізації контенту в постах блогерів із найвищим постингом у блогосфері «Цензор.НЕТ»

№ з/п	Вид візуалізації контенту	Юрій Бутусов	Юрій Федоренко	Юрій Касьянов	Олександр Турчинов	Геннадій Друзенко	Сергій Іванов	Олександр Михельсон	Аркадій Бабченко	Антон Геращенко	Сергій Фурса	Всього
1	Відео	4			24	7	5	1		2		43
2	Фото	35	26	14	1	39	13	36	31	4	33	232
3	Скриншоти	7	1	1		2	22	4	7	7		51
4	Подкаст											
5	Карти		1					1	2	5		9
6	Шаржі, колажі		8			1		3	4		1	17
7	Графіка, таблиці		10	1		13	2	3	3		4	36
Всього		46	46	16	25	62	42	48	49	18	38	388

Домінанті позиції серед усіх видів візуального подання інформації посідає фотографія (58,9%), скриншоти (13,1%) і відео (11,1%). Доволі високий відсоток мультимедійного контенту, що містить таблиці (9,3%) і карти (2,3%), свідчить про поінформованість та компетентність авторів блогосфери «Цензор.НЕТ», які продукують вагомі аналітичні дописи. Таблиці, інфографіка, карти розкривають у топографічних відомостях, статистичних даних та їхньому співвідношенні складні суспільні процеси й слугують надійним доказом чи аргументом. Найменш поширеним є використання шаржів, колажів (4,4%), карт (2,3%), а подкастів не було знайдено в жодному з блогів (*рис. 4*).

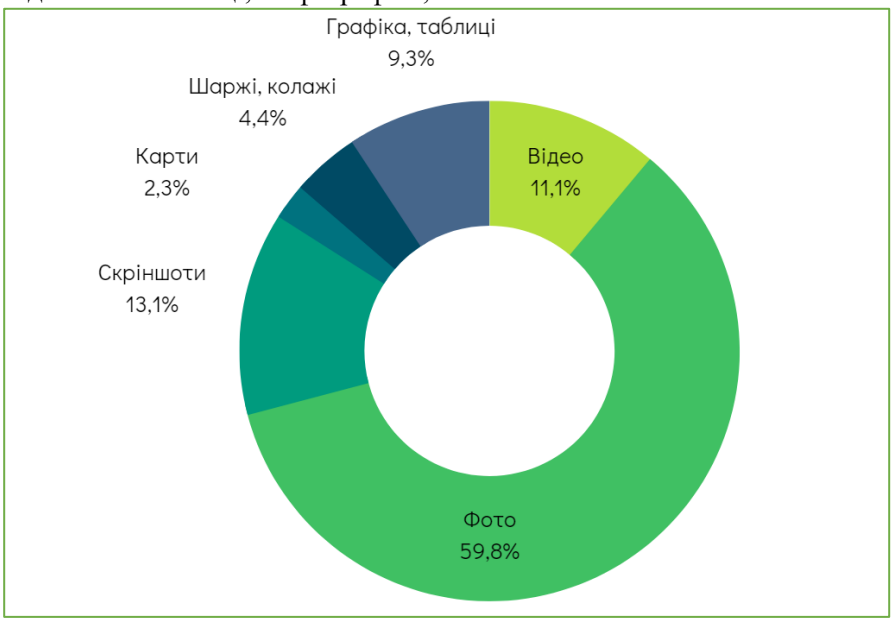

Рис. 4. ***Співвідношення видів мультимедійного контенту у вибірці з блогосфери «Цензор.НЕТ»***

Дослідження продуктивності використання різних видів візуального контенту у вибірці з блогосфери «Цензор.НЕТ» свідчить про високий рівень візуалізації: понад 80% постів містить якийсь із видів унаочнення або їхнього поєднання (*рис. 5*). Проте домінантним компонентом дописів є текст.

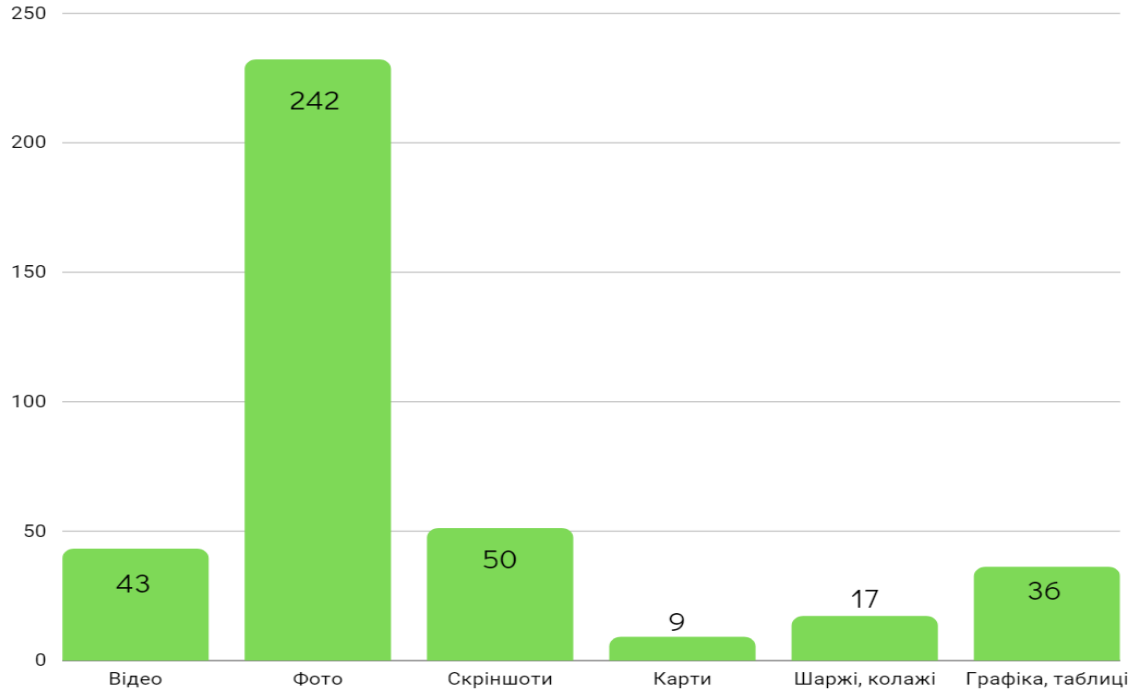

Рис. 5. ***Продуктивність використання видів візуального контенту у вибірці з блогосфери «Цензор.НЕТ»***

До кола найпоширеніших способів візуалізації належать фотографії, скриншоти та відео. Це зумовлено зручністю у використанні, легкістю і швидкістю створення, дублювання та поширення фотоматеріалу, а також високим рівнем його впливу на свідомість і сприйняття людини. Фото, скриншоти та відео, висвітлюючи фактичну й документальну інформацію, ілюструють дописи про політику, війну, суспільне життя. Вони слугують доказами, аргументами та доповненнями до текстового контенту, викликають емоційну реакцію в читачів та спонукають їх до кращого сприйняття прочитаного.

Фотографії вміщено у 232 постах блогерів «Цензор.НЕТ». Серед них є авторські, стокові світлини. Проте встановлено факти публікування фотоконтенту без підписів із вказанням імені автора чи джерела походження матеріалу. Будь-який блогер може вільно публікувати стокові та авторські фото. Відсутність експлікації приховує авторство фотографічного твору або свідчить про відсутність дозволу дійсного автора на публікацію фотографії в блозі. Такий стан, очевидно, порушує дотримання авторського права.

Найбільш поширені фотографії та графічні зображення в блозі Геннадія Друзенка. Більшість світлин виконав автор, серед графіки переважають логотипи компаній та патріотичні малюнки (*рис. 6а, б*) [5; 6].

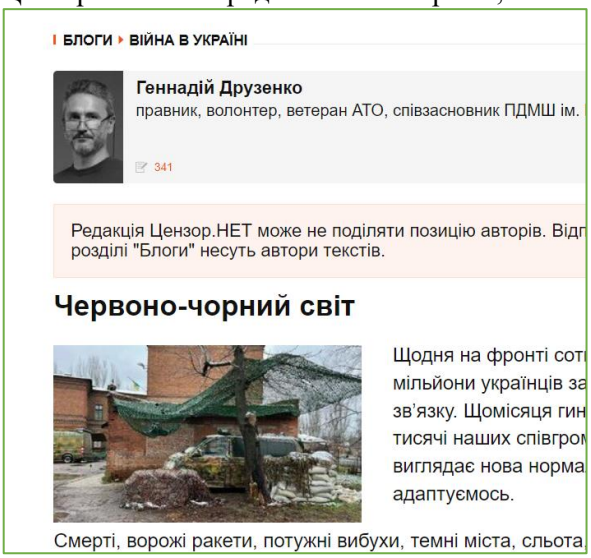

Рис. 6а. ***Приклад використання фото***

Рис. 6б. ***Приклад використання графічного зображення***

Скриншоти – популярна форма візуалізації, яка використана у 50 постах. Сергій Іванов ілюструє свої дописи скриншотами з фрагментами переписок, новинних статей, кадрів з відео (*рис. 7*) [8].

Рис. 7. ***Скриншоти публікацій в Instagram у блозі Сергія Іванова***

Відеоконтент є складнішим у створенні, адже потребує апаратного забезпечення та монтування. Попри це, відео має сильніший вплив на читача блогу, ніж текст чи фото. Переглядаючи відео, людина одночасно сприймає звук та зображення, що збільшує емоційний вплив та сприяє запам’ятовуванню. Відеоматеріал доповнює текст у 43 постах. Він може бути розміщений або безпосередньо в блозі, або на платформі YouTube. Додавання відео з відеохостингу не лише дає змогу не дублювати авторський контент, а й сприяє дотриманню авторського права: читач бачить творця відеоматеріалу, оригінальну назву та повний відеоролик.

Найчастіше використовує відеоматеріал у своїх публікаціях Олександр Турчинов: у 45 дописах розміщено 24 відео. Матеріал до публікацій автор додає з власного каналу на відеохостингу YouTube (*рис. 8*) [10].

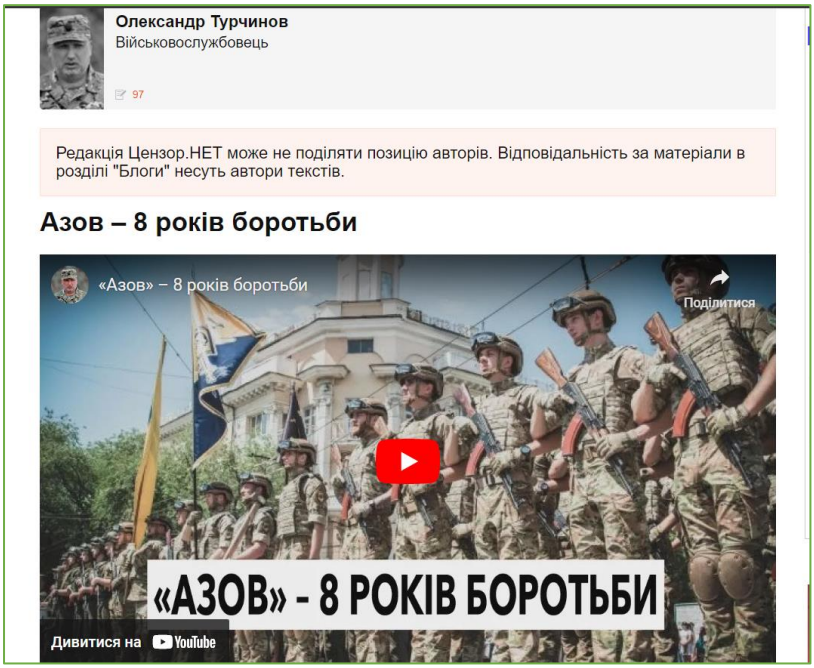

Рис. 8. ***Блог Олександра Турчинова***

Візуалізація фактичних і статистичних даних шляхом використання таблиць, діаграм та графіки полегшує сприйняття числової інформації, відношень і відсотків, а інфографіка дає змогу коротко й чітко описувати послідовні події чи складники процесів та явищ.

Найбільшу кількість карт – п’ять – використав у своєму блозі Антон Геращенко. На картах зображено атаки противника на Донеччині, а також звільнені українськими воїнами міста (*рис. 9*) [2].

Рис. 9. ***Карти в блозі Антона Геращенка***

Карикатури, шаржі, колажі становлять візуальний емоційно забарвлений контент. Вони часто мають негативний та сатиричний характер. Ці види візуалізації блогери використовують для стимулювання сильної емоційної реакції в читачів, для висміювання чи засудження негативних явищ. Юрій Федоренко найчастіше публікує шаржі та колажі, серед яких переважають карикатури на російську владу та армію (*рис. 10*) [13].

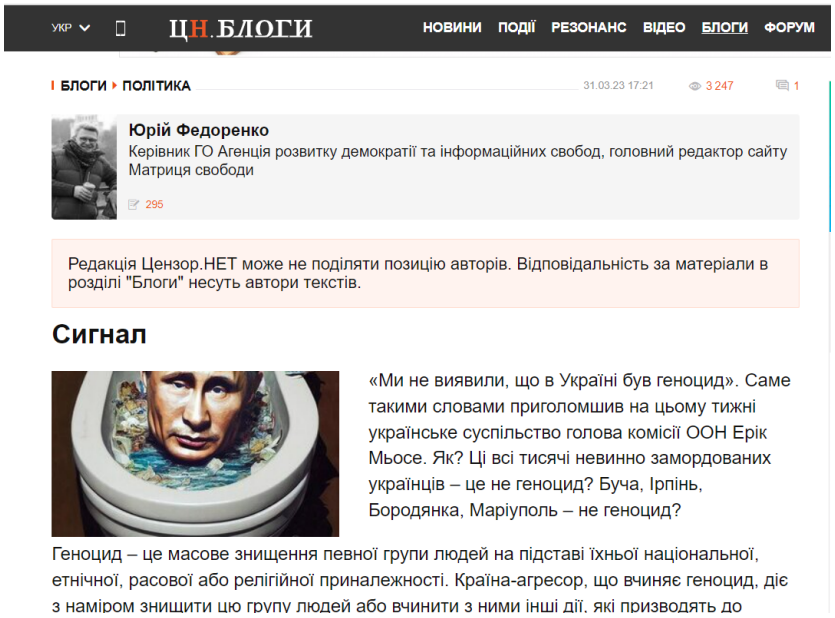

Рис. 10. ***Приклад шаржу в блозі Юрія Федоренка***

Наукова новизна роботи полягає в синхронному моніторингу тематичного спрямування та форм візуалізації контенту інтернет-видання, що дає змогу оцінити його можливості здійснювати інформаційний вплив на читачів.

Висновки. Контент блогосфери на платформі «Цензор.НЕТ» становить поєднання текстової та візуальної інформації. У цій блогосфері мультимедійний контент виконує важливу інформаційну функцію. Для неї властиві середні та великі за обсягом текстові пости, доповнені невеликою кількістю візуального контенту: фотографіями, скриншотами, відео, таблицями, інфографікою, картами, шаржами, колажами. Тематична структура блогів вказує на топові проблеми, які пов'язані з політичними, воєнними, соціально-економічними умовами життєдіяльності країни, спричиненими російсько-українською війною. Контент блогів також свідчить про високий рівень нестабільності суспільства, очікування агресії, а також діяльності української влади щодо складних викликів сьогодення. Водночас висвітлення питань соціального та гуманітарного життя суспільства, національної символіки, культури, спорту в постах блогерів, які спеціалізуються на гострих політичних темах, свідчить про затребуваність та актуальність, прихований через війну інтерес й до цих аспектів життєдіяльності суспільства. До кола найпоширеніших способів візуалізації належать фотографії, а також скриншоти та відео. Зручність у використанні, легкість і швидкість створення, дублювання та поширення, високий рівень впливу на свідомість та сприйняття людини робить фотографію найпоширенішим видом візуального матеріалу. Специфіка мультимедійності контенту блогу визначається особливостями блог-платформи та характером публікацій. Блог з оптимальним співвідношенням текстової та візуалізованої інформації дає можливість залучити широку цільову аудиторію читачів, здійснювати на них інформаційний та емоційний вплив.

Список використаних джерел

1. Бутусов Ю. Герой, який став символом незламності. *Цензор.НЕТ.* URL: https://censor.net/ua/b3404233 (дата звернення: 01.06.2023).

2. Геращенко А. В Саках стояли самолеты общей стоимостью 1 млрд долларов США. *Цензор.НЕТ.* URL: https://censor.net/ua/blogs/3359729/v_sakah_stoyaly_samolet_obscheyi_stoymost_1_mlrd_dollarov_ssha (дата звернення: 07.06.2023).

3. Драчова О. П. Професійна блогосфера Ютуб-каналів: методи просування, візуалізація та риторичні прийоми. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Соціальні комунікації.* 2021. № 17.

4. Друзенко Г. Валерій Залужний – Герой України. *Цензор.НЕТ*. URL: https://censor.net/ua/b3384920 (дата звернення: 03.06.2023).

5. Друзенко Г. Формула перемоги. *Цензор.НЕТ.* URL: https://censor.net/ua/blogs/3363601/formula_peremogi (дата звернення: 05.06.2023).

6. Друзенко Г. Червоно-чорний світ. *Цензор.НЕТ.* URL: https://censor.net/ua/blogs/3383109/chervonochorniyi_svt (дата звернення: 06.06.2023).

7. Друзенко Г. Що означає бути українцем? *Цензор.НЕТ*. URL: https://censor.net/ua/blogs/3365877/scho_oznacha_buti_ukrantsem (дата звернення: 03.06.2023).

8. Іванов С. Бізнес-колаборант. *Цензор.НЕТ.* URL: https://censor.net/ua/blogs/3338824/bizneskolaborant (дата звернення: 04.06.2023).

9. Михельсон О. Два питання до обміну полоненими. *Цензор.НЕТ.* URL: https://censor.net/ua/b3327713 (дата звернення: 05.06.2023).

10. Турчинов О. Азов – 8 років боротьби. *Цензор.НЕТ.* URL: https://censor.net/ua/blogs/3339215/azov_8_rokiv_borotby (дата звернення: 06.06.2023).

11. Турчинов О. Як розпочинався добровольчий рух. *Цензор.НЕТ*. URL: https://censor.net/ua/b3253200 (дата звернення: 02.06.2023).

12. Федоренко Ю. Мова свободи. *Цензор.НЕТ.* URL: https://censor.net/ua/b3404233 (дата звернення: 09.06.2023).

13. Федоренко Ю. Сигнал. *Цензор.НЕТ.* URL: https://censor.net/ua/blogs/3409338/signal (дата звернення: 03.06.2023).

14. Chen, S., Chen, X., Lu, Z., Huang, Y. "My Culture, My People, My Hometown": Chinese Ethnic Minorities Seeking Cultural Sustainability by Video Blogging. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*. 2023. 7 (CSCW1). Art. no. 76. DOI: 10.1145/3579509.

15. Devlin, A. S., Anderson, A., Hession-Kunz, S., Zou, A. Is a picture always worth 1000 words? Website images of classrooms and perceptions of the institution. *Learning Environments Research*. 2022. 25 (1). P. 217–233. DOI: 10.1007/s10984-021-09358-x.

16. Hai-Jew, S. "Visual Journaling" Shares and Overshares on the Social Web. *Common Visual Art in a Social Digital Age*. 2022. P. 187–200. URL: https://www.scopus.com/inward/record.uri?eid=2-s2.0-85138895697&partnerID=40&md5=8bf6332116e996074c0de9f5418223d7 (дата звернення: 11.05.2023).

17. Ilias, I. S. C., Ramli, S., Wook, M., Hasbullah, N. A. Factors Influencing Users' Satisfaction Towards Image Use in Social Media: A PLS-SEM. Analysis. *International Journal of Interactive Mobile Technologies*. 2022. 16 (15). P. 172–186. DOI: 10.3991/ijim.v16i15.32555.

18. Kar, P., Xue, Z., Ardakani, S.P., Kwong, C.F. Are Fake Images Bothering You on Social Network? Let Us Detect Them Using Recurrent Neural Network. *IEEE Transactions on Computational Social Systems*, 2023. 10 (2). P. 783–794. DOI: 10.1109/TCSS.2022.3159709.

19. Singh, B., Sharma, D. K. Predicting image credibility in fake news over social media using multi-modal approach. *Neural Computing and Applications*. 2022. 34 (24). P. 21503–21517. DOI: 10.1007/s00521-021-06086-4.

20. Song, H., Healey, J., Siu, A. F., Wigington, C., Stasko, J. Experts prefer text but videos help novices: an analysis of the utility of multi-media content *Conference on Human Factors in Computing Systems – Proceedings*. 2023. Art. no. 108. DOI: 10.1145/3544549.3585900.

21. Yen, A.-Z., Fu, M.-H., Ang, W.-H., Chu, T.-T., Tsai, S.-H., Huang, H.-H., Chen, H.-H. Visual lifelog retrieval: humans and machines interpretation on first-person images. *Multimedia Tools and Applications*. 2023. DOI: 10.1007/s11042-023-14344-x.

22. Yuille, J. C. Imagery, Memory and Cognition (PLE: Memory): Essays in Honor of Allan Paivio. Psychology Press, 2014. 356 p.

References

1. Butusov, Yu. (2023). A hero who became a symbol of indomitability. Tsenzor.NET. Retrieved from: https://censor.net/ua/b3404233 [in Ukrainian].

2. Herashchenko, A. (2023). Aircraft with a total value of 1 billion US dollars were parked in Saki. Tsenzor.NET. Retrieved from: https://censor.net/ua/blogs/3359729/v_sakah_stoyaly_samolet_obscheyi_stoymost_1_mlrd_dollarov_ssha [in Russian].

3. Drachova, O. P. (2021). The professional blogosphere of YouTube channels: methods of promotion, visualization and rhetorical techniques. Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University. Social Communications, 17 [in Ukrainian].

4. Druzenko, H. (2023). Valerii Zaluzhnyi – Hero of Ukraine. Tsenzor.NET. Retrieved from: https://censor.net/ua/b3384920 [in Ukrainian].

5. Druzenko, H. (2023). The winning formula. Tsenzor.NET. Retrieved from: https://censor.net/ua/blogs/3363601/formula_peremogi [in Ukrainian].

6. Druzenko, H. (2023). Red and black world. Tsenzor.NET. Retrieved from: https://censor.net/ua/blogs/3383109/chervonochorniyi_svt [in Ukrainian].

7. Druzenko, H. (2023). What does it mean to be Ukrainian? Tsenzor.NET. Retrieved from: https://censor.net/ua/blogs/3365877/scho_oznacha_buti_ukrantsem [in Ukrainian].

8. Ivanov, S. (2023). Business collaborator. Tsenzor.NET. Retrieved from: https://censor.net/ua/blogs/3338824/bizneskolaborant [in Ukrainian].

9. Mykhelson, O. (2023). Two questions before the exchange of prisoners. Tsenzor.NET. Retrieved

from: https://censor.net/ua/b3327713 [in Ukrainian].

10. Turchynov, O. (2023). Azov – 8 years of struggle. Tsenzor.NET. Retrieved from: https://censor.net/ua/blogs/3339215/azov_8_rokiv_borotby [in Ukrainian].

11. Turchynov, O. (2023). How the volunteer movement began. Tsenzor.NET. Retrieved from: https://censor.net/ua/b3253200 [in Ukrainian].

12. Fedorenko, Yu. (2023). The language of freedom. Tsenzor.NET. Retrieved from: https://censor.net/ua/b3404233 [in Ukrainian].

13. Fedorenko, Yu. (2023). Signal. Tsenzor.NET. Retrieved from: https://censor.net/ua/blogs/3409338/signal [in Ukrainian].

14. Chen, S., Chen, X., Lu, Z., Huang, Y. (2023). "My Culture, My People, My Hometown": Chinese Ethnic Minorities Seeking Cultural Sustainability by Video Blogging. Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction, 7 (CSCW1), 76. DOI: 10.1145/3579509 [in English].

15. Devlin, A. S., Anderson, A., Hession-Kunz, S., Zou, A. (2022). Is a picture always worth 1000 words? Website images of classrooms and perceptions of the institution. *Learning Environments Research*, 25 (1), 217–233. DOI: 10.1007/s10984-021-09358-x [in English].

16. Hai-Jew, S. (2022). “Visual Journaling” Shares and Overshares on the Social Web. Common Visual Art in a Social Digital Age, 187–200. Retrieved from: https://www.scopus.com/inward/record.uri?eid=2-s2.0-85138895697&partnerID=40&md5=8bf6332116e996074c0de9f5418223d7 [in English].

17. Ilias, I. S. C., Ramli, S., Wook, M., Hasbullah, N. A. (2022). Factors Influencing Users’ Satisfaction Towards Image Use in Social Media: A PLS-SEM Analysis. International Journal of Interactive Mobile Technologies, 16 (15), 172–186. DOI: 10.3991/ijim.v16i15.32555 [in English].

18. Kar, P., Xue, Z., Ardakani, S. P., Kwong, C. F. (2023). Are Fake Images Bothering You on Social Network? Let Us Detect Them Using Recurrent Neural Network. *IEEE Transactions on Computational Social Systems*, 10 (2), pp. 783-794. DOI: 10.1109/TCSS.2022.3159709 [in English].

19. Singh, B., Sharma, D. K. (2022). Predicting image credibility in fake news over social media using multi-modal approach. Neural Computing and Applications, 34 (24), 21503–21517. DOI: 10.1007/s00521-021-06086-4 [in English].

20. Song, H., Healey, J., Siu, A. F., Wigington, C., Stasko, J. (2023). Experts prefer text but videos help novices: an analysis of the utility of multi-media content. Conference on Human Factors in Computing Systems – Proceedings, 108. DOI: 10.1145/3544549.3585900 [in English].

21. Yen, A.-Z., Fu, M.-H., Ang, W.-H., Chu, T.-T., Tsai, S.-H., Huang, H.-H., Chen, H.-H. (2023). Visual lifelog retrieval: humans and machines interpretation on first-person images. Multimedia Tools and Applications. DOI: 10.1007/s11042-023-14344-x [in English].

22. Yuille, J. C. (2014). Imagery, Memory and Cognition (PLE: Memory): Essays in Honor of Allan Paivio. Psychology Press, 356 [in English].

Стаття надійшла до редакції 12.07.2023
Отримано після доопрацювання 16.08.2023
Прийнято до друку 25.08.2023

УДК 004.056.005(73)
DOI 10.32461/2409-9805.3.2023.290991

Цитування:
Sarancha V., Shabunina V., Tur O. (2023). Information Security Management: American Experience. Library Science. Record Studies. Informology, 3, 89–98 [in Ukrainian].

Саранча В. І., Шабуніна В. В., Тур О. М. Управління інформаційною безпекою: американський досвід. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 3. С. 89–98.

Sarancha Viktor,
Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Humanities, Culture and Art
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi
National University
https://orcid.org/0000-0001-9435-0615
visar73@ukr.net

Shabunina Viktoriia,
Candidate of Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Humanities, Culture and Art
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi
National University
https://orcid.org/0000-0001-7957-3378
shabuninaviktoria@gmail.com

Tur Oksana,
Doctor of Science in Social Communications,
Professor, Professor at the Department
of Humanities, Culture and Art
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi
National University
https://orcid.org/0000-0002-8094-687X
oktur@ukr.net

INFORMATION SECURITY MANAGEMENT: AMERICAN EXPERIENCE

The purpose of the article *is a comprehensive analysis of the American concept of threats to information security and determination of priority areas of the US's activity in creating a secure national cyberspace.* ***The methodological basis*** *of the study is general scientific and special methods of cognition, in particular, systemic approach, analysis, synthesis, and logical method. Methods of content analysis, comparative and analytical monitoring of Internet resources of US government bodies responsible for information security are also used.* ***The scientific novelty*** *of the study consists in the expansion of ideas about theoretical aspects in the field of information security and the systematic analysis of instrumental, conceptual foundations and practical aspects of information security in the United States.* ***Conclusions.*** *The globalisation of information systems has created a completely new situation in the security field. In cyberspace the main threat to the US national security comes from states and intermediaries acting in their interests. They have the necessary skills and technologies to carry out destructive cyberattacks for military and political purposes, and also effectively use cyberespionage methods, which not only entails economic losses, but also causes great damage to strategically important industries for the US. The American concept covers such three key levels of cyber security as the state, private business and individual users. There are such defence priorities for the United States as ensuring the protection of critical infrastructure, information networks and systems; quality control of used IT equipment; formation of effective mechanisms of interlevel communication and raising awareness at all levels. An important component of the US National Cyber Strategy is international cooperation on information security issues. In this regard, at the international level the United States seeks to implement such opportunities*

© *Sarancha V., 2023*
© *Shabunina V., 2023*
© *Tur O., 2023*

as to encourage countries to increase responsibility for ensuring the security of information systems and networks at the national and global level; to create the legal regime necessary to ensure cross-border access to information; to form a regime of collective cyber defence within the framework of NATO and other bilateral and multilateral agreements with strategic partners; to preserve the maximum possible freedom of action in cyberspace in order to conduct all types of information operations both during military conflicts and in peacetime.

Keywords: *cyberspace, information threat, information war, information security, information management, informatisation, ICT.*

Саранча Віктор Іванович,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

Шабуніна Вікторія Валентинівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

Тур Оксана Миколаївна,
доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
професор кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ: АМЕРИКАНСЬКИЙ ДОСВІД

Мета статті – *аналіз американської концепції загроз інформаційній безпеці та з'ясування пріоритетних напрямів діяльності держави у створенні безпечного національного кіберпростору*. ***Методологічну основу*** *дослідження склали загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, як-от: термінологічний, системний підхід, аналіз, синтез та логічний метод. Також використано методи контент-аналізу, порівняльний та аналітичний моніторинг інтернет-ресурсів органів державної влади США, що відповідають за інформаційну безпеку.* ***Наукова новизна*** *статті полягає в розширенні уявлень про теоретичні аспекти в галузі інформаційної безпеки та системному аналізі інструментальних, концептуальних основ і практичних аспектів інформаційної безпеки США.* ***Висновки.*** *Глобалізація інформаційних систем кардинально вплинула на ситуацію у сфері безпеки. Головна загроза національній безпеці США в кіберпросторі походить від держав і посередників, які діють в їхніх інтересах. Вони володіють необхідними навичками й технологіями для проведення деструктивних кібератак у військових і політичних цілях, а також ефективно використовують методи кібершпигунства, що не тільки спричиняє значні економічні втрати, але й завдає великої шкоди стратегічно важливим для США галузям промисловості. Американська концепція охоплює такі три ключові рівні кібербезпеки, як держава, приватний бізнес та індивідуальні користувачі. Сполучені Штати ведуть боротьбу з кібератаками за кількома напрямами, як-от: забезпечення захисту критичної інфраструктури, інформаційних мереж і систем; контроль за якістю використовуваного IT-обладнання; формування ефективних механізмів міжрівневої комунікації та підвищення поінформованості на всіх рівнях. Важливою складовою національної кіберстратегії США є міжнародна співпраця з питань гарантування інформаційної безпеки. На міжнародному рівні США прагнуть спонукати інші країни до підвищення відповідальності за гарантування безпеки інформаційних систем і мереж на національному та глобальному рівнях; створити правовий режим, необхідний для забезпечення транскордонного доступу до інформації; сформувати режим колективного кіберзахисту в межах НАТО та інших двосторонніх і багатосторонніх угод зі стратегічними партнерами; зберегти максимально можливу свободу дій у кіберпросторі з метою проведення всіх видів інформаційних операцій як під час військових конфліктів, так і в мирний час.*

Ключові слова: *кіберпростір, інформаційна загроза, інформаційна війна, інформаційна безпека, інформаційний менеджмент, інформатизація, ІКТ.*

The relevance of the research. Today's current problems in the socio-economic sphere, in particular the full-scale aggression of the Russian Federation and the deterioration of the economic situation in the country, digitalisation of social life, intensifying competition with foreign manufacturers in the domestic market, etc., encourage domestic entrepreneurs to master the methods and tools of information management. Despite the significant theoretical developments of domestic and foreign scientists in this field, information management is a relatively new scientific direction. In the context of this direction, the information policy of the modern period of the development of the Ukrainian state in the conditions of globalisation and Ukraine's entry into civilised communities is being formed.

In the modern sense, information management should perform such types of work as research of the enterprise as an object of management; formation of information resources of the enterprise as a management base; creation of information products as a means of management. An integral component of information management is the management of information security of the institution, the region and the country as a whole.

Analysis of recent research and publications. Problems of threats to information security are of interest to many Ukrainian and foreign researchers. Thus, A. Nashynets-Naumova [4], O. Frolova [8], M. R. Fazlida, Said Jamaliah [15], K. Fokina-Mezentseva [7] and many others have paid special attention to global information security. At the same time, K. Zakharenko [3] has studied information security as a basic component of information management within the framework of modern world markets and processes of digital transformation of the economy. A number of scientists, in particular V. Dubnytskyi and N. Naumenko [2], Yogesh K. Dwivedi, D. Laurie Hughes at al. [14], Zahoor Ahmed Soomro, Mahmood Hussain Shah and Javed Ahmed [20] have considered the problem of information security from the point of view of the need to develop a company's information management model based on leadership technology in conditions of digitalisation of the economy. O. Tur and V. Shabunina have analysed the impact of negative media content on a personality [5] and negative practices as a reaction to destructive content [6].

Such scientists as I. Khanin [9], I. Hrabar, R. Hryshchuk and K. Molodetska [1] have analysed the information management of economic entities and regions, as well as the effectiveness of information security in the conditions of information management not only at various levels of the economy, but also in cybernetic and information space.

The purpose of the work is a comprehensive analysis of the American concept of threats to information security and determination of priority areas of activity of the state in creating a secure national cyberspace. The research methodology consists of general scientific and special methods of cognition, in particular, systemic approach, analysis, synthesis, and logical method. Methods of content analysis, comparative and analytical monitoring of Internet resources of the US government bodies responsible for information security were also used.

Presentation of the main material. Today, the intensive informatisation of all spheres of society's life activity is one of the determining global factors of further socio-economic, intellectual and spiritual development of mankind. At the same time, the world community is entering a new stage of its history, which has every reason to characterise it as an era of information wars. So, the information component is a key element of the Russian Federation's hybrid war against our state. This creates real threats to the national security of Ukraine, since the domestic information infrastructure in the temporarily occupied territories is purposefully destroyed, cyber-attacks are carried out against Ukraine, and channels for the dissemination of relevant information about the country's current socio-political situation are blocked. In addition, destructive information operations are conducted against the background of the deployment of a powerful propaganda campaign against Ukraine, aimed, in particular, at preventing the realisation of the civilisational choice of Ukrainian society. Therefore, in the conditions of the rapid development of the Ukraine's information society and the global information space, as well as the wide use of information and communication technologies in all spheres of life, the problems of information security acquire special importance. At the same time, Ukraine considers the creation of an integrated system of information threat assessment and prompt response to them to be one of the strategic priorities of ensuring information security.

Technological breakthrough of the 1970s led to a deep transformation of all spheres of life in society and the state. The emergence and active development of information and communication technologies initiated the formation of an information society, which means the transition from a production to a service economy, where theoretical knowledge, technologies and information are considered to be mass consumer goods. The USA, along with the countries of Western Europe and Japan, were the first to make the transition to the information society. In the early 1970s, the majority of the workforce (more than 70%) in these countries was concentrated in the service sector and consisted of so-called information workers.

Today, information and communication technologies form the basis of the information

society, which is rapidly acquiring global features. The global Internet network covers about 2.5 billion people (approximately 35% of the entire population of the Earth) [17]. The Internet of things is actively developing, connecting not only people, but also networks, computer devices, household appliances and other objects.

R. Backstrom, the former president of the Corporation for the Management of Domain Names and IP Addresses, has formulated three key principles regarding the Internet:

1. Everything that has access to the Internet can be "hacked";

2. Everything has access to the Internet;

3. So, everything becomes vulnerable. The world is entering a phase of endless struggle against cyber threats, which are constantly updated [10].

Obviously, technologically more developed countries are at the same time more vulnerable in the information space. In the conditions of wide network integration, the interconnection and interdependence of the information spaces of states is growing. That is why the issue of countering threats in the information sphere has both a national and a global dimension.

It is important to note that the international community has not yet come to a common understanding of key terms in the field of information security. Countries interpret and define its boundaries in different ways. In general, two main approaches to defining information security can be distinguished – broad and narrow. According to a broad understanding, the concept of information security includes both information-technical and information-psychological aspects. This approach corresponds to the vision of the countries in the post-Soviet space, China and a number of other states. They define information security as a state of protection of individuals, society and the state and their interests from threats, destructive and other negative influences in the information space.

At the same time, the US takes a narrower approach. It limits the term "information security" to technological aspects and defines it as the protection of information and information systems and networks from unauthorised access, use, disclosure, damage, modification or destruction in order to ensure its integrity, confidentiality and availability [16].

Therefore, information security issues, from the US point of view, do not include content and its management. Cybersecurity is a priority for the United States, where "cyber" is the global space within the information domain that encompasses the interdependent networks of information technology infrastructure and the data contained therein, including the Internet, telecommunications networks, computer systems, and embedded processors and control systems [12].

The United States, a leader in the field of ICT, was one of the first to face the negative consequences of the information revolution. Today, the experience of the United States in the field of ensuring information security is advanced. In 1976, the American analyst T. Ron pointed out that the information infrastructure was a key component of the economy and at the same time one of the most vulnerable targets in both wartime and peacetime [19].

Today, the economy and national security of the USA are completely dependent on information technologies and information infrastructure. Network technologies support critical US infrastructure in such sectors as energy, transportation, banking and finance, information and telecommunications, health care, emergency services, agriculture, food, water, military, industrial, chemical, and hazardous materials, mail and delivery services. Considering this, the main concern of the US leadership is caused by organised cyber-attacks, as a result of which damage may be caused to the national critical infrastructure, economy or national security [23].

The number of incidents related to computer systems and networks is constantly growing in the country. According to the US Computer Incident Response Centre (US-CERT), the growth of cyber incidents was 782% from 2006 to 2012. At the same time, according to information of the US Department of Homeland Security (DHS), the number of reports of computer incidents related to the country's critical infrastructure increased by 83% from 2011 to 2013. The majority of cyberattacks were directed against enterprises in the energy sector, as well as the transport, water supply, chemical and nuclear industries. It is worth noting that in 2013, in the annual report of the US intelligence community "Global Threat Assessment", cyber threats ranked first in the list of national security threats, overtaking terrorism as the biggest threat of the last decade [26].

Despite the importance of ensuring information security and countering threats in this area, the United States has not adopted a single concept of information threats. No official US document at the level of national strategy contains a list of threats in this area and their definitions. In American analytical and research materials, you can find different approaches to the classification of threats in the field of information security. From the point of view of the properties of information that are violated, as well as information systems and networks, destructive actions in the information space are aimed at:

- violation of confidentiality (by obtaining unauthorised access to information stored in the information system);

- breach of integrity (using unauthorised modifications and changes to information systems

and data stored in them);

- violation of accessibility (by creating obstacles for malicious purposes for access to information systems and information) [21].

According to the nature of information security threats, they are divided into natural and anthropogenic.

Natural threats include:

- threats of a natural nature (related to natural phenomena and natural disasters, including earthquakes, floods, fires, hurricanes, etc.);

- man-made threats (related to problems in equipment and technology).

There are intentional and unintentional threats of an anthropogenic nature associated with human actions in relation to information, computer systems and networks. At the same time, threats of an intentional nature include both targeted attacks (when the target of the attack is a certain information system or a critical infrastructure object) and non-targeted ones (without a specific goal, for example, in cases of using malicious programmes) [11].

The increase in the number of means and methods of carrying out destructive actions in the network causes the fact that the human factor is becoming the main threat to information security. Sources of threats to information security are considered to be numerous entities that possess the necessary knowledge or capabilities to carry out destructive actions in the information space.

Based on the data of the US General Accounting Office [22] and the Computer Incident Response Centre, different group of sources of cyber threats related to industrial control systems can be distinguished (*Table 1*).

Table 1

The sources of cyber threats

A source of cyber threats	The main features of the source of cyber threats
business competitors	such companies seek to acquire information about a competing company in order to gain advantages in various areas (pricing, production, product development, etc.);
states	they use cyber tools to gather information and perform intelligence activities, including economic espionage, with the aim of obtaining political, military and economic advantage. In addition, a number of states conduct developments in the field of information warfare with the aim of reducing the space for the adversary to make decisions, gain a strategic advantage and destroy specific targets, in particular, supporting communications and economic infrastructure that provide the country's military power;
criminal groups	they carry out cyber-attacks with the aim of obtaining monetary profit. Organised crime groups use spam, phishing or malware as tools to carry out identity theft, internet theft and computer extortion;
international corporate spies	they carry out economic and industrial espionage, theft of large sums of money, and also closely interact with hackers, providing them with the necessary conditions for potential development;
botnet operators	they use a network (botnet) of hacked and remotely controlled systems in order to carry out coordinated attacks, spread phishing schemes, spam, etc.;
creators of surveillance programmes and malicious programmes	individuals or organisations create and use tracking programmes and various malicious programmes against users for criminal purposes;
creators of phishing	they create phishing schemes with the aim of stealing personal data and obtaining financial profit;
company employees / insiders	with knowledge of the company's computer systems, they are free to access them and cause damage or steal data. Additionally, contractors hired by companies, as well as careless or poorly trained employees, can inadvertently infect a system with malware;
spammers	they distribute electronic messages containing hidden or false information about the sale of any product, use phishing schemes, distribute spyware and virus programmes, or conduct computer attacks such as DDoS;
terrorists	they aim to destroy, disable critical infrastructure, or interfere with its functioning, which is a threat to national security and can lead to mass casualties, weakening the economy, or undermining the morale of the population. Terrorists may use phishing schemes, spyware or malware to obtain sensitive information or financial resources;
hackers	they penetrate into closed information systems and networks for the purpose of obtaining financial benefit or expressing a civic position, self-affirmation, testing their abilities and skills;
hacktivists (politically active hackers)	they attack web pages and mail servers in order to post political texts on them.

The technological capabilities of various sources of information threats also differ significantly. The Scientific Council of the US Defence Department identifies six main categories of cyber threats sources and divides them into three levels depending on the potential of using ICT for destructive purposes [18] (*Table 2*).

Table 2

The categories of the main cyber threats' sources

Categories	The features of the categories
I, II – actors (mainly individuals)	These actors have basic knowledge and the potential to create simple malicious programmes that use existing vulnerabilities. Their activity is considered to be the least dangerous in terms of possible damage.
III – individuals, IV – organised criminal groups and states	These actors possess a certain level of expertise and experience and use a wide range of computer tools to identify new network vulnerabilities and conduct computer attacks.
V – actors (states)	These states have the ability to install malware and modified hardware into computers and computer systems at various stages of their production to further conduct cyber-attacks (including time-delayed attacks). They can overcome the highest degree of network protection.
VI – actors (states)	These states have the potential to conduct a full range of information operations (including operations with the support of the armed forces and the intelligence sector) with the aim of achieving specific results in the political, military and economic spheres. They can overcome the highest degree of network protection.

So, according to this categorisation, in cyberspace the greatest threat comes from states or interested actors. Depending on the goals and tasks pursued by actors in cyberspace, as well as their potential, the Presidential Commission on Critical Infrastructure Protection has identified three main levels of information security threats and related types of threats. According to this approach, in cyberspace such destructive actions of states as information warfare and cyberespionage are among the most dangerous from the point of view of national security. At the same time, the use of ICT for criminal and terrorist purposes is a threat to both the state and the private sector. Local threats corresponding to the level of individual users and local networks include the actions of hackers. At the same time, the threat of destructive actions by insiders persists at all levels.

The classification clearly demonstrates that ensuring information security requires a set of measures at the level of the state, private companies and individuals. At the same time, in the US, effective countermeasures against these threats at the national level are possible only with close cooperation between the public and private sectors, since a significant part of the country's critical infrastructure and networks is privately owned. Therefore, it is necessary to increase the level of overall responsibility for ensuring security, as well as to establish feedback and to ensure inter-level interaction.

In general, American scientific research institutes and advisory bodies form the national concept of threats to information security and lay the foundations for the activities of federal ministries and departments to ensure information security. At the level of federal institutions, two main approaches to threat identification can be distinguished. The first one is based on destructive actions that pose a threat to information security, the second – on the subjects of the threat. Thus, the US Department of National Security classifies cyber-attacks against the integrity and availability of data and cyber-attacks against physical infrastructure as the highest-level threats to US national security and equates them to the level of hostile attacks [16]. Representatives of the US intelligence service distinguish two groups of cyber threats based on destructive actions:

- cyber-attacks – special offensive operations aimed at achieving a physical effect or influencing information, its distortion and destruction, which can vary from DDoS-attacks on sites to attacks on critical infrastructure objects that can take them out of order for a long time;
- cyberespionage – interference in networks with the aim of gaining access to diplomatic, military or economic information [24].

During discussions on international information security, the US considered such sources of threats to cyber security as criminals, states, terrorists, as well as intermediaries (individuals or groups that carry out malicious network activities on behalf of state or non-state actors for obtaining financial benefits or based on nationalistic or other political motives).

The US Department of Defence conducts activities taking into account four categories of cyber security threats, which include both actors and individual actions [13] (*Fig. 1*).

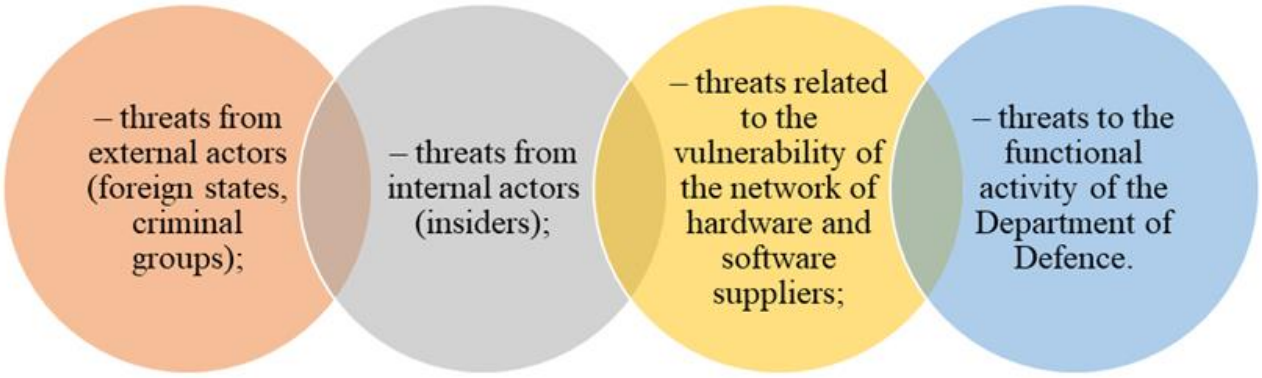

Fig. 1. ***Categories of cyber security threats***

The departmental approach demonstrates that, in practice, the perception of threats to information security is largely determined by the tasks within the competence of one or another federal structure. At the same time, threats from the actions of states, criminals and terrorists belong to the area of responsibility of several ministries and agencies at once, which determines the need to ensure interdepartmental cooperation on information security issues.

The scientific novelty of the study consists in the expansion of ideas about theoretical aspects in the field of information security and the systematic analysis of instrumental, conceptual foundations and practical aspects of information security in the United States.

Conclusions. So, the globalisation of information systems has created a completely different situation in the security sphere. Cyberspace is changing the traditional threats to national security that come from states, as well as non-state actors such as criminals and terrorists who use ICTs for destructive purposes.

At the same time, in cyberspace the main threat to the US national security comes from states and intermediaries acting in their interests. They have the necessary skills and technologies to carry out destructive cyberattacks for military and political purposes, and also effectively use cyberespionage methods, which not only entails economic losses, but also causes great damage to strategically important industries for the US.

The American concept covers such three key levels of cyber security as the state, private business and individual users (citizens). Given the potential targets of cyberattacks, there are several defence priorities for the United States (*Fig. 2*).

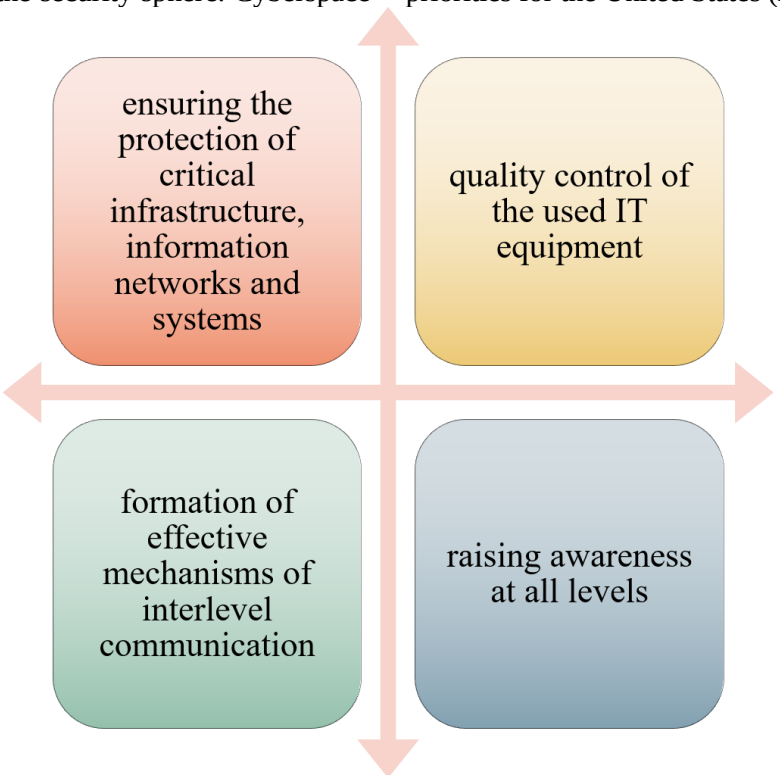

Fig. 2. ***US defence priorities***

When considering threats, a clear distinction can be made between actors, their goals and technological potential. However, despite this, in practice, one of the main cyberspace problems is identifying the source of the attack. The high speed of actions on the Internet, the possibility of maintaining anonymity, as well as the removal of traces of malicious use of ICT make it significantly more difficult to establish discrepancies between the actions of criminals, terrorists and states. In this regard, international cooperation on the entire spectrum of information security threats is of particular importance.

It is worth noting that the United States is one of the world leaders in the field of information security. This primacy concerns both its institutional component and practical implementation. At the same time, the United States recognises the impossibility of ensuring cyber security unilaterally. International cooperation on issues of ensuring information security is an important component of the US National Cyber Strategy. In this regard, the United States seeks to implement the following opportunities at the international level:

1. Encourage countries to increase responsibility for ensuring the security of information systems and networks at the national and global level. In particular, elements of the concept of a global culture of cyber security are aimed at fulfilling this task.

2. Create the legal regime necessary to ensure cross-border access to information, which is an important basis for the activities of both US law enforcement agencies in combating cybercrime, and for US special services.

3. Form a regime of collective cyber defence within the framework of NATO and other bilateral and multilateral agreements with strategic partners.

4. Preserve the maximum possible freedom of action in cyberspace in order to conduct all types of information operations both during military conflicts and in peacetime.

So, the experience of the USA in the field of ensuring reliable information security is valuable for our country, which has been waging a hybrid war with the Russian Federation for almost ten years.

References

1. Hrabar, I. G., Hryschuk, R. V., Molodetska, K. V. (2019). Security synergy: cybernetic and informational aspects: monograph. In general ed. R. V. Hryshchuk. Zhytomyr: ZhNAEU [in Ukrainian].

2. Dubnytskyi, V. I., Naumenko, N. Yu. (2019). Methodological support for the formation of information security in the sphere of economic security of the region. Bulletin of economic science of Ukraine, 1 (36), 35–39 [in Ukrainian].

3. Zakharenko, K. (2018). Theoretical foundations of information security research. International relations, public communications and regional studies, 2(4), 107–116. Retrieved from: https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/issue/view/7/4 [in Ukrainian].

4. Nashynets-Naumova, A. Yu. (2017). Information security: issues of legal regulation: monograph. Kyiv: Helvetica Publishing House [in Ukrainian].

5. Tur, O. M., Shabunina, V. V. (28–29.04.2023). Media safety: negative content and its impact on personality. Materials of the International Scientific and Practical Conference "Social Communications: Tools, Technology and Practice". Zaporizhzhia, 2023, 32–33 [in Ukrainian].

6. Tur, O. M., Shabunina, V. V. (02–05.05.2023). Negative practices as a reaction to destructive content. Proceedings of the XVII International Scientific and Practical Conference "System analysis and intelligent systems for management". Turkey, Ankara, 2023, 52–54 [in Ukrainian].

7. Fokina-Mezentseva, K. (2021). Information security in global society. Bulletin of the Kyiv National University of Trade and Economics, 5, 61–71 [in Ukrainian].

8. Frolova, O. M. (2018). The role of the UNO in the system of international information security. International relations. Political sciences, 18–19. Retrieved from: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3468/3140 [in Ukrainian].

9. Khanin, I. H. (2015). Formation in the international system of information security: economic guidelines for Ukraine. Efficient economy, 4. Retrieved from: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4457 [in Ukrainian].

10. Beckstrom, R. Speech at the London Conference on Cyberspace. Retrieved from: https://www.icann.org/en/system/files/files/beckstrom-speech-cybersecurity-london-02nov11-en.pdf [in English].

11. Critical Infrastructure Protection: Multiple Efforts to Secure Control Systems Are Under Way, but Challenges Remain. Retrieved from: http://www.gao.gov/assets/270/268137.pdf [in English].

12. Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms. Joint Chiefs of Staff. Retrieved from: https://irp.fas.org/doddir/dod/jp1_02.pdf [in English].

13. Department of Defense Strategy for Operating in Cyberspace. Retrieved from: https://csrc.nist.gov/CSRC/media/Projects/ISPAB/documents/DOD-Strategy-for-Operating-in-Cyberspace.pdf [in English].

14. Dwivedi Yogesh, K., Hughes D., Laurie, Coombs, Crispin, Constantiou, Ioanna, Duan Yanqing, Edwards John S. et al. (2020). Impact of COVID-19 pandemic on information management research and practice: Transforming education, work and life. The International Journal of Information Management. Vol. 15. doi:10.1016/j.ijinfomgt.2020.102211. Retrieved from: https://www.sciencedirect. com/science/article/abs/pii/S026840122031286X [in English].

15. Fazlida, M. R., Jamaliah, Said. (2015). Information Security: Risk, Governance and Implementation Setback. Procedia Economics and Finance, Vol. 28, 243–248. Retrieved from: https://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)01106-5 [in English].

16. Federal Information Security Act. 2002. Retrieved from: http://csrc.nist.gov/drivers/documents/FISMA-final.pdf [in English].

17. Internet World Stats. Usage and Population Statistics. Retrieved from: http://www.internetworldstats.com/top20.html [in English].

18. Resilient Military Systems and the Advanced Cyber Threat. Task Force Report. Retrieved from: https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB424/docs/ Cyber-081.pdf [in English].

19. Rona Thomas, P. Weapons Systems and Information War. Retrieved from: https://www.esd.whs.mil/Portals/54/Documents/FOID/Reading%20Room/Science_and_Technology/09-F-0070-Weapon-Systems-and-Information-War.pdf [in English].

20. Soomro Zahoor Ahmed, Shah Mahmood Hussain, Ahmed Javed. Information security management needs more holistic approach: A literature review. International Journal of Information Management, 36(2), 215–225. Retrieved from: https://ideas.repec.org/a/eee/ininma/v36y2016i2p215-225.html [in English].

21. Strategy to Combat Transnational Organized Crime: Addressing Converging Threats to National Security. Washington: The White House, July, 2011. P. 7. Retrieved from: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/Strategy_to_Combat_Transnational_Organized_Crime_July_2011.pdf [in English].

22. Terrorist Use of the Internet: Information Operations in Cyberspace. Retrieved from: https://sgp.fas.org/crs/terror/R41674.pdf [in English].

23. The National Strategy to Secure Cyberspace. Washington D. C.: The White House. Retrieved from: https://www.boozallen.com/expertise/cybersecurity/national-cyber-strategy.html?gclid=CjwKCAjw8ZKmBhArEiwAspcJ7nmIGzD3DuezFqO4DAai2m8CDPAqRBNKTor9XTzGD1pbqxT9yXcFDRoC5AsQAvD_BwE [in English].

24. The Russia-U.S. Bilateral on Cybersecurity – Critical Terminology Foundations. Retrieved from: https://www.files.ethz.ch/isn/178418 /terminology2.pdf [in English].

25. The Strategic National Risk Assessment in Support of PPD 8: A Comprehensive Risk-Based Approach toward a Secure and Resilient Nation / Department of Homeland Security. December 2011. Retrieved from: https://www.dhs.gov/xlibrary/assets/rma-strategic-national-risk-assessment-ppd8.pdf [in English].

26. Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community for the Senate Select Committee on Intelligence. Retrieved from: https://www.intelligence. senate.gov/130312/clapper.%20pdf [in English].

Список використаних джерел

1. Грабар І. Г., Грищук Р. В., Молодецька К. В. Безпекова синергетика: кібернетичний та інформаційний аспекти : монографія / за заг. ред. Р. В. Грищука. Житомир : ЖНАЕУ, 2019. 280 с.

2. Дубницький В. І., Науменко Н. Ю. Методологічне забезпечення формування інформаційної безпеки в сфері економічної безпеки регіону. *Вісник економічної науки України*. 2019. № 1(36). С. 35–39.

3. Захаренко К. Теоретичні засади дослідження інформаційної безпеки. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2018. № 2(4). С. 107–116. URL: https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/issue/view/7/4 (дата звернення: 17.06.2023).

4. Нашинець-Наумова А. Ю. Інформаційна безпека: питання правового регулювання : монографія. Київ : Гельветика, 2017. 168 с.

5. Тур О. М., Шабуніна В. В. Медіабезпека: негативний контент та його вплив на особистість. *Соціальні комунікації: інструменти, технологія і практика* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя, 28–29 квітня 2023 р.). Запоріжжя, 2023. С. 32–33.

6. Тур О. М., Шабуніна В. В. Негативні практики як реакція на деструктивний контент. *System analysis and intelligent systems for management* : Proceedings of the XVII International Scientific and Practical Conference (Ankara, May 02–05, 2023). Turkey, Ankara, 2023. P. 52–54.

7. Фокіна-Мезенцева К. Інформаційна безпека у глобальному суспільстві. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2021. № 5. С. 61–71.

8. Фролова О. М. Роль ООН в системі міжнародної інформаційної безпеки. *Міжнародні відносини. Політичні науки*. 2018. № 18–19. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3468/3140 (дата звернення: 11.06.2023).

9. Ханін І. Г. Формування в міжнародній системі інформаційної безпеки: економічні орієнтири для України. *Ефективна економіка*. 2015. № 4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4457 (дата звернення: 27.04.2023).

10. Beckstrom R. Speech at the London Conference on Cyberspace. URL: https://www.icann.org/en/system/files/files/beckstrom-speech-cybersecurity-london-02nov11-en.pdf (дата звернення: 15.06.2023).

11. Critical Infrastructure Protection: Multiple Efforts to Secure Control Systems Are Under Way, but Challenges Remain. URL: http://www.gao.gov/ assets/270/268137.pdf (дата звернення: 12.06.2023).

12. Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms. Joint Chiefs of Staff. URL: https://irp.fas.org/doddir/dod/jp1_02.pdf (дата звернення: 17.05.2023).

13. Department of Defense Strategy for Operating in Cyberspace. URL: https://csrc.nist.gov/CSRC/media/Projects/ISPAB/documents/DOD-Strategy-for-Operating-in-Cyberspace.pdf (дата звернення: 07.06.2023).

14. Dwivedi Yogesh K., Hughes D. Laurie, Coombs Crispin, Constantiou Ioanna, Duan Yanqing, Edwards John S. et al. Impact of COVID-19 pandemic on information management research and practice: Transforming education, work and life. *The International Journal of Information Management*. 2020. Vol. 55. doi:10.1016/j.ijinfomgt.2020.102211. URL: https://www.sciencedirect.com/ science/article/abs/pii/S026840122031286X (дата звернення: 07.04.2023).

15. Fazlida M. R., Jamaliah Said. Information Security: Risk, Governance and Implementation Setback. *Procedia Economics and Finance*. 2015. Vol. 28. P. 243–248. URL: https://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)01106-5 (дата звернення: 22.06.2023).

16. Federal Information Security Act. 2002. URL: http://csrc.nist.gov/drivers/documents/FISMA-final.pdf (дата звернення: 15.06.2023).

17. Internet World Stats. Usage and Population Statistics. URL: http://www.internetworldstats.com/top20.html (дата звернення: 17.04.2023).

18. Resilient Military Systems and the Advanced Cyber Threat. Task Force Report. URL: https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB424/docs/ Cyber-081.pdf (дата звернення: 11.06.2023).

19. Rona Thomas P. Weapons Systems and Information War. URL: https://www.esd.whs.mil/Portals/54/Documents/FOID/Reading%20Room/Science_and_Technology/09-F-0070-Weapon-Systems-and-Information-War.pdf (дата звернення: 18.06.2023).

20. Soomro Zahoor Ahmed, Shah Mahmood Hussain, Ahmed Javed. Information security management needs more holistic approach: A literature review. International Journal of Information Management. *Elsevier*. Vol. 36(2). P. 215–225. URL: https://ideas.repec.org/a/eee/ininma/v36y2016i2p215-225.html (дата звернення: 17.06.2023).

21. Strategy to Combat Transnational Organized Crime: Addressing Converging Threats to National Security. Washington: The White House, July 2011. P. 7. URL: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/ Strategy_to_Combat_Transnational_Organized_Crime_July_2011.pdf (дата звернення: 27.06.2023).

22. Terrorist Use of the Internet: Information Operations in Cyberspace. URL: https://sgp.fas.org/crs/terror/R41674.pdf (дата звернення: 17.06.2023).

23. The National Strategy to Secure Cyberspace. Washington D.C.: The White House. URL: https://www.boozallen.com/expertise/cybersecurity/national-cyber-strategy.html?gclid=CjwKCAjw8ZKmBhArEiwAspcJ7nmIGzD3DuezFqO4DAai2m8CDPAqRBNKTor9XTzGD1pbqxT9yXcFDRoC5AsQAvD_BwE (дата звернення: 12.05.2023).

24. The Russia-U.S. Bilateral on Cybersecurity – Critical Terminology Foundations. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/178418/terminology2.pdf (дата звернення: 04.06.2023).

25. The Strategic National Risk Assessment in Support of PPD 8: A Comprehensive Risk-Based Approach toward a Secure and Resilient Nation / Department of Homeland Security. December 2011. URL: https://www.dhs.gov/xlibrary/assets/rma-strategic-national-risk-assessment-ppd8.pdf (дата звернення: 26.06.2023).

26. Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community for the Senate Select Committee on Intelligence. URL: https://www.intelligence.senate.gov/130312/clapper.%20pdf (дата звернення: 17.05.2023).

Стаття надійшла до редакції 11.07.2023
Отримано після доопрацювання 15.08.2023
Прийнято до друку 23.08.2023

УДК 378.1:78
DOI 10.32461/2409-9805.3.2023.290992

Цитування:
Денисюк Ж. З. Культуротворчий потенціал і креативність сучасних комунікативних та івент-практик. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 3. С. 99–104.

Denysiyuk Zh. (2023). Cultural Potential and Creativity of Modern Communicative and Event Practices. Library Science. Record Studies. Informology, 3, 99–104 [in Ukrainian].

Денисюк Жанна Захарівна,
доктор культурології, доцент,
в.о. проректора з наукової роботи
та міжнародних зв'язків
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
https://orcid.org/0000-0003-0833-2993
http://www.researcherid.com/rid/G-9549-2019

КУЛЬТУРОТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ І КРЕАТИВНІСТЬ СУЧАСНИХ КОМУНІКАТИВНИХ ТА ІВЕНТ-ПРАКТИК

Мета статті *– дослідити культуротворчий потенціал і креативність сучасних комунікативних практик та івент-практик, які мають спільні вияви в площині культурно-проєктної діяльності у сфері креативних індустрій.* ***Методологія дослідження*** *ґрунтується на застосуванні міждисциплінарного та системного підходів, а також сукупності методів: аналітичного, синтетичного, культурологічного, що дало змогу комплексно розглянути означену проблематику та сформулювати обґрунтовані висновки.* ***Наукова новизна*** *полягає в систематизації розгляду культуротворчості та креативності як невід'ємних якостей і характеристик комунікативних та івент-практик, які є складовою сучасних креативних індустрій і націлені на продукування якісного культурного продукту.* ***Висновки.*** *У результаті проведеного дослідження встановлено, що на межі точок перетину технічно-інформаційного та соціально-культурного середовищ, постійно актуалізованих повсякденною практичною діяльністю людини, виникають нові культурні феномени й артефакти. У цьому контексті одним з таких феноменів є комунікація, що опосередковується інтернет-мережею та являє собою тип візуальних творів і вербальних повідомлень, які одночасно виступають засобами комунікації та об'єктами культури з новітніми смислами й конотаціями. Сучасні комунікативні практики, опосередковані мережею «Інтернет», найбільше спричинилися до формування окремої інтернет-культури, а особливо до утворення її нових форм, і є результатом як індивідуальної, так і колективної творчості, що ґрунтується на ідеях креативу та їх поширення серед загалу. Відповідно, не лише формуються нові типи соціальних інтеракцій, а й зберігаються / оновлюються колишні, що забезпечує сталість та узвичаєність повсякденності, даючи їй можливість залишатися одним з фундаментальних компонентів суспільного життя. Сучасні комунікативні практики все більше впливають на соціокультурне середовище, сферу креативних індустрій та івент-практик, безпосередньо визначаючи формати взаємодії з аудиторією в процесі ретрансляції ідей, сенсів та цінностей у культурно-проєктній діяльності, даючи людині змогу задовольняти потреби в інформації, комунікації і творчій активності. Комунікативні практики в середовищі креативних індустрій та івент-практик позначені характерною креацією, що фактично постає новітнім культуротворенням сучасного соціокультурного простору, опосередкованого інформаційним і технологічним складниками.*

Ключові слова: *культуротворчість, культуротворчий потенціал, комунікативні практики, івент-практики, креативні індустрії, культурне проєктування, культурний продукт.*

Denysiyuk Zhanna,
D.Sc. in Cultural Studies, Acting Vice-Rector for Scientific Work and International Relations,
National Academy of Culture and Arts Management

CULTURAL POTENTIAL AND CREATIVITY OF MODERN COMMUNICATIVE AND EVENT PRACTICES

The purpose of the article *is to investigate the cultural potential and creativity of modern communicative practices and event practices, which have common manifestations in the field of cultural and project activities in the field of creative industries.* ***The research methodology*** *is based on the application of*

© *Денисюк Ж. З., 2023*

interdisciplinary and systemic approaches, as well as a set of methods: analytical, synthetic, cultural, which allow a comprehensive consideration of the given problem and formulate reasonable conclusions. ***The scientific novelty*** *consists in the systematisation of the consideration of cultural creation and creativity as integral qualities and characteristics of communicative practices and event practices, which are a component of modern creative industries and are aimed at producing a high-quality cultural product.* ***Conclusions.*** *As a result of the research, it was established that new cultural phenomena and artefacts appear at the border of the intersection of the technical-informational and social-cultural environments, which are constantly updated by everyday practical human activity. In this context, one of such phenomena is communication mediated by the Internet network, which is a type of visual works and verbal messages that simultaneously act as means of communication and objects of culture with new meanings and connotations. Modern communicative practices, mediated by the Internet network, have most contributed to the formation of a separate Internet culture, and especially to the formation of its new forms, and are the result of both individual and collective creativity, based on creative ideas and their dissemination among the general public. Accordingly, not only new types of social interactions are formed, but also old ones are preserved / updated, which ensures stability and regularity of everyday life, allowing it to remain one of the fundamental components of social life. Modern communicative practices increasingly affect the socio-cultural environment, the sphere of creative industries and event practices, directly determining the formats of interaction with the audience in the process of retransmission of ideas, meanings and values in cultural and project activities, allowing a person to satisfy the needs for information, communication, and creative activity. Communicative practices in the environment of creative industries and event practices are characterised by a characteristic creation, which actually appears as the newest culture creation of the modern socio-cultural space, mediated by informational and technological components.*

Keywords*: cultural creativity, cultural potential, communicative practices, event practices, creative industries, cultural design, cultural product.*

Актуальність теми дослідження. Інтенсивна соціокультурна динаміка, що відбувається в умовах активізації інформаційно-комунікативного середовища, супроводжується глобальною тенденцією втрати ціннісно-нормативної єдності соціуму, при цьому значно ускладнюючи процес видозміни соціокультурних практик індивідів. Адже в результаті стрімкого розпаду єдиної структури цінностей соціум розколюється на безліч субкультур, кожна з яких утворює особливий світ з індивідуалізованим стилем і способом життя та його символікою. Соціальні практики постають як спосіб взаємодії індивіда із собою та навколишнім середовищем, результатом чого є конкретна щоденна звична діяльність. Також сюди відноситься сукупність дій або навичок поводження з предметами та людьми, практичні знання та конкретні навички, результатом яких є вміння виконувати певні дії. Комунікативні практики можна розглядати як вид соціальних практик, пов'язаних з отриманням і передачею інформації та відтворенням комунікації. Комунікативні практики як вид соціальних практик пов'язані безпосередньо з отриманням і передачею інформації та відтворенням міжсуб'єктної комунікації. Сама комунікація є не тільки процесом передачі інформації від одного соціального суб'єкта до іншого, а й процесом конструювання нових сенсів, інтерпретацій, а також механізмом створення нових норм і правил життєдіяльності. Комунікативні практики лежать також в основі івент-індустрії як напряму креативних індустрій та креативної економіки, що на основі креації як особливого виду культуротворення та інноваційності генерують культурний продукт (культурне проєктування), реалізуючи актуальні художні ідеї, що можуть задовольняти культурні потреби різноманітної аудиторії, ґрунтуючись переважно на основі комерційної ініціативи в межах діяльності артменеджменту та низки фахівців цього напряму.

Основними механізмами, які визначають результат міжкультурних комунікативних практик, є ціннісні орієнтації суб'єктів комунікації. Аксіологічні поняття, міцно пов'язані з людським буттям і свідомістю, виступають у соціумі особливим типом об'єктивної реальності, входять у глибинні структури культури, визначаючи сенс практичної життєдіяльності.

Відмінними рисами соціальної взаємодії в інформаційному суспільстві є його технологічна опосередкованість і насиченість способами миттєвої передачі інформації з інтерактивними можливостями. Ці зміни, а також культурні новації, пов'язані з глобалізацією, призводять до того, що комунікативна дія стає парадигмальною, визначаючи стильові і якісні особливості повсякденного життя в інформаційному соціумі. У цьому контексті актуальною є парадигма символічного інтеракціонізму, яка ґрунтується на тому, що всі форми взаємодії в суспільстві базуються на певних соціальних символах: мові, культурних символах тощо. Це безпосередньо знаходить прояви в комунікативних практиках, які застосовують у креативних індустріях, та зокрема в івент-практиках.

Креативні індустрії більше ніж інші види культурного виробництва зорієнтовані на дистрибуцію символічної продукції із застосуванням різноманітних комунікативних практик і стратегій впливу на аудиторію.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання соціальних практик, зокрема комунікативних, вивчали А. Реквіц, Дж. Остін, Н. Еліас, Дж. Сьорль, І. Гофман, Х. Дрейфус, Л. Вітгенштайн, М. де Серто, М. Фуко, І. Гоффман, А. Шюц. Серед вітчизняних дослідників цієї проблематики – Л. Бевзенко, Є. Борисов, В. Іванов, С. Коноплицький, Т. Ларіна, В. Посохова, Є. Прохоренко, В. Судакова, Т. Титаренко й ін.

Івент-практики та креативні індустрії досліджували Р. Громадський [10], О. Копієвська [2], Г. Мєднікова [4], М. Міщенко [5], Х. Плецан [8], Н. Чорна [9], Т. Ялоха [10] та ін.

Мета статті – дослідити культуротворчий потенціал та креативність сучасних комунікативних та івент-практик, які мають спільні вияви в площині культурно-проєктної діяльності у сфері креативних індустрій.

Виклад основного матеріалу. Комунікативні практики характеризують конструктивність мислення та активності особистості в просторі інформаційно-комунікативної культури інтернету, а творчі механізми генерації і відтворення соціальної реальності (у вигляді інформації, ідей, образів, смислів) у процесі здійснення комунікативних практик є головним критерієм самореалізації особистості в просторі інформаційно-комунікативної культури. Як зазначає М. Домокос, цифрова революція в останній чверті XX століття дала новий сенс для спілкування і водночас нові канали передачі для інформації [11, 283–284]. Новітні технології сучасних інформаційно-комунікативних систем не лише забезпечують загальний цивілізаційний поступ, але й спричиняють вплив на соціокультурний розвиток суспільств. Змінюється не лише «обличчя культури», але й повсякденні соціальні практики людини, з огляду на все більше превалювання сфери комунікацій, поширення та практичне застосування численних ґаджетів і цифрових сервісів для здійснення комунікації, передачі і сприймання інформації. Завдяки технологічній основі веб 2.0 в інтернеті стало можливим поширення користувачами власного контенту, що зробило його середовищем реалізації креативу, творчого самовираження та задоволення як комунікативних, так і творчих, розважальних та ігрових потреб.

Інформаційно-культурне середовище, створюване системою медіакомунікації, формує особливі культурні феномени, які опосередковуються комунікативними практиками та належать до їх семантичного поля. Інтернет як універсальна система комунікації та простір існування культурних знаків і сенсів значною мірою актуалізував повсякденні комунікативні практики людини в новому форматі, що зумовлюється віртуалізацією та свободою спілкування. Зокрема, ігровий характер комунікації в мережі, де вона виходить за межі звичайної розваги, формує характер якості самого спілкування: відособленість від повсякденності, свободу самовираження, наявність добровільно прийнятих правил. Віртуальний світ схожий з карнавалом, що скасовує ієрархічні відносини та статусні відмінності співрозмовників.

Саме інтернет-мережа привнесла в повсякденне життя комунікативні практики спілкування у віртуальних соціальних мережах, які постійно вдосконалюються і розширюються, пропонуючи нові інструменти та можливості для спілкування, нові формати й платформи самих мереж (Facebook, Twitter, Instagram, Youtube), а окремі з них володіють рисами фотохостингу, мікроблогу та соціальної мережі. У нових творах, продукованих мережею, спостерігається масове застосування креативу, гра сенсами і значеннями, здійснювані користувачами в процесі інтернет-спілкування, до певної міри пропонують й оновлений феномен гри, що повсюдно проявляється в життєдіяльності суспільства, безпосередньо впливаючи на культуру загалом, поступово втягуючи її у власний ігровий простір.

Відмінною рисою інтернету як віртуального простору є те, що він організований так, що за наявності спеціальних навичок його можна заповнювати будь-яким змістом, що в сукупності з поширенням технічних пристроїв прийому та поширення інформації і можливістю моментального доступу в інтернет створює ситуацію, у якій користувачів спонукають до фіксації важливих подій життя, збереження моментів, які видалися цікавими та вартими того, щоб бути показаними іншим, а також створення власних текстів / творів, які в ігровій, креативній формі виражають ті чи інші думки й твердження, позиції, зауваження / коментар.

Соціальні мережі, що є інтерактивним вебсервісом та характеризуються відсутністю просторово-часових обмежень, віртуалізацією різних видів діяльності, мозаїчністю інформаційних потоків, сприяють також активній і творчій реалізації особистості, формуючи особливий сегмент культури, який акумулює соціальні смисли, дискурси та практики, те, що наповнює і є актуальним у соціокультурній дійсності. Розвиток віртуальної комунікації в інтернеті призвів до утворення нових форматів лаконічних і яскравих повідомлень, які, генеруючи смисли, мали безперечний успіх у користувачів та самі ставали артефактами, свідоме творення яких стало

цілеспрямованою діяльністю. У підсумку активна творча діяльність у процесі комунікативної активності сприяла «формуванню специфічного різновиду писаного, усного і візуального фольклору транснаціонального характеру, що передається електронним шляхом» [3, 131].

Такі твори мережевої творчості, що здобули численну популярність і поширювані електронним шляхом, мають власну типологію та характеристики, що ґрунтуються переважно на основі як архетипної матриці, так і стереотипів та міфологем соціокультурної реальності, застосовуючи загальні принципи побудови інтернет-текстів, таких як гіпертекстуальність, цитація, гра сенсів та значень, нівеляція усталених понять та ідей. Уніфікована, стандартизована й подана за певними правилами інформація та її візуальне, графічне доповнення виявила в таких текстах потужний потенціал поширення, що здатний охоплювати широкий тематичний сегмент актуальних для користувачів подій та явищ навколишньої дійсності. Згодом створення та вільне поширення подібних текстів стало невід'ємною складовою своєрідної повсякденної комунікативної гри, у якій поєднані глибокі смисли з карнавально-сміховим началом. Твори, продуковані інтернет-мережею, є важливим показником умонастроїв та ціннісних орієнтирів суспільства, які відображають сучасні тенденції в осмисленні об'єктивної дійсності та системи взаємовідносин.

У результаті цей сегмент творчості стає поширюваним явищем у середовищі інтернет-комунікації, розповсюджується в соціальних мережах, а також у межах окремих пабліків культурних спільнот та субкультур. Загалом карнавально-ігровий тип комунікації, що є характерним для інтернету, створює безліч варіацій і тем, які є своєрідним змаганням з креативності, водночас виступаючи засобами осмислення подій повсякденної дійсності у форматі сміхової комунікації. Це, як слушно зазначає О. Колісник, є реакцією свідомості на об'єктивну дійсність та засобом швидкої передачі спеціальної, особистої, публічної інформації і методом гармонізації соціального буття людини. Сміхове начало також породжує діалогічність, творчий підхід, соціокультурну зумовленість та емоційно-чуттєве оцінювання [1, 58]. Відтак твори мережевої культури постають своєрідним засобом соціокультурної інтерпретації актуальних подій та інформації засобами креативного самовираження, побудованими на значимих конотаціях та із залученнями контекстних знань, відомих певному соціуму, що дозволить їх відповідним чином дешифрувати й отримати закладений сенс. Твори, опосередковані інтернет-середовищем та його повсякденними комунікативними практиками, виступають своєрідною креативною грою (перформансом), яка повинна створити враження «особливості», несхожості на буденність. Таким способом відбувається, за визначенням Л. Панкової, карнавалізація соціальної дійсності, яка направлена на перевертання знакових полюсів соціально маркованої реальності, з тим, щоб тимчасово «зняти» репресивну щодо людини дію встановленого в суспільстві соціального порядку (норм, правил поведінки, статусно-ролевих ідентичностей, просторово-часових відносин) [6, 12].

Креатив мережевої творчості визначається насамперед характерними властивостями інтернет-спілкування, які формують особливі можливості й виникнення нових, специфічних для інтернет-дискурсу форм. Так, реалізація ігрового компонента в спілкуванні пов'язана з використанням мови як засобу досягнення певної мети шляхом виведення її за межі норми, свідомо порушуючи існуючі прагматичні канони та з установкою на досягнення комічного ефекту. На сьогодні, як підкреслює С. Панченко, однією з основних властивостей мовної гри є підвищення діалогічності спілкування, а в певному значенні мовна гра стала модним явищем в сучасній комунікації, що зумовлено як свободою слова, так і свободою мови [7, 194]. Саме на цих засадах ґрунтуються тексти, які активно насичують мережу і є результатом як індивідуальної, так і колективної творчості, з огляду на анонімність комунікації в інтернет-мережі. Будучи символічно-знаковим чи вербально-ігровим результатом відображенням та осмислення різноманітних актуальних подій і явищ соціуму в модусах сміхової культури, ці тексти стають джерелом креативу.

У середовищі креативних індустрій та івент-практик за допомоги креативності генеруються певні ідеї, культурно-мистецькі проєкти, покликані транслювати та доносити цінності й сенси як окремій аудиторії, так і загалу, застосовуючи при цьому комунікативні стратегії і практики, а також відповідно до того, які повсякденні практики використовують ті чи інші групи суспільства.

Повсякденність, у межах якої людина і здійснюєсоціокультурні практики, є істотною сферою її емпіричного життя, конструюючи зріз стійких у часі норм, цінностей та стандартів, що знаходять відображення в різноманітті поведінкових стилів та модусів життя. Соціокультурні практики, що за своїм функціональним спрямуванням мають або життєзабезпечувальний, або символічний характер, формують відповідні стилі життя, проєктують віртуальну естетизовану реальність, створюють нові засоби задоволення комунікативних потреб та креативно-творчої самореалізації в межах інформаційно-комунікативного середовища. В інформаційному суспільстві провідні позиції посідає

практична діяльність, пов'язана з виробництвом та обміном інформацією, яка реалізується за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Мобільні телефони, комп'ютери, інтернет, супутникове телебачення, цифрові відеозаписувальні пристрої та інші технологічні нововведення, стаючи частиною нашого життя, змінюють повсякденні практики, швидко витісняючи звичні форми роботи, комунікації, освіти, розваг і заміщаючи їх новими, необхідність освоєння яких жорстко диктується міркуваннями підтримки соціального статусу і соціокультурної ідентичності.

Креативні індустрії також є різновидами соціально-культурних артпрактик, у яких ключовою складовою є творчість, креатив, культурна інноватика в питаннях реалізації актуальних культурно-мистецьких, соціокультурних ідей та проєктів. Так само комунікативний простір в інвент-практиках має свою специфіку організації та здійснення.

Важлива роль інформаційно-комунікативного середовища в сучасному суспільстві визначається можливістю швидкого реагування на актуальні події та процеси в суспільстві за допомоги вдосконалених засобів комунікації. З огляду на це, з'являються нові комунікативні практики, що опосередковуються технологічними засобами їх здійснення і поширення, віртуалізованим середовищем та стандартизованими шаблонами вирішення. На межі таких точок дотику й перетину технічно-інформаційного та соціально-культурного середовищ, постійно актуалізованих повсякденною практичною діяльністю людини, виникають нові культурні феномени й артефакти. У цьому контексті одним з таких феноменів є комунікація, що опосередковується інтернет-мережею та являє собою тип візуальних творів і вербальних повідомлень, які одночасно виступають засобами комунікації та об'єктами культури з новітніми смислами й конотаціями.

Наукова новизна полягає в систематизації розгляду культуротворчості та креативності як невід'ємних якостей і характеристик комунікативних та івент-практик, які є складовою сучасних креативних індустрій і націлені на продукування якісного культурного продукту.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що на межі точок перетину технічно-інформаційного й соціально-культурного середовищ, постійно актуалізованих повсякденною практичною діяльністю людини, виникають нові культурні феномени й артефакти. У цьому контексті одним з таких феноменів є комунікація, що опосередковується інтернет-мережею та являє собою тип візуальних творів і вербальних повідомлень, які одночасно виступають засобами комунікації та об'єктами культури з новітніми смислами й конотаціями. Сучасні комунікативні практики, опосередковані мережею «Інтернет», найбільше спричинилися до формування окремої інтернет-культури, а особливо до утворення її нових форм, і є результатом як індивідуальної, так і колективної творчості, що ґрунтується на ідеях креативу та їх поширення серед загалу. Відповідно, не лише формуються нові типи соціальних інтеракцій, а й зберігаються / оновлюються колишні, що забезпечує сталість та узвичаєність повсякденності, дозволяючи їй залишатися одним з фундаментальних компонентів суспільного життя. Сучасні комунікативні практики все більше впливають на соціокультурне середовище, сферу креативних індустрій та івент-практик, безпосередньо визначаючи формати взаємодії з аудиторією в процесі ретрансляції ідей, сенсів та цінностей у культурно-проєктній діяльності, даючи змогу людині задовольняти потреби в інформації, комунікації, та творчій активності. Комунікативні практики в середовищі креативних індустрій та івент-практик позначені характерною креацією, що фактично постає новітнім культуротворенням сучасного соціокультурного простору, опосередкованого інформаційним та технологічним складниками.

Список використаних джерел

1. Колісник О. В. Феномен сміху в соціально-інформаційному просторі сьогодення. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2015. Вип. 5. С. 57–61.

2. Копієвська О. Р. Трансформаційні процеси в культурних практиках України: глобальний, глокальний контекст та локальні особливості (кінець XX – початок XXI ст.) : дис… д-ра культ.: 26.00.06 – прикладна культурологія. Культурні практики / НАКККіМ. Київ, 2018. 487 с.

3. Кравчик-Василевська В. Електронний фольклор як явище цифрової культури *Слов'янський світ* : щорічник / [голов. ред. Скрипник Г. А.] ; НАНУ, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2009. Вип. 7. С. 127–138.

4. Мєднікова Г. С. Створення умов для розвитку культурних і креативних індустрій в Україні. *Культурологічний альманах*. Вінниця : Твори, 2020. Вип. 14.. С. 76–80.

5. Міщенко М. М. Від масової культури до культурної індустрії (про поєднання культури та економіки наприкінці XX та початку XXI століття). *Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Актуальні проблеми розвитку українського суспільства*. 2021. № 1. С. 87–92.

6. Панкова Л. О. Сміхова культура України в контексті сучасних трансформаційних процесів : автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.03 / Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2008. 19 с.

7. Панченко С. А. Лінгвістична гра як основа розважального дискурсу. *Система і структура східнослов'янських мов.* 2015. Вип. 8. С. 190–196.

8. Плецан Х. В. Актуальні проблеми дослідження креативних індустрій (кінець XX – початок XXI ст.): культурологічний вимір. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2022. Вип. 41. С. 22–36.

9. Чорна Н. М. Креативні індустрії та їх роль у розвитку культурно-пізнавального туризму. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 48. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2228 (дата звернення: серпень 2023).

10. Ялоха Т., Громадський Р. Event-менеджмент як елемент сучасної культурно-мистецької практики. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого*. 2021. Вип. 27–28. С. 180–189.

11. Domokos M. Towards methodological issues in electronic folklore. *Slovak Etnology*. 2014. Vol. 62. P. 283–295.

References

1. Kolisnyk, O. V. (2015). The phenomenon of laughter in today's social and information space. Actual problems of philosophy and sociology, 5, 57–61 [in Ukrainian].

2. Kopiievska, O. R. (2018). Transformational processes in cultural practices of Ukraine: global, glocal context and local features (end of the 20th – beginning of the 21st century): diss... Dr. of Cult.: 26.00.06 – applied cultural studies. Cultural practices / NAKKKiM. Kyiv [in Ukrainian].

3. Kravchyk-Vasilevska, V. (2009). Electronic folklore as a phenomenon of digital culture Slavic world: yearbook, 7, 127–138 [in Ukrainian].

4. Mednikova, G. S. (2020). Creation of conditions for the development of cultural and creative industries in Ukraine. Cultural almanac, 14, 76–80 [in Ukrainian].

5. Mishchenko, M. M. (2021). From mass culture to the cultural industry (on the combination of culture and economy at the end of the 20th and the beginning of the 21st century). Bulletin of the National Technical University "KhPI". Actual problems of the development of Ukrainian society, 1, 87–92 [in Ukrainian].

6. Pankova, L. O. (2008). Laughter culture of Ukraine in the context of modern transformational processes: author's abstract. Dis... Cand. philosopher. Sciences: 09.00.03 / V. N. Karazin Kharkiv National University [in Ukrainian].

7. Panchenko, S. A. (2015). Linguistic game as the basis of entertaining discourse. System and structure of East Slavic languages, 8, 190–196 [in Ukrainian].

8. Pletsan, H. V. (2022). Actual problems of creative industries research (late 20th – early 21st centuries): cultural dimension. Ukrainian culture: past, present, ways of development, 41, 22–36 [in Ukrainian].

9. Chorna, N. M. (2023). Creative industries and their role in the development of cultural and educational tourism. Economy and society, 48. Retrieved from: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2228 [in Ukrainian].

10. Yaloha, T., Hromadskyi, R. (2021). Event management as an element of modern cultural and artistic practice. Scientific Bulletin of the Kyiv National I. K. Karpenko-Kary University of Theatre, Cinema, and Television, 27–28, 180–189 [in Ukrainian].

11. Domokos, M. (2014). Towards methodological issues in electronic folklore. Slovak Ethnology, 62, 283–295 [in English].

Стаття надійшла до редакції 12.07.2023
Отримано після доопрацювання 14.08.2023
Прийнято до друку 21.08.2023

УДК 329:324
DOI 10.32461/2409-9805.3.2023.290993

Цитування:
Доскіч Л. С. Соціальні медіа як джерело дослідницької інформації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 3. С. 105–110.

Doskich L. (2023). Social Networks as a Source of Research Information. Library Science. Record Studies. Informology, 3, 105–110 [in Ukrainian].

Доскіч Людмила Степанівна,
кандидат політичних наук,
старша викладачка кафедри
журналістики і міжнародних відносин
Київського університету культури
https://orcid.org/0000-0003-2465-7835
ludochka1234d@gmail.com

СОЦІАЛЬНІ МЕДІА ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Мета статті – *на основі аналізу зарубіжних і вітчизняних публікацій продемонструвати як соціальні медіа стають додатковим джерелом отримання дослідницької і практичної інформації різного спрямування.* ***Методологія дослідження*** *базується на інклюзивному використанні загальнонаукових (аналізу, синтезу, порівняння, описовий, узагальнення) та спеціальних методів дослідження, зокрема інформології та науки соціальних комунікацій. Не останнє значення мали бібліографічний метод, методи опрацювання текстової інформації та контент-аналіз наукових інформаційних ресурсів.* ***Наукова новизна*** *дослідження полягає в актуалізації уваги щодо практично-дослідницьких можливостей соціальних медіа як джерела основної або допоміжної інформації.* ***Висновки.*** *Тематика публікацій, які репрезентують можливості використання соціальних мереж як джерела інформації для різноманітних цілей, досить широка і є цікавою як для науковців, так і для маркетологів та інших фахівців. Загалом відстежено дві важливі тенденції: по-перше, незважаючи на те, що більшість користувачів (наприклад 76,6% українців) користуються соціальними мережами для отримання інформації та спілкування, дедалі більше зростає їхня роль як джерела інформації для практичного застосування в роботі, проведення різноманітних досліджень, презентації висновків про різні факти й тенденції, які переважають у суспільному житті, а також з метою вдосконалення маркетингових чи бізнес-проєктів. По-друге, можливо, з огляду на актуалізацію першої тенденції, останнім часом інтенсифікувалися дослідження, які представляють аналіз публікацій, присвячених використанню соціальних мереж з багатовекторною метою в різних сферах, наприклад в освіті, туризмі та ін. Останнє дає можливість швидше зорієнтуватися у великому масиві публікацій та визначитися з тими, які можуть стати корисними для реалізації дослідницьких, робочих чи бізнесових завдань, пов'язаних з необхідністю аналізу інформації із соціальних мереж з метою концептуалізації у відповідних висновках.*

Ключові слова: *соціальні мережі, наукові публікації, дослідження, інформація, користувачі.*

Doskich Liudmyla,
PhD in Political Sciences
Senior Lecturer, Department of Journalism
and International Relations, Kyiv University of Culture

SOCIAL NETWORKS AS A SOURCE OF RESEARCH INFORMATION

The purpose of the article *is to demonstrate, based on the analysis of foreign and domestic publications, how social networks become an additional source of information for obtaining research and practical information of various directions.* ***The research methodology*** *is based on the inclusive use of general scientific (analysis, synthesis, comparison, descriptive, generalisation) and special research methods, in particular information science and the science of social communications. The bibliographic method, methods of processing textual information and content analysis of scientific information resources were not least important.* ***The scientific novelty*** *of the study consists in actualising attention to the practical-research possibilities of social networks as a source of basic or auxiliary information.* ***Conclusions.*** *The topics of*

© *Доскіч Л. С., 2023*

publications that represent the possibilities of using social networks as a source of information for various purposes are quite broad and interesting for both scientists and marketers and other specialists. In general, we observed two important trends: firstly, despite the fact that the majority of users (for example, 76.6% of Ukrainians) use social networks to obtain information and communicate, their role as a source of information for practical application at work is increasingly growing, conducting various studies, presenting conclusions about various facts and trends that prevail in social life, as well as for the purpose of improving marketing or business projects. Secondly, perhaps due to the actualisation of the first trend, research has recently intensified, which presents the analysis of publications devoted to the use of social networks with different purposes in different areas, for example, in education, tourism, and so on. The latter makes it possible to quickly navigate a large array of publications and decide on those that can be useful for the implementation of research, work or business tasks related to the need to analyse information from social networks.

Keywords: *social networks, scientific publications, research, information, users.*

Актуальність теми дослідження. Дослідники на сьогодні відмічають 15 найпопулярніших соціальних медіасайтів і додатків за активними користувачами: Facebook, YouTube, WhatsApp, Facebook Messenger, Instagram, Weixin/WeChat, TikTok, QQ, Douyin, Sina Weibo, Telegram, Snapchat, Kuaishou, Pinterest, Reddit [14]. Загальна кількість їхніх користувачів вже сягнула мільярдів дописувачів. Соціальні мережі й надалі спорадично демонструють динаміку: запускаються нові сайти, які приваблюють нових користувачів, а інші, навпаки, – занепадають. Незмінним залишається лише одне – популярність соціальних медіа, як і загальна кількість їхніх користувачів, постійно зростає. Відповідно, зростає і роль соціальних медіа як у рекламі різних продуктів, послуг, так і в активному безпосередньому продажі останніх через різні інтернет-майданчики. Так соціальні медіа стають дедалі популярнішими у сфері реклами і бізнесу. Вони є важливим джерелом інформування, просування товарів та послуг, а також залучення нових клієнтів. Це відбувається переважно за рахунок того, що нині соціальні медіа дають змогу подолати технологічний бар'єр через отримання будь-якої корисної інформації найбільш легким і доступним практично для всіх способом – в інтернеті. Також соціальні медіа – це засіб спілкування. Основна їхня перевага – наявність двосторонньої комунікації та майже миттєвої реакції чи відповіді на повідомлення, а також можливість залишати власні відгуки та знайомитися з відгуками попередніх клієнтів.

На сьогодні соціальні медіа можуть виконувати не лише низку різних завдань, кожне з яких може стати предметом окремого дослідження. Утім нас цікавлять загальні можливості соціальних медіа як джерела корисної інформації для дослідників у різних сферах – від бізнесу до академічної науки.

Аналіз досліджень і публікацій. Спроби аналізу публікацій, присвячених розгляду статей, які вивчають суспільне значення та різні можливості соціальних мереж, достатньо активізувалися останнім часом. Так, Х. Оздал у публікації «Огляд досліджень соціальних мереж» [10] справедливо наголошує, що розвиток і поширене використання соціальних медіа та їхні інструменти стали центром уваги дослідників із різних галузей знань. Тому автор намагається оцінити дослідження соціальних медіа та їхніх інструментів, проведені 2010–2014 рр., та інтерпретувати їх на основі різних критеріїв. За допомогою контент-аналізу дослідник проаналізував 223 наукові статті з бази даних EBSCO [10].

У статті Дж. Боуена та С. Балоглу «Загальні теми в дослідженнях соціальних мереж» [6] узагальнено внесок досліджень про вплив соціальних медіа на гостинність і туризм. Автори аналізують низку статей, шукаючи спільні теми серед них, та формулюють висновки для практиків і науковців. Що стосується безпосередньо туризму й гостинності, то вони визначили п'ять спільних тем досліджень: важливість контенту користувача, регіональні відмінності у використанні соціальних мереж, важливість ідентичності, дедалі зростаюче використання мобільного доступу та важливість вимірювання [6].

Варто підкреслити, що аналіз можливостей соціальних медіа у сфері гостинності та туризму на сьогодні чи не найбільш поширений.

У публікації «Останні теми в дослідженнях соціальних мереж: систематичний огляд» [5] автори Р. Бодхі, Т. Сінгх, С. Рахман досліджують публікації на предмет тематичного огляду, з'ясування основних проблем, пов'язаних із соціальними медіа, щоб виявити прогалини в дослідженнях і так сформулювати порядок денний для майбутніх розвідок. Основна концентрація досліджень була пов'язана з корисністю та функціями соціальних медіа, особистими, робочими та соціальними аспектами, а також моделлю використання соціальних медіа серед різних поколінь [5].

Позаяк соціальні мережі у вищій освіті є привабливим і сучасним методом викладання та навчання, дослідники в публікації «Систематичний огляд соціальних мереж як інструмента викладання та навчання у вищій освіті: теоретична основа» [11] з використанням методів

бібліометричного аналізу (772 публікації) та контент-аналізу (55 публікацій) склали карту досліджень, проведених у період 2009–2021 рр. у цій сфері. Вони систематизували публікації, визначили їхнє теоретичне підґрунтя, поточні тенденції досліджень та закономірності, які домінують у цій галузі. Як показали результати, останні дослідження, як і раніше, зосереджені на відношенні до використання соціальних мереж у викладанні та навчанні, а еталонними, такими, що найбільш часто використовуються, є теорії прийняття технологій і теорії навчання [11].

Схожою за тематичним спрямуванням і фактично за об'єктом дослідження є публікація «Використання соціальних мереж в освіті: систематичний огляд наукової літератури» [12] іспанських вчених Р. Хиль-Фернандеса та Д. Кальдерон-Гарриди, які проводять огляд наукової літератури, присвяченої використанню універсальних соціальних мереж у різних освітніх установах за останні десять років. Для цього вони використали документальний аналіз статей, індексованих у мережі Web of Science Journal Citation Reports (JCR). У результаті було відібрано 160 статей, які були розділені на п'ять сфер: цифрова компетентність і навчання цифровій компетентності; соціальні мережі як засіб створення віртуальних середовищ та освітніх спільнот; процес викладання і навчання, опосередкований соціальними мережами як дидактичним ресурсом; проблеми і недоліки, що виникають у результаті використання соціальних мереж, а також вимоги до освіти, які висувають соціальні мережі [12].

Хоча зарубіжних досліджень достатньо, вони й надалі інтенсифікуються, що свідчить про те, що ця тематика є майже невичерпною. Проте в українській науці не достатньо публікацій такого спрямування, що й актуалізує їх створення.

Мета статті – на основі аналізу зарубіжних і вітчизняних публікацій продемонструвати, як соціальні медіа стають додатковим джерелом отримання дослідницької і практичної інформації різного спрямування.

Виклад основного матеріалу. Відтак проаналізуємо основні напрями зарубіжних досліджень соціальних медіа, які не лише розкривають їхні можливості, а й свідчать про те, що вони можуть стати джерелом поглиблених досліджень феноменів, які представляють різні галузі.

Цікавими є публікації щодо маніпуляційного впливу контенту із соціальних мереж на поведінку. Як наприклад, у статті «Як впливові люди в соціальних мережах змінюють поведінку підлітків? Свідчення з країн Близького Сходу» [2]. Автори зазначають, що впливові особи соціальних мереж відносяться до творців контенту, розважальних та артблогерів, онлайн-геймерів, онлайн-стримерів та будь-якої іншої діяльності, пов'язаної із соціальними мережами. Метою дослідження стало вивчення за допомогою онлайн-опитування, що включає 27 питань, впливу публічних людей, зокрема інтелектуальних, соціальних, етичних та ін. аспектів сприйняття та поглядів підлітків у п'яти країнах Близького Сходу. Анкету заповнили 1612 підлітків (віком 12–22 років). Результати показали, що Facebook, what's app та Instagram були найбільш домінуючими платформами із соціальних мереж, які використовують підлітки в країнах Близького Сходу та які суттєво впливають на їхні погляди й поведінку [2].

Назва статті «Залишаючи сліди: використання цифрових даних соціальних мереж для вивчення благополуччя підлітків» [13] говорить сама за себе. Дослідники М. Султан, К. Шольц, В. ван ден Бос пропонують новий підхід та методологію вивчення благополуччя підлітків. Вона враховує особливості поведінки та досвіду кожної людини в соціальних мережах на основі цифрових даних останніх. Тобто, на думку авторів, цифровий фенотип користувачів найбільш важливий, оскільки більш докладно описує, хто, що і коли робить та з яким ефектом, використовуючи складне середовище, запропоноване соціальними мережами. Вони також узагальнили результати взаємозв'язку між використанням соціальних мереж та благополуччям підлітків і визначили раніше не вирішені проблеми для оптимального використання здобутих відомостей у межах структурування майбутніх досліджень [13].

Дослідники стверджують, що дані цифрових слідів у соціальних мережах є надзвичайно багатим та точним джерелом вивчення підліткової (онлайн) поведінки та можуть допомогти вирішити загадку, яка захопила академічну сферу та громадськість [13].

«Відмова від тривоги щодо зовнішнього вигляду: контент-аналіз постів, які позитивно впливають на тіло, у китайських соціальних мережах» [9] – це публікація китайських дослідників, спрямована на вивчення «бодипозитиву» – популярного в соціальних мережах глобального руху, орієнтованого на те, щоб кинути виклик домінуючим ідеалам зовнішності та спонукати жінок приймати й цінувати всі тіла незалежно від зовнішнього вираження. Автори спрямували увагу на вивчення змісту постів з позитивним ставленням до тіла в китайських соціальних мережах. 888 повідомлень Xiaohongshu (однієї з найпопулярніших соціальних мереж у Китаї) були закодовані на теми позитивного образу тіла, атрибутів, пов'язаних із зовнішністю, і співчуття до себе. Більшість із них містили позитивні теми зображення тіла і майже половина – теми співчуття до себе. Це забезпечило теоретичну підтримку майбутніх досліджень

бодипозитиву в контенті соціальних мереж у Китаї [9].

У статті «Оцінка прибуткової цінності клієнта авіакомпанії з використанням аналітики даних, що підтримується інформацією із соціальних мереж» [4] представлено методологію розширення базової моделі відомостей про клієнтів бізнес-компаній за допомогою інформації про них із соціальних мереж. Така модель для оцінки довічної цінності клієнта в авіаційній галузі інтегрує соціальну мережу клієнтів та інформацію про рейси. Запропонований метод може підвищити точність та надійність моделей, у яких зазвичай використовують лише фактори, пов'язані з польотом [4].

Стаття «Застосування соціальних медіа в освіті: систематичний огляд дисциплін, програм і впливових факторів» [3] дає уявлення про дисципліни, додатки та фактори, що впливають на використання соціальних мереж у вищій освіті. Систематичний огляд охопив 713 досліджень, опублікованих щодо соціальних мереж, які спиралися на «модель прийняття технологій» як базову. Для поглибленого аналізу було вибрано 45 досліджень. Основні результати показали, що в більшості проаналізованих статей було зібрано дані від студентів, які вивчають бізнес-дисципліну. Facebook виявився основним додатком, який використовують у більшості проаналізованих досліджень з освітньою метою. Впливові чинники, які визначають використання соціальних мереж, були поділені на три окремі групи: зовнішні чинники, передумови поведінкових намірів і модеруючі чинники. Автори також класифікували передумови поведінкового наміру на три окремі групи: користувацькі, соціальні та технологічні аспекти [3].

До аналізу публікацій у соціальних мережах як джерела різноманітної дослідницької інформації звертаються і українські вчені, представники різних наукових галузей, наприклад з метою психолінгвістичного дослідження інтенцій спілкування користувачів. Так, у публікації «Актуалізація суспільно-політичної лексики в побутовому дискурсі суб'єктів комунікації» [7] автори І. Вільчинська, В. Коцур та Л. Коцур за допомогою низки психолінгвістичних методів, а також дискурсивного та інтент-аналізу дослідили вплив на ментально-інтенційну організацію висловлювань нових суспільно-політичних лексичних одиниць, зокрема оказіоналізмів, у соціальних мережах. Це «розширює уявлення про ментально-когнітивні та інтенціональні особливості опосередкованої соціально-політичним контекстом комунікації в соціальних мережах» [7].

У публікації «Мова протистояння в побутовому дискурсі: інтенція знецінення» [8] українські дослідники запропонували результати аналізу автентичних діалогів і тлумачення інтенцій мовними прийомами та засобами, зокрема суспільно-політичні неологізми, які вживають суб'єкти спілкування в соціальних мережах з метою знецінення співрозмовника [8].

Розвідка «Соціальні мережі як джерело інформації у роботі журналіста» [1] О. Гарматій та С. Онуфрів присвячена використанню в журналістській роботі соціальних мереж, які сьогодні інтегровані в щоденну професійну практику збору новин як джерел інформації про поточні події, оцінки й думки громадськості, діяльність влади, зокрема з офіційних сторінок та особистих акаунтів урядовців тощо. «Сучасні ЗМІ використовують їх, щоб задовольнити постійний попит на якісну інформацію, а також з огляду на такі їхні переваги, як доступність, діалоговість, оперативність і популярність» [1], – констатують автори.

Отже, тематика публікацій, які репрезентують можливості використання соціальних мереж як джерела інформації для різноманітних цілей, досить широка і є цікавою як для науковців, так і для маркетологів та інших фахівців.

Наукова новизна дослідження полягає в актуалізації уваги щодо практично-дослідницьких можливостей соціальних медіа як джерела основної або допоміжної інформації.

Висновки. Загалом ми відстежили дві важливі тенденції: по-перше, незважаючи на те, що більшість користувачів (наприклад, 76,6% українців) користуються соціальними мережами для отримання інформації та спілкування, дедалі більше зростає їхня роль як джерела інформації для практичного застосування в роботі, проведення різноманітних досліджень, презентації висновків про різні факти та тенденції, які переважають у суспільному житті, а також з метою вдосконалення маркетингових чи бізнес-проєктів. По-друге, можливо, з огляду на актуалізацію першої тенденції, останнім часом інтенсифікувалися дослідження, які представляють аналіз публікацій, присвячених використанню соціальних мереж з неоднаковою метою в різних сферах, наприклад в освіті, туризмі та ін. Останнє дає можливість швидше зорієнтуватися у великому масиві публікацій та визначитися з тими, які можуть стати корисними для реалізації дослідницьких, робочих чи бізнес-завдань, пов'язаних з необхідністю аналізу інформації із соціальних мереж з метою концептуалізації у відповідних висновках.

Перспективними дослідженнями в цьому напрямі можна вважати аналіз українських наукових публікацій, присвячених вивченню соціальних медіа на предмет виявлення найбільш популярної тематики.

Список використаних джерел

1. Гарматій О., Онуфрів С. Соціальні мережі як джерело інформації у роботі журналіста. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2021/may/23700/9.pdf (дата звернення: 26.06.2023).

2. Al-Ansi A., Hazaimeh M. etc. How do social media influencers change adolescents' behavior? An evidence from Middle East Countries. *Heliyon.* 2023. Vol. 9/ 5. DOI: 10.1016/j.heliyon.2023.e15983.

3. Al-Qaysi N., Granić A. etc. Social media adoption in education: A systematic review of disciplines, applications, and influential factors. *Technology in Society.* 2023. Vol. 73. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0160791X23000544 (дата звернення: 21.06.2023).

4. Birol Çavdar A., Ferhatosmanoğlu N. Show more Airline customer lifetime value estimation using data analytics supported by social network information. *Journal of Air Transport Management.* 2018. Vol. 67. P. 19–33.

5. Bodhi R., Singh T., Rahman S. Recent themes in social media research: a systematic review. *Published Online.* 2021. P. 287–307. DOI: https://doi.org/10.1504/IJBIS.2021.116081.

6. Bowen J., Baloglu S. Common themes across social media research. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*. 2015. Vol. 7 № 3. P. 314–319. DOI: https://doi.org/10.1108/WHATT-04-2015-0022.

7. Kotsur, V., Vilchynska, I., Kotsur, L. Actualization of Socio-Political Vocabulary in Everyday Discourse of the Subjects of Communication. *Psycholinguistics*. 2020. № 28(2). P. 82–98. DOI: https://doi.org/10.31470/2309-1797-2020-28-2-82-98.

8. Kotsur, V., Vilchynska, I., Nykonenko, L., Kisse, A. The Language of Confrontation in Everyday Discourse: Intentional Depreciation. *Psycholinguistics*. 2021. № *29*(1). P. 100–116. DOI: https://doi.org/10.31470/2309-1797-2021-29-1-100-116.

9. Lang M., Chen P., Li X., Ye Y. Refusing appearance anxiety: A content analysis of body positive posts on Chinese social media. *Body Image.* 2023. Vol. 45. P. 414-419.

10. Ozdal H. Overview of Social Media Research: A Content Analysis Study. *International Journal of New Trends in Arts, Sports &Science Education.* 2017. 6/1. URL: https://www.final.edu.tr/docs/articlehpdf [1575451674].pdf (дата звернення: 16.06.2023).

11. Perez E., Manca S., Fernández-Pascual R., Mc Guckin C. A systematic review of social media as a teaching and learning tool in higher education: A theoretical grounding perspective. *Education and Information Technologies*. 2023. URL: https://link.springer.com/article/10.1007/s10639-023-11647-2 (дата звернення: 26.06.2023).

12. Gil-Fernández R., Calderón-Garrido D. The Use of Social Media in Education: A Systematic Review of the Scientific Literature. URL: https://revistes.ub.edu/index.php/der/article/view/33337/36357 (дата звернення: 06.06.2023).

13. Sultan M., Scholz C., van den Bos W. Leaving traces behind: Using social media digital trace data to study adolescent wellbeing. *Computers in Human Behavior Reports.* 2023. Vol. 10. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2451958823000143 (дата звернення: 16.06.2023).

14. Top 5 social marketing trends for brands to watch in 2015. URL: www.https://www.dream grow.com/top-15-most-popular-social-networking-sites/ (дата звернення: 26.06.2023).

References

1. Harmatii, O., Onufriv, S. Social networks as a source of information in the work of a journalist. Retrieved from: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2021/may/23700/9.pdf [in Ukrainian].

2. Al-Ansi, A., Hazaimeh, M. et al. (2023). How do social media influencers change adolescents' behavior? An evidence from Middle East Countries. Heliyon, 9/ 5. DOI: 10.1016/j.heliyon.2023.e15983 [in English].

3. Al-Qaysi, N., Granić, A. et al. (2023). Social media adoption in education: A systematic review of disciplines, applications, and influential factors. Technology in Society. 73. Retrieved from: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0160791X23000544 [in English].

4. Birol Çavdar, A., Ferhatosmanoğlu, N. (2018). Show more Airline customer lifetime value estimation using data analytics supported by social network information. Journal of Air Transport Management, 67, 19–33 [in English].

5. Bodhi, R., Singh, T., Rahman, S. (2021). Recent themes in social media research: a systematic review. Published Online, 287–307. DOI: https://doi.org/10.1504/IJBIS.2021.116081 [in English].

6. Bowen, J., Baloglu, S. (2015). Common themes across social media research. Worldwide Hospitality and Tourism Themes, 7, 3, 314–319. DOI: https://doi.org/10.1108/WHATT-04-2015-0022 [in English].

7. Kotsur, V., Vilchynska, I., Kotsur, L. (2020). Actualisation of Socio-Political Vocabulary in Everyday Discourse of the Subjects of Communication. Psycholinguistics, 28 (2), 82–98. DOI: https://doi.org/10.31 470/2309-1797-2020-28-2-82-98 [in Ukrainian].

8. Kotsur, V., Vilchynska, I., Nykonenko, L., Kisse, A. (2021) The Language of Confrontation in Everyday Discourse: Intentional Depreciation. Psycholinguistics, 29 (1), 100-116. DOI: https://doi.org/10.31470/ 2309-1797-2021-29-1-100-116 [in Ukrainian].

9. Lang, M., Chen, P., Li, X., Ye, Y. (2023). Refusing appearance anxiety: A content analysis of body positive posts on Chinese social media. Body Image. 45, 414-419 [in English].

10. Ozdal, H. Overview of social media research: a content analysis study. (2017) International Journal of New Trends in Arts, Sports &Science Education. 6/1. Retrieved from: https://www.final.edu.tr/docs/articlehpdf[1575451674].pdf [in English].

11. Perez, E., Manca, S., Fernández-Pascual, R., Mc Guckin, C. (2023). A systematic review of social media as a teaching and learning tool in higher education: A theoretical grounding perspective. Education and Information Technologies. Retrieved from: https://link.springer.com/article/10.1007/s10639-023-11647-2 [in English].

12. Gil-Fernández, R., Calderón-Garrido, D. The Use of Social Media in Education: A Systematic Review of the Scientific Literature. Retrieved from: https://revistes.ub.edu/index.php/der/article/view/33337 /36357 [in Spanish].

13. Sultan, M., Scholz, C., van den Bos, W. (2023). Leaving traces behind: Using social media digital trace data to study adolescent wellbeing. Computers in Human Behavior Reports. 10. Retrieved from: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2451958823000143 [in English].

14. Top 5 social marketing trends for brands to watch in 2015. Retrieved from: www.https://www. dreamgrow.com/top-15-most-popular-social-networking-sites/ [in English].

Стаття надійшла до редакції 22.06.2023
Отримано після доопрацювання 27.07.2023
Прийнято до друку 10.08.2023

УДК 316:338.48
DOI 10.32461/2409-9805.3.2023.290994

Цитування:
Дьяченко Р. В., Тонких О. Г. Соціальні медіа як ефективний інструмент реклами туристичних і готельних послуг. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 3. С. 111–116.

Diachenko R., Tonkykh O. (2023). Social Media as an Effective Tool for Advertising Tourist and Hotel Services. Library Science. Record Studies. Informology, 3, 111–116 [in Ukrainian].

Дьяченко Роксолана Вікторівна,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
Київський університет імені Бориса Грінченка
https://orcid.org/0000-0002-8177-2357
roksolana_d@ukr.net

Тонких Олексій Григорович,
кандидат економічних наук, доцент,
Київський національний університет технологій і дизайну
https://orcid.org/0000-0001-7823-4761
1402at@gmail.com

СОЦІАЛЬНІ МЕДІА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ РЕКЛАМИ ТУРИСТИЧНИХ І ГОТЕЛЬНИХ ПОСЛУГ

Мета статті – *проаналізувати основні переваги соціальних медіа у рекламі туристичних і готельних послуг з акцентуацією на важливості мережевої комунікації.* ***Методологія дослідження.*** *Оскільки тема дослідження є міждисциплінарною, то її висвітлення передбачало інклюзивне поєднання низки методів і підходів, інтегрованих з різних галузей наукового знання: соціальних комунікацій, менеджменту, інформаційної діяльності, медієвістики тощо. Встановлення між ними тісних науково-інтеграційних зв'язків дало змогу сформулювати системне розуміння соціальних медіа як ефективного комунікаційного інструмента просування послуг у туристичній і готельній сферах. Також використано загальнонаукові методи: аналізу, синтезу, аналогії, порівняння, узагальнення результатів тощо.* ***Наукова новизна*** *дослідження полягає в приверненні уваги на комунікаційних можливостях соціальних медіа у рекламі та залученні нових клієнтів.* ***Висновки.*** *Соціальні медіа стають важливим маркетинговим інструментом в індустрії подорожей, найбільш вирішальними в рекламі, залученні клієнтів та продажу послуг для готельного та туристичного бізнесу завдяки емпіричній природі продуктів у сфері гостинності. Не останню роль у цьому відіграє суттєве зниження для пересічних мандрівників технологічного бар'єру щодо можливості пошуку інформації в інтернеті. У цьому нині найбільш важливу роль відіграють мобільні пристрої. Тому більшість компаній включають соціальні медіа у свій стратегічний план рекламування та позиціонування на ринку, зокрема щоб відслідковувати відгуки клієнтів, реагувати на коментарі та активніше спілкуватися з потенційними й постійними клієнтами. Оскільки будь-яка інформація, розміщена в соціальних медіа, миттєво стає загальнодоступною і суттєво впливає на довіру до компанії та її репутацію, ті компанії, які вчасно звернуть увагу на необхідність спеціалізованого менеджменту соціальних медіа з уведенням відповідної посади, не лише утримають клієнтів і залучать нових, а й покращать свою бізнес-практику та рівень доходів.*

Ключові слова: *соціальні медіа, туристичні послуги, готельні послуги, комунікація, медіамаркетинг, реклама, відгуки клієнтів.*

Diachenko Roksolana,
Ph.D. in Study of Art, Associate Professor,
Borys Grinchenko Kyiv University

Tonkykh Oleksii,
PhD in Economics, Associate Professor,
Kyiv National University of Technology and Design

SOCIAL MEDIA AS AN EFFECTIVE TOOL FOR ADVERTISING TOURIST AND HOTEL SERVICES

The purpose of the article *is to analyse the main advantages of social media in the advertising of tourist and hotel services with the emphasis on the results of network communication.* ***Research methodology.*** *Since the research topic is interdisciplinary, its coverage involves an inclusive combination of a number of methods*

© *Дьяченко Р. В., 2023*
© *Тонких О. Г., 2023*

and approaches integrated from various fields of scientific knowledge – social communications, management, information activities, medieval studies, and others. The establishment of close scientific and integration ties between them made it possible to formulate a systematic understanding of social media as an effective communication tool for the promotion of services in the tourism and hotel spheres. General scientific methods are also used: analysis, synthesis, analogy, comparison, generalisation of results, and more. ***The scientific novelty*** *of the research consists in drawing attention to the communication possibilities of social media in advertising and attracting new customers.* ***Conclusions.*** *Social media is becoming an important marketing tool in the travel industry, most crucial in advertising, attracting customers and selling services for the hotel and tourism business due to the experiential nature of hospitality products. The significant reduction of the technological barrier to the possibility of searching for information on the Internet for ordinary travellers plays a significant role in this. Mobile devices play the most important role in this today. Therefore, most companies include social media in their strategic plan for advertising and positioning in the market, in particular to monitor customer feedback, respond to comments and communicate more actively with potential and regular customers. Because any information posted on social media instantly becomes publicly available and significantly affects the trust and reputation of the company. Those companies that pay attention to the need for specialised social media management with the introduction of a corresponding position will not only retain customers and attract new ones, but will also improve their business practices and revenue levels.*

Keywords: *social media, tourist services, hotel services, communication, media marketing, advertising, customer reviews.*

Актуальність теми дослідження. Сьогодні соціальні медіа фактично замінили традиційні засоби масової інформації – люди дедалі більше взаємодіють з ними у сфері освіти, бізнесу та розваг. Так соціальні медіа, як й інші цифрові комунікаційні технології, стали частиною повсякденного життя сучасної людини.

Індустрія туризму і гостинності – це галузі, які стабільно розвиваються, з безліччю можливостей і сегментів для широкого кола споживачів, яким дедалі важче прийняти рішення про вибір туру, послуги чи місця відпочинку. У цьому випадку їм найбільше допомагає інформація із соціальних медіа, яка наразі виконує роль своєрідної реклами. На сьогодні навіть побутує думка, що індустрія гостинності стрімко зростає завдяки саме технологічному просуванню своїх послуг через соціальні медіа. Так, Дж. Бовен вказує на чотири найвідчутніші тенденції в контексті гостинності: міленіали замінюють бебі-бумерів як основний сегмент ділових подорожей, збільшення використання мобільних пристроїв, динамічне ціноутворення та перехід маркетингових доларів у соціальні мережі [4]. Тому цифрова реклама в соціальних медіа дає змогу компаніям, зокрема у сфері готельного й туристичного бізнесу, досягати своїх маркетингових цілей за відносно низьких витрат. З іншого боку, споживачі дедалі активніше використовують платформи соціальних мереж для пошуку інформації, тому що вони вважають це зручним і правдивим засобом, що допомагає їм приймати усвідомлені рішення з найменшою витратою часу. Такий збіг інтересів спонукає і теоретиків, і практиків досліджувати переваги соціальних медіа в рекламі туристичного й готельного сервісу.

Аналіз досліджень і публікацій. Нині зростає кількість статей, які висвітлюють роль соціальних медіа в рекламі послуг туристичного та готельного сервісу.

Серед публікацій насамперед можна виокремити спрямовані на загальний аналіз можливостей соціальних медіа в рекламі товарів і послуг. Так, у статті «Вплив маркетингових елементів соціальних медіа на залучення споживачів до бренду та на знання бренду» [5] досліджено вплив розваг, налаштувань, взаємодії, електронного радіомовлення (EWOM) і модності на прихильність споживачів до бренду. Аналіз відбувався шляхом онлайн-опитування 214 досвідчених користувачів соціальних мереж щодо використання смартфона. Автори зробили висновок, що конкретні елементи маркетингу в соціальних мережах, а саме: взаємодія, EWOM і модність, є критичними рушійними силами створення бренду, зокрема в Гонконзі [5].

У публікації «Майбутнє маркетингових досліджень у галузі цифрових технологій та соціальних мереж: перспективи та дослідницькі пропозиції» [6] широкий авторський колектив обговорює проблеми змін у поведінці споживачів, які спонукають організації ставитися до цифрових та соціальних мереж як до важливого та невід'ємного компоненту бізнес-маркетингових планів [6].

«Тенденції, що впливають на соціальні медіа: наслідки для практиків і дослідників» [4] – це стаття Дж. Бовена, спрямована на огляд відповідної літератури з метою визначити тенденції, спровоковані соціальними медіа, щоб допомогти менеджерам і дослідникам краще їх зрозуміти. Особливу увагу автор приділяє туристичній сфері [4].

У статті «Теоретичні моделі соціальних медіа, маркетингові наслідки та майбутні напрями досліджень» [9] автори Б. Пан і Дж. Кротс зосереджують увагу на огляді відповідних теорій, побудові інтегрованої метаструктури та наслідках маркетингових досліджень гостинності й туризму, принципах їхнього маркетингу через соціальні

медіа. У публікації зазначено, що деякі традиційні теорії, такі як теорія соціального обміну, соціального проникнення та соціальних мереж, можуть бути дієвими парадигмами для вивчення та пояснення того, як люди формують мережі, висловлюють свої думки та передають інформацію один одному. Наприклад, зазначають дослідники, теорія Бакнера (1965) про передачу чуток вказує на точність і швидкість передачі чуток залежно від структури мережі та ментальних установок окремих її учасників [9].

Безпосередньо соціальним медіа у взаємозв'язку з туристичною і готельною сферами присвячена публікація «Роль соціальних медіа в онлайн-пошуку туристичної інформації» [12], у якій автори, імітуючи поведінку користувача під час пошуку інформації про подорожі в інтернеті, за допомогою контент-аналізу та багатовимірного статистичного аналізу намагаються дослідити роль соціальних мереж в онлайн-пошуку інформації [12].

У статті Д. Равіндран та Р.-П. Ума «Вплив факторів соціальних медіа на задоволеність туристичними послугами» [10] зроблено спробу вивчити рівень задоволення клієнтів чинниками, які впливають на вибір соціальних мереж для реалізації їхніх очікувань при прийнятті рішень у сфері туризму [10].

«Оцінка ефективності маркетингу в соціальних мережах для готелів» 11] – стаття Дж. Рассела, у якій представлені результати дослідження різних поглядів щодо маркетингу в соціальних мережах. Автор виявив, що деякі готелі мають більш розвинені маркетингові стратегії соціальних мереж, ніж інші, але всі вони готові вчитися та розвиватися [11].

Впливу соціальних мереж на рішення щодо придбання туристичної або готельної послуги присвячений окремий обшир публікацій. Можна виокремити статтю С. Литвина, Р. Голдсміта та Б. Пана «Електронне «сарафанне радіо» в менеджменті гостинності та туризму» [8], у якій описано міжособистісний вплив в інтернеті або чуток як потенційно економічно ефективних засобів маркетингу гостинності та туризму, а також обговорено деякі технологічні й етичні проблеми, з якими стикаються маркетологи, коли вони намагаються використовувати нові технології eWOM (чуток) [8].

Дослідження «Вплив віртуальних світів на сарафанне радіо: покращення соціальних мереж і Servicescape в індустрії гостинності» [7] розширює уявлення, як готельні компанії можуть використовувати можливості соціальних мереж та послуг у віртуальному світі. Запропонована дослідницька модель містить конкретні пропозиції, що описують взаємозв'язок між соціальними мережами віртуального світу та створенням позитивних чуток (WOM) за рахунок покращення взаємодії між клієнтами й бізнесом [7].

Серед українських досліджень привертає увагу стаття О. Кусіної «Соціальні мережі як ефективний інструмент маркетингу в індустрії зустрічей» [2], у якій автор аналізує значення соціальних мереж для розвитку бренду та індустрії зустрічей для просування заходів та пошуку клієнтів [2].

Акцентуємо й на публікації Л. Григор'євої «Застосування соціального медіамаркетингу в просуванні туристичного продукту» [1], присвяченій проблемам просування туристичного продукту в умовах застосування соціального медіамаркетингу [1].

Мета статті – проаналізувати основні переваги соціальних медіа у рекламі туристичних і готельних послуг з акцентуацією на важливості мережевої комунікації.

Виклад основного матеріалу. Соціальні мережі відіграють дедалі більшу роль у пошуку інформації в інтернеті. На сторінках Facebook зареєстровано понад 50 млн компаній, понад 88% компаній використовують Twitter у своїх маркетингових цілях. Люди проводять все більше часу в інтернеті в пошуках інформації про продукти та послуги, спілкуючись з іншими споживачами про свій досвід та взаємодіючи з компаніями [6].

Соціальні медіа включають такі сайти, як TripAdvisor, Twitter, Facebook, Snapchat, блоги, локальні медіа (наприклад Fou rSquare) і туристичні онлайн-агентства. Щодо багатьох туристичних продуктів є десятки відгуків на TripAdvisor, який охоплює 4,5 млн компаній із 147 000 пунктами призначень та надає інформацію про подорожі. Їхня купівельна спроможність оцінюється приблизно в 200 млрд доларів США на рік, на них припадатиме більше половини всіх витрат на подорожі до 2020 р. [4].

Так інтернет змусив компанії трансформуватися, щоб бути більш інтерактивними, інноваційними та ефективними, оскільки нинішній онлайн-споживач надто активний і вимогливий.

На сьогодні й соціальний медіамаркетинг дослідники розуміють як альтернативний традиційним інструментам просування засіб реклами та наголошують: «Маркетологи можуть використовувати такі види соціальних медіа: соціальні мережі (Facebook, Twitter, MySpace, Druzi.org.ua, WeUA kozakam.com, combine.pp.ua, ukrface.com.ua, i.ua), фото- та відеосервіси (YouTube, Instagram, Dailymotion), соціальні закладки (contentle.com, links.i.ua, Mister Wong, Delicious, Habrahabr), соціальні новини (Pikabu, Chuv.com.ua, Newsland), підкасти (Ustream), вебфоруми (BbPress, FluxBB, eurotourist.club, forum. kolomyya.org, forum.rukzak.ua), геосоціальні мережі (Swarm, Google

Locator, AlterGeo, Gowalla, Foursquare) і системи контент-менеджменту (WordPress, Blogspot)» [1].

Просування товарів і послуг у соціальних медіа передбачає використання низки інструментів. «Найбільш популярні з них – це побудова спільнот бренду (створення представництв компанії в соціальних медіа), робота з блогосферою, репутаційний менеджмент, персональний брендинг і нестандартне SMM-просування» [2].

Утім соціальні медіа є не просто інноваційним способом реклами й залучення нових клієнтів, а насамперед ефективним засобом спілкування, покликаний «виконувати й відповідну комунікаційну функцію, пов'язуючи в єдине за допомогою інтернет-каналів рекламодавців і споживачів» [1]. Якщо споживач не задоволений послугою, репутація організації може постраждати, оскільки негативна інформація, розміщена в інтернеті, миттєво стає загальнодоступною для тисяч потенційних клієнтів. Те саме відбувається і у випадку прихильності клієнта до організації: він фактично вже сам активно рекламує і продає товар або послугу. Недарма міжособистісний вплив і «сарафанне радіо» (WOM) вважають найважливішими джерелами інформації, коли споживач приймає рішення про покупку. Ці впливи особливо важливі в індустрії гостинності та туризму, нематеріальні продукти яких важко оцінити до їх споживання [8]. Тому зростання соціальних мереж в епоху Інтернету допомагає туристам більшою мірою виправдати очікування в пошуку інформації та отриманні відгуків [10].

Тож соціальні медіа являють собою двосторонню комунікацію між споживачами, фактично відродивши традиційні форми обміну інформацією із вуст у вуста: між сім'ями, родичами, друзями та сусідами. Вони перетворюються у своєрідні дискусійні платформи, які допомагають знати й позитивні, і негативні аспекти про будь-які послуги чи товар. Однак зрозуміло, що можливості соціальних медіа в цьому контексті ще більш широкі: і за масштабом охоплення аудиторії, і за швидкістю передачі інформації. Адже тепер люди діляться своїми враженнями в Telegram, Instagram чи Facebook. Залишені користувачами відгуки в соціальних мережах можуть вплинути на майбутніх клієнтів. Якщо вони негативні, то можуть навіть спричинити скасування попередніх замовлень на послуги. Багато туристичних сайтів, наприклад TripAdvisor і Expedia, містять загальну оцінку подорожей користувачами продуктів. Навіть якщо мандрівник особисто не знає користувачів, які публікують відгуки, він перегляне ті, у яких продукт оцінений як надійний [4].

Так соціальні медіа стають цифровим підґрунтям реклами для прийняття рішень, зокрема про покупку товару чи послуги. Інформація, яку споживачі публікують на вебсайтах соціальних мереж, впливає на тих, хто читає їхні публікації або переглядає сукупні рейтинги серед низки відгуків про продукт чи послугу. Мережева активність суттєво впливає на рішення про вибір. Тому саме соціальні медіа розглядаються як надійне джерело інформації від споживачів, які стикалися з туристичними продуктами [4].

Що стосується власне організації, то вони повинні використовувати соціальні медіа не лише для того, щоб охопити потенційних клієнтів, а й навчитися реагувати на негативні коментарі, які можуть зіпсувати довіру нових відвідувачів [9].

Також соціальні медіа надають користувачам різні джерела інформації про подорожі, полегшують реструктуризацію туристичної інформації та змінюють схему її поширення. Тому організації мають постійно оновлювати актуальну інформацію за допомогою різних соціальних мереж. Недарма клієнти використовують такі сайти, як TripAdvisor або Expedia, щоб отримати уявлення про ціни в певному місці на певну дату [4].

Загалом використання соціальних мереж у туристичному та готельному бізнесі має такі переваги: забезпечують упізнаваність бренду за рахунок його швидкої диференціації і індивідуалізації послуг, особливо після отримання позитивного досвіду; відгуки клієнтів впливають на репутацію та довіру; розширення клієнтської бази через доступ до інформації із соціальних мереж; збільшення продажів у результаті покращення впізнаваності бренду; зростання трафіку через повідомлення про знижки, спеціальні пропозиції, запуск нових послуг, акцій або заходів; просування традиційних маркетингових стратегій; налагодження дружніх стосунків та постійна взаємодія з клієнтами, що підвищує їхню лояльність; низька вартість і висока віддача від обміну повідомленнями та рекламних акцій; постійний моніторинг онлайн-репутації через менеджера соціальних мереж чи відповідної служби [3].

На активізацію використання соціальних медіа вплинуло не лише розширення інтернет-послуг, а й повсюдне використання мобільних пристроїв. Наразі на соціальні мережі припадає 66 % часу, проведеного на мобільних телефонах чи планшетах. У 2014 р. кількість користувачів мобільних пристроїв Facebook зросла на 34 %, що вдвічі більше, ніж загальне зростання кількості користувачів, що свідчить про популярність мобільного телефона [4].

Використання смартфонів суттєво пришвидшило процес прийняття рішень. Це пов'язано насамперед зі збільшення кількості споживачів, які їх використовують, позаяк розуміють, що вони значно спрощують пошук інформації. І що найважливіше: пошук актуальної інформації в реальному

часі, наприклад щодо режиму роботи, цін, вільних місць, визначних пам'яток тощо. Смартфон у кишені дозволяє бути максимально мобільним, змінювати свій маршрут за потреби, не переживаючи, що втратиш орієнтири, не зупинятися, коли входиш на сайт чи в соціальні мережі, щоб отримати інформацію про найближчі готелі чи заклади харчування. На тлі оперативності, доступності й зручності у використанні смартфонів компанії у сфері гостинності повинні ставати особливо прихильними до мобільних пристроїв та ініціювати створення додатків, які полегшують доступ до інформації через них. Якщо сайт оптимізований для мобільних пристроїв, можна впевнено стверджувати, що подорожувальник отримає інформацію саме з нього.

Отже, туристичні й готельні організації повинні використовувати переваги соціальних мереж для підвищення конкурентоспроможності своїх підприємств в цифрову епоху. Це спонукає їх навіть розробляти цільові маркетингові програми, спрямовувати свої рекламні кошти до соціальних мереж, щоб позиціонувати себе та донести свої стратегічні преференції. Так використання соціальних мереж для просування послуг і продуктів стало невід'ємною частиною маркетингових програм туристичних компаній і готельного сервісу.

Недарма в більшості сучасних компаній вводять посаду менеджера соціальних мереж. Це ще один доказ розуміння важливості управління соціальними медіа. Менеджер соціальних мереж повинен розуміти цінності свого бренду та способи взаємодії з ним клієнтів. Утім найбільш важливою якістю цього спеціаліста має стати вміння вирішувати проблеми й адекватно реагувати на скарги клієнтів. Відповідно, маркетинг у соціальних мережах почасти розуміють як використання каналів соціальних мереж для спілкування з іншими з метою розширення клієнтської бази. Ефективне управління відгуками споживачів допомагає створити репутацію організації.

Наукова новизна дослідження полягає в привернені уваги на комунікаційних можливостях соціальних медіа в рекламі та залученні нових клієнтів.

Висновки. Соціальні медіа стають важливим маркетинговим інструментом в індустрії подорожей, найбільш вирішальними в рекламі, залученні клієнтів та продажу послуг для готельного та туристичного бізнесу завдяки емпіричній природі продуктів у сфері гостинності. Не останню роль у цьому відіграє суттєве зниження для пересічних мандрівників технологічного бар'єру щодо можливості пошуку інформації в інтернеті. У цьому нині найбільш важливу роль відіграють мобільні пристрої. Тому більшість компаній включають соціальні медіа у свій стратегічний план рекламування та позиціонування на ринку, зокрема щоб відслідковувати відгуки клієнтів, реагувати на коментарі та активніше спілкуватися з потенційними й постійними клієнтами. Оскільки будь-яка інформація, розміщена в соціальних медіа, миттєво стає загальнодоступною і суттєво впливає на довіру до компанії та її репутацію, ті компанії, які вчасно звернуть увагу на необхідність спеціалізованого менеджменту соціальних медіа з уведенням відповідної посади, не лише утримають клієнтів і залучать нових, а й покращать свою бізнес-практику та рівень доходів.

Список використаних джерел

1. Григор'єва Л. Застосування соціального медіамаркетингу в просуванні туристичного продукту. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/pdfbase/2018/2018_1/jrn/pdf/31.pdf (дата звернення: 17.06.2023).

2. Кусина О. О. Соціальні мережі як ефективний інструмент маркетингу в індустрії зустрічей. *Креативна економіка.* 2013. № 1 (73). С. 118–123.

3. Bhutto S. A., Khan S. K. Paradigm Shift to Social Media Marketing Impacting Consumer Purchase Intention in the Restaurant Industry. *International Journal of Social Science & Entrepreneurship*. 2023. Vol. 3(2). P. 112–136.

4. Bowen J. T. Trends affecting social media: Implications for practitioners and researchers. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*. 2015. Vol. 7 (3). P. 221–228.

5. Cheung M. L., Pires G., Rosenberger P. J. The influence of perceived social media marketing elements on consumer-brand engagement and brand knowledge. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*. 2020. Vol. 32/3. P. 695–720.

6. Dwivedi Y. K., Hughes D. L., Carlson J., Filieri R., Jacobson J. Setting the future of digital and social media marketing research: Perspectives and research propositions. *International Journal of Information Management.* 2020. URI: http://hdl.handle.net/10454/18041 (дата звернення: 27.06.2023).

7. Kim J., Hardin A. The impact of virtual worlds on word-of-mouth: Improving social networking and Servicescape in the hospitality industry. *Journal of Hospitality Marketing & Management.* 2010. Vol. 19 (7). P. 735–753.

8. Litvin S., Goldsmith R., Pan B. Electronic Word-of-Mouth in Hospitality and Tourism Management. *Tourism Management.* 2006. Vol. 29(3). P. 458–468.

9. Pan B., Crotts J. C. Theoretical models of social media, marketing implications, and future research directions. *Sigala M., Christou E., Gretzel U. (Eds.). Social Media in Travel, Tourism and Hospitality: Theory, Practice and Cases Surrey,* UK : Ashgate, 2012. P. 73–86.

10. Ravindran D., Uma R. P. Influencing Social Media Factors on Tourism Service Satisfaction. *Journal of Management Research and Analysis.* 2018. Vol. 5. P. 159–164.

11. Russell J. Evaluate the Effectiveness of Social Media Marketing on Hotels. *Hospitality Management Review Student Journal.* 2010. Vol. 1. P. 1–22.

12. Xiang Z., Gretzel U. Role of social media in online travel information search. *Tourism Management.* 2010. Vol. 31(2). P. 179–188.

References

1. Hryhorieva, L. Application of social media marketing in the promotion of a tourism product. Retrieved from: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/pdfbase/2018/2018_1/jrn/pdf/31.pdf [in Ukrainian].

2. Kusyna, O. O. (2013). Social networks as an effective marketing tool in the food industry. Creative economy, 1(73), 118–123 [in Ukrainian].

3. Bhutto, S. A., Khan, S. K. (2023). Paradigm Shift to Social Media Marketing Impacting Consumer Purchase Intention in the Restaurant Industry. International Journal of Social Science & Entrepreneurship, 3(2), 112–136 [in English].

4. Bowen, J. T. (2015). Trends affecting social media: Implications for practitioners and researchers. Worldwide Hospitality and Tourism Themes, 7(3), 221–228 [in English].

5. Cheung, M. L., Pires, G., Rosenberger, P. J. (2020). The influence of perceived social media marketing elements on consumer-brand engagement and brand knowledge. Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics, 32/3, 695–720 [in English].

6. Dwivedi, Y. K., Hughes, D. L., Carlson, J., Filieri, R., Jacobson, J. (2020). Setting the future of digital and social media marketing research: Perspectives and research propositions. International Journal of Information Management. Retrieved from: http://hdl.handle.net/10454/18041 [in English].

7. Kim, J., Hardin, A. (2010). The impact of virtual worlds on word-of-mouth: Improving social networking and Servicescape in the hospitality industry. Journal of Hospitality Marketing & Management. 19 (7), 735–753 [in English]

8. Litvin, S., Goldsmith, R., Pan, B. (2006). Electronic Word-of-Mouth in Hospitality and Tourism Management. Tourism Management. 29(3), 458–468 [in English].

9. Pan, B., Crotts, J. C. (2012). Theoretical models of social media, marketing implications, and future research directions. Sigala M., Christou E., Gretzel U. (Eds.). Social Media in Travel, Tourism and Hospitality: Theory, Practice and Cases Surrey, UK [in English].

10. Ravindran, D., Uma, R. P. (2018). Influencing Social Media Factors on Tourism Service Satisfaction. Journal of Management Research and Analysis. 5, 159–164 [in English].

11. Russell, J. (2010). Evaluate the Effectiveness of Social Media Marketing on Hotels. Hospitality Management Review Student Journal, 1, 1–22 [in English].

12. Xiang, Z., Gretzel, U. (2010). Role of social media in online travel information search. Tourism Management, 31(2), 179–188 [in English].

Стаття надійшла до редакції 10.07.2023
Отримано після доопрацювання 14.08.2023
Прийнято до друку 23.08.2023

УДК [378.015.31:172.15]:004.77
DOI 10.32461/2409-9805.3.2023.290995

Цитування:
Савчук Я. О., Герасимюк Л. С., Тарасюк Л. М. Використання інтернет-ресурсів для формування позитивного іміджу сучасного закладу вищої освіти. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 3. С. 117–122.

Savchuk Ya., Herasymiuk L., Tarasyuk L. (2023). Use of Internet Resources to Form a Positive Image of Modern High School. Library Science. Record Studies. Informology, 3, 117–122 [in Ukrainian].

Савчук Ярослава Олександрівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри документознавства
та інформаційної діяльності
ПВНЗ «Академія рекреаційних
технологій і права»
https://orcid.org/0000-0002-2286-0082
Yaroslavakost@gmail.com

Герасимюк Леся Сидорівна,
старша викладачка
кафедри документознавства
та інформаційної діяльності
ПВНЗ «Академія рекреаційних
технологій і права»
https://orcid.org/0000-0003-2419-4412
Lesya.ukr04@gmail.com

Тарасюк Людмила Михайлівна,
старша викладачка
кафедри документознавства
та інформаційної діяльності
ПВНЗ «Академія рекреаційних
технологій і права»
https://orcid.org/0000-0001-6034-0603
Ludamt@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Метою статті *є дослідження особливостей використання інтернет-ресурсів для формування позитивного іміджу сучасного закладу вищої освіти.* ***Методологія дослідження****. Для досягнення поставленої мети використано такі методи: аналіз, синтез, узагальнення теоретичних даних із проблеми дослідження, систематизація, а також контент-аналіз.* ***Наукова новизна*** *полягає в розширенні знань щодо використання інтернет-ресурсів, зокрема вебсайту і соціальних мереж, ЗВО України для створення позитивного іміджу. Сформульовано практичні рекомендації з удосконалення цього процесу на основі власного досвіду та проведеного дослідження.* ***Висновки.*** *Встановлено, що на сьогодні найбільш актуальною та ефективною складовою формування позитивного іміджу освітньої установи є представлення її діяльності в мережі «Інтернет». Зазначено, що вебсайти й соцмережі є найбільш перспективними засобами, які дають широкі можливості ЗВО розповісти про себе та популяризувати інформацію щодо своєї діяльності у віртуальному просторі. Відзначено, що в останні роки вебсайти ЗВО поступаються місцем соцмережам, які активно використовує їх цільова аудиторія. Вказано, що значна частина інформації, яку раніше розміщували лише на офіційних вебсайтах, дублюється в соцмережах ЗВО. Встановлено, що на своїх сторінках у соцмережах ЗО розміщують актуальні новини, оголошення, фото й відео з різноманітних заходів, подій тощо. Зроблено висновок, що ЗВО повинні докладати значних зусиль для формування позитивного іміджу, оскільки конкуренція на ринку освітніх послуг щороку зростає. Зокрема, необхідно приділяти посилену увагу використанню різноманітних інтернет-ресурсів, серед яких найбільш ефективними на сьогодні є вебсайт і соцмережі.*

Ключові слова: *позитивний імідж, імідж ЗВО, вебсайт, соціальна мережа, інтернет-ресурс.*

© *Савчук Я. О., 2023*
© *Герасимюк Л. С., 2023*
© *Тарасюк Л. М., 2023*

Savchuk Yaroslava,
PhD in Economics, Associate Professor,
Department of Document Studies and Information Activities,
PVNZ "Academy of Recreational Technologies and Law"

Herasymiuk Lesya,
Senior Lecturer, Department of Document Studies and Information Activities,
PVNZ "Academy of Recreational Technologies and Law"

Tarasyuk Lyudmila,
Senior Lecturer, Department of Document Studies and Information Activities,
PVNZ "Academy of Recreational Technologies and Law"

USE OF INTERNET RESOURCES TO FORM A POSITIVE IMAGE OF MODERN HIGH SCHOOL

The purpose of the article *is to study the peculiarities of the use of Internet resources for the formation of a positive image of a modern higher education institution (HEI).* ***Research methodology****: analysis, synthesis, generalisation of theoretical data from the research problem, systematisation, content analysis.* ***The scientific novelty*** *is the expansion of knowledge about the use of Internet resources by higher education institutions of Ukraine to create a positive image. We have formulated recommendations to improve this process.* ***Conclusions.*** *It has been established that today the most relevant and effective component of forming a positive image of educational institution is the presentation of its activities on the Internet. It is noted that websites and social networks are currently the most promising means that provide ample opportunities for higher educational institutions to talk about themselves and popularise information about their activities in the virtual space. It has been noted that in recent years, the websites of HEIs have given way to social networks, which are actively used by their target audience. It has been observed that most of the information that was previously posted exclusively on websites is duplicated in the social networks of HEIs. It has been established that EIs posts current news, announcements, photos, and videos from various activities, events on their social media pages. Therefore, HEIs should make great efforts to form a positive image, as the competition in the market of educational services is growing every year. In particular, it is necessary to pay considerable attention to the use of various Internet resources, among which the most effective today are the website and social networks.*

Keywords: *positive image, image of the institution of higher education, website, social network, Internet resource.*

Актуальність теми дослідження. За сучасних умов уміння створити позитивний імідж посідає ключове місце в діяльності кожної установи. Глобалізація та інформатизація кардинально змінюють підходи до означеного процесу. Сучасні ЗВО усвідомлюють значення формування позитивного іміджу для забезпечення конкурентоспроможності. Все більш активною є їх присутність у віртуальному просторі.

Для того щоб сформувати позитивний імідж ЗВО, потрібно мати науково-теоретичне підґрунтя, а саме: знати сутність ключових понять іміджеології; особливості складових компонентів іміджу; мати чітке уявлення щодо засобів формування іміджу тощо. Відповідно, постає необхідність у комплексному дослідженні означеного процесу.

Аналіз досліджень і публікацій. Особливості формування позитивного іміджу освітніх установ досліджували такі українські науковці, як: В. Василенко [6], М. Зацерківна [7], О. Мармаза [10], О. Ткаченко [12] та ін.

В останні роки велику увагу дослідники приділяють можливостям використання інтернет-ресурсів для формування позитивного іміджу ЗО. Зокрема, ця проблема висвітлена в працях таких учених: Л. Божук [5], С. Ілляшенко [8], Н. Ілляшенко [8], Ю. Шипуліна [8] та ін.

Як свідчить аналіз наукових джерел, означена проблема з кожним роком викликає все більший інтерес у дослідників, оскільки присутність ЗВО в інтернет-просторі стала невід'ємною складовою формування іміджу установи.

Метою статті є дослідження особливостей використання інтернет-ресурсів для формування позитивного іміджу на прикладі сучасного ЗВО.

Виклад основного матеріалу. Успішність діяльності ЗО в контексті їх модернізації зумовлюється вирішенням нових управлінських завдань, розробленням інноваційних підходів. Одним із таких підходів є формування позитивного іміджу. Як стверджує вчена О. Мармаза, «метою створення іміджу закладу є підвищення конкурентоспроможності, залучення інвестицій, встановлення та розширення партнерських зв'язків» [10, 331].

Термін «імідж» походить від латинського слова imago, що означає «образ». Це слово використовують ще з давніх часів, але його значення зазнало трансформацій і досі викликає багато суперечок та різних підходів до його тлумачення. Імідж пов'язаний з уявленням, відображенням, репутацією, думкою, самопрезентацією, харизмою, авторитетом тощо. У широкому розумінні поняття «імідж» означає певну смислову категорію, спеціально сформований образ, що побудований на законах сприйняття стереотипів [5, 36–37].

Більшість дослідників вважають, що імідж формується свідомо та цілеспрямовано, щоб стати відносно стійким уявленням щодо певного об'єкта. Він функціонує лише в міжсуб'єктних комунікаціях, а тому його можна змінювати, формувати відповідно до актуальних завдань, котрі виконує той чи той соціальний інститут.

Імідж є соціально-психологічним феноменом, що властивий будь-якій установі. Вдало сформований імідж запам'ятовується та зберігається в людській свідомості, що є показником позитивного сприйняття установи. Як зазначає К. Атаманська, проникнення досліджуваного феномену в педагогічну науку має кілька пояснень. Насамперед, як стверджує вчена, це викликано прагненням держави до формування позитивного іміджу влади, а для цього вона використовує «потужний канал формування певних іміджевих установок – освіту» [4]. Також інтерес до іміджу в педагогічній науці вчена пояснює «активною (порівняно з останніми десятиліттями) державною політикою в галузі освіти та необхідністю піднімати престиж педагогічних професій» [4].

Існують різні тлумачення поняття «імідж закладу вищої освіти». Це пов'язано з тим, що воно складається з уявлень, які має керівництво, викладачі, студенти, батьки та інші щодо якості освітніх послуг і взаємовідносин між учасниками освітнього процесу, а також кадрового й інноваційного потенціалу педагогічного колективу та стану матеріально-технічної бази.

Науковиця О. Мармаза імідж ЗО визначає як «образ, який заснований на особливостях діяльності, внутрішніх закономірностях, властивостях, достоїнствах, якостях та характеристиках, який цілеспрямовано впроваджується у свідомість (підсвідомість) цільової аудиторії, відповідає її очікуванням та слугує певній відмінності освітньої організації від інших» [10, 333].

На нашу думку, імідж ЗВО – це емоційно забарвлений образ, який утворився в масовій свідомості внаслідок безпосереднього досвіду взаємодії з ним або ж у результаті інформації, отриманої від інших.

О. Ткаченко зазначає, що головне завдання іміджу освітньої установи полягає «у формуванні позитивного ставлення до закладу освіти загалом, його колективу та результатів його діяльності. Це формує довіру до освітньої установи, що виявляється у високих оцінках і виборі її з-поміж інших подібних» [12, 98].

Гостра конкуренція між ЗВО спонукає їх постійно покращувати якість своїх послуг, посідати активну позицію на ринку та вивчати потреби й попит на освітні послуги і продукти. У цій ситуації імідж відіграє особливо важливу роль. Що позитивнішим є імідж, то більш конкурентоспроможним є ЗВО. Варто відзначити, що позитивний імідж не тільки привертає увагу споживачів освітніх постуг, а й показує відкритість ЗВО та цінності, якими він керується.

Імідж ЗВО включає компоненти, які дають загальну характеристику установі, а саме:

- візуальний імідж, в основі якого лежать зорові відчуття (дизайн приміщення, символіка тощо). Слід підкреслити, що важливою складовою візуального іміджу є фірмовий стиль і презентація ЗВО у мережі «Інтернет», тобто наявність офіційного вебсайту й сторінок у популярних соцмережах;

- імідж освітньої послуги (якість освіти, спеціальності, вартість послуг, зв'язки із зарубіжними партнерами тощо);

- соціальний імідж (уявлення громадськості щодо соціальної ролі ЗВО в житті суспільства, надання пільг викладачам і студентам);

- бізнес-імідж (відомі випускники, використання новітніх технологій в освітньому процесі, взаємодія з роботодавцями тощо);

- імідж персоналу (професійна педагогічна компетентність; мобільність; креативність; культура поведінки тощо);

- імідж керівництва, що відображає уявлення щодо ціннісних орієнтацій, мотивів, здібностей і психологічних характеристик керівника на основі сприйняття відкритих для спостереження характеристик;

- імідж споживачів освітніх послуг, що формується на основі інформації про студентів і випускників ЗВО, а також їхнього задоволення якістю освіти [7, 75].

Формування позитивного іміджу є системним процесом, що реалізується відповідно до потреб споживачів та вимог сучасного цифрового суспільства. Нині більшість людей, шукаючи будь-яку інформацію, звертаються насамперед до мережі «Інтернет». Відповідно використання різноманітних інтернет-ресурсів у стратегії просування ЗВО сприятиме посиленню позитивного іміджу установи [8, 191].

Як свідчить досвід ЗВО України та світу, використання сучасних інтернет-ресурсів є дієвим чинником для якісно нового рівня взаємодії

ЗВО із цільовою аудиторією, розбудови ефективних комунікаційних каналів для власного позиціонування. Серед ефективних засобів, завдяки яким відбувається генерування інформації щодо ЗВО, його позиціонування на ринку освітніх послуг, є вебсайт. Як відзначає Л. Божук, вебсайт є «контрольованим засобом комунікації, тому що відправник контролює зміст повідомлень, які надаються одержувачам. З іншого боку, сайт є своєрідним електронним довідником ЗВО, відкритою інформаційною системою, оскільки йому притаманні всі ознаки такої системи в класичному розумінні: наявність певного масиву документів, засобів інформаційного пошуку, техніко-технологічних засобів фіксування, зберігання та подання інформації» [5, 38].

Вебсайт ЗВО виконує низку різноманітних завдань, зокрема: створення візуального іміджу; висвітлення широкого спектру інформації; забезпечення інтеракції та зворотного зв'язку; загальнодоступність інформації тощо. Можна стверджувати, що вебсайт є візитівкою установи, адже його вигляд і наповнення істотно впливають на загальне враження від ЗВО та його місце як в освітньому просторі України, так і за межами країни.

Можемо стверджувати, що сьогодні соцмережі є одним із головних джерел інформації, особливо для молоді. Погоджуємось із сучасними вченими, що більшість значущих для суспільства процесів, явищ і подій відбито в соцмережах. На нашу думку, саме цей канал комунікації формує перше враження про ЗВО.

На відміну від вебсайту, соцмережі є більш гнучкими. Їх великою перевагою, порівняно з вебсайтами, є можливість оперативно отримувати зворотний зв'язок від цільової аудиторії.

За допомогою соцмереж можна поширювати інтерактивний контент, зокрема фото й відео. Користувачі, особливо молодь, переглядають соцмережі частіше, ніж вебсайт, оскільки вони більш зручні для отримання релевантної інформації, наданої відповідно до їхніх інтересів. У зв'язку із цим інформацію про ЗВО варто розміщувати як на офіційному вебсайті, так і в популярних соцмережах. На вебсайті ЗВО обов'язковою має бути посилання на сторінки в соцмережах. Контент слід систематизувати, а інформацію на інтернет-ресурсах регулярно оновлювати. При виборі соцмережі як інструменту висвітлення діяльності ЗВО і транслювання його цілей слід враховувати популярність конкретної соцмережі серед осіб, із яким буде взаємодіяти освітня установа.

Вважаємо, що на сьогодні соцмережі є найбільш перспективним засобом формування іміджу ЗВО. Оскільки цільовою аудиторією освітніх установ є переважно молодь, слід віддавати перевагу засобам, орієнтованим саме на цю категорію осіб. Саме таким засобом є соцмережі.

Більш детально розглянемо особливості використання інтернет-ресурсів для формування позитивного іміджу на прикладі ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права» (далі – АРТіП). ЗВО має офіційний вебсайт, де висвітлена різноманітна інформація щодо діяльності установи [1]. Будь-який користувач, який відвідує вебсайт, передусім звертає увагу на його дизайн. Це є однією із ключових складових успішного формування фірмового стилю. Колірна гама відіграє важливу роль у формуванні та репрезентації фірмового стилю ЗВО. Від удало підібраної кольірної гами й дизайну вебсайту залежать як кількість відвідувачів сайту, так і кількість осіб, налаштованих на подальшу продуктивну взаємодію з освітньою установою. Вдале поєднання і використання кольорів сприяє візуальному представленню освітньої установи, його ідентифікації в інформаційному просторі та викликає певні асоціації із цими кольорами, які виникають на підсвідомому рівні та формують емоційний стан і настрій відвідувачів вебсайту.

Вебсайт АРТіП представлено темно-синім, білим і жовтим кольорами. Також ці три кольори наявні в символіці освітньої установи. Зауважимо, що аналіз вебсайтів українських ЗВО свідчить про домінування синього та білого кольорів в їх оформленні (Львівський національний університет імені Івана Франка [9], Національний авіаційний університет [11] та ін.).

Окрім дизайну вебсайту, важливе значення має контент. Оскільки діяльність ЗВО відзначається динамічністю та різнобічністю завдань, будь-яка його складова інтенсивно змінюється із часом. Відповідно, інформацію на вебсайті слід оперативно оновлювати.

Можемо стверджувати, що важливою складою вебсайту ЗВО є розділ «Новини». Як показав аналіз, на вебсайті АРТіП цей розділ оперативно оновлюється. Слід зазначити, що є інформація, що не потребує постійного оновлення. Це, наприклад, інформація про структуру, історію, викладацький склад, відомих випускників ЗВО, контакти тощо.

На вебсайті АРТіП можна знайти посилання на сторінки в соцмережах Facebook та Instagram. Відзначимо, що в останні роки вебсайти освітніх установ поступаються місцем соцмережам, які активно використовує їх цільова аудиторія. Сьогодні значна частина інформації, яка раніше розміщувалась виключно на офіційних вебсайтах, дублюється в соцмережах.

АРТіП активно веде сторінку в соцмережі Facebook [3]. У розділі «Інформація» кожен користувач може знайти посилання на офіційний вебсайт, контактний телефон, адресу та іншу важливу інформацію.

На своїй сторінці ЗВО систематично розміщує інформацію про актуальні події, заходи, новини, досягнення тощо, що стосуються освітнього процесу та студентського життя. Також постійно публікується інформація щодо вступної кампанії. Окрім інформаційних постів, на сторінці можна знайти фотографії та відео з різноманітних заходів, випускних церемоній, спортивних змагань тощо. Також АРТіП використовує Facebook для комунікації зі студентами, випускниками, абітурієнтами та іншими зацікавленими особами. Зокрема, працівники надають консультації в месенджерах, проводять опитування, відповідають на коментарі тощо.

На нашу думку, сторінка АРТіП у Facebook сприяє формуванню позитивного іміджу освітньої установи.

Також ЗВО представлено в соцмережі Instagram [2]. Загалом контент у цій соцмережі має менш більш офіційних характер, ніж у Facebook. Відзначимо, що дизайн вебсайту і сторінок у соцмережах повинен мати власний впізнаваний стиль. Так, АРТіП використовує на своїх сторінках однакові кольори, майже на кожному фото є символіка освітньої установи.

В Instagram АРТіП публікує фото студентських буднів, випускників, різноманітних подій, заходів, конференцій, випускних церемоній тощо. Це дає змогу студентам, викладачам і гостям віртуально переживати ці події. Також Instagram дозволяє ЗВО демонструвати зовнішній та внутрішній вигляд приміщень, матеріально-технічну базу, що дає можливість потенційним студентам оглянути освітню установи онлайн.

Здійснивши аналіз використання інтернет-ресурсів для формування позитивного іміджу ЗВО, сформулюємо рекомендації з удосконалення цього процесу:

1. Оптимізація вебсайту. Він повинен бути привабливим, функціональним, легким у використанні та мати продуману навігацію.

2. Використання популярних соцмереж. ЗВО повинні мати сторінки на усіх популярних платформах, активно публікувати цікавий та креативний контент, що привертає увагу студентів, викладачів, а також абітурієнтів.

3. Слід приділяти велику увагу візуальному контенту, зокрема: використовувати якісні фото і відеоматеріали, що демонструють студентське життя, наукові досягнення, спортивні здобутки та інші важливі аспекти ЗВО. На нашу думку, саме візуальний контент має найбільший вплив на сприйняття користувачів.

4. Активна взаємодія з аудиторією. Потрібно відповідати як на позитивні, так і негативні коментарі, а також давати відповіді на запитання і повідомлення від користувачів. На сторінках у соцмережах варто створювати різноманітні опитування, конкурси, підтримувати активну спільноту. Це підвищить рівень залученості та покращить імідж ЗВО.

5. Слід ділитися успіхами і досягненнями, а саме: регулярно оновлювати інтернет-ресурси новинами про досягнення студентів і викладачів, успішні студентські проєкти та ін. Це допоможе підкреслити конкурентні переваги ЗВО.

Наукова новизна статті полягає в розширенні знань щодо використання українськими ЗВО вебсайту і соцмереж у процесі формування позитивного іміджу, а також формулюванні рекомендацій з удосконалення цього процесу на основі власного досвіду та проведеного дослідження.

Висновки. Можемо зробити висновок, що в умовах сьогодення інтернет-ресурси є ключовим інструментом для формування позитивного іміджу ЗВО. Відтак для того, щоб зберегти тенденцію покращення іміджу, ЗВО повинні збільшувати свою присутність у популярних соцмережах та вдосконалювати офіційні вебсайти.

Список використаних джерел

1. Академія рекреаційних технологій і права: офіційний вебсайт. URL: https://artip.com.ua/ (дата звернення: 01.08.2023).

2. Академія рекреаційних технологій і права: сторінка в Instagram. URL: https://www.instagram.com/artip.lutsk/ (дата звернення: 01.08.2023).

3. Академія рекреаційних технологій і права: сторінка у Facebook. URL: https://www.facebook.com/artip.lutsk (дата звернення: 01.08.2023).

4. Атаманська К. І. Теоретичні аспекти поняття іміджу в наукових дослідженнях. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія*. 2012. Вип. 37 (2). С. 28–32.

5. Божук Л. Сучасні інтернет-технології у формуванні іміджу закладів вищої освіти. *Society. Document. Communication. Соціум. Документ. Комунікація*. 2020. Вип. 8. С. 34–54.

6. Василенко В. Ю. Особливості використання соціокомунікаційних технологій при формуванні позитивного іміджу закладу вищої освіти. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019. №1. С. 32–40.

7. Зацерківна М. О. Застосування PR-технологій у формуванні іміджу ВНЗ соціокультурної сфери. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2018. № 1. С. 72–79.

8. Ілляшенко С. М., Шипуліна Ю. С., Ілляшенко Н. С. Комунікаційна ефективність сайту кафедри як інструмент формування її іміджу та просування в інтернеті. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки*. 2016. Вип. 21(2). С. 190–193.

9. Львівський національний університет імені Івана Франка : офіційний вебсайт. URL: https://lnu.edu.ua/ (дата звернення: 01.08.2023).

10. Мармаза О. І. Іміджування в управлінні закладом освіти. *Vzdelävanie a spolocnost: medzinârodny nekonferencny zbornik*. Presovskâ univerzita v Presove; eds R. Bematova, T. Nestorenko. Prešov: Presovskâ univerzita v Prešove, 2021. P. VI. S. 331–337.

11. Національний авіаційний університет : офіційний вебсайт. URL: https://nau.edu.ua/ (дата звернення: 01.08.2023).

12. Ткаченко О. О. Імідж навчального закладу: поняття та сутність. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2016. № 1. С. 95–101.

References

1. Academy of Recreational Technology and Law: official website. Retrieved from: https://artip.com.ua / [in Ukrainian].

2. Academy of Recreational Technology and Law: Instagram page. Retrieved from: https://www.instagram.com/artip.lutsk/ [in Ukrainian].

3. Academy of Recreational Technology and Law: Facebook page. Retrieved from: https://www.facebook.com/artip.lutsk [in Ukrainian].

4. Atamanska, K. I. (2012). Theoretical aspects of the concept of image in scientific research. Problems of modern pedagogical education. Pedagogy and psychology, 37 (2), 28–32 [in Ukrainian].

5. Bozhuk, L. (2020). Modern Internet technologies in shaping the image of higher education institutions. Society. Document. Communication, 8, 34–54 [in Ukrainian].

6. Vasylenko, V. Yu. (2019). Peculiarities of using socio-communication technologies in the process of developing positive image of a higher education institution. Library Science. Documentation. Informology, 1, 32–40 [in Ukrainian].

7. Zatserkivna, M. O. (2018). Application of PR-technology within formation of image of socio-cultural sphere higher education. Library Science. Documentation. Informology, 1, 72–79 [in Ukrainian].

8. Illiashenko, S. M., Shypulina, Yu. S., Illiashenko, N. S. (2016). Communicative effectiveness of the department's website as a tool for its image formation and online promotion. Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Economic Sciences, 21 (2), 190–193 [in Ukrainian].

9. Ivan Franko National University of Lviv: official website. Retrieved from: https://lnu.edu.ua/ [in Ukrainian].

10. Marmaza, O. I. (2021). Imaging in the management of an educational institution. Vzdelävanie a spolocnost: medzinârodny nekonferencny zbornik, 6, 331–337 [in Ukrainian].

11. National Aviation University: official website. Retrieved from: https://nau.edu.ua/ [in Ukrainian].

12. Tkachenko, O. O. (2016). The image of the institution: the concept and nature. Library Science. Documentation. Informology, 1, 95–101 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.07.2023
Отримано після доопрацювання 14.08.2023
Прийнято до друку 21.08.2023

УДК 811.161.2’33
DOI 10.32461/2409-9805.3.2023.290997

Цитування:
Бугайова О. І. Лінгвістичні аспекти оптимізації соціальної реклами як виду масової комунікації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 3. С. 123–128.

Buhaiova O. (2023). Linguistic Aspects of Social Advertising Optimisation as a Type of Mass Communication. Library Science. Record Studies. Informology, 3, 123–128 [in Ukrainian].

Бугайова Оксана Іванівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри культурології
та міжкультурних комунікацій
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
https://orcid.org/0000-0002-2084-3457
obugayova@nakkkim.edu.ua

ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ОПТИМІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ ЯК ВИДУ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Мета дослідження – *на основі аналізу текстів українськомовної соціальної реклами окреслити чинники, урахування яких сприятиме підвищенню соціорекламного впливу на аудиторію.* ***Методологія дослідження*** *базується на використанні: функційного методу, що дав змогу окреслити значення соціальної реклами в забезпеченні стабільного розвитку громадянського суспільства; методів аналізу та синтезу – з метою виявлення ролі мовленнєвих засобів у соціорекламній комунікації; методу узагальнення – задля фіксації загальних ознак текстів соціальної реклами та на їх основі визначення лексико-семантичних і стилістичних прийомів, що здійснюють прогнозований рекламником вплив на аудиторію.* ***Наукова новизна*** *статті полягає в тому, що в ній виділено й аргументовано мовленнєві складники, які впливають на ефективність соціальної реклами як інструменту, який дає змогу спрямовувати увагу суспільства на важливі проблеми та коригувати його дії в їх вирішенні.* ***Висновки.*** *Соціальна реклама як важлива складова масової комунікації потребує власного підходу (відмінного від інших видів реклами) до структурування текстів, що зумовлено її прагматичною метою – формувати громадську думку з різних актуальних для суспільства питань. Важливо тексти соціальної реклами формувати відповідно до лінгвоментальності реципієнтів, наявного в них психоемоційного досвіду й очікувань. Об’єктами для прагматичного впливу текстів соціальної реклами є передусім підсвідомі стани людини, її глибинні потреби, зміна яких стає рушієм для дій – усвідомлених реакцій. Посилання на думку авторитетної особистості; толерантне висвітлення порушених тем; лаконічність, ємність і зрозумілість тексту звернення; доцільне використання лексико-граматичного та стилістичного арсеналу мови: частин мови і їх форм, тематично маркованих, споріднених лексем, синонімів, антонімів, а також метафор, порівнянь, повторів, гри слів – урахування цих аспектів при структуруванні текстів соціальної реклами сприятиме оптимізації цього виду масової комунікації, підвищенню її дієвості.*

Ключові слова: *масова комунікація, тексти соціальної реклами, національна лінгвоментальність, прагмалінгвістичний вплив, маніпуляція, свідомість, підсвідомість, лексика.*

Buhaiova Oksana,
candidate of philological sciences,
Associate Professor, Department of Cultural Studies and Intercultural Communications,
National Academy of Culture and Arts Management

LINGUISTIC ASPECTS OF SOCIAL ADVERTISING OPTIMISATION AS A TYPE OF MASS COMMUNICATION

The purpose of the study *is to outline the factors, based on the analysis of Ukrainian-language social advertising texts, the consideration of which will contribute to increasing the impact of social advertising on the audience.* ***The research methodology*** *is based on the use of a functional method, which made it possible to outline the importance of social advertising in ensuring the stable development of civil society; methods of analysis and synthesis – in order to identify the role of speech media in socio-advertising communication; the*

© *Бугайова О. І., 2023*

generalisation method – in order to record the general features of social advertising texts and, based on them, to determine the lexical-semantic and stylistic techniques that exert the influence predicted by the advertiser on the audience. ***The scientific novelty*** *of the article lies in the fact that it highlights and argues the speech components that affect the effectiveness of social advertising as a tool that allows you to direct the attention of society to important problems and adjust its actions in solving them.* ***Conclusions.*** *Social advertising as an important component of mass communication requires its own approach (different from other types of advertising) to the structuring of texts, which is due to its pragmatic goal – to form public opinion on various issues relevant to society. It is important to form the texts of social advertising in accordance with the linguistic mentality of the recipients, their psycho-emotional experience and expectations. The objects for the pragmatic influence of social advertising texts are primarily the subconscious states of a person, their deep needs, the change of which becomes a driving force for actions – conscious reactions. Reference to the opinion of an authoritative person; tolerant coverage of discussed topics; brevity, capacity, and comprehensibility of the text of the appeal; appropriate use of the lexical-grammatical and stylistic arsenal of the language: parts of speech and their forms, thematically marked, related lexemes, synonyms, antonyms, as well as metaphors, comparisons, repetitions, wordplay – taking into account these aspects when structuring social advertising texts will contribute to the optimisation of this type of mass communication, increasing its effectiveness.*

Keywords: *mass communication, social advertising texts, national linguistic mentality, pragmalinguistic influence, manipulation, consciousness, subconsciousness, lexic.*

Актуальність теми дослідження. Соціальна реклама відіграє важливу роль у формуванні системи суспільного саморегулювання, виробленні певного кодексу правил поведінки в соціумі, вихованні соціально свідомих громадян. Як форма суспільної рефлексії соціальна реклама, на думку О. Агаркова, «володіє широкими можливостями для поширення духовних, естетичних, моральних, соціальних цінностей» [1, 151]. Це виводить її на рівень соціального інституту – важливого складника стабільності та розвитку суспільства – й актуалізує потребу в науково обґрунтованому підході до провадження соціальної рекламної кампанії для забезпечення її ефективності.

Аналіз досліджень і публікацій. Щодо способів підвищення дієвості соціальної реклами науковці здебільшого визначали: управлінський аспект, зокрема коригування законодавчої бази, вироблення певного етичного кодексу для регулювання змісту такої реклами [10]; поведінковий: крім застережень і заборон, надавати альтернативу для дій [12]; «вироблення стратегії, проведення попереднього дослідження, креатив, виробництво, розповсюдження та оцінювання» [6, 13]; орієнтування на конкретну цільову аудиторію, для якої ідея соціальної реклами буде зрозумілою, оскільки враховуватиме її цінності, потреби та стиль спілкування [13]; стратегію розміщення соціорекламних повідомлень і якість їх змісту [8]. Про мовленнєвий аспект у зазначених вище працях згадано поверхово, що зумовлює актуальність нашої розвідки.

Мета дослідження – на основі аналізу текстів українськомовної соціальної реклами вказати чинники, урахування яких сприятиме підвищенню соціорекламного впливу на аудиторію.

Виклад основного матеріалу. Соціальна реклама здійснює психотерапевтичну дію в масштабах суспільства шляхом гуманізації та залучення громадян до участі в громадському житті. Результати такої комунікації важко спрогнозувати: вони можуть проявитися як найближчим часом, так і в наступному поколінні, оскільки цей вид комунікації формує не миттєву одноразову дію (як, наприклад, комерційна реклама, де кількість реалізованого товару є показником ефективності рекламної кампанії, чи політична, коли вибори є своєрідним «урожаєм» результативності політтехнологій), а стійку, тривалу соціально важливу поведінку. Тож такий вид комунікації потребує свого, окремого підходу при структуруванні текстів, які мають здійснювати прогнозований вплив на реципієнта. На основі аналізу текстів українськомовної соціальної реклами вкажемо чинники, що можуть сприяти її ефективності.

За дослідженнями науковців, для українців як представників певної національної лінгвоментальності характерним є домінування почуттів над інтелектом, тобто кінестетична репрезентативна система, яка ословлює відчуття. Тому при побудові текстів соціальної реклами головною мішенню для рекламників є насамперед людські емоції. Найбільш близькими для українців, за дослідженням А. Ковалевської, є лексеми, що вербалізують тактильні відчуття (*відчуваю, відчуття*), і менш сприйнятними є аудіальні та візуальні репрезентативні системи [9, 495–496]. Тому в текстах соціальної реклами широкого спектру впливу увагу реципієнтів привернуть лексеми, що актуалізують кінестетичну репрезентативну систему: *безпека, біль, голод, захист, любов, небезпека, радість, сором, турбота, холод, щастя; вимагати, відчувати, втрачати, діяти, жити, зволікати, любити, ненавидіти, палити, пити, призводити, поважати, подобатися, помирати, радіти, хотіти, усміхнутись; тепло, холодно* тощо, як, наприклад, у рекламі *В протидії COVID-19 об'єднаймося. Надайте підтримку, любов і турботу старшим членам родини; Сім'я – найзатишніше і*

тепліше місце на землі. І в цьому містечку ти по-справжньому щасливий. Якщо рекламний вплив спрямовано передусім на прогресивну молодь, то важливо врахувати лінгвоментальність конкретно цієї соціальної групи, для якої домінуючою може бути дигітальна репрезентативна система, що ґрунтується на суб'єктивно-логічному усвідомленні проявів зовнішнього середовища. У такому разі доцільним буде структурувати рекламний текст за допомогою таких лексем, як: *залежність, можливість, корупція, майбутнє, освіта, пияцтво, правило, проблема, робота, родина, спосіб, статистика, хабар; думати, обирати; потрібний, правильний, прогресивний, сучасний; варто, досить.* Якщо актуалізувати в тексті кілька репрезентативних систем, то це розширить коло людей, які зазнають спрямованого впливу. Вербалізація в текстах соціальної реклами яскравих, неординарних ситуацій спричинить у реципієнта сильні емоції (непевність, страх, здивування тощо), які найважче піддаються самоконтролю й тому надовго йому запам'ятаються [11, 20].

Прагматична міра інформації, тобто її цінність, є центральним аспектом у прагматичних концепціях інформації. Вона передбачає необхідність враховувати корисність, достовірність, зрозумілість і своєчасність інформації. Психологи вважають, що об'єкт, який привернув увагу, мимовільно відтворюється в духовному просторі особистості як психічна реальність. І якщо цей об'єкт важливий для розуміння конкретної ситуації, то він предметно відтворюється уявою в психічній реальності, варто лише його згадати (принцип уподібнення до об'єкта, який сприймають). Отже, успіх рекламної комунікації залежить значною мірою від того, наскільки текст соціальної реклами цікавий для репрезентантів певної лінгвоментальності, тобто відповідає їхнім очікуванням і потребам [9, 494]. Наприклад, людину, яка прагне самовдосконалення, зацікавить реклама зі слоганом *Починай із себе!;* того, хто опікується своїм здоров'ям, – *Обстежуйся своєчасно!;* прибічників морально здорової родини – *Єднаймося заради дітей.* Нині пріоритетом у більшості українців є зберегти та врятувати життя як людей, так і домашніх улюбленців. Прикладом може слугувати реклама UAnimals з українськими військовими, які рятують тварин: *Про розвиток народу можна судити з того, як він ставиться до тварин*. *Врятуй, прихисти, погодуй і ніколи не покидай!* [4]. Ефективність сприйняття реклами залежить від мотиваційної складової поведінки людини, специфіки сприйняття нею слова або образу, закономірностей формування цілеспрямованих асоціацій, технологій створення відповідного настрою тощо. Тому важливо структурувати рекламну інформацію відповідно до вже наявного психоемоційного досвіду адресата, ніби імітуючи його спосіб думок (закон дзеркального розвитку спілкування), використовувати прецедентні феномени (тобто значимі для реципієнта відомості, висловлювання, персоналії) для додаткового смислового навантаження рекламного звернення спільними для обох сторін рекламної комунікації – адресанта й адресата – знаннями про дійсність (для адекватного й прогнозованого декодування реципієнтом рекламного посилу) і застосовувати лінгвістичний арсенал адресата. Варто пам'ятати, що зі збільшенням аудиторії, яка зазнає спрямованого впливу, емоційні реакції посилюються, а інтелектуальна діяльність послаблюється через «ефект натовпу»: у юрбі в людини активізується права півкуля, що відповідає за емоції, і логічне мислення гальмується (закон зниження рівня інтелекту аудиторії). Звідси випливає, що простота змісту та форми рекламного звернення – важлива складова його ефективності: неускладнена мова краще сприймається та запам'ятовується. Це підтверджує ще один закон комунікації – довіри до зрозумілих висловлювань: що простішими є думки й слова мовця, то краще їх розуміють і більше їм довіряють. Ось тому в текстах соціальної реклами, на відміну від комерційної, украй рідко, наприклад, застосовують складні за будовою слова й неологізми іншомовного походження.

Об'єктами для прагматичного впливу текстів соціальної реклами є передусім підсвідомість і свідомість реципієнта. Навіювання відбувається поза участі свідомості, волі людини в сприйнятті навіюваних образів, установок. Воно характеризується зниженням критичного мислення й посиленням емоційного стану, на відміну від переконання, що базується на логічних доказах і детальному їх розгляді, а тому активізує свідомість. Маніпуляція на перший погляд апелює до розуму: вона реалізується за допомогою певного дозування, вибірковості інформації, акцентування уваги на окремих аспектах для підсилення або, навпаки, зміни наявних у реципієнта установок, переконань. Проте насправді – це керування підсвідомістю через обман свідомості [3, 128]. Одним із методів впливу на підсвідомість є прийом, який полягає в тому, щоб змусити людину вмовити саму себе, оскільки кожен більше довіряє своєму внутрішнього голосу, ніж зовнішнім подразникам. Цього можна досягти, активізувавши внутрішні потреби людини, натрапити на певні патерни та спрямувати їх у потрібному напрямку. На думку психологів, реклама буде успішною, якщо підніме виявлені психоаналізом підсвідомі стани до рівня свідомості. Коли в рекламі порушують глибинні (свідомі чи несвідомі) потреби людини, то емоції паралізують її розум і людиною керує підсвідомість. Важливо рекламним повідомленням викликати певні

емоції, навіть негативні, оскільки це сприятиме її запам'ятовуванню, а отже, запуститься механізм усвідомлення рекламного посилу. Отже, соціальна реклама впливає як на свідомість, так і підсвідомість реципієнта, наслідком чого є вироблення в нього певних психологічних установок.

Звернення до авторитету як стилістичний прийом трансформації авторської інтенції є одним із засобів маніпуляції підсвідомістю реципієнта в текстах соціальної реклами. Він базується на тому, що рекламісти формують певні стереотипи (позитивні чи негативні) на атрибути авторитету. У результаті люди схильні прогнозовано реагувати на відому особистість. Це додає вагомості рекламному тексту, розширює семантичне наповнення за рахунок створення додаткових асоціацій. Наприклад, заклик до національного єднання для протистояння агресорові представлено словами Тараса Шевченка *Борітеся – поборете, Вам Бог помагає.*

Рекламний вплив спрямований на прорив психофізіологічних параметрів реагування людини на зовнішні подразники, зокрема й соціальну рекламу, для досягнення рекламістом певної поставленої мети. У такому разі людина стає вразливою – тому при структуруванні рекламного тексту потрібно уникати таких психолінгвістичних прийомів, які негативно можуть вплинути на психічне чи фізичне здоров'я реципієнта: не застосовувати лексику, що вербалізуватиме цинізм чи зневагу над певними його ідеалами, формуватиме в адресата відчуття неповноцінності тощо.

Важливо, щоб текст соціальної реклами був не лише зрозумілим, але й максимально лаконічним. Психологи встановили, що людина, яка прочитала повідомлення з п'яти слів, запам'ятовує їх усі, із десяти слів – тільки чотири-п'ять, із двадцяти – лише чотири-вісім [14, 223]. Якщо це аудіореклама, то за 6–8 с реципієнт має зрозуміти суть справи, інакше він її не дослухає. Тому розмір слогана буде оптимальним, якщо відповідатиме об'єму оперативної пам'яті – не більше семи слів. Це актуалізує вимогу в точності й доцільності вживання всіх слів у рекламному тексті ще й тому, що щільність інформаційного поля сучасної масової комунікації настільки висока, що коли, наприклад, у журналістський текст потрапляє $^1/_{10}$ всієї інформації, то в рекламний – $^1/_{100}$.

Багаторазове повторення рекламної інформації в різних варіаціях створює ефект навіювання, у результаті людина поводиться на рівні рефлексів нервової системи. У міру збільшення числа повторень ефект від реклами зростає. Відчутні зрушення в дієвості, за спостереженнями психологів, настають найчастіше після 7–10 повторень.

Варто пам'ятати, що адресант у соціальній рекламній комунікації посідає активну позицію, а адресат – пасивну, що й «змушує творців рекламних текстів максимально інтенсивно використовувати вербальні та невербальні засоби впливу на аудиторію для виділення свого повідомлення» [7, 28–29]. Вибір лексем і їх граматичних форм для тексту соціальної реклами визначає ефективність цієї комунікації, оскільки окреслює смислові акценти, оптимізує прагматичне спрямування посилу. Зокрема, лексеми мають бути тематично маркованими, з високим ступенем спрямованої дії. Наші дослідження засвідчили, що важливе місце в побудові текстів соціальної реклами посідає саме лексика родинного характеру (*батько, дитина, мама, родина, сім'я, тато*), яка апелює до першочергової потреби людини відчувати себе затишно, безпечно – у сім'ї; меншою мірою застосовано лексичні одиниці інших терміносистем; використано переважно загальновживану лексику.

Синонімічні ряди посилюють прагмалінгвістичний вплив на реципієнта, створюючи ефект градації (*Обирай собі до смаку [сигарети]! Чому б їх не назвати своїми іменами: пухлинні, смердючі, мокротинні, злоякісні, висмоктування грошей, блювотинні, ракові*). Вибір лексем із синонімічного ряду для вербалізації певної думки має бути зумовлений комунікативно-прагматичним завданням реклами. Антоніми надають текстові відтінку зіставлення, контрастного порівняння, прихованого заперечення, загострення протиріч, досягнення ефекту парадоксальності та необхідності робити вибір, звісно, прогнозований творцями соціальної реклами (*Будь-хто може захворіти, одужати може кожен!; Викресли булінг – обирай блогінг; Ветерани різні – перемога одна. З повагою до всіх, хто робить Україну сильнішою*).

Застосування споріднених лексем насичує семантику рекламного тексту семами, які посилюють спрямований емотивно-логічний вплив на реципієнта, здійснюють ефект мовного програмування за рахунок повторення в споріднених словах спільної семи (наприклад *батько, батьки, батьківський, батьківство*).

На основі кількісно-якісного аналізу текстів соціальної реклами виявлено: іменники в них переважають над дієсловами, що зумовлено необхідністю максимально конденсувати рекламний посил. Проте дієслова виконують важливу прагматичну роль: вони надають статичній картині, вербалізованій іменниками, динамізму. Тому співвідношення в тексті іменників і дієслів залежить від комунікативно-прагматичної мети соціальної реклами.

Числівники застосовують у рекламній комунікації соціального спрямування для того, щоб викликати довіру в реципієнта результатами певних досліджень, оскільки число володіє авторитетом точності та об'єктивності.

Щоб рекламне мовлення здійснило прогнозований вплив на реципієнта, воно має бути максимально зрозумілим і близьким реципієнтові, який будь-яку інформацію «приміряє» на себе, відповідно, використання близьких йому категорій особи / осіб і приналежності чогось цій особі / особам зменшує психологічну дистанцію між мовцем та адресантом, створює ефект психолінгвістичного зараження (прийняття на підсвідомому рівні, без критичного осмислення нових установок). Тому вживання займенників сприяє інтимізації рекламного звернення, є засобом посилення довіри до адресанта (*Діти – жертви пасивного куріння. Захисти себе та своїх рідних від пасивного куріння!*).

Прикметники й прислівники в текстах соціальної реклами є своєрідними конотаційними маркерами, що спрямовують увагу реципієнта на «правильні» смислові ракурси (*Правильно зібрані відходи – це не тільки додатковий ресурс, але й збережене довкілля*).

Службові частини мови, зокрема заперечні частки, оптимізують прогнозований вплив текстів соціальної реклами. Деякі дослідники вважають, що в рекламному тексті не доцільно вживати заперечні частки *не*, *ні*, бо це може спричинити психологічне дистанціювання та несприйняття інформації. Є інша думка, що висування заперечення в ініціальну позицію, навпаки, полегшує декодування, активізує увагу, підвищує переконливість. Ми вважаємо, що будь-яке заперечення потребує ствердження чогось протилежного, альтернативного, що в результаті або запускає механізм автоматичного виведення «правильного» висновку, або ж асоціюється із батьківськими настановами, тому сприймається на рівні підсвідомості як догма.

Прогнозований вплив соціальної реклами посилиться, якщо її максимальну стисліcть поєднати з образністю та експресивністю, тобто застосувати в рекламних текстах стилістичні прийоми (метафори, порівняння, повтори, гра слів тощо). Вони сфокусують увагу на тій частині інформації, яку необхідно виділити (*Ми вирізаємо їх з нашого життя. Первоцвіт борошнистий. В Україні їх майже не залишилось*). Застосування комічних засобів у текстах соціальної реклами покращить її сприйняття та запам’ятовуваність, оскільки це слугує певною психологічною розрядкою для реципієнта, який змушений постійно захищатися від натиску інформаційного впливу, прийомів прихованого керування та маніпулювання (*Куріння! Міністерство охорони здоров’я попереджає: смерть від раку легень може негативно вплинути на Ваше здоров’я*).

Наукова новизна статті полягає в тому, що в ній виділено й аргументовано мовленнєві складники, які впливають на ефективність соціальної реклами як інструменту, який дає змогу спрямовувати увагу суспільства на важливі проблеми та коригувати його дії в їх вирішенні.

Висновки. Отже, соціальна реклама як важлива складова масової комунікації потребує власного підходу (відмінного від інших видів реклами) до структурування текстів, що зумовлено її прагматичною метою – формувати громадську думку з різних актуальних для суспільства аспектів. Урахування результатів наших досліджень щодо лексико-граматичного структурування текстів соціальної реклами сприятиме оптимізації цього виду комунікації, підвищенню її дієвості.

Список використаних джерел

1. Агарков О. А. Соціальна реклама як інструмент профілактики негативних явищ в українському суспільстві: регіональний аспект. *Український соціум*. 2013. № 4 (47). С. 151–160.

2. Беца І. І. Шляхи оптимізації та підвищення результативності діяльності органів державної влади у рекламній сфері. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2011. № 11. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=444 (дата звернення: липень 2023).

3. Бондаренко О. І. Психологічні механізми інформаційного впливу на свідомість людини. *Україна в системі глобального інформаційного обміну: теоретико-методологічні аспекти дослідження і підготовки фахівців* : матер. Всеукр. наук. конф., Львів, 27 трав. 2011 р. Львів, 2011. С. 127–132.

4. Брезгунова Л. Як змінилась соціальна реклама після початку повномасштабного вторгнення? *Pressa*. 10.09.2022. URL: https://pressassociation.org.ua/ua/yak-zminilas-soczialna-reklama-pislya-pochatku- povnomasshtabnogo-vtorgnennya/ (дата звернення: липень 2023).

5. Бугайова О. І. Соціальна реклама: лексика, граматика, стилістика : дис. … канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Луцьк, 2019. 291 с.

6. Горбенко Г. В. Практика соціальної реклами в сучасному суспільстві. *Актуальні питання масової комунікації*. 2013. Вип. 14. С. 10–13.

7. Гузенко С. В. Прагмалінгвістика рекламного дискурсу : монографія. Миколаїв : Іліон, 2014. 180 с.

8. Гулакова Г. В. Моделі ефективності соціальної реклами в процесі реалізації управлінських рішень: шляхи використання. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2012. № 12. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=514 (дата звернення: липень 2023).

9. Ковалевська А. В. Оптимізація сугестивного ефекту повідомлення (лінгвоментальний аспект). *Одеська лінгвістична школа: координати сучасних пошуків* : колект. моногр. Одеса : Букаєв Вадим Вікторович, 2014. С. 493–497.

10. Коваленко Я. Я. Ефективність соціальної реклами: постановка проблеми. URL: http://socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2010/4/10.pdf (дата звернення: липень 2023).

11. Олійник В. Соціальний контекст маніпуляційного впливу реклами. *ХайВей*. 2007. С. 15–27.

12. Таран В. Ф. Посилення ефективності соціальної реклами, спрямованої на попередження виникнення шкідливих звичок у підлітків. URL: https://naurok.com.ua/posilennya-efektivnosti-socialno-reklami-spryamovano-na-poperedzhennya-viniknennya-shkidlivih-zvichok-u-pidlitkiv-215510.html (дата звернення: липень 2023).

13. Терещенко І. І., Резнікова Н. С. Генеза та аналіз ефективності соціальної реклами в України. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/5468/1/10%20-%203%287%29%20-%2016.pdf (дата звернення: липень 2023).

14. Хавченко Т. Лексичні маркери реклами як інформаційного тексту в аспекті перекладу. Український інформаційний простір / КНУКіМ, Ін-т журналістики і міжнар. відносин. Київ : КНУКіМ, 2013. Ч. 2. С. 221–226.

References

1. Agarkov, O. A. (2013). Social advertising as a tool for prevention of negative phenomena in Ukrainian society: regional aspect. Ukrainian society, 4 (47), 151–160 [in Ukrainian].

2. Vienna, I. I. (2011). Ways to optimise and increase the effectiveness of the activities of state authorities in the advertising sphere. Public administration: improvement and development, 11. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=444 [in Ukrainian].

3. Bondarenko, O. I. (27.05.2011). Psychological mechanisms of informational influence on human consciousness. Ukraine in the system of global information exchange: theoretical and methodological aspects of research and training of specialists: materials of the All-Ukrainian scientific conference. Lviv, 127–132 [in Ukrainian].

4. Brezgunova, L. (10.09.2022). How has social advertising changed since the full-scale invasion began? Pressa. URL: https://pressassociation.org.ua/ua/yak-zminilas-soczialna-reklama-pislya-pochatku-povnomasshtabnogo-vtorgnennya/ [in Ukrainian].

5. Buhaiova, O. I. (2019). Social advertising: vocabulary, grammar, stylistics: dissertation ... candidate of philological sciences: 10.02.01 – Ukrainian language. Lutsk, 291 [in Ukrainian].

6. Horbenko, H. V. (2013). The practice of social advertising in modern society. Actual issues of mass communication, 14, 10–13 [in Ukrainian].

7. Guzenko, S. V. (2014). Pragmalinguistics of advertising discourse: monograph. Mykolaiv, 180 [in Ukrainian].

8. Gulakova, G. V. (2012). Models of the effectiveness of social advertising in the process of implementation of management decisions: ways of use. Public administration: improvement and development, 12. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=514 [in Ukrainian].

9. Kovalevska, A. V. (2014). Optimising the suggestive effect of a message (linguistic aspect). Odesa linguistic school: coordinates of modern searches: collection. monograph. Odesa, 493–497 [in Ukrainian].

10. Kovalenko, Ya. Ya. The effectiveness of social advertising: problem statement. URL: http://socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2010/4/10.pdf [in Ukrainian].

11. Oliinyk, V. (2007). The social context of the manipulative influence of advertising. HighWay, 15–27 [in Ukrainian].

12. Taran, V. F. Strengthening the effectiveness of social advertising aimed at preventing the emergence of harmful habits among teenagers. URL: https://naurok.com.ua/posilennya-efektivnosti-socialno-reklami-spryamovano-na-poperedzhennya-viniknennya-shkidlivih-zvichok-u-pidlitkiv-215510.html [in Ukrainian].

13. Tereshchenko, I. I., Reznikova, N. S. Genesis and analysis of the effectiveness of social advertising in Ukraine. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/5468/1/10%20-%203%287%29%20-%2016.pdf [in Ukrainian].

14. Khavchenko, T. (2013). Lexical markers of advertising as an informational text in the aspect of translation. Ukrainian Information Space / KNUKiM, Institute of Journalism and International relations. Kyiv, 2, 221–226 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.07.2023
Отримано після доопрацювання 16.08.2023
Прийнято до друку 25.08.2023

УДК 021.2:[004.5:316.772]:005.8
DOI 10.32461/2409-9805.3.2023.290998

Цитування:
Хрущ С. С. Проєктний менеджмент як інструмент ефективного формування інноваційного медіапростору бібліотеки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 3. С. 129–135.

Khrushch S. (2023). Project Management as a Tool For Effective Formation of Innovative Library Media Space. Library Science. Record Studies. Informology, 3, 129–135 [in Ukrainian].

Хрущ Світлана Сергіївна,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
старша викладачка кафедри комп'ютерних наук
Київського національного університету
культури і мистецтв
https://orcid.org/0000-0001-9349-7762
svektor.ua@gmail.com

ПРОЄКТНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО МЕДІАПРОСТОРУ БІБЛІОТЕКИ

Мета роботи *– дослідити роль проєктного менеджменту як ключового інструменту в процесі формування інноваційного медіапростору в бібліотеках. Дослідження спрямоване на розкриття методів, прийомів і кращих практик у застосуванні проєктного менеджменту для успішного розвитку медіапростору бібліотеки, зокрема на вивчення процесів планування, реалізації та оцінки проєктів у контексті інноваційних ініціатив.* ***Методологія роботи*** *базується на сукупності загальнонаукових методів узагальнення, систематизації і прогнозування. Для виявлення підходів до форм та змісту складових проєктного менеджменту в сучасних бібліотеках застосовано поаспектний аналіз фахової літератури. Метод інформаційної діагностики застосовано до вивчення стану медіапростору бібліотек та інноваційних проєктів, які вже впроваджені або плануються в бібліотечній сфері.* ***Наукова новизна.*** *Акцентовано на змінах в бібліотечній практиці в контексті зростаючих вимог до цифрових послуг бібліотек та актуалізовано необхідність інтеграції проєктного менеджменту як ключового інструменту для вирішення проблем інноваційного розвитку бібліотек та підвищення якості обслуговування користувачів.* ***Висновки.*** *З'ясовано, що застосування методології проєктного менеджменту в бібліотеках зумовлене інноваційністю, інтегрованістю та складністю завдань, пов'язаних з упровадженням сучасних цифрових технологій, динамічним зовнішнім середовищем сучасної бібліотеки, необхідністю координації різних видів ресурсів (фінансових, часових, професійних) і дотримання термінів виконання проєкту. Розглянуто та доведено необхідність інтеграції проєктного менеджменту в бібліотечну практику для ефективного формування інноваційного медіапростору в бібліотеках, реалізації нових цифрових ініціатив для подальшого розвитку сфери обслуговування користувачів. Визначено методи, прийоми та кращі практики застосування проєктного менеджменту для успішного розвитку медіапростору бібліотеки. Використано загальнонаукові методи узагальнення, систематизації і прогнозування для аналізу та узагальнення фахової літератури.*

Ключові слова: *інноваційний медіапростір бібліотеки, проєктний менеджмент, цифрові бібліотечні проєкти, цифрові трансформації бібліотеки, компетенції бібліотечних фахівців.*

Khrushch Svitlana,
PhD in Social Communications,
Senior Lecturer at the Department of Computer Science,
Deputy Dean of the Faculty of Distance Learning,
Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

PROJECT MANAGEMENT AS A TOOL FOR EFFECTIVE FORMATION OF INNOVATIVE LIBRARY MEDIA SPACE

The purpose of the work *is to study the role of project management as a key tool in the process of forming an innovative media space in libraries. The research is aimed at revealing methods, techniques and best practices in the application of project management for the successful development of the media space of the library, in particular at studying the processes of planning, implementation and evaluation of projects in*

© *Хрущ С. С., 2023*

*the context of innovative initiatives. **The research methodology** is based on a set of general scientific methods of generalisation, systematisation and forecasting. In order to identify approaches to the forms and content of project management components in modern libraries, an aspect-by-aspect analysis of specialised literature was applied. The method of information diagnostics was used to study the state of the media space of libraries and innovative projects that have already been implemented or are planned in the library field. **Scientific novelty.** Emphasis is placed on changes in library practice in the context of growing demands for digital library services, and the need to integrate project management as a key tool for solving the problems of innovative library development and improving the quality of user service is actualised. **Conclusions.** It was found that the application of the project management methodology in libraries is due to the innovativeness, integration and complexity of tasks related to the introduction of modern digital technologies, the dynamic external environment of the modern library, the need to coordinate various types of resources (financial, time, professional) and to meet deadlines project. The necessity of integrating project management into library practice for effective formation of innovative media space in libraries, implementation of new digital initiatives for further development of the user service sphere was considered and proved. The methods, techniques and best practices of applying project management for the successful development of the media space of the library have been determined. General scientific methods of generalisation, systematisation and forecasting are used for the analysis and generalisation of specialised literature.*

***Keywords.** Innovative media space of the library, project management, digital library projects, digital transformations of the library, competencies of library specialists.*

Актуальність теми дослідження. Інформаційне суспільство змінюється швидкими темпами, вимагаючи від бібліотек реагувати на зростаючі потреби користувачів і надавати доступ до цифрових ресурсів та інноваційних сервісів. З цифровою трансформацією, яка швидко змінює спосіб доступу до інформації та знань, бібліотекам необхідно ефективно адаптуватися до нових вимог та технологій. Проєктний менеджмент, як методологічний інструмент, може допомогти бібліотекам не лише адаптуватися до цього нового середовища, але і активно сприяти формуванню інноваційного медіапростору. Зазначена тема актуальна через зростання конкуренції в інформаційній сфері, де бібліотеки змагаються за увагу та підтримку користувачів з іншими джерелами інформації, такими як інтернет та соціальні медіа. Від бібліотек вимагається надавати актуальні та цікаві послуги, які відповідають потребам і очікуванням сучасного суспільства. Успішне впровадження інновацій у медіапростір бібліотеки вимагає системного та методичного підходу. Проєктний менеджмент надає можливість структурувати і керувати інноваційними проектами, визначати цілі та завдання, розподіляти ресурси та дотримуватися строків. Зокрема тема дослідження актуальна із соціальної точки зору. Бібліотеки виступають як важливі центри знань і культури, які можуть об'єднувати спільноту та залучати її до активної участі в розвитку медіапростору. Впровадження проєктного менеджменту в бібліотечну сферу може сприяти залученню громадян, партнерів та стейкхолдерів до спільного створення інноваційного медіапростору.

Конкурентність на ринку інформаційних послуг вимагає від бібліотек надавати інноваційні рішення, які задовольняють потреби та очікування користувачів. Це вимагає якісного управління ресурсами та розвитку інноваційних ініціатив. У такому контексті, дослідження ролі проєктного менеджменту у формуванні інноваційного медіапростору бібліотеки може надати важливі відповіді та інсайти щодо оптимальних стратегій та практик для досягнення цієї мети. Таким чином, тема дослідження має вагоме значення як для самого розвитку бібліотечної галузі, так і для суспільства загалом, сприяючи створенню сучасного та інноваційного середовища для доступу до знань та культурних ресурсів.

Аналіз досліджень і публікацій. Під впливом цифрових технологій відбувається трансформація такого традиційного соціального інституту як бібліотека. Переосмислюються принципи організації бібліотечного простору, оновлюються методи бібліотечно-інформаційної діяльності, бібліотеки використовують у своїй повсякденній діяльності можливості цифрових технологій. Вирішальну роль у збереженні гуманістичної місії бібліотеки в умовах цифровізації суспільства відіграє «соціальний» ефект – задоволення культурних, освітніх, інформаційних потреб громадян.

Ключові виклики цифровізації бібліотек, поміж яких – розбудова спроможності (підготовка персоналу, ресурсів та інфраструктури для цифрової трансформації) та управління змінами (проєктування та керування процесом трансформації) висвітлює у своїй статті Т.Маринич [12]. Описуючи практику цифрових трансформацій бібліотек, дослідники І. Давидова та О. Мар'їна наголошують, що бібліотекарям необхідно відійти від елементарної комп'ютерної грамотності, галузь потребує фахівців з «цифровим мисленням», оригінальними навичками, знаннями та лідерів, здатних стратегічно мислити, ефективно здійснювати процеси цифрової модернізації [9, 1003]. Загальні

питання менеджменту процесу цифрових трансформацій у соціокультурній сфері розглянуто, зокрема, у статті А. Бондар, В. Комаровського, В. Шобик, В. Яценко [8, 66–71].

Питання проєктного менеджменту порушувались у статті Г. Шемаєвої [19, 15], у якій дослідниця зауважує, що успіх проєктної діяльності зумовлюється організацією управління, комунікативними навичками при взаємодії між виконавцями та менеджерами проєкту, вказує на необхідність підвищення кваліфікації працівників бібліотек, а також зазначає, що проєктна діяльність в інформаційно-бібліотечній сфері потребує системної й узгодженої проєктної практики та об'єднаних зусиль практиків та науковців. Підходи до реалізації цифрових бібліотечних проєктів узагальнюються у системних дослідженнях. У монографії І. Лобузіна «Цифрові бібліотечні проекти: технологічні рішення та управління життєвим циклом колекцій» розглянуто питання оцифровування бібліотечних фондів та формування цифрових бібліотек, узагальнено міжнародний досвід реалізації масштабних проєктів оцифровування полідокументних бібліотечних фондів та організації цифрових колекцій [11, 10].

Питання менеджменту якості у бібліотечній діяльності у контексті оцінювання роботи бібліотечних працівників висвітлено у статті М. Донбрович (Dąbrowicz, Małgorzata) [1, 13]. Оцінювання працівників бібліотек А. Станьчак-Гонсевська (Stańczak-Gąsiewska, Aneta) [6, 10] вважає одним з елементів управління людськими ресурсами, його застосування бачить доцільним насамперед для всебічної оцінки працівників з точки зору досягнення цілей, запланованих організацією. Аналізуючи освітньо-професійні програми у сфері управління проєктами українських університетів, зокрема «Управління проєктами в галузі інформаційних технологій» та «Проєктний менеджмент», О. Матвієнко та М. Цивін роблять висновок, що сформульовані в них компетенції корелюються із компетенціями, представленими у Стандарті вищої освіти для «Інформаційної, бібліотечної та архівної справи»[13, 18].

Виклад основного матеріалу. Забезпечення бібліотек інноваційними медіапросторами стає необхідністю для збереження їхньої актуальності та відповідності потребам користувачів. Проте для ефективного формування інноваційного медіапростору необхідний систематичний та організований підхід. У цьому контексті, проєктний менеджмент як важливий інструмент дозволяє розробити та впровадити стратегії для досягнення цієї мети.

Поліфункціональність діяльності у сфері цифрових трансформацій бібліотеки потребує переходу до сучасних моделей управління змінами. Сучасною ефективною методологією управління визнається *проєктний менеджмент* – процес управління командою, ресурсами проєкту за допомогою спеціальних методів та прийомів з метою успішного досягнення поставленої мети. Класично найважливішими параметрами у процесі управління проєктом вважають виконання роботи у заданих обсягах, вчасно і в межах виділених коштів [17].

Передумовами застосування методології проєктного менеджменту у діяльності бібліотек можна вважати: складні та функціонально інтегровані завдання з інноваційними елементами; необхідність координації дій різних інформаційних, освітніх, дозвіллєвих структур; динамічне зовнішнє середовище бібліотеки; наявність завдань із заданими параметрами: проєктним циклом, ресурсами, часом і результатами. *Проєктна діяльність бібліотеки* – спеціалізована практична сфера, що базується на використанні сукупності послідовних і взаємопов'язаних організаційних, технологічних та інших рішень і заходів, спрямованих на реалізацію в книгозбірні заздалегідь продуманих і розпланованих нововведень [16].

Залежно від цілей, обсягу та специфіки цифрові бібліотечні проєкти можуть набувати різних форм втілення: створення цифрового репозитарію; розробка цифрових колекцій; розробка інтерактивних платформ і мобільних додатків; створення відкритого доступу до досліджень (ОА); інтерактивні експозиції та виставки; мультимедійні проєкти; соціальні мережі та веб-спільноти; електронне навчання та онлайн-курси; створення віртуальної реальності (VR) і доповненої реальності (AR); розробка бібліотечних інфраструктурних рішень.

Сьогодні проєктна діяльність бібліотек стає повсякденною практикою. На сайтах багатьох бібліотек наявна спеціальна рубрика «Проєкти і програми», у якій презентуються вже реалізовані бібліотекою проєкти та ті, що бачаться перспективними.

На сайті Хмельницької міської централізованої бібліотечної системи представлено перелік і зміст проєктів, із зазначенням проблемної ситуації, яка зумовила необхідність виконання проєкту, мети, спрямованості на певну категорію споживачів. Зокрема, це такі проєкти, як:

- МІКРО: Мобільна Інтерактивна Кімната Розвитку Особистості у бібліотеці (бібліотека-філія №9, переможець 2020 р., реалізується з 2021 р.);

- творчий проєкт ProArt (бібліотека для дітей №12, переможець 2020 р., реалізується з 2021 р.);

- SMALL-TOWN – у бібліотеці (бібліотека-філія №10, переможець 2019 р., реалізований у 2020 р.);

- SMART-бібліотека – помічник «розумного міста» (центральна бібліотека, переможець 2018 р., реалізований у 2019 р.);

- Коворкінг у бібліотеці – вільний простір для творчості (бібліотека-філія №2, переможець 2018 р., реалізований у 2019 р.);

- БібліоХаб: сучасний простір у центральній бібліотеці міста (центральна бібліотека, переможець 2016 р., реалізований у 2017 р.).

Так, у 2016 році Черкаська ЦМБ імені Лесі Українки розпочала співпрацю з обласною громадською організацією «Академія наукових технологій». Результатом став проєкт Народний університет з програмою «Освіта впродовж усього життя – шлях до розвитку громади». Основні пріоритети проєкту: сприяння всебічному розвитку громади; надання допомоги в адаптації до сучасних умов життя шляхом оволодіння новими знаннями; формування практичних умінь та навичок у використанні новітніх технологій; підвищення якості життя завдяки доступу до сучасних технологій і адаптації до технологічних перетворень; можливість для розширення кола спілкування та обміну досвідом [14].

Оскільки бібліотеки стикаються з проблемою недостатнього бюджетного фінансування, це спонукає їх активно шукати інші, позабюджетні джерела надходження фінансування. Одним із перспективних напрямів в роботі бібліотек, що сприяє залученню позабюджетних коштів, є програмно-проєктна діяльність. У цьому контексті важливою у проєктній діяльності бібліотек є написання заявок на гранти [10]. Участь бібліотек у грантах є важливим інструментом для розширення своєї діяльності, впровадження нових послуг та залучення додаткових ресурсів, розвитку та збереження їх актуальності у цифровому світі. Гранти надають бібліотекам можливість отримати фінансові ресурси на виконання проєктів, вивчати нові технології, брати участь у тренінгах та семінарах, отримувати консультації від експертів, що дозволяє підвищити рівень компетентності та якості надання послуг. Грантові проєкти бібліотек часто спрямовані на розробку та впровадження програм з підтримки освіти, культурного розвитку, соціальної інтеграції та інших ініціатив, які покращують якість послуг та суттєво впливають на розвиток своєї громади.

Асоціація міст України провела опитування міст обласного значення та об'єднаних територіальних громад щодо вивчення стану справ та перспектив розвитку мережі бібліотек [7]. 176 із 324 опитаних громад визнали, що потребують значної державної підтримки у частині розвитку бібліотек. Отже, 54% органів місцевого самоврядування визнають, що мають недостатню спроможність місцевих бюджетів утримувати у належному стані та розвивати мережу закладів. Опитувані назвали основні проблеми, які потребують вирішення (*рис. 1*).

Рис. 1. *Результати опитування щодо перспектив розвитку мережі бібліотек*

Брак гнучких механізмів перетворення бібліотек, які не відповідають сучасним вимогам, насамперед негативно впливає на охоплення читачів відповідними послугами та призводить до збільшення кількості людей, які втрачають інтерес відвідувати такі бібліотеки.

У Розпорядженні Кабінету Міністрів України від 19.08.2020 №1035-р. «Про схвалення Концепції реформи фінансування системи забезпечення населення культурними послугами» зазначається впровадження проєктного підходу до формування конкурентних ринків культурних послуг і у цьому контексті дослідження можливостей використання та запровадження багатоканального фінансування проєктів для сфери культури. Посольства країн, міжнародні та українські фонди оголошують конкурси проєктів, поміж яких:

EU4Culture – проєкт, що фінансується Європейським союзом, метою якого є надання грантів для створення та реалізації Стратегій розвитку культури, грантів мобільності для митців та фахівців у сфері культури та креативних індустрій, грантів на підтримку проєктів у сфері культури [2].

Горизонт Європа – це 7-річна науково-дослідна програма Європейського Союзу, яка стала продовженням програми «Горизонт 2020». Через усю програму прослідковується взаємодія науки, технологій, соціальних та гуманітарних наук, включаючи культурний та креативний сектор [5].

Український культурний фонд – державна установа, створена у 2017 році, на підставі відповідного Закону України, з метою сприяння розвитку національної культури та мистецтва в державі, забезпечення сприятливих умов для розвитку інтелектуального та духовного потенціалу особистості та суспільства, широкого доступу громадян до національного культурного надбання, підтримки культурного розмаїття та інтеграції української культури у світовий культурний простір [4].

House of Europe – програма, що фінансується Європейським Союзом, створена для підтримки професійного та творчого обміну між українцями та їхніми колегами в країнах ЄС та Великій Британії [3].

Отримання інфраструктурних грантів дозволяє соціокультурним організаціям забезпечити себе необхідними ресурсами для реалізації нових проєктів та підвищення якості своїх послуг. Це сприяє збільшенню доступності та розширенню соціокультурного простору в місті, залученню більшої аудиторії та сприяє розвитку спільноти.

Звертаючись до питання компетенцій персоналу бібліотеки, варто звернути увагу на пропозицію, висловлену у статті О. Матвієнко та М. Цивіна щодо підготовки *менеджерів цифрових трансформацій* за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» [13, 16]. Автори статті наголошують, що позитивною тенденцією у сучасній проєктній діяльності є пошук організацією «власного» фахівця для управління проєктом цифрової трансформації, а на передньому плані постають знання і розуміння предметної галузі та об'єкта цифрової трансформації, організаційного середовища підприємства, у якому реалізується проєкт цифровізації, бачення реальних потреб у цифрових трансформаціях, знання технологій діяльності у предметній галузі [13, 16]. У сфері проєктного менеджменту можна виокремити компетенції, необхідні бібліотечному фахівцю: здатність визначати і описувати характеристики бібліотеки; здатність аналізувати результати діяльності бібліотеки, зіставляти їх з факторами впливу зовнішнього середовища; здатність визначати функціональні області організації та зв'язки між ними. У результаті відповідних освітніх заходів з набуття компетенцій у проєктному менеджменті бібліотечний фахівець повинен уміти: критично осмислювати, вибирати та використовувати необхідний науковий, методичний і аналітичний інструментарій для управління в непередбачуваних умовах; ідентифікувати проблеми в організації та обґрунтовувати методи їх вирішення; планувати життєвий цикл проєкту та управляти ним поетапно; адаптуватись до нових ситуацій, розробляти рішення щодо управління змінами в проєкті в умовах криз, нештатних ситуацій, катастроф тощо; генерувати альтернативні рішення в проєкті.

Зазначимо, що в освітньому процесі підготовки за спеціальністю ІБАС пропонується освітня компонента «Проєктна діяльність бібліотек, архівів та інформаційних установ». Програма освітньої компоненти представлена, зокрема, Київським університетом імені Бориса Грінченка (розробник Є. Сошинська, 2019) [15]. Пропоновані у програмі змістові модулі – «Проєктний менеджмент», «Проєктна та програмна діяльність бібліотек, архівів та інформаційних установ», «Проєктна діяльність як додаткове джерело фінансування», «Складники проєктної документації» – формують у студентів необхідні предметні компетентності протягом навчання.

Ефективний проєктний менеджмент допомагає: планувати, координувати та створювати проєкти, спрямовані на розробку та впровадження нових медіатехнологій, інфраструктури, послуг у бібліотеках; керувати ризиками, ресурсами та графіком робіт, що пов'язані з реалізацією інноваційного медіапростору. Крім того, дозволяє створити структуровану систему управління проєктами та забезпечує прозорість і взаємодію всіх учасників проєкту.

При формуванні і використанні інноваційного медіапростору бібліотек, проєктний менеджмент є необхідним для успішної реалізації проєктів та досягнення стратегічних цілей бібліотеки, допомагає забезпечити систематичний підхід до реалізації інновацій, ефективне використання ресурсів та забезпечення якості впроваджених рішень.

Отже, проєктний менеджмент бібліотек у формуванні і використанні інноваційного медіапростору можна описати більш загальним

терміном «*менеджмент цифрових трансформацій бібліотеки»* і визначити його як цілеспрямовану діяльність з формування стратегії та реалізації плану дій щодо цифровізації бібліотечного виробництва з метою переходу на якісно новий рівень комфортного дистанційного обслуговування користувачів за допомогою інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій [18, 12].

Наукова новизна полягає у розгляді методів, прийомів та кращих практик в застосуванні проєктного менеджменту конкретно для бібліотек, що може стати корисним керівникам бібліотек та дослідникам у галузі бібліотечної сфери. Дослідження також виявляє та аналізує процеси планування, реалізації та оцінки проєктів в контексті інноваційних ініціатив, розширює обґрунтованість використання проєктного менеджменту у бібліотечній галузі та розкриває його роль у підвищенні якості обслуговування користувачів у сучасному інформаційному суспільстві.

Висновки. Результати дослідження підтверджують важливість та актуальність теми, що стосується ролі проєктного менеджменту у формуванні інноваційного медіапростору бібліотеки. В сучасному інформаційному суспільстві, де доступ до інформації є ключовим, бібліотеки повинні вдосконалювати свої медіапростори для забезпечення користувачів необхідними ресурсами та послугами. Проєктний менеджмент є ключовим інструментом у впровадженні інноваційних рішень в бібліотечну сферу. Він допомагає структурувати процеси, ефективно керувати ресурсами, оцінювати ризики, планувати та реалізовувати інноваційні проєкти, спрямовані на поліпшення медіапростору та розширення послуг, інтегрувати цифрові технології та створювати інтерактивні сервіси для користувачів. Цифрова революція та зростаючі вимоги користувачів вимагають від бібліотек швидкої адаптації до нових технологій та форматів медіа. Забезпечення якісних та доступних медіасервісів стає пріоритетом для бібліотек, і проєктний менеджмент дозволяє їм ефективно досягати цієї мети.

Дослідження також вказує на важливість застосування кращих практик та рекомендацій у процесі формування інноваційного медіапростору. Обмін досвідом та співпраця з іншими бібліотеками можуть допомогти досягти кращих результатів. Проєктний менеджмент стає важливою складовою цього процесу, допомагаючи бібліотекам залишатися актуальними та конкурентоспроможними у сфері надання медіасервісів. Важливо підкреслити, що успішна імплементація проєктного менеджменту потребує професійної підготовки та компетентності бібліотечних фахівців, і тому інвестування у навчання та розвиток кадрів може значно підвищити конкурентоспроможність бібліотеки. Отже, проєктний менеджмент як інструмент ефективного формування інноваційного медіапростору бібліотеки відкриває нові можливості для залучення та покращення якості обслуговування користувачів, а також сприяє розвитку бібліотечної сфери у сучасному інформаційному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Dąbrowicz M. Zarządzanie przez ocenianie. System ocen okresowych pracowników w bibliotece. *Biuletyn EBIB*. 2019. № 2 (185). [13] s.

2. EU project page – EU NEIGHBOURS east. EU NEIGHBOURS east – The latest news and information on the European Union's cooperation with its Eastern Partners: Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, the Republic of Moldova and Ukraine. URL: http://surl.li/myebj (дата звернення: 07.06.2023).

3. Інфраструктурні гранти «House of Europe». URL: https://houseofeurope.org.ua/grant/infra structure-grants (дата звернення: 07.06.2023).

4. Український культурний фонд. URL: https://ucf.in.ua/ (дата звернення: 07.06.2023).

5. Horizon Europe. URL: https://www.horizon-eu.eu/ (дата звернення: 07.06.2023).

6. Stańczak-Gąsiewska A. Czy bibliotece potrzebny jest system oceny pracownika? *Biuletyn EBIB*. 2019. № 2 (185). [10] s.

7. Асоціація міст України. URL: http://surl.li/myean (дата звернення: 10.06.2023).

8. Бондар А., Комаровський В., Шобик В., Яценко В. Менеджмент процесів цифрової трансформації у соціокультурній сфері. *Актуальні проблеми державного управління* : зб. наук. пр. ОРІДУ. 2021. С. 66–72.

9. Давидова І., Мар'їна О. Сучасний стан цифрової модернізації бібліотек України. *Молодий вчений*. 2018. № 11(63). С. 1001–1005.

10. Літвак О. Проектна діяльність бібліотеки або Як написати заявку на грант. URL: http://surl.li/myear (дата звернення: 12.06.2023).

11. Лобузін І. Цифрові бібліотечні проекти: технологічні рішення та управління життєвим циклом колекцій : монографія. Київ, 2016. 216 с.

12. Маринич Т. О. Бібліотеки у цифровому середовищі: виклики та можливості. URL: http:// surl.li/myeat (дата звернення: 10.06.2023).

13. Матвієнко О. В., Цивін М. Н. Менеджер цифрових трансформацій у сфері бібліотечно-інформаційної та архівної діяльності: галузева спеціалізація. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 2. С. 14–22.

14. Світ нових можливостей: творчі акції, проекти бібліотек: з досвіду роботи Черкаської міської ЦБС. Департамент культури та взаємозв'язків з громадськістю Черкас. облдержадмін., Комун. закл. «Обл. універс. наук. б-ка ім. Тараса Шевченка» Черкас. облради ; уклад І. В. Терещенко. Черкаси, 2018. 12 с.

15. Сошинська В. Проектна діяльність бібліотек, архівів та інформаційних установ. 2019. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/28417/ (дата звернення: 02.06.2023).

16. Українська бібліотечна енциклопедія. Проектна діяльність бібліотеки. URL: https://ube.nlu.org.ua/ (дата звернення: 07.05.2022).

17. Фармацевтична енциклопедія. URL: https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/957/proektnij-menedzhment (дата звернення: 07.05.2022).

18. Хрущ С. С. Формування інноваційного медіапростору в публічних бібліотеках України : автореф. дис. … канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.03. Київ, 2023. 25 с.

19. Шемаєва Г. В. Проектний менеджмент в галузі інформаційно-бібліотечної діяльності. *Бібліотечний вісник*. 2006. № 9. С. 17–20.

References

1. Dąbrowicz, M. (2019). Zarządzanie przez ocenianie. System ocen okresowych pracowników w bibliotece. Biuletyn EBIB, 2 (185), 13 [in Polish].

2. EU project page – EU NEIGHBOURS east. EU NEIGHBOURS east – The latest news and information on the European Union's cooperation with its Eastern Partners: Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, the Republic of Moldova and Ukraine. Retrieved from https://euneighbourseast.eu/projects/eu-project-page/?id=1487 [in English].

3. Infrastructure grants «House of Europe». Retrieved from: https://houseofeurope.org.ua/grant/infrastructure-grants [in Ukrainian].

4. Ukrainian Cultural Fund. Retrieved from: https://ucf.in.ua/ [in Ukrainian].

5. Horizon Europe. Retrieved from: https://www.horizon-eu.eu/ [in English].

6. Stańczak-Gąsiewska, A. (2019). Czy bibliotece potrzebny jest system oceny pracownika? Biuletyn EBIB, 2 (185), 10 [in Polish].

7. Association of Cities of Ukraine. Retrieved from: http://surl.li/myean [in Ukrainian].

8. Bondar, A., Komarovskij, V., Shobik, V., Yacenko, V. (2021). Management of digital transformation processes in the socio-cultural sphere. Actual problems of public administration, 66–72 [in Ukrainian].

9. Davydova, I., Marina, O. (2018). The current state of digital modernization of libraries in Ukraine. Molodyj vchenyj, 11, 1001–1005 [in Ukrainian].

10. Litvak, O. Project activity of libraries of the Zaporizhia region – Zaporizhia regional universal scientific library. Zaporizhzhia Regional Universal Scientific Library. http://surl.li/myfci [in Ukrainian].

11. Lobuzin, I. (2016). Digital library projects: technological solutions and collection lifecycle Management [in Ukrainian].

12. Marynych, T. Libraries in the digital environment: challenges and opportunities. Retrieved from: http://conflib.diit.edu.ua/Conf_univ_Library2020/paper/viewFile/22325/11406 [in Ukrainian].

13. Matvienko, O., Tsyvin, M. (2021). Manager of digital transformations in the field of library information and archival activity: industry specialization Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informologhija, 2, 14–22 [in Ukrainian].

14. The world of new opportunities: creative actions, library projects: from the experience of the Cherkasy City Central Library System. Retrieved from: http://library.ck.ua/files/2018/07/01.pdf [in Ukrainian].

15. Soshinska, V. (2019). Project activity of libraries, archives and information institutions. Retrieved from: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/28417/ [in Ukrainian].

16. Ukrainian library encyclopedia. Retrieved from: https://ube.nlu.org.ua/ [in Ukrainian].

17. Pharmaceutical encyclopedia. Retrieved from: https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/957/proektnij-menedzhment [in Ukrainian].

18. Khrushch, S. (2023). Formation of innovative media space in public libraries of Ukraine [Unpublished autoref. thesis Ph.D. of social sciences communications]. Kyiv National University of Culture and Arts [in Ukrainian].

19. Shemajeva, Gh. V. (2006). Project manaement in the field of information and library activities.Bibliotechnyj visnyk, 9, 17–20 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 11.07.2023
Отримано після доопрацювання 15.08.2023
Прийнято до друку 23.08.2023

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ

УДК 378.147
DOI 10.32461/2409-9805.3.2023.290999

Цитування:
Матвієнко О. В., Цивін М. Н. Сучасні концепції документно-інформаційної науки як освітня компонента підготовки магістрів. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 3. С. 136–141.

Matvienko O., Tsyvin M. (2023). Modern Concepts of Documentary and Information Science as an Educational Component of Master's Training. Library Science. Record Studies. Informology, 3, 136–141 [in Ukrainian].

Матвієнко Оксана Володимирівна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри інформаційних технологій
Київського національного університету
культури і мистецтв
https://orcid.org/0000-0001-5772-848X
oxmix2017@gmail.com

Цивін Михайло Наумович,
кандидат технічних наук, доцент,
професор кафедри дизайну і архітектури
Міжрегіональної академії
управління персоналом
https://orcid.org/0000-0003-0312-5805
tsyvin2012@gmail.com

СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ ДОКУМЕНТНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ НАУКИ ЯК ОСВІТНЯ КОМПОНЕНТА ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ

Мета роботи *полягає в характеристиці змісту, окресленні методичних і дидактичних підходів викладання освітньої компоненти «Сучасні концепції документно-інформаційної науки».* ***Методологія роботи*** *базується на використанні системного підходу до аналізу дидактичного явища, яким є освітня компонента «Сучасні концепції документно-інформаційної науки», методи аналізу та синтезу дали змогу здійснити мисленнєву реконструкцію досліджуваного об'єкта, вивчити його структуру, виділити найбільш суттєві ознаки, зв'язки та відношення, також використано методи узагальнення, абстрагування і конкретизації.* ***Наукова новизна*** *полягає у формулюванні терміна «документно-інформаційна наука», його характеристиці як складової освітньої компоненти підготовки магістрів «Сучасні концепції документно-інформаційної науки», окресленні змісту та методологічних підходів у викладанні освітньої компоненти, а також пропозиції структури змісту цієї освітньої компоненти.* ***Висновки****. Сучасні концепції документно-інформаційної науки – освітня компонента підготовки здобувачів освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр», яка охоплює міждисциплінарну сферу документно-інформаційної діяльності, базується на логічній системі наукового знання, створюваного у сфері досліджень бібліотекознавства, бібліографознавства, документознавства, архівознавства та книгознавства як наук документно-інформаційного циклу, їх методів і засобів пізнання, що постійно розвиваються. Мета освітньої компоненти – формування в майбутніх магістрів цілісного уявлення про розвиток теорій, концепцій, положень, які відображають роль і місце документа й інформації в суспільстві, а також про розвиток знань у галузі сучасних документно-інформаційних наук. У сфері фахових компетентностей у майбутніх магістрів формується здатність відстежувати тенденції розвитку предметної сфери шляхом проведення аналізу інформаційних потоків і масивів та здатність використовувати у фаховій діяльності знання наукових принципів і методів архівознавства й бібліотекознавства.*

Ключові слова*: документно-інформаційна наука, документно-інформаційна діяльність, підготовка магістрів, освітня компонента.*

© *Матвієнко О. В., 2023*
© *Цивін М. Н., 2023*

Matvienko Oksana,
Professor, Department of Documentation
and Information-Analytical Activity,
Kyiv National University of Culture and Arts,
Dr. Hab. in Pedagogical Sciences

Tsyvin Mykhailo,
Professor, Department of Design and Architecture,
International Academy of Personnel Management,
Ph.D. in Technical Sciences, Associate Professor

MODERN CONCEPTS OF DOCUMENTARY AND INFORMATION SCIENCE AS AN EDUCATIONAL COMPONENT OF MASTER'S TRAINING

The purpose of the work *is to characterise the content, outline methodical and didactic approaches to teaching the educational component "Modern Concepts of Documentary and Information Science".* ***The methodology of the work*** *is based on the use of a systematic approach to the analysis of the didactic phenomenon, which is the educational component "Modern Concepts of Documentary and Information Science", the methods of analysis and synthesis made it possible to carry out a mental reconstruction of the researched object, to study its structure, to highlight the most significant features and properties, connections and relations, methods of generalisation, abstraction, and concretisation were also used.* ***The scientific novelty*** *consists in the formulation of the term "documentary and information science", its characteristics as a component of the educational component of the master's training "Modern Concepts of Documentary and Information Science", the outline of the content and methodological approaches in teaching the educational component, as well as the proposal of the structure of the content of the educational component "Modern Concepts of documentary and Information Science".* ***Conclusions.*** *"Modern Concepts of Documentary and Information Science" is an educational component of the training of those obtaining the "master's" educational and qualification level, which covers the interdisciplinary field of document and information activity, is based on the logical system of scientific knowledge created in the field of research in librarianship, bibliography, document studies, archival studies and bibliography as the sciences of the document and information cycle, their methods and means of knowledge, which are constantly developing. The purpose of the educational component is the formation of future master's students with a holistic view of the development of theories, concepts, provisions that reflect the role and place of documents and information in society, as well as the development of knowledge in the field of modern document and information sciences. In the field of professional competences, future masters develop the ability to monitor trends in the development of the subject area by analysing information flows and arrays and the ability to use knowledge of scientific principles and methods of archival science and library science in their professional activities.*

Keywords: *documentary and information science, documentary and information activity, master's training, educational component.*

Актуальність теми дослідження. Освітня компонента «Сучасні концепції документно-інформаційної науки» в змісті освіти спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» призначена для підготовки магістрів і передбачає набуття здобувачами здатності до розв'язування завдань дослідницького та / або інноваційного характеру в галузі професійної діяльності.

Так, відповідно до Національної рамки кваліфікацій [6], магістр повинен мати здатність до критичного осмислення проблем у галузі й на межі галузей знань уміти формувати концептуальні та методологічні знання в галузі чи на межі галузей знань, здійснювати синтез нових ідей, зокрема в міждисциплінарних сферах і контекстах. Зазначені вміння і навички є необхідними складовими підготовки магістрів за освітньо-професійною та освітньо-науковою програмами.

У розвитку сучасної науки очевидними є тенденції формування трансдисциплінарних стратегій, наявні та створювані концепції мають свої можливості та обмеження, що виключає розвиток і пропозицію якої-небудь концепції як еталону.

Мета вивчення освітньої компоненти «Сучасні концепції документно-інформаційної науки» – сформувати в здобувачів освітньо-кваліфікаційного рівня магістра цілісного уявлення про розвиток теорій, концепцій, положень, які відображають роль і місце документа та інформації в суспільстві, осмислення новаторських і традиційних підходів до розвитку знань у галузі сучасних документно-інформаційних наук.

Актуальність звернення до розгляду сутності й змісту освітньої компоненти зумовлена

суперечністю між активним розвитком концепцій у документно-інформаційній сфері досліджень, пов'язаних із міждисциплінарністю та проблемно-орієнтованістю, і необхідністю формувати компетентності магістра, що полягають у здатності критично зіставляти погляди науковців, розпізнавати й опрацьовувати ще не проявлені повністю проблеми глибинно, з позицій міждисциплінарного підходу.

Аналіз досліджень і публікацій. Формування змісту освітньої компоненти «Сучасні концепції документно-інформаційної науки» визначається тим, що термін «документно-інформаційна наука», покладений в основу назви освітньої компоненти, не має загальноприйнятого визначення, однак може бути схарактеризований зверненням до понять «система документно-інформаційних комунікацій» та «інформаційно-комунікаційні інститути».

У загальному розумінні *система документно-інформаційних комунікацій* – це сукупність усіх документів, відправників документної інформації (автор, видавництво), її споживачів (читач, слухач, глядач), професійних посередників (бібліотекарів, бібліографів, фахівців у галузі інформації та документації), виробничих процесів (створення, оброблення, зберігання, поширення документів) і відносин між ними, що зумовлені як внутрішніми властивостями системи, так і зовнішнім середовищем її суспільного функціонування.

Важливе місце в документно-інформаційній комунікаційній системі посідають *інформаційно-комунікаційні інститути* – елементи системи документно-інформаційних комунікацій, заклади, які мають певне соціальне призначення, пов'язане зі збиранням, зберіганням, розповсюдженням соціально значущих документів.

Базуючись на міркуваннях дослідників щодо складових, які описують предметне поле діяльності та висвітлюють сферу наукових досліджень у документно-інформаційній сфері, окреслимо сутність поняття «документно-інформаційна наука» та зміст освітньої компоненти «Сучасні концепції документно-інформаційної науки».

Мета дослідження полягає в характеристиці змісту, окресленні методичних та дидактичних підходів викладання освітньої компоненти «Сучасні концепції документно-інформаційної науки».

Виклад основного матеріалу. Поняття «документно-інформаційна наука», зафіксоване в назві освітньої компоненти, спрямовує до пошуку розуміння та окреслення його змісту.

Згадувана раніше неунормованість цього поняття спонукає звернутись до наведеного в Українській бібліотечній енциклопедії [5] терміна «науки документно-комунікаційного циклу», до яких відносять бібліотекознавство, бібліографознавство, документознавство, архівознавство, книгознавство. Цей термін та його наповнення, екстрапольовані на поняття «документно-інформаційна наука», можуть бути попередньо прийняті як його синонім, що дає змогу розгорнути зміст освітньої компоненти в її методичному підході та дидактичному наповненні.

Загалом концепція є системою поглядів, понять про ті чи інші явища або процеси, спосіб їхнього розуміння, тлумачення; основна ідея будь-якої теорії, головний задум [8]. Концепції наук документно-інформаційного циклу будуються на спільних для системи документно-інформаційних комунікацій і діяльності інформаційно-комунікативних інститутів поняттях «інформація», «документ», «знання», «соціальна комунікація».

Ці поняття, як об'єкт або предмет дослідження, входять до предметного поля наукових дисциплін, які в освітній компоненті «Сучасні концепції документно-інформаційної науки» розглядають у складовій «документно-інформаційна наука» – це бібліотекознавство, бібліографознавство, документознавство, архівознавство, книгознавство.

Поміж багатьох семантично схожих варіантів визначення цих наук зупинимось на сформульованих провідними фахівцями в цих галузях:

Бібліотекознавство – комплексна соціогуманітарна наука про закономірності формування, розвитку і функціонування бібліотек, історію та зміст документних джерел [7].

Бібліографознавство – соціогуманітарна наука про структуру, властивості та закономірності процесів створення, зберігання, поширення і використання бібліографічної інформації [1].

Архівознавство – галузь історичної науки, комплексна наука про архівну справу. Спеціальна наукова дисципліна, що вивчає та розробляє теорію, методологію, організаційні питання архівної справи та її історію [4].

Документознавство – наука, що комплексно вивчає характеристики документів, процеси їх створення, зберігання та функціонування. Об'єкт документознавства, центральною ланкою якого є документ, має складну структуру й охоплює сфери створення та функціонування документа. Предмет документознавства – дослідження еволюції і сучасного змісту характеристик документа, процесів його створення та функціонування в динамічному стані [3].

Книгознавство – наука про книгу як об'єктивне явище соціальної дійсності. Вивчає книгу як предмет матеріальної культури, її основні елементи, типи й види; розкриває її функції. Книгу в книгознавстві розглядають у системі книжкової справи, тобто в конкретній галузі її функціонування – від створення книги, реєстрації до

процесів її розповсюдження і сприйняття читачем.

Поняття «документно-інформаційна наука» може бути визначене відповідно до таких підходів: 1) знаходження спільного об'єкта і об'єднання кількох суміжних дисциплін під спільною назвою; 2) термінологічне узагальнення зі збереженням предмета, об'єкта, галузі досліджень, термінологічного і понятійного апарату бібліотекознавства, документознавства, архівної та книжкової справи, що не означає відмову від дисциплінарного оволодіння знаннями й утворення предметності нової науки.

У розумінні змісту та методики викладання освітньої компоненти «Сучасні концепції документно-інформаційної науки» дотримуємось саме такого підходу. Усвідомлюючи складність на теперішньому етапі цілісного визначення поняття, запропонуємо одне із можливих формулювань, достатнє і необхідне для окреслення змісту й сутності освітньої компоненти:

Документно-інформаційна наука – узагальнений термін для позначення комплексу наук, об'єктами вивчення яких є документ, інформація, соціальна комунікація, їх структура, види, внутрішньосистемні та міжсистемні зв'язки, розвиток та функціонування в документно-комунікаційній сфері суспільства.

З методологічного та дидактичного погляду зміст освітньої компоненти базується на сучасних концепціях, гіпотезах та теоріях, запропонованих у наукових публікаціях представниками документно-інформаційної науки, що потребує від магістранта аналізу різних точок зору на проблеми.

Дидактичним змістом освітньої компоненти є праці науковців, які формують дослідницький ландшафт галузі документно-інформаційних комунікацій, презентують сучасні концепції розвитку документно-інформаційної науки й освіти: В. Бездрабко, Н. Бачинської, О. Воскобойнікової-Гузєвої, Т. Гранчак, І. Давидової, В. Добровольської, В. Загуменної, О. Збанацької, Я. Калакури, Г. Ковальчук, В. Копанєвої, Н. Кушнаренко, С. Кулешова, І. Лобузіна, О. Матвієнко, О. Мар'їної, І. Матяш, Т. Новальської, О. Онищенка, М. Палієнко, А. Соляник, Г. Швецової-Водка, Г. Шемаєвої, М. Цивіна та ін. Знайомство здобувачів із науковим доробком вчених дає змогу майбутнім дослідникам освоїти методологію, зрозуміти проблеми в галузі документно-інформаційної науки, простежити становлення її термінологічного апарату.

Наукове знання, яке набули дослідники в межах дисциплінарної матриці, дає змогу осмислювати й розвивати міждисциплінарні зв'язки у сфері документно-інформаційних досліджень.

Поліпарадигмальність сучасного знання сфери документно-інформаційних досліджень потребує його характеристики в різних наукових ракурсах сутності сучасних наукових теорій і концепцій.

Предметом уваги в змісті освітньої компоненти є дослідницькі пошуки з узагальнення наук про інформацію та документ (інформаціологія, інформологія, документологія, ноокомунікологія) та міркування вітчизняних науковців щодо їх змісту, наукової цінності й конституювання.

Дискусійні ідеї представників дисциплінарної спільноти є необхідними для розвитку в майбутніх магістрів навичок критичного осмислення, вироблення власної думки, аргументованого її викладу в дискусіях, навчальних і наукових семінарах, реалізації в здійснюваних дослідженнях.

У змісті освітньої компоненти окреслюються нові концепції в документно-інформаційних науках, що виникають внаслідок цифровізації суспільства: електронне бібліотекознавство (архівознавство, документознавство), цифрова гуманітаристика.

У контексті взаємозв'язку і взаємного збагачення документно-інформаційної науки й практики та узагальнення досвіду інноваційної документно-інформаційної діяльності розглянуто цифрові трансформації як чинник розвитку досліджень у документно-інформаційних науках. Поміж окреслюваних тем – соціально-комунікативні технології бібліотечної діяльності в цифровому середовищі: бібліотечна журналістика, бенчмаркінгові технології в бібліотечній діяльності, видавнича діяльність бібліотек (library publishing services), соціальне партнерство бібліотек із громадами та органами державної влади, цифрові бібліотечні проєкти, інноваційний простір сучасної бібліотеки тощо.

У змісті освітньої компоненти увагу приділено розвитку терміносистеми документно-інформаційних наук, змістовому наповненню нових понять і термінів, що присутнюються в результаті наукових досліджень: ноокомунікологія, документна евристика, інноваційний медіапростір бібліотеки, цифровий бібліотечний проєкт та ін.

Предметом розгляду в освітній компоненті «Сучасні концепції документно-інформаційної науки» є взаємозв'язок документно-інформаційної науки з іншими галузями знань та предметними сферами діяльності, як-от: інформаційний менеджмент, управління знаннями, маркетинг, видавнича справа, державне управління та електронне урядування.

До тематики затребуваних практикою актуальних наукових тем відносяться і пропоновані концепції *документно-інформаційної освіти* за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Очевидним сучасним трендом є еволюція складових спеціальності (освітньо-професійних програм) від предметної підготовки

фахівців з бібліотечної, архівної освіти та документознавства до узагальненої «інформаційної справи». Концепції інноваційних освітніх програм, що висвітлюють та обґрунтовують вітчизняні дослідники, інтегровані із сучасними концепціями документно-інформаційної науки в Україні.

Структурно зміст освітньої компоненти «Сучасні концепції документно-інформаційної науки» може бути представлений такими розділами:

Розділ 1. Документно-інформаційна наука: особливості конституювання і розвитку.

1.1. Структура наукового знання. Наукові традиції та наукові революції.

1.2. Обсяг і зміст поняття «документно-інформаційна наука».

1.3. Новітні тенденції в розвитку документно-інформаційних наук.

1.4. Зв'язок із іншими галузями знань як теоретико-методологічна основа розвитку документно-інформаційної науки.

Розділ 2. Цифрові трансформації як чинник розвитку досліджень у документно-інформаційних науках.

2.1. Соціально-комунікативні технології документно-інформаційної діяльності в цифровому середовищі.

2.2. Цифрова гуманітаристика як напрям розвитку документно-інформаційних наук в умовах цифрових трансформацій.

2.3. Сучасні концепції документно-інформаційної освіти в умовах цифровізації суспільства.

Підсумовуючи зазначимо, що освітня компонента «Сучасні концепції документно-інформаційної науки» є інтегративною складовою в підготовці магістрантів за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Протягом освоєння освітньої компоненти відбувається знайомство магістрантів із провідними вітчизняними школами в галузі документно-інформаційної науки, із працями їх представників, стилем їх творчого наукового мислення.

Наукова новизна представленого дослідження полягає в окресленні змісту та методологічних підходів у викладанні освітньої компоненти підготовки магістрів «Сучасні концепції документно-інформаційної науки».

Висновки. Сучасні концепції документно-інформаційної науки – освітня компонента підготовки здобувачів освітньо-кваліфікаційного рівня магістра, яка охоплює міждисциплінарну сферу документно-інформаційної діяльності, базується на логічній системі наукового знання, створюваного у сфері досліджень бібліотекознавства, бібліографознавства, документознавства, архівознавства та книгознавства як наук документно-інформаційного циклу, їх методів і засобів пізнання, що постійно розвиваються.

Мета освітньої компоненти – формування в майбутніх магістрів цілісного уявлення про розвиток теорій, концепцій, положень, які відображають роль і місце документа та інформації в суспільстві, а також про розвиток знань у галузі сучасних документно-інформаційних наук.

У сфері фахових компетентностей у майбутніх магістрів формується здатність відстежувати тенденції розвитку предметної сфери шляхом проведення аналізу інформаційних потоків і масивів та здатність використовувати у фаховій діяльності знання наукових принципів і методів архівознавства, бібліотекознавства.

Список використаних джерел

1. Добко Т. В. Бібліографознавство. *Енциклопедія Сучасної України* / редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2003. URL: https://esu.com.ua/article-41925 (дата звернення: 15.06.2023).

2. Ковальчук Г. І. Книгознавство. *Енциклопедія Сучасної України* / редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2013. URL: https://esu.com.ua/article-8690 (дата звернення: 15.06.2023).

3. Кулешов С. Г. Документознавство. *Енциклопедія Сучасної України* / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. 2006. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=20532 (дата звернення: 15.06.2023).

4. Матяш І. Б. Архівознавство. *Енциклопедія Сучасної України* / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=44827 (дата звернення: 15.06.2023).

5. Науки документно-комунікаційного циклу. *Українська бібліотечна енциклопедія*. URL: https://ube.nlu.org.ua/ (дата звернення: 15.06.2023)

6. Національна рамка кваліфікацій. URL: https://nqa.gov.ua/national-qualification-frame/ (дата звернення: 15.06.2023).

7. Онищенко О. С. Бібліотекознавство. *Енциклопедія Сучасної України* / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=39814 (дата звернення: 15.06.2023).

8. Рижко В. А. Концепція. *Енциклопедія Сучасної України* / редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. URL: https://esu.com.ua/article-3256 (дата звернення: 15.06.2023).

9. Столяров Ю. М. Від діловодства – до документознавства, від документознавства – до документології. Вісник Харківської державної академії культури. Харків : ХДАК, 2004. Вип. 14. С. 96–104.

References

1. Dobko, T. V. (2003). Bibliography. Encyclopaedia of Modern Ukraine. Retrieved from: https://esu.com.ua/article-41925 [in Ukrainian].

2. Kovalchuk, H. I. (2013). Book studies. Encyclopaedia of Modern Ukraine. Retrieved from: https://esu.com.ua/article-8690 [in Ukrainian].

3. Kuleshov, S. H. (2006). Documentary science. Encyclopaedia of Modern Ukraine. Retrieved from: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=20532 [in Ukrainian].

4. Matiash, I. B. (2006). Archival science. Encyclopaedia of Modern Ukraine. Retrieved from: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=44827 [in Ukrainian].

5. Onyshchenko, O. S. (2006). Librarianship. Encyclopaedia of Modern Ukraine. Retrieved from: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=39814 [in Ukrainian].

6. Sciences of the documentary and communication cycle (2023). Ukrainian Library Encyclopaedia. Retrieved from: https://ube.nlu.org.ua/ [in Ukrainian].

7. National framework of qualifications. [in Ukrainian]. Retrieved from: https://nqa.gov.ua/national-qualification-frame/ [in Ukrainian].

8. Ryzhko, V. A. (2014). Concept. Encyclopaedia of Modern Ukraine. Retrieved from: https://esu.com.ua/article-3256 [in Ukrainian].

9. Stoliarov, Yu. M. (2004). From office management to documentary science, from documentary science to documentology. Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture. Kharkiv: KhDAK,14, 96–104 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.07.2023
Отримано після доопрацювання 08.08.2023
Прийнято до друку 16.08.2023

УДК 378.016:001.891(477.62)"2003/2023"
DOI 10.32461/2409-9805.3.2023.291000

Цитування:
Кудлай В. О., Петрова І. О. Фахова підготовка в галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи в Маріупольському державному університеті: 20 років досвіду. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 3. С. 142–147.

Kudlai V., Petrova I. (2023). Professional Training in the Field of Information, Library and Archival Affairs at Mariupol State University: Twenty Years of Experience. Library Science. Record Studies. Informology, 3, 142–147 [in Ukrainian].

Кудлай В'ячеслав Олегович,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
завідувач кафедри інформаційної діяльності
Маріупольського державного університету
https://orcid.org/0000-0001-6289-5645
v.kudlay@mdu.in.ua

Петрова Ірина Олександрівна,
кандидатка історичних наук, доцентка,
доцентка кафедри інформаційної діяльності
Маріупольського державного університету
https://orcid.org/0000-0002-9032-3203
i.petrova@mdu.in.ua

ФАХОВА ПІДГОТОВКА В ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ, БІБЛІОТЕЧНОЇ ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ В МАРІУПОЛЬСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ: 20 РОКІВ ДОСВІДУ

Мета роботи *– узагальнити досвід підготовки фахівців за спеціальністю «Документознавство та інформаційна діяльність», «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» в Маріупольському державному університеті з метою аналізу його ефективності, визначення потреб удосконалення освітніх програм. Проведено аналіз актуальності навчальної програми, кадрового потенціалу університету, вимог роботодавців до випускників. Результати дослідження будуть використані для розробки рекомендацій щодо вдосконалення підготовки фахівців.* ***Методологія дослідження*** *базується на поєднанні принципів наукової об'єктивності та системності. Використано метод історизму у встановленні подій, дотичних до розвитку фахової підготовки документознавців у ЗВО, та інші загальнонаукові методи, зокрема аналізу і синтезу, контент-аналізу звітних документів кафедри.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає в узагальненні історії та сучасного стану підготовки фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи в Маріупольському державному університеті. Студіювання робить вагомий внесок у формування історії розвитку фахової освіти за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» в Північному Приазов'ї.* ***Висновки.*** *Підготовка фахівців за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» в Маріупольському державному університеті враховує 20-річний досвід роботи колективу кафедри інформаційної діяльності, яка в умовах тимчасового переміщення до Києва продовжує функціонувати у висококонкурентному середовищі. Ринковий запит на випускників кафедри, обсяг та якість підготовки здобувачів освіти, спроможність реалізувати в межах фахової підготовки нову стратегію інтернаціоналізації МДУ, зокрема через упровадження з 2023 року унікальної освітньо-професійної програми «Керування документаційними процесами та розвиток цифрової громади», свідчать про наявність потенціалу для подальшого вдосконалення фахової підготовки документознавців, які в осяжному майбутньому відіграватимуть важливу роль у реінтеграції Маріупольської територіальної громади.*

Ключові слова: *спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», документознавство, вища освіта, фахова підготовка, освітньо-професійна програма, Маріупольський державний університет.*

© *Кудлай В. О., 2023*
© *Петрова І. О., 2023*

Kudlai Viacheslav,
PhD in Social Communication,
Head of the Information Activity Department, Mariupol State University

Petrova Iryna,
Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Department of Information Activity, Mariupol State University

PROFESSIONAL TRAINING IN THE FIELD OF INFORMATION, LIBRARY AND ARCHIVAL AFFAIRS AT MARIUPOL STATE UNIVERSITY: TWENTY YEARS OF EXPERIENCE

The purpose of the work *is to summarise the experience of training specialists in the field of "Archival Affairs and Information Activities" within the specialty of "Document Studies and Information Activities" at Mariupol State University. The goal is to analyse the effectiveness of the programme, identify the needs for improving the curriculum, and determine the problems faced by students and faculty during the process of mastering this specialisation.* ***The research methodology*** *is based on the principles of scientific objectivity and systematic approach. Historical methods have been applied to establish events relevant to the development of professional training in document studies at Mariupol State University, along with other general scientific methods such as analysis, synthesis, and content analysis of the department's reports.* ***The scientific novelty*** *of the work lies in the generalisation of the history and current state of training professionals in the field of information, library, and archival affairs at Mariupol State University.* ***Conclusions.*** *The training of specialists in the field of "Information, Library, and Archival Affairs" at Mariupol State University takes into account the 20 years of experience of the Information Activities Department, which continues to function in a highly competitive environment due to temporary relocation to Kyiv. Therefore, the dynamics of the development of professional training in document studies at MSU depends on the competitiveness of the proposed educational programmes. The market demand for graduates of the department, the volume and quality of training, the ability to implement a new strategy of internationalisation of MSU, including the introduction of the unique educational and professional programme "Management of Documentation Processes and Development of the Digital Community" from 2023, indicate the potential for further improvement of professional training for document studies. In the foreseeable future, document studies specialists will play an important role in the reintegration of the Mariupol territorial community.*

Keywords: *specialty 029 "Information, Library, and Archival Affairs", records management, higher education, professional training, educational and professional programme, Mariupol State University.*

Актуальність теми дослідження. Повномасштабна війна вплинула на всі сфери життя України, безперечно, суспільні процеси загострюють питання організації безпечності та ефективності роботи з інформацією та документацією, цифровізації сфери діловодства та архівної справи загалом. Підготовка фахівців для цих сфер є надзвичайно важливим завданням, що вимагає дослідження історії питання, сучасного стану та прогнозування майбутнього за найбільш вірогідними сценаріями. Маріупольський державний університет (далі МДУ) як заклад вищої освіти, що за стратегічним баченням спрямовує значні ресурси на розвиток маріупольської громади та всеосяжно впроваджує цифрові технології в організації освітньої та адміністративної діяльності, має унікальні можливості підготовки фахівців-документознавців, які підтверджуються 20-річним досвідом кафедри інформаційної діяльності. З урахуванням швидких змін в інформаційному середовищі ретельний аналіз динаміки змін у фаховій підготовці документознавців є необхідною умовою для підтримки якості надаваної вищої освіти. Результати дослідження стануть основою для подальшого вдосконалення фахової підготовки студентів-документознавців МДУ. Отже, стаття є актуальною, оскільки усвідомлення історії та сьогодення сприяє формуванню точного бачення сильних та слабких сторін наявних освітніх програм, адаптації до ринкових потреб і вдосконаленню фахової підготовки здобувачів вищої освіти.

Аналіз досліджень і публікацій. Теорію та історію проблеми фахової підготовки документознавців в Україні дослідили В. Бездрабко, В. Добровольська, Н. Кушнаренко, Ю. Палеха, М. Слободяник, А. Соляник, В. Спрінсян. Прогалиною в розвитку історіографії питання є регіоналістичний вимір, зокрема, відсутні дослідження, які розкривають проблеми фахової підготовки документознавців у Північному Приазов'ї.

Мета роботи полягає в узагальненні двадцятирічного досвіду підготовки фахівців у галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи в Маріупольському державному університеті.

Виклад основного матеріалу. Джерелами фахової підготовки в галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи в Маріупольському державному університеті є події 2003 року: створення на історичному факультеті кафедри культурології та інформаційної діяльності [1] і ліцензування спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність». Презентація становлення фахової освіти в галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи в одному з провідних вишів Донецької області – Маріупольському державному університеті – є актуальною для розуміння, збереження, передачі, вивчення 20-річного досвіду професійної підготовки, її розвитку, адаптування під виклики часу, а також розкриття одного з багатьох оригінальних та результативних проєктів МДУ.

Маріупольський державний університет – український заклад вищої освіти з потужним бекграундом, ефективною сучасністю в умовах переміщення, спричинених російсько-українською війною та окупацією міста Маріуполя навесні 2022 року, і, безумовно, перспективним майбутнім. Сьогодні МДУ продовжує свою діяльність, перебуваючи в місті Києві. Одними з основних завдань заклад визначив «зберегти власну ідентичність, підсиливши її новим брендом, і гордо носити назву рідного міста-героя, виступивши амбасадорами Маріуполя в Україні та світі, … використати увесь здобутий міжнародний досвід, щоб найкращу освіту молодь здобувала саме в Україні» [4].

У 2003 році був здійснений перший набір студентів в МДУ на спеціальність «Документознавство та інформаційна діяльність». Ліцензійний обсяг за спеціальністю з 2003 до 2005 року становив 30 осіб (ліцензія: серія АА № 521425 від 09.10.2003). Конкурентоспроможність цього напряму підготовки, попит серед абітурієнтів, аналіз конкурсної ситуації виявив потребу в збільшенні обсягу. У 2006 році він зростає до 55 осіб (ліцензія: серія АВ № 159202 від 07.09.2006). У 2007 та 2008 роках було здійснено ліцензування відповідно освітньо-кваліфікаційних рівнів «Спеціаліст» та «Магістр». Сьогодні ліцензійний обсяг на спеціальності за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти становить 50 місць, за другим (магістерським) рівнем – 20, що підкреслює потенціал для подальшого зростання контингенту здобувачів освіти та позиціонування спеціальності як іміджевої для формування Маріупольського державного університету як civic university.

Зміст фахової підготовки документознавців в МДУ зазнав трансформацій, які були спричинені проведенням реформ у вищій освіті, зокрема було запроваджено новий перелік спеціальностей у 2015 році. Спочатку зміст підготовки регламентувався навчальними планами (для освітньо-кваліфікаційних рівнів «Бакалавр», «Спеціаліст», «Магістр»), які було розроблено з урахуванням наявних підходів до визначення українського документознавства взагалі та відношення спеціальності до галузі знань 02 Культура і мистецтво (частина викладачів мала фахову освіту або практичний досвід мистецького напряму).

Перелік навчальних дисциплін професійної та практичної підготовки здобувачів освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» чітко вказував на використання традиційного підходу в трактуванні документознавства, розвиток саме управлінського документознавства, формування в здобувачів здатності організовувати, здійснювати аналіз, оцінювати, вдосконалювати стан документаційного забезпечення управління в органах державної влади та місцевого самоврядування, установах, організаціях та на підприємствах, а також моделювати загальні перспективи розвитку об’єкта. Проте значний обсяг навчальних дисциплін був орієнтований на вивчення процесу інформатизації українського суспільства, використання автоматизованих інформаційно-пошукових систем, програмного забезпечення, технологій електронного урядування та електронного документообігу тощо.

Трансформації в навчальному плані освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» відбулись у 2007–2008 навчальному році після запровадження спеціалізацій: «Документно-інформаційні системи» та «Інформаційно-документне забезпечення управління». Обрання спеціалізації «Документно-інформаційні системи» надавало студентам можливості більш ґрунтовно опанувати новітні технології. Навчання за спеціалізацією «Інформаційно-документне забезпечення управління» зосереджувало увагу на формуванні професійних компетентностей документознавця-референта органів державного управління та місцевого самоврядування.

Основна відмінність фахової освіти на освітньо-кваліфікаційному рівні «Магістр» – формування компетентностей здійснення науково-дослідної та науково-педагогічної діяльності.

Інтеграція спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» в нову спеціальність «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» збільшує у фаховій підготовці студентів-документознавців МДУ відсоток освітніх компонентів бібліотекознавчого та архівознавчого циклу. Проте актуальним та дискусійним стає питання сутності інформаційної справи, конкретизації переліку загальних і професійних компетентностей саме інформаційного фахівця, на відміну від наявної чіткості та конкретності з приводу бібліотечної і архівної справи. Розуміння предметної галузі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» впорядковує прийняття стандартів для першого (бакалаврського) та

другого (магістерського) рівнів вищої освіти [6; 7].

На сьогодні в МДУ підготовка фахівців за спеціальністю 029 здійснюється за освітніми програмами [4]:

- перший (бакалаврський) рівень вищої освіти – «Документознавство, керування документаційними процесами», «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»;
- другий (магістерський) рівень вищої освіти – «Керування документаційними процесами та розвиток цифрової громади», «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Зазначимо, що у фаховій підготовці в галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи у МДУ значний акцент робився на наявності варіативної складової, а також мовної (вивчення української (обов'язкова) та іноземних мов (за вибором студента конкретної мови) професійного спрямування) та культурологічну. На нашу думку, ця позиція цілком вмотивована. Розуміння, плекання та зміцнення в здобувачів вищої освіти української ідентичності, моральних цінностей, європейського світогляду сприяє вихованню людини сучасності.

Колектив кафедри інформаційної діяльності, підтримуючи завдання нової стратегії МДУ, його розвитку як Civic University, вбачає перспективи фахової підготовки саме за освітніми програмами «Документознавство, керування документаційними процесами» й «Керування документаційними процесами та розвиток цифрової громади».

Студентоцентрованість – один з основних принципів у підготовці фахівців у галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи в МДУ. Її якість викладачі кафедри вбачають у комплексному підході, тому науково-дослідна робота здобувачів вищої освіти є пріоритетним вектором. Студенти брали активну участь та ставали призерами міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій, конкурсів наукових робіт та реферативних досліджень зі спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», Всеукраїнської студентської олімпіади зі спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність», Декади студентської науки МДУ. Понад вісімдесять відсотків здобувачів вищої освіти спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» МДУ є членами студентського наукового товариства «Контент», що входить до структури кафедри.

У 2007 році був здійснений перший випуск бакалаврів спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» в МДУ. 22 студенти отримали кваліфікацію бакалавра з документознавства та інформаційної діяльності, з них: три студенти отримали диплом з відзнакою. Кожний наступний випуск, безумовно, є гордістю спеціальності, кафедри та університету. Проте саме випускники цього року в майбутньому неодноразово будуть брати участь у заходах, організованих кафедрою. Перші випуски спеціалістів- та магістрів-документознавців відповідно відбулися у 2008 році (21 студент) та 2010 році (7 студентів). Протягом двадцяти років було підготовлено понад 500 фахівців.

Підготовку фахівців у галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи у МДУ здійснювала до середини 2021 року кафедра культурології та інформаційної діяльності (завідувачі кафедри: 2003–2019 рр. – кандидатка з мистецтвознавства, доцентка Галина Батичко; 2019–2021 рр. – докторка культурології, професорка Юлія Сабадаш). У результаті реструктуризації останньої була створена кафедра інформаційної діяльності (завідувач кафедри з 2021 р. – кандидат наук із соціальних комунікацій В'ячеслав Кудлай).

Політика керівництва кафедри була спрямована на зміцнення позицій з питань кадрового забезпечення, здійснення наукових досліджень, організації та проведення наукових заходів, розширення партнерських зв'язків з українськими та закордонними закладами вищої освіти, науковими установами, муніципалітетом, громадськими організаціями, залучення до наукової роботи кафедри студентства тощо. Так, протягом першого десятиріччя існування кафедри успішно реалізується завдання з підготовки наукових кадрів за науковою спеціальністю «Документознавство, архівознавство». Результатом стає захист дисертаційних праць на здобуття наукового ступеня кандидата наук викладачів кафедри: Ірини Петрової (Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства, 2008 р.) [5], Наталії Сальнікової (Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства, 2012 р.) [9], В'ячеслава Кудлая (Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2012 р.) [3]. Тематика дисертаційних робіт підтверджує наявність наукового інтересу та ґрунтовного вивчення обраного кафедрою підходу у визначенні українського документознавства, а саме концентрація на теоретичних проблемах документаційного забезпечення управління, спеціальних діловодств, історії діловодства, методах та принципах документування управлінської інформації та організації документообігу в органах влади, установах, підприємствах, організаціях. На сьогодні кафедра має стовідсоткове забезпечення науково-педагогічними працівниками, які мають науковий ступінь та / або вчене звання, а також ліцензійні показники від п'яти та більше. Започаткування фахової підготовки в галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи в МДУ, її розвиток та подальше вдосконалення відповідно до сучасних реалій стало одним з напрямів діяльності науково-педагогічних працівників, які в різні проміжки часу становили колектив кафедри, працюючи в МДУ на постійній основі: Г. Батичко, Т. Бердій, Л. Дабло, О. Кригіна, В. Кудлай, Ю. Нікольченко, І. Петрова, С. Решетняк, Ю. Сабадаш, Н. Сальнікова, С. Янковський, О. Федотова.

За двадцять років розроблено понад чотири комплексних теми кафедри. Результатом роботи стало видання 14 збірок матеріалів конференцій,

1 монографії, близько 200 статей, 30 навчальних та 50 методичних посібників тощо.

У жовтні 2009 року кафедра організувала та провела міжрегіональну науково-практичну конференцію студентів та молодих вчених «Проблеми формування інформаційної культури особистості». Під час конференції обговорювали проблеми становлення інформаційного суспільства в Україні, інформатизації адміністративних послуг органів державного управління та місцевого самоврядування, впровадження електронного документообігу в установах, підприємствах, організаціях, підвищення культури діловодства та використання новітніх технологій у роботі з документами. Цей науковий форум наступного року набув всеукраїнського рівня. З 2009 до 2012 року щорічно відбувалася Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Проблеми формування інформаційної культури особистості», а в 2013 році вона має статус всеукраїнської з міжнародною участю [8]. Незважаючи на виклики 2022 року, кафедра провела Всеукраїнську науково-практичну конференцію з міжнародною участю «Інформологічні, документознавчі, бібліотекознавчі та архівознавчі студії в сучасному світі» [2]. Також кафедра проводить наукові та методичні семінари, темою яких є сучасні методики викладання спецдисциплін документознавчого напряму, технології електронного урядування, новітні вимоги документування управлінської інформації та організації документообігу, принципи комунікаційних процесів та їх моделі тощо.

Професійний зріст викладачів кафедри та студентів мав декілька причин, однією з яких було співробітництво різних рівнів: наукове, муніципальне.

Одним з перших наукових партнерів була Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (далі – НАКККіМ). Саме партнерство із цим закладом вищої освіти формує погляд на українське документознавство, надає можливість готувати власних висококваліфікованих кадрів, забезпечує роботу з студентською аудиторією. На сучасному етапі кафедра інформаційної діяльності МДУ має тісні партнерські зв'язки з НАКККіМ, Київським національним університетом будівництва і архітектури, Київським національним університетом культури і мистецтв, Національним університетом «Одеська політехніка», Національним транспортним університетом, Національним університетом «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Донецьким національним університетом імені Василя Стуса (м. Вінниця); Українським державним університетом науки і технологій (м. Дніпро), Харківською державною академією культури.

Муніципальне партнерство до 24 лютого 2022 року було пов'язане з органами місцевої влади, містоутворювальними підприємствами, Центральною міською бібліотекою міста Маріуполя імені В. Г. Короленка, Маріупольським краєзнавчим музеєм тощо. Ця співпраця продукувала наукові дослідження (дисертації В'ячеслава Кудлая, Ірини Петрової), спільні проєкти (розроблення альбому уніфікованих форм управлінських документів), організацію та проведення виробничих практик та працевлаштування молодих фахівців. Сьогодні кафедра активно використовує в практичній підготовці здобувачів: потужну та інституціолізовану внутрішню систему забезпечення якості вищої освіти МДУ; можливості використання в опануванні елементів електронного документообігу засобів ліцензованого корпоративного ресурсу Office365, що на сьогодні є складником інформаційної системи супроводу здобувача; інструменти автоматизованої системи iDoc, що дає змогу здобувачам оволодіти інноваційними фаховими компетенціями; практику використання електронних цифрових підписів у проведенні практичних занять, що сприяє сталому розвитку інформаційної грамотності здобувачів; високий міждисциплінарний потенціал застосування предметного поля спеціальності й ОПП, що передбачає залучення фахівців різних галузей у складі кафедри; сучасні інформаційні технології у навчальному процесі відповідно до умов цифровізації та віртуалізації інформаційного суспільства. Кафедра інформаційної діяльності МДУ спонукає до формування партнерських відносин викладачів зі здобувачами, підтримує комунікацію засобами навчального порталу МДУ, сервісів Google, ZOOM, Viber, Facebook, Instagram тощо. Водночас залишається нерозвиненою міжнародна академічна мобільність здобувачів і викладачів за фаховим спрямуванням.

Наукова новизна роботи полягає в узагальненні історії та сучасного стану підготовки фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи в Маріупольському державному університеті. Стаття включає аналіз наявних досягнень, проблем і викликів, з якими стикаються студенти-документознавці та викладачі кафедри. Запропоноване студіювання є новаторським та цінним, оскільки воно робить вагомий внесок у формування історії розвитку фахової освіти за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» в Північному Приазов'ї та сприятиме покращенню підготовки фахівців у цій сфері.

Висновки. Наявні двадцятирічні традиції підготовки фахівців за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» кафедри інформаційної діяльності Маріупольського державного університету засвідчують спроможність забезпечувати стале вдосконалення змісту освітніх програм у поєднанні з якістю освітнього процесу попри виклики, що пов'язані з вимушеним переміщенням в умовах повномасштабної війни.

Список використаних джерел

1. З основної діяльності : наказ ректора від 03.07.2003 № 67. Маріуполь. 1 арк.

2. Інформологічні, документознавчі, бібліотекознавчі та архівознавчі студії в сучасному світі : зб. мат. І Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, м. Київ, 27 жовтня 2022 р. Київ : МДУ, 2022. 213 с. URL: https://mdu.in.ua/Nauch/Konf/2022/Zbirnyk_IDBAS_MDU-2022.pdf (дата звернення: 15.06.2023).

3. Кудлай В. О. Документаційне забезпечення системи управління якістю на промисловому підприємстві : автореф. дис. ... канд. наук з соц. ком.: 27.00.02. Київ, 2012. 20 с.

4. Маріупольський державний університет. URL: https://mdu.in.ua (дата звернення: 06.07.2023).

5. Петрова І. О. Документаційне забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.10. Київ, 2008. 20 с.

6. Про затвердження Стандарту вищої освіти за спеціальністю 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : наказ Міністерства освіти та науки від 12.12.2018 №1378. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/029-Inform.bibliot.ta.arkh.spr-bakalavr.28.07.pdf (дата звернення: 23.06.2023).

7. Про затвердження Стандарту вищої освіти за спеціальністю 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа для другого (магістерського) рівня вищої освіти : наказ Міністерства освіти та науки від 24.05.2019 №1378. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/28/029-informatsiyna-bibliotechna-ta-arkhivna-sprava-magistr.pdf (дата звернення: 23.06.2023).

8. Проблеми формування інформаційної культури особистості : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, м. Маріуполь, 01 листопада 2013 р. Маріуполь : МДУ, 2013. 276 с. URL: https://mdu.in.ua/Nauch/Konf/2013/kid_sbornik_2013.pdf (дата звернення: 15.06.2023).

9. Сальнікова Н. В. Нормативне та науково-методичне забезпечення діловодства в Україні у 1920–1930-х роках : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 27.00.02. Київ, 2012. 24 с.

References

1. On the main activity. (Order by MSU rector 2003, July 3). Mariupol [in Ukrainian].

2. Informatics, document studies, librarian studies and archival studies in the modern world: coll. mate. of the 1st All-Ukrainian Science-Practice. conf. with international participation. (2022, October 27). Kyiv: Mariupol State University. Retrieved from: https://mdu.in.ua/Nauch/Konf/2022/Zbirnyk_IDBAS_MDU-2022.pdf [in Ukrainian].

3. Kudlai, V. O. (2012). Documentary support of the quality management system at an industrial enterprise. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv: NAKKKIM [in Ukrainian].

4. Mariupol State University. Retrieved from: https://mdu.in.ua [in Ukrainian].

5. Petrova, I. O. (2008). Documentary support for the activities of local self-government bodies in Ukraine: current state and development prospects. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv: UNDIASD [in Ukrainian].

6. On the approval of the Higher Education Standard for specialty 029 Information, library and archival affairs for the first (bachelor) level of higher education. (2018, December 12). Kyiv: Ministry of Education and Science. Retrieved from: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/029-Inform.bibliot.ta.arkh.spr-bakalavr.28.07.pdf [in Ukrainian].

7. On the approval of the Higher Education Standard for specialty 029 Information, library and archival affairs for the second (master's) level of higher education (2019, May 24). Kyiv: Ministry of Education and Science. Retrieved from: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/28/029-informatsiyna-bibliotechna-ta-arkhivna-sprava-magistr.pdf [in Ukrainian].

8. Problems of the formation of the information culture of the individual: coll. mate. of the All-Ukrainian science and practice conf. with international participation. (2013, November 1). Mariupol: Mariupol State University. Retrieved from: https://mdu.in.ua/Nauch/Konf/2013/kid_sbornik_2013.pdf [in Ukrainian].

9. Salnikova, N. V. (2012). Normative and scientific-methodical support of office management in Ukraine in the 1920s–1930s. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv: UNDIASD [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.07.2023
Отримано після доопрацювання 17.08.2023
Прийнято до друку 24.08.2023

XVI Міжнародна науково-практична конференція «Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття» в Національному університеті «Одеська політехніка»

13–15 вересня 2023 року відбулася XVI Міжнародна науково-практична конференція «Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття» (м. Одеса). Організатором заходу виступила кафедра інформаційної діяльності та медіакомунікацій Інституту гуманітарних наук Національного університету «Одеська політехніка», яка щорічно збирає міжнародне наукове товариство для вирішення актуальних проблем галузі: розробки й реалізації оптимальних схем і шляхів розвитку соціальних та професійно-ділових комунікацій, інформаційної діяльності. До проведення наукового заходу долучилися провідні заклади вищої освіти, а саме: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (м. Київ), Національний університет «Львівська політехніка» (м. Львів), Західноукраїнський національний університет (м. Тернопіль), Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця), Національна спілка документознавців України, Київський національний університет культури і мистецтв (м. Київ), Національний транспортний університет (м. Київ), Маріупольський державний університет (м. Київ), Національний університет «Острозька академія» (м. Острог), Київський університет культури (м. Київ).

14 вересня 2023 року о 10:00 в Одеській національній науковій бібліотеці відбулося урочисте відкриття конференції та пленарне засідання. З вітальним словом науковий захід розпочав заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри інформаційної діяльності та медіакомунікацій Національного університету «Одеська політехніка», президент Національної спілки документознавців України Василь Георгійович Спрінсян. До привітань організаторів конференції долучилися генеральний директор Одеської національної наукової бібліотеки, заслужений працівник культури України Ірина Олександрівна Бірюкова та директор Одеської обласної універсальної наукової бібліотеки імені М. С. Грушевського, заслужений працівник культури України Юліанна Сергіївна Амельченко.

З найкращими побажаннями до наукової спільноти звернулися проректор з науково-педагогічної та виховної роботи Національного університету «Одеська політехніка», доктор технічних наук, професор Сергій Анатолійович Нестеренко та в.о. директора Інституту гуманітарних наук Національного університету «Одеська політехніка», доктор психологічних наук, професор Анатолій Анатолійович Фурман.

Із привітаннями звернулися й інші гості, зокрема голова правління Одеської регіональної організації національної спілки журналістів України Ю. А. Работін, завідувач кафедри документознавства та української мови Національного аерокосмічного університету імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» (м. Харків) професор А. Є. Прилуцька, завідувач кафедри бібліотекознавства та інформології Київського університету імені Бориса Грінченка професор О. В. Григоревська, професор кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського О. М. Тур, професор кафедри інформаційно-аналітичної діяльності та інформаційної безпеки Національного транспортного університету (м. Київ) Ю. І. Палеха.

Узяти участь у конференції запросили науковців, викладачів закладів вищої освіти, які спеціалізуються на питаннях інформаційної освіти, комунікативної культури сучасного фахівця. Метою проведення заходу було обговорення актуальних питань документно-інформаційної діяльності і її комунікативного аспекту, сучасних освітньо-інформаційних технологій, лінгвістичних аспектів освітньо-професійної комунікації та ін.

Більше 130 учасників з усіх регіонів України – іноземні гості, провідні науковці галузі, журналісти, документознавці, працівники органів державного управління освіти, студенти були активно задіяні в конференції.

На пленарному засіданні було виголошено шість доповідей із найактуальніших питань інформаційної, документознавчої та соціокомунікативної сфер. Виступи доповідачів охоплювали актуальні питання: сучасної оптимізації підготовки фахівців зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» (доц. В. Г. Спрінсян), перспектив змін освітнього стандарту зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» (проф. Ю. І. Палеха), застосування цифрових технологій у дистанційній формі навчання воєнного часу (проф. О. В. Шевченко), дискурсу навколо телемарафону «Єдині новини» (доц. М. В. Нагорняк), проєктів цифрової трансформації (напряму «культура та інформаційна політика») (проф. О. М. Збанацька), організації інформаційних комунікацій Маріупольського державного

університету зі вступниками в онлайн-середовищі (доц. В. О. Кудлай).

У межах конференції відбувся Всеукраїнський флешмоб об'єднання спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» у приміщенні Одеської обласної універсальної наукової бібліотеки імені М. С. Грушевського в режимі офлайн та онлайн близько 120 учасників, метою якого була консолідація провідних фахівців закладів вищої освіти, інформаційних центрів, інформаційно-аналітичних агенцій, бібліотек, архівів, інших інформаційних установ, популяризація спеціальності, розкриття її значення та вагомості в умовах глобальної інформатизації та розбудови цифрового суспільства у формуванні Української е-країни в умовах перманентних змін, нестабільності, воєнного стану та післявоєнного оновлення країни. Учасники флешмобу вели конструктивну розмову щодо актуальності спеціальності 029 та ліквідації в назві спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» інформаційної складової згідно з проєктом Постанови «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти», оприлюдненого на сайті Міністерства освіта і науки України для громадського обговорення 8 серпня 2023 року, що в умовах глобальної інформатизації та розбудови цифрового суспільства збіднює зміст та якість підготовки фахівців для бібліотечної і архівної галузі України. Була висловлена загальна думка стосовно того, щоб у новому Переліку галузей знань і спеціальностей... залишити чинну назву спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», яка нині успішно інтегрувала в своєму змісті й документознавчу складову. Крім того, проєкт об'єднання в межах однієї спеціальності С8 Бібліотечна, музейна та архівна справа ще й підготовки музейних працівників є загрозою знищення системи підготовки кваліфікованих фахівців для бібліотек, архівів та музеїв України. Учені закладів вищої освіти України акцентували, що підготовка фахівців зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» дає змогу виконувати актуальні завдання, що постають перед українським суспільством в умовах воєнного стану, посилення зовнішніх загроз і внутрішніх криз, уможливлюють створення дієвої моделі післявоєнного оновлення країни. Саме наявність інформаційного складника в назві спеціальності 029 істотно збільшує шанси випускників працювати за фахом.

XVI Міжнародна науково-практична конференція «Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття» пройшла на високому організаційному та науковому рівні. Порушені проблеми послугували плідним підґрунтям для обміну думками щодо специфіки документно-інформаційної діяльності, сучасних інформаційно-освітніх технологій, філософсько-культурологічних аспектів інформаційної діяльності, комунікативних аспектів інформаційної діяльності тощо. Доповіді, виголошені на конференції, спричинили широку дискусію, у процесі якої доповідачі не лише відповідали на запитання, але й отримували корисні поради щодо подальших досліджень.

Шевченко Олена Василівна,
доктор наук із соціальних комунікацій,
професор, професор кафедри
інформаційної діяльності та медіакомунікацій
Національного університету
«Одеська політехніка»

Вимоги до публікацій у наукових журналах Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Загальні вимоги

До публікації в журналах приймають статті проблемного, узагальнюючого, методичного характеру, які являють собою оригінальні наукові дослідження, що **раніше ніде не були друковані.**

Статті можуть бути українською або англійською мовами.

1. Статті подають в електронному вигляді на пошту відділу наукової та редакційно-видавничої діяльності Академії: **nauka@nakkkim.edu.ua** або за адресою: **Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корпус 11, кабінет 210, тел. (044) 501-01-69.**

2. Статті магістрантів, аспірантів, здобувачів (осіб, які не мають наукового ступеня) **обов'язково супроводжують рецензією** із зазначенням наукової новизни та актуальності публікації. Рецензію має підписати доктор чи кандидат наук (доктор філософії) за профілем публікації. Підпис рецензента має бути засвідченим печаткою в кадровому підрозділі.

3. Стаття, у якій виявлено запозичення з матеріалів інших авторів без посилання на джерело, не повертається на доопрацювання та не публікується, а її автор може подати до редколегії інший матеріал. У разі повторного виявлення запозичень редакція залишає за собою право не брати в подальшому до друку матеріали цього автора.

4. Статті друкують у співавторстві не більше трьох авторів.

5. Правила цитування:

- всі цитати мають закінчуватися посиланнями на джерела;
- посилання на підручники є небажаним;
- посилання на власні публікації допускається лише в разі нагальної потреби;
- вторинне цитування не дозволене;
- якщо в огляді літератури або далі по тексту йде посилання на прізвище вченого – його публікація має бути в загальному списку літератури після статті.

6. За наявності трьох і більше граматичних помилок на сторінці, текст до публікації не приймається.

7. Редколегія організовує внутрішнє (обов'язкове) та зовнішнє (за необхідності) рецензування статей. Якщо автор не згоден із зауваженнями рецензента, він має обґрунтувати це письмово. Редколегія залишає за собою право відхилити статтю, якщо автор безпідставно залишає без уваги побажання рецензента.

Структура та оформлення статті

1. Статтю оформлюють у текстовому редакторі Word for Windows (шрифт Times New Roman 14, міжрядковий інтервал – 1,5). Поля всі – 2 см, сторінки не нумерують.

2. Індекс УДК.

3. Відомості про автора українською та англійською мовами, що містять такі дані (без скорочень та абревіатур): прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада із зазначенням структурного підрозділу та назви установи за основним місцем роботи автора. Наприклад: *Єсипенко Роман Миколайович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри суспільних наук Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.*

4. Авторський цифровий ідентифікатор ORCID подають у форматі: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000.

5. Контактна інформація: електронна пошта і номер телефона (він не буде надрукований).

6. Назва статті українською та англійською мовами.

7. **Анотації та ключові слова** наводять українською та англійською мовою обсягом **не менше 1800 знаків (з проміжками).** Анотацію наводять **одним абзацом**, з вирівнюванням по ширині; вона містить такі рубрики: **Мета роботи; Методологія роботи; Наукова новизна; Висновки; Ключові слова.** Анотація англійською мовою є перекладом україномовного варіанта.

8. Основний текст статті повинен містити такі структурні елементи (рубрики), які виділяють з абзацного виступу напівжирним шрифтом: **Актуальність теми дослідження**. **Аналіз досліджень і публікацій**. **Мета дослідження. Виклад основного матеріалу. Наукова новизна. Висновки.**

9. Перелік цитованої літератури укладають за алфавітом або за порядком посилання в тексті та оформлюють згідно з вимогами Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». Підзаголовок **«Список використаних джерел»** виділяють жирним шрифтом. У списку має бути не менше 7–8 посилань на джерела, бажана наявність іноземних джерел; рекомендовано посилання на іноземні журнали з високим індексом цитованості або базову монографію в цій галузі.

10. Скорочення оформлюють відповідно до ДСТУ 3582:2013 «Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила».

11. **References** (література латиницею) наводять повністю окремим блоком, повторюючи список літератури, наданий національною мовою, незалежно від того, є в ньому іноземні джерела чи немає. Якщо в списку є посилання на іноземні публікації, їх повністю повторюють у списку, наведеному в латиниці.

References оформлюють згідно зі стандартом **APA (American Psychological Association (APA) Style)**. Для транслітерації українського тексту латиницею рекомендовано користуватись системами автоматичної транслітерації: http://translit.kh.ua/#passport.

Зразок детального оформлення транслітерованого латиницею списку використаних джерел див. на сайті Академії: https://nakkkim.edu.ua/images/Instytuty/nauka/vydannia/Oformlennia_References.pdf

12. Обсяг статті – **до 13 сторінок** (включно з анотаціями, ілюстраціями, таблицями, графіками та списком літератури). Відгук або рецензія – 1–2 сторінки.

13. Рисунки й таблиці розміщують у тексті статті з вирівнюванням по центру сторінки, без обтікання текстом та не виходячи за поле набору. Рисунки й таблиці необхідно подавати в статті безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше. На кожну формулу, таблицю, рисунок, графік у тексті мають бути обов'язкові посилання.

14. Ілюстрації та фото (кольорові або чорно-білі, з градаціями сірого кольору) «вмонтовують» в основний текст статті та обов'язково нумерують і підписують.

15. Посилання оформлюють так: [8, 25], де 8 – порядковий номер джерела в списку, 25 – номер сторінки. Посилання на кілька джерел: [8, 25; 4, 67].

16. Лапки: «...»; подвійні лапки для оформлення цитати в цитаті: «“...”».

17. Примітки оформлюють як виноски та розміщують після основного тексту перед списком літератури. Знак виноски виконують надрядковою арабською цифрою безпосередньо після того слова, числа, символу, речення, до якого дають пояснення.

18. Між ініціалами та прізвищем, а також між цифрою та словесним позначенням ставлять нерозривний проміжок: Т.ºШевченко, XXIºстоліття, 2022ºрік.

ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ

УДК 929:7.071.1:316.74:7(045)

Микуланинець Леся Михайлівна,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри теорії і методики музичної освіти
Мукачівського державного університету
https://orcid.org/0000-0002-6346-6532
l.mikulaninets@gmail.com
096-000-00-00

БІОГРАФІЯ В АКСПЕКТІ КУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ МИТЦЯ І ПУБЛІКИ

Мета роботи – виявити комунікативний потенціал біографії майстра, довести її вплив на культурний діалог між людством і здобутками митця. **Методологія дослідження** полягає в застосуванні низки підходів: аналітичного – для осмислення літератури за темою статті; міждисциплінарного – з метою всебічного вивчення фактологічного матеріалу та набуття нових знань; системного з використання цілого спектру методів (біографічного, семіотичного, культурологічного, герменевтичного, історичного, теоретичного узагальнення) – задля комплексного осягнення заявленої квестії. **Наукова новизна** полягає в тому, що вперше в національній гуманітаристиці життєпис експліковано як спосіб цивілізаційного контактування творця і публіки, транслятор найважливіших сенсів епохи. **Висновки.** У публікації доведено твердження: біографія митця – важлива складова комунікативного простору сьогодення. Вона втілює антропологічні виміри історії, світоглядні засади доби через висвітлення буття свого героя, його значущих досягнень. Автор хронік життєву стратегію майстра вибудовує так, щоб він став зрозумілим реципієнтам будь-якого періоду. Аналіз літопису дає змогу виявити багатство символічних форм культурного контактування, пов'язаних із художніми творами, епохальними особливостями, громадськими обставинами тощо. У своїй єдності вони впливають на сприйняття образу митця. Цей процес публіка здійснює внаслідок розкодування духовної інформації, відповідно до наявних норм, традицій конкретного часу, усвідомлення буттєвого та креативного досвіду персонажа. Життєпис як засіб комунікування демонструє свободу від ідеологічної, суспільної обмеженості, оскільки уможливлює спілкування індивідам різних ер, знімає територіальні, мовленнєві, соціальні та ін. бар'єри. Завдяки своїй здатності втілювати універсальні цивілізаційні концепти хроніки не тільки виражають оповідь про митця, але й дають змогу висловитися сучасному реципієнту. Так слухач (глядач) через біографію контактує з майстром, його часом, людством.

Ключові слова: біографія, культурна комунікація, митець, публіка.

Mykulanynets Lesya,
Ph.D. in Arts, Associate Professor of the Theory
and Methods of Music Education Department,
Mukachevo State University

BIOGRAPHY IN THE ASPECT OF CULTURAL COMMUNICATION OF AN ARTIST AND AUDIENCE

The purpose of the article is to reveal the communicative potential of the master's biography, to prove its influence on the cultural dialogue between humanity and the achievements of the artist. **The research methodology** is to apply a number of approaches: analytical – to comprehend the literature on the topic of the article; interdisciplinary - for a comprehensive study of factual material and in obtaining new knowledge; systemic using a whole range of methods (biographical, semiotic, culturological, hermeneutic, historical, theoretical generalization) – comprehending the stated quest, etc. **Scientific novelty:** for the first time in the national humanities, biography is explained as the way of civilizational contact between the creator and the public, the translator of the most important meanings of the era. **Conclusions.** The publication states that the artist's biography is an important component of the communicative space of nowadays. It embodies the anthropological dimensions of history, the worldview of the day through the coverage of the hero's life, his significant achievements. The author of the chronicles builds the life strategy of the master in such a way that he becomes clear to the recipients of any period. An analysis of the chronicle reveals the richness of symbolic forms of cultural contact associated with works of art, epoch-making features and social circumstances, and so on. In unity, they affect the perception of the artist's image. This process is carried out by the public as a result of decoding spiritual information in accordance with existing norms, traditions of a particular time, awareness of the existential and creative experience of the character. Biography as a means of communication demonstrates freedom from ideological, social limitations, as it allows communication of individuals of different eras, removes territorial, speech, social, and others barriers. Due to their ability to embody the universal concepts of civilization, the chronicles express not only the story of the artist, but also allow the modern recipient to express himself. Thus the listener (viewer) through the biography is in contact with the master, his time, humanity.

Key words*:* biography, cultural communication, artist, audience.

Культурне контактування характеризується дуалістичністю: з одного боку, функціонує відповідно до духовних законів розвитку суспільства, з іншого – має певну незалежність, зумовлену специфікою передачі інформації. На думку О. Злотника, вона транслюється через: «внутрішній діалог мистецтва (об'єкта) і реципієнта (суб'єкта); художнє спілкування між суб'єктами, що виникає на тлі (за допомогою) мистецтва; взаємодія за допомогою мистецтва із соціокультурним простором людства» [6, 16].

Список використаних джерел

1. Артеменко О. Поняття «мистецька комунікація» у науковому дискурсі. *Вісник Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка.* 2018. Вип. 1 (24). С. 26–29.

References

1. Artemenko, O. (2018). The concept of "artistic communication" in scientific discourse. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni T. H. Shevchenka, 1 (24), 26–29 [in Ukrainian].

Підп. до друку 12.09.2023. Формат 60х84 1/8.
Папір др. апарат. Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 17,67. Зам.
Тираж 300 прим.

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи ДК № 3953 від 12.01.2011.